TIJDSCHRIFT VOOR PARAPSYCHOLOGIE

waarin opgenomen Mededeelingen van de
Studievereeniging voor Psychical Research
gewijd aan de studie van het occultisme
in zijn vollen omvang.

Redactie: Dr. P. A. Dietz; Drs. W. H. C. Tenhaeff

3e/9. 1930/31

Psychical Research is the most important work, which is being done in the world — by far the most important!

Hon. W. E. Gladstone

3e Jaargang
(Nov. 1930)
(Sept. 1931)

Uitgever: Emil Wegelin -- Singel 163 -- Amsterdam

Tijdschrift voor Parapsychologie

waarin opgenomen de Mededeelingen van de Studievereeniging voor Psychical Research, gewijd aan de studie van het occultisme in zijn vollen omvang

onder Redactie van : Dr. P. A. DIETZ en Drs. W. H. C. TENHAEFF.

met medewerking van : Mej. Dr. R. A. BIEGEL, H. N. DE FREMERY, Dr. K. H. E. DE JONG, Prof. Dr. D. VAN HINLOOPEN LABBERTON, Prof. Dr. A. H. DE HARTOG, Prof. Dr. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN, Ir. FELIX ORTT, Drs. D. H. PRINS Jr., HARRY PRICE (Londen), CHARLES QUARTIER (Parijs), Mr. C. P. VAN ROSSEM, Dr. RUDOLF TISCHNER (München), Dr. A. VLOEMANS, e. v. a.

3de Jaargang

1930-1931

Psychical Research is the most important work, which is being done in the world — by far the most important!

Hon. W. E. Gladstone

Uitgave van EMIL WEGELIN, Amsterdam.

INHOUD

(1) De met * gemerkte artikelen vallen onder het hoofd : Mededeelingen der Ned. S. P. R.

ERRATA.

Bladz. 45, regel 7 staat: dien hij R. Schermann vergelijkt, lees : dien hij met R. Schermann vergelijkt.
Bladz. 149, regel 14 staat : rechterdij; lees linkerdij.
regel 22 staat: 1 1/2 c. m.; lees 1 1/2 m. m.

TIJDSCHRIFTEN.

BESPROKEN BOEKEN.

ILLUSTRATIES.

Gedachten over Teleologie en Profetie

I. HET TELEOLOGISCHE IN HET ONS ONBEWUSTE ZIELELEVEN.

Het standpunt der psychoanalyse is dynamisch. Het is nog meer : het is genetisch, daar het immers de ontwikkeling en ontplooiing der psychische energie nagaat.

Freud beschouwt het psychisch leven als de uiting van onderscheidene, verschillend gerichte krachten, welke voortdurend van uit den instinctieven ondergrond van ons wezen gevoed worden, volstrekt niet alle harmonisch, integendeel heel vaak tegengesteld gericht zijn, en welke „de censuur" moeten passeeren.

De „verdringing" vormt een der hoofdpunten van Freud's leer ; voor hem zijn de strevingen (welke in nauw verband staan met de aandoeningen) primair (en daarmede het ons onbewuste zieleleven), het psychisch leven wordt volgens hem beheerscht door „den strijd om het bewustzijn."

Een zeer groote beteekenis wordt door Freud gehecht aan „het milieu". Het milieu grijpt, volgens hem, vormend in in de vrije uiting der aandriften. Zoo ontstaan o. m. de „verdringing", de „weerstand" en de „sublimeering".

Door de groote beteekenis welke door Freud wordt gehecht aan de omgeving, heeft men wel een parallel getrokken tusschen hem en Darwin, die met zijn begrippen „variabiliteit", „strijd om het bestaan" en „overleven van de meest geschikte" het ontstaan der soorten trachtte te verklaren en dus mede aan het milieu een alles beheerschenden invloed toekende.

Tegenwoordig erkent men in de biologie, dat het milieu wel veel, maar geenszins alles vermag te verklaren.

De Fransche filosoof Bergson heeft het begrip „élan vital" ingevoerd. Volgens hem werkt een machtige levensaandrift in de gansche natuur, is er een voortdurend scheppend leven, waarvan elk individu en elke soort een proeve is. Dit scheppende leven, waarvan de levensimpuls, de levensstuwkracht, het „élan vital" uitgaat, stelt hij gelijk met wat in alle godsdiensten „God" (Tao, Brahma, Allah, enz.) wordt genoemd.

Bergson's leer is volstrekt niet zuiver speculatief. Zijn leer van het

„élan vital" vindt aanknoopingspunten bij de moderne neo-vitalistische biologie, bij het entelechie-begrip van Driesch c. s., derhalve bij dat van het organiseerend principe.

Het neo-vitalisme heeft de eenzijdigheid van het Darwinisme weten aan te toonen, den bioloog opnieuw „oog" weten te doen krijgen voor het begrip „formatieve" psyche, aan al het leven eigen kracht weten te doen toekennen, een energie-ordenend, autonoom (denkend en organiseerend) beginsel doen aanvaarden, dat zich, tot op zekere hoogte, tegenover milieu-invloeden weet te handhaven.

Met dit al is men weer algemeen en openlijk teleologisch durven gaan denken in de biologie en de op haar stoelende wetenschappen. Burger's rede: „Het teleologisch denken in de geneeskunde", uitgesproken op den 296 en verjaardag der universiteit van Amsterdam, is hiervan een der vele bewijzen. (Uitgave Bohn, Haarlem, 1928).

„Men ontkomt niet aan den indruk — zoo zeide hij — dat naast het mechanisch gebeuren, een eigen, regelende natuurfactor aan het werk is. Deze factor heeft Driesch, naar het voorbeeld van Aristoteles, „entelechie" (wat zijn doel in zich draagt) gedoopt." (pag. 7.) En op pag. 8 lezen wij: „Een bovenzinnelijke factor in het leven is onmiskenbaar. De drang naar bestendigheid, de evolutieve drang naar wijziging zijn metaphysische krachten, voor geen verklaring toegankelijk (Bilharz). Alle regulatie- en restitutie-processen van het organisme, zoowel als de dierlijke instincten en de menschelijke vrees voor den dood hebben hetzelfde teleologisch karakter. Het organisme is méér dan de som van een groot aantal organen; evenals de ziel méér is dan de som van een geweldig aantal voor ons al of niet kenbare psychische functies. Alle organen, alle cellen werken in harmonisch, d. i. doelmatig verband samen ten dienste van het geheel. Zoo is ook in de gansche organische natuur een harmonische teleologie, een onderling hulpbetoon onloochenbaar; ja zij is van veel ingrijpender beteekenis dan de fameuse strijd om het bestaan. Dieren en planten zijn duizendvoudig op elkaar aangewezen; dienen elkaar tot bescherming, tot voedsel, tot onmisbare hulp bij de voortplanting. De waarde der individuen schijnt daarbij onbeduidend tegenover die der soorten."

Dat de teleologische beschouwingswijze volstrekt niet in strijd behoeft te zijn met de c[illegible]sale, heeft o. m. C. U. Ariens Kappers aangetoond. Men zie in dit verband zijn verhandeling: „Over een psychische wet in den bouw der hersenen". („Ned. Tijdschr. v. Geneeskunde", 71e Jrg., 1927, I, No 17).

„Ik twijfel ook niet of eens zullen teleologische en causale opvattingen in een beide omvattende conceptie samenvallen". Adus eindigt deze auteur zijn opstel.

Het gaat met deze beide opvattingen als met de neo-vitalistische en de mechanistische natuurbeschouwing. De een behoeft de ander volstrekt niet uit te sluiten. „Zij (de entelechie, de formatieve psyche) is het, welke het aanzijn geeft aan dit schitterend mechanisch geheel, dat wij als ons lichaam kennen. Met deze erkenning stelt het neo-vitalisme zich niet tegenover, doch boven het biologisch mechanisme...." schreef ik op pag. 646 van: „De Nieuwe Gids" van Dec. 1928.

W. McDougall noemt in zijn: „Modern Materialism and Emergent Evolution" (Londen, Methuen & Co., 1929, pag. 32) „het aanvaarden van dergelijke gemengde principes voor levende organismen het meest essentiëele der gewoonlijk vitalistisch genoemde leerstellingen."

Geheel teleologisch gericht is voorts de psychologie van W. McDougall, gelijk ons zijn hierboven genoemd werk, alsmede zijn: „An outline of psychology" (Londen, Methuen & Co., vierde druk, 1928) aantoonen. In e. g. werk tracht hij te bewijzen dat men naast het stoffelijk principe (de energie) een psychisch principe („Mind") dient te onderscheiden. Geldt voor het e. g. de causale (mechanistische) verklaring, voor „Mind" geldt daarentegen de teleologische. „Mind" is voor hem de teleologische factor in de evolutie.

Voorts acht hij het geenszins uitgesloten dat in de toekomst in de natuur- en scheikunde mechanistische verklaringen haar plaats zullen moeten afstaan aan teleologische (pag. 156).

De vraag rijst thans — hierbij in aanmerking genomen dat de neo-vitalistische biologie in het organiseerend principe (de entelechie) een psychisch principe wil zien — of deze teleologische zienswijze nu mede in de psycho-analyse is doorgedrongen.

Deze vraag kan niet anders dan bevestigend beantwoord worden. In de eerste plaats dient hier te worden gewezen op de z. g. „Individual-Psychologie" van Alfred Adler, een richting in de psychoanalyse welke die van Freud op uitstekende wijze completeert (een opvatting, welke echter door geen van beiden erkend wordt). Het verschil tusschen beide geeft Jung in zijn : „Die Psychologie der unbewussten Prozesse" (Rascher, Zürich, 1918 pag. 54) als volgt aan : „... dass bei Freud alles streng kausale Abfolge aus vorangegangenen Tatbeständen ist, bei Adler hingegen alles final bedingtes Arrangement."

„Man kann — aldus Adler — alle seelischen Erscheinungen in dem Sinne auffassen, alsob sie eine Vorbereitung auf etwas Kommendes wären. Es scheint, dass das seelische Organ gar nicht anders betrachtet werden kann, als dass es ein Ziel vor sich habe, und die Individual-psychologie nimmt alle Erscheinungen der menschlichen Seele so auf, alsob sie auf ein Ziel gerichtet wären." („Menschenkenntnis", derde druk, Hirzel, Leipzig, 1929, pag. 13).

Volgens Adler begrijpen wij een handeling als wij het doel ervan heb-

ben leeren kennen. Uiteindelijk wil, volgens Adler, de persoonlijkheid slechts twee dingen : gehoorzamen aan den drang tot zelfbehoud (naar het ik gerichte tendenzen) en gelden (op de gemeenschap gerichte strevingen. In de gemeenschap wil het individu zijn **wil tot de macht** doen gelden ; het wil gelden als reactie op zijn **gevoel van minderwaardigheid**).

Evenals Freud hecht ook Adler aan de droom-analyse. E. Wexberg, een leerling van Adler, zegt in zijn : „Individualpsychologie" (Hirzel, Leipzig, 1928, pag. 41) dat de ervaringen der „Individualpsychologie" daarop wijzen, dat „dem Traum eine Form der Vorbereitung zukünftigen Geschehens zukommt, die vom Wachdenken nicht ohne weiteres erfüllt werden kann". En op pag. 45 van dit geschrift spreekt hij van de „teleologische Funktion" van den droom, welke hierin bestaat, „die Stimmung für die nächste Zukunft vor zu bereiten."

Volgens de „Individualpsychologie" zal men, wanneer men voor een beslissing staat, als regel droomen, dat men nog op de schoolbanken zit en examen moet doen. „Maak het je niet te gemakkelijk" schijnt de droom te zeggen door een angstsituatie hallucinatorisch te reproduceeren. „So gerüstet tritt der Träumer am nächsten Tag der Entscheidung entgegen, oder er weicht ihr, der Traumwarnung folgend, lieber aus. Träume vom Fliegen sind Ehrgeizträume, Auch sie sind geeignet, die Stimmung für die nächste Zeit vorzubereiten, wenn es sich um ein Unternehmen handelt, das Aktivität und Mut erfordert...." Ibidem, pag. 42.

Ook bij Adler zelf vinden wij soortgelijke uitspraken, ook voor hem is de droom „Vorbereitung auf das Leben". („Menschenkenntnis," derde druk, pag 84) welke vanuit het ons onbewuste geleid wordt.

Tegenover de Weensche school (Freud en Adler) staat die van Zürich (Jung en Maeder).

Men spreekt wel van de „Züricher Psychoanalyse". Maar dit is minder juist, daar het kenmerkende van deze school niet de psycho-**analyse** doch wel de psycho-**synthese** is.

Gaat Freud uit van het sexueele instinct in den meest uitgebreiden zin van het woord, Adler van wat men zou kunnen noemen het „machtsinstinct", Jung en Maeder nemen als uitgangspunt het „élan vital" van Bergson, de entelechie van Driesch. Staat in het centrum der belangstelling van Freud de analyse (**regressieve** orienteering), in het centrum der belangstelling van Maeder staat de synthese (**progressive** orienteering).

In de behandeling zijner patienten onderscheidt Maeder twee phasen, t. w. de **analytische** en de **synthetische** phase. In de **analytische** phase vindt een bevrijding der psychische energie, welke in de symptomen vast lag,

plaats ; in de synthetische phase moet de patient de „regulatie-tendens" (prospectieve functie) leeren verstaan, terwijl de arts, voor zoover noodig, de interpretatie moet geven van hetgeen de ons onbewuste activiteit voortbrengt.

„De kunst van genezing bestaat daarin, het vrije spel der regulatietendens ruimte te verschaffen, haar ontplooiing te begunstigen en haar in het algemeen belang van individu en gemeenschap te versterken". („De nieuwe zielkunde en het godsdienstig leven", Ned. vert., H. Paris, Amsterdam, 1929, pag. 44),

„De ware geneeskunde put uit de natuur ; zij plaatst den arts niet boven de wet als een Deus ex machina, maar zij wenscht dat hij een oplettend dienaar zij, die den natuurlijken loop der ziekte volgt en het tot stand komen der zelfgenezing vergemakkelijkt." („Genezing en ontwikkeling in het zieleleven", Ned. vert., Mij. v. Goede en Goedk. Lect., Amsterdam, 1919, pag. 22).

„Bij al ons verloskundig denken en handelen blijve de natuur ons tot richtsnoer. Het is een fout, erger dan een misdaad, de vis medicatrix naturae te willen uitschakelen en daarvoor in de plaats te stellen de altijd onvolkomen producten van onze kunst." (De Snoo, 8 Nov. 1926, Utrecht).

„De arts, die aan het ziekbed de op zelfbehoud gerichte natuur van het organisme miskent, is gelijk aan den bevelhebber, die onversaagd den stormloop laat blazen, zonder partij te trekken van de voor hem ongemeen gunstige terreingesteldheid. Niet alleen is het dus onze taak, de geneeskracht der natuur te eerbiedigen, en haar, waar noodig, het pad te effenen; wij hebben ook aandachtig te letten op de lessen die zij ons geeft. Het toedienen van braakmiddelen bij vergiftigingen, het openen van abcessen, het doorprikken van het trommelvlies bij middenoorontstekingen, de serum-behandeling, ook het rustvoorschrift bij acute ziekten en tal van andere nuttige behandelingsmaatregelen zijn navolgingen van het voorbeeld, ons door de natuur zelve gesteld." (H. Burger, 9 Jan. 1928, Amsterdam).

„Wij zijn niet in onze innerlijke conflicten verstrikt en reddeloos verloren ; er is een hulp : in ons zelf, zij het dan ook buiten ons bewuste IK, werkt een sturende kracht ; er heeft een zoeken naar bevrijding plaats." (Ibidem, pag 39).

„De eigenlijke arts, de ware arts, huist in de ziel van den zieke zelf... Zijn voornaamste taak (de taak van den arts) moet het zijn voor zijn Meester (den „innerlijken" arts, de vis medicatrix naturae) alle hinderpalen uit den weg te ruimen, opdat de werkzaamheid van dien waren arts omvangrijk, zijn arbeid vruchtbaar kunnen zijn." (Ibidem, pag. 41).

In zijn „Genezing en Ontwikkeling" (pag. 37 en 38) wijst Maeder er

op, hoe hij, bij de toepassing van Freud's methode, eerst op zijn eigen droomen, vervolgens op die van zijn patienten, opmerkte, dat sommige droomen in symbolischen vorm pogingen tot oplossing van onbewuste conflicten bevatten.

Uit dien hoofde is Maeder onderscheid gaan maken tusschen droomen welke eenvoudig ontladingen van opgekropte spanningen beteekenen (de Freudsche wenschdroom) en droomen waarin naar een oplossing gestreefd wordt.

Een aardig voorbeeld van een droom, waarin naar een oplossing wordt gestreefd, geeft van der Hoop in zijn: „Nieuwe Richtingen in de Zielkunde". (Arnhem, van Loghum, Slaterus & Visser, 1921, pag. 162 e. v.).

Het betreft een zijner vrouwelijke patiënten, die op dat oogenblik grooten lust vertoonde uit de behandeling weg te loopen en de oplossing liever wilde zoeken in allerlei ondernemingen, waarvoor zij op eenigszins wilde wijze plannen maakte. Daarbij was zij door onrust en door allerlei moeilijkheden erg uitgeput. Zij droomde toen, dat zij ergens buiten in een gewelf onder een heuvel lag, waarin zij geheel omsloten was en waaruit zij geen enkelen uitweg zag. Zij was ook te zwak om een uitweg te zoeken en had het gevoel, alsof zij daar reeds tijden lang had gelegen. Zij overwoog, dat zij daar wel van uitputting zou moeten sterven en voelde zich steeds zwakker worden. Toen bemerkte zij ineens, dat er ergens boven in het gewelf een opening was, waardoor iemand naar haar keek en zij herkende hem (v. d. Hoop) daarin. Zij overwoog, dat de opening veel te klein was om hem door te laten. Terwijl zij van zwakte telkens flauw viel, bemerkte zij toch, dat het hem (v. d. H.) gelukte haar te bereiken. Hoe dat ging kon zij niet precies zeggen, maar hij kreeg haar door die nauwe opening heen en toen zij rond zich keek, bleek het, dat zij bij hem thuis was. Zij bemerkte, dat zij op een bed lag en geheel naakt was. Hij zocht in zijn kast om kleeren voor haar te vinden, maar kon niets vinden wat haar paste. Zij voelde zich sterker en vond dat zij daar niet langer kon blijven en daar er geen kleeren voor haar waren, moest zij ten slotte ongekleed over de straat.

V. d. H. wil dezen droom opvatten als de voorstelling van een geboorte. „De donkere holte, waarin de droomende zich zwak en hulpeloos bevindt, de kleine opening, waardoor zij met moeite naar buiten komt en het eigenaardige feit, dat zij dan naakt is, dit alles wordt door die verklaring begrijpelijk." Hij wil nu deze geboorte-fantasie vergelijken „met historische symbolieke producten, die daarop lijken." In de geschiedenis van de meest verschillende volkeren heeft het begrip van de wedergeboorte een groote rol gespeeld bij het godsdienstig ceremoniëel. De geboorte wordt daar als beeld gebruikt om een innerlijke verandering aan te geven (1). Een dergelijke innerlijke verandering was op dat oogenblik bij die patiënte in voorbereiding en dit zou ons kunnen verklaren, waarom op dat oogenblik die droom ontstond. Als we den droom op deze wijze opvatten, dan valt het op, hoe in het haar onbewuste ook een geheel andere houding tegenover de behandeling dan de bewuste houding aanwezig is. In den droom is zij juist van de invloeden der buitenwereld afgesloten, waarvan zij bewust de oplossing verwacht en de invloed

(1) Wij hebben hier wel te doen met wat Jung noemt een „urtümliches Bild"; patiënte putte hier hoogstwaarschijnlijk uit het collectieve ons onbewuste, een der diepere lagen van het subliminale zelf.

Vgl. C. G. Jung : „Die Psychologie der unbewussten Prozesse", pag. 92 e. v.

van den medicus, dien zij bewust afwijst, helpt haar daar door het moeilijke proces der wedergeboorte heen. Ook zou men dan kunnen wagen een verklaring te geven van het feit, dat zij de kleeren van den arts niet gebruiken kon. De nieuwe kleeren zouden dan een nieuwe verhouding tot de buitenwereld kunnen symboliseeren en de droom zou dan uiting geven aan het besef, dat zij een dergelijke verhouding niet zonder meer van den arts kan overnemen, omdat die dan voor haar niet zou passen.

V. d. H. voegt hier nog aan toe dat hij te voren nooit met zijn patiënte over wedergeboorte of dergelijke processen had gesproken.

Maeder verhaalt nu verder hoe het hem steeds duidelijker werd, dat de teleologische functie niet een specifieke droomfunctie is, **maar een functie van het ons onbewuste in het algemeen,** daar de droom slechts een zeer bijzondere vorm van voorstellen en uitdrukken is, een manifestatie van het ons onbewuste zieleleven.

Hier vindt Maeder nu aanknoopingspunten aan het neo-vitalisme van Bergson en Driesch, waarin mede een bevestiging van de juistheid van zijn opvattingen is gelegen.

„De ouden — en vooral de Grieken die de droomen van den priester tijdens de incubatie in den tempel beschouwden als onmiddellijke taal van Asklepios, den god der geneeskunde — hadden in der daad een juist voorgevoel omtrent de droomfunctie; want de droomen, in elk geval, de prospektief georienteerde, wijzen duidelijk naar het toekomstige doel der ontwikkeling, als naar een richting welke het (ons) onbewuste den mensch aanraadt om in te slaan." Aldus Maeder op pag. 38 van zijn : „Genezing en ontwikkeling in het zieleleven."

Deze uitspraak is zeer belangrijk. Maeder erkent daarmede, dat het inzicht dat er droomen zijn welke ons den weg wijzen naar de oplossing van conflicten, naar de genezing, recht doet wedervaren aan het denkbeeld van den **tempelslaap** der antieke cultuurvolkeren. Met deze erkenning, welke in het door Maeder beschreven droomtype een soort van „geneesmiddelendroom" doet zien, loopt de psychosynthese uit op de parapsychologie.

De „geneesmiddelendroom" is — het woord zegt het alreeds — een droom waarin men „droomt" welke geneesmiddelen men tegen een kwaal, waaraan men lijdende is, moet aanwenden ; hij komt, onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden zoowel in den normalen als in den (auto-) hypnotischen slaap voor ; zoowel spontaan als naar aanleiding van geïnduceerde auto-suggesties.

De geneesmiddelendroom kan men, naar mijn meening, zien als een soort van wenschdroom. Dat dit type droom reeds zeer lang bekend is, moge uit het aan Maeder's geschrift ontleende citaat gebleken zijn. In het antieke Hellas was hij algemeen bekend. Du Prel heeft over dit onderwerp een zeer belangrijk opstel gepubliceerd dat opgenomen is in deel II, pag. 62 e. v. van zijn : „Studiën uit het gebied der geheim-wetenschappen" (Ned. vert. Wink, Amersfoort, 1909). Wij lezen aldaar mede, hoe hij, in 1889, in samenwerking met enkele andere onderzoekers bij een zijner vrienden — door middel van geïnduceerde posthypnotische auto-suggestie — in den normalen slaap een geneesmiddelendroom wist op te wekken.

De groote belangstelling van du Prel voor dit probleem kan ons geen verwondering baren. De erkenning dat het ons onbewuste (transcendentaal subject) een denkend en organiseerend principe is (dat ons lichaam heeft opgebouwd en in stand houdt), doet het voorkomen van geneesmiddelendroomen reeds a priori veronderstellen terwijl de ervaring de juistheid deze veronderstelling bevestigt.

Bij de Ouden gold Apollo als de god der dichters, der artsenijkunde en der zieners. Deze combinatie moge ons op het eerste gehoor vreemd lijken, in het licht der diepte- en parapsychologie wordt zij volkomen begrijpelijk. Gedicht, geneesmiddelendroom en profetie zijn alle drie loten van één stam, producten van „unbewusste Mehrleistung", vruchten van het transcendentale subject.

Welhaast nergens blijkt de teleologische functie van het ons onbewuste beter uit dan uit hetgeen de ziener, de profeet, ons biedt.

Ook de profetie, dit hoogst merkwaardige product van „unbewusste Mehrleistung", komt tot ons langs den weg der motorische en sensorische automatismen en zoo kennen wij dus o. m. den voorspellenden droom, als een der onderdeelen van den paragnostischen droom. (Zie P. A. Dietz : „De paragnostische droom", in No. 1 & 2 van den eersten jaargang van dit Tijdschrift).

De voorspellende droom (bij uitbreiding : de profetie) doet ons natuurlijk in de allereerste plaats in ons zelf het vermogen erkennen om te profeteeren. Daarnaast leidt hij ons tot de erkenning van het determinisme. **De toekomst staat vast, niet alleen causaal (oorzakelijk) „bedingt" doch evenzeer finaal (uiteindelijk) „bedingt".**

Het verschijnsel der profetie rechtvaardigt m.i. alleszins een dergelijke uitspraak. Voor ons menschelijk kenvermogen is de metaphysische hypothese van het determinisme een alleszins redelijke verklaringshypothese voor de profetische verschijnselen.

Gaarne erken ik dat wij rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat een bovenmenschelijk kenvermogen het probleem der profetie op een andere wijze weet op te lossen dan wij, die over het algemeen geneigd zijn dit te doen met behulp der hypothese van het determinisme, welke ons menschen als regel evident is.

Ik ben mij zeer wel bewust, dat vanuit kencritisch standpunt bezwaren tegen mijn metaphysische bespiegelingen kunnen worden ingebracht, gelijk tegen alle andere metaphysische bespiegelingen.

En toch hebben wij het feit te constateeren, dat er zich in onze dagen wederom een groote belangstelling voor de speculatieve metaphysica openbaart; er is in onzen tijd bij onderscheidene denkers een streven waarneembaar om aanknoopingspunten te zoeken bij de groote systeembouwers van de zeventiende en negentiende eeuw. „Er broeit", zooals Vloemans in zijn: „Voorbereiding tot de Wijsbegeerte" (Leopold, den Haag, 1927) zegt, „in onzen tijd, naar het schijnen wil, weer iets grootsch: er is weer metaphysica in aantocht."

Naar mijn meening is hier geen bezwaar tegen te maken, mits wij ons slechts te allen tijde bewust zijn van het feit, dat onze metaphysische stelsels nooit meer dan werkhypothesen kunnen en mogen zijn.

De drang tot metaphysische bespiegelingen is ons genotypisch en wij kunnen, m.i., gerust aan dezen drang toegeven, mits wij — ik herhaal dit hier nog eens — ons slechts bewust zijn werkhypothesen op te bouwen.

Wanneer nu de toekomst bepaald is en in het ons onbewuste zieleleven een vermogen aanwezig geacht mag worden om de toekomst te kennen, houdt dit dan niet in de erkenning dat wij vanuit het ons onbewuste, op een evenzeer gedetermineerde wijze, geleid worden in de richting van toekomstige bepaaldheden.

Zoo gaat ook hier het ons onbewuste doelbeoogend te werk

II TELEOLOGIE EN DE METAPHYSISCHE LEER VAN HET PNEUMAT-ENERGETISCH MONISME.

In zijn in 1917 bij M. Nijhoff te den Haag verschenen (thans uitverkochte) : „Inleiding tot het Pneumat-Energetisch Monisme" tracht Ortt het bewijs te leveren dat de oerbeginselen van het heelal, welke aan het wereldgebeuren ten grondslag liggen, zijn : Energie (Ostwald) en Entelechie (Driesch).

„De Energie is in het heelal het beginsel dat zich aan onze zintuigen als bestaande en werkende realiteit manifesteert; de Entelechie is het beginsel dat door onze rede als ordenende macht wordt erkend." (pag. 63).

Ortt tracht nu verder aan te toonen, dat voor het modern natuurwe-

tenschappelijke denken energie en entelechie wel denk-onderscheidenheden zijn, „doch beide behoorend tot het in wezen niet te scheiden Oer-Beginsel, de Al-Eenheid. Evenzeer als spanning en stroomsterkte denk-onderscheidenheden zijn, doch beide eigenschappen van de electrische energie, en zonder elkaar niet denkbaar."

„Deze theorie van een Al-Eenheid, zich in quantiteit openbarende als energie, in qualiteit als entelechie (als : ordenend vermogen, of als datgene wat wij in hoogere gebieden als „geestelijke" werking aanduiden) heb ik genoemd : de theorie van het Pneumat-Energetisch Monisme", (pag. 68).

In zijn verhandeling : „Over een psychische wet in den bouw der hersenen" („Ned.- Tijdschr. v. Geneesk.", 71e jrg., 1927, I, N°. 17) wijst C. U. Ariëns Kappers er op dat ons allen, als functie van het zenuwstelsel, in de eerste plaats het denken opvalt en dat wij in het denken een eigenaardige wetmatigheid kunnen onderscheiden, n. l. die der associatie van voorstellingen.

Hij toont nu verder aan dat deze psychische wet ook een stoffelijke wet is en dat wij in de verschijnselen van neurobiotaxis het stoffelijk evenbeeld daarvan mogen zien. (Onder neurobiotaxis verstaat hij het door hem zoo grondig bestudeerde verschijnsel, dat gelijktijdige prikkels, welke van verschillende plaatsen af herhaaldelijk in het zenuwstelsel doordringen, in dat zenuwstelsel een neuronale schakeling veroorzaken, tusschen de centra waar zij aankomen).

Uit zijn onderzoekingen blijkt, volgens hem, ten duidelijkste „dat dezelfde wet, die men sinds eeuwen kent voor den opbouw van ons geestesleven, ook een wetmatigheid is voor den stoffelijken opbouw van het zenuwstelsel. Of, zooals Spinoza het reeds uitdrukte, dat het modi van de Denking (geest) en die der Uitbreiding (stof) aan eenzelfden grond gebonden zijn." (pag. 2234).

De uitkomsten van het empirisch biologisch onderzoek bevestigen hier dus Ortt's neo-Spinozistische speculatie.

Met betrekking tot deze Al-Eenheid is Ortt nu voorts geneigd aan te nemen :

1. Dat er naast de ons bekende openbaringsvormen dezer Al-Eenheid (energie en entelechie) nog andere openbaringsvormen van haar bestaan, waarin zij zich in „ijlere werelden" zou openbaren.

Wij zouden kunnen zeggen dat zij zich daar openbaart in quantiteit als bêta-, gamma-, enz. energie, in qualiteit als bêta-, gamma-, enz. entelechie;

2. Dat de menschelijke Geest een deel is van deze Al-Eenheid, die dus in feite als de Al-Geest dient beschouwd te worden.

Kan men in Ortt's leer van de Al-Eenheid, die zich in onze wereld openbaart als energie („stof", „uitbreiding") en entelechie („ziel", „denking") en naast deze beide, ons bekende, openbaringsvormen mogelijk nog andere kent, aanknoopingspunten vinden aan de leer van Spinoza, zijn geneigdheid in deze Al-Eenheid den Al-Geest te zien, die zich (gedeeltelijk) splitste in ontelbare deelen, de Geesten, herinnert ons aan de wijsheid der Brahmanen (Hindoe-filosofie) waarin sprake is van Brahma, die zich splitste in ontelbare deelen, de atma's.

„Gelijk van een vlammend vuur naar duizend zijden gelijksoortige vonken spatten, zoo ontspringen menigerlei Geesten (atma's) uit Brahma en keeren zij tot hem terug" heet het in een der „Upanishads". (2)

Steunende op Ortt's leer van het pneumat-energetisch monisme kan men bij den mensch onderscheiden :

Geest, zielen en lichamen.

In den menschelijken Geest (atma) kan men dan zien een deel van den Algeest (Brahma), en zeggen dat evenals de Algeest (macrocosmos) zich openbaart in quantiteit als energie, in qualiteit als entelechie en zoo o. m. werelden schept, de menschelijke Geest (microcosmos) zich op dezelfde wijze openbaart en lichamen en zielen schept.

Van deze lichamen en zielen kennen wij dan tot op heden slechts ons cellenlijf en het daarbij behoorend bewustzijnsleven, hetgeen een alfa-energetisch en alfa-entelechisch geheel is. („Leib-Seele-Einheit").

Het parapsychologisch onderzoek begint ons echter vertrouwd te maken met het bestaan van een bêta-energetisch en bêta-entelechisch geheel, het voertuig van en datgene wat wij na den dood van ons cellenlijf „ons bewustzijn" zullen noemen... (3)

Aan Einstein danken wij het inzicht, dat ons wereldbeeld niet langer geplaatst dient te worden in de ruimte en in den tijd, doch in het vierdi-

---

(2) Zie mijn: „Beknopte Handleiding der Psychical Research", I, pag. 166 e. v.

(3) Zie deel I van mijn genoemd werk, handelende over het z.g. astraallichaam.

mensionale tijdruimtelijke heelal. Dit op grond van het feit, dat hij ons heeft doen erkennen, dat ruimte en tijd onderling verband met elkaar houden. Voorts heeft Einstein de hypothese gesteld, dat dit vierdimensionale tijdruimtelijke heelal, niet, zooals men vroeger meende, een oneindige ruimte is, maar dat deze ruimte, hoe onvoorstelbaar groot, nochtans eindig is. Dit vierdimensionale heelal is, volgens Einstein, een gekromde (Riemannsche) ruimte met een straal van 150 millioen lichtjaren.

De vraag rijst thans, wat er **buiten** dit vierdimensionale, tijdruimtelijke heelal is.

Men kan hierop antwoorden dat daar niets buiten is. De vraag is echter of onze „intuitie" daar vrede mede kan hebben.

Persoonlijk ben ik geneigd te meenen, dat wij daar moeten zoeken de „Welt an sich", de Brahma-wereld, de wereld van den Algeest, van het „Ding an sich" waar ruimte noch tijd gelden...

Men bedenke dat dit vierdimensionale heelal, hoe onvoorstelbaar groot, nochtans begrensd is. Er is in ons iets dat er zich tegen verzet den Algeest in deze begrensde „ruimte" te denken.

Hier vinden wij aanknoopingspunten aan het Kantianisme. Kant heeft ons in zijn „transcendentale aesthetika" het bewijs trachten te leveren, dat ruimte en tijd aanschouwingsvormen van het menschelijk denken zijn. Voor Kant is het (vierdimensionale) tijdruimtelijke heelal een aanschouwingsvorm van het menschelijk bewustzijn ; het bezit empirische realiteit en transcendentale idealiteit.

Kant heeft nu de mogelijkheid opengelaten dat er wezens zijn, naar lichaam en ziel anders gestructureerd dan wij. Hij heeft a. h. w. rekening gehouden met de mogelijkheid, dat wij in het hiernamaals een (ander lichaam en een) andere ziel zouden bezitten, waaruit dan zou kunnen voortvloeien een andere aanschouwing van ruimte en tijd.

In de terminologie van het pneumat-energetisch monisme kan ik dit alles als volgt formuleeren.

's Menschen Geest leeft in de „Welt an sich" (maakt „deel" uit van het „Ding an sich") ; voor hem bestaan ruimte noch tijd. Het vierdimensionale tijdruimtelijke heelal is een aanschouwingsvorm van de alfa-entelechie ; de bêta-entelechie heeft mogelijk een ander tijdruimtelijk heelal tot aanschouwingsvorm...

In het (voor ons) vierdimensionale tijdruimtelijke heelal zijn nu ge-

geven de verschijningswijzen van den Algeest en der Geesten : energie en entelechie volgens het pneumat-energetisch monisme.

Anders gezegd : In dit, voor ons vierdimensionale tijdruimtelijke heelal, dat slechts empirische realiteit en transcendentale idealiteit bezit, dat slechts werkelijk is voor en door de kennende subjecten (d.z. wij menschen), dat slechts aanschouwingsvorm van hun bewustzijn is, manifesteeren zich nu de „Dinge an sich". Hun verschijningswijzen zijn energie en entelechie volgens het pneumat-energetisch monisme. De kennende subjecten nemen ze waar in deze wereld als alfa-energie en alfa-entelechie, in het hiernamaals (de „astraal-wereld") als bêta-energie en bêta-entelechie...

Energie en entelechie zijn „afschaduwingen" der „Dinge an sich" welke aangepast zijn aan het kenvermogen der waarnemende wezens.

Er is, volgens het pneumat-energetisch monisme, een buitenwereld, doch wij nemen deze buitenwereld waar op onze eigen (menschelijke) wijze (als energie en entelechie) in de aanschouwingsvormen ruimte en tijd.

Kencritisch gesproken beteekent deze uitspraak een verwerping van zoowel idealisme als realisme in hun eenzijdige consequenties. Tevens echter een samenvatting van beide in een eenheid van hooger orde : het **transcendentaal realisme** van E. von Hartmann.

In het licht dezer metafysica wordt ons het genie (4) begrijpelijk. Aan zijn scheppingen heeft uiteindelijk de Geest (atma) deel.

In ons diepste wezen zijn wij goden, deelen, vonken van den Algod (Algeest, Brahma), uit Hem ontstaan en bestemd om tot Hem terug te keeren.

In het genie openbaart zich onze verheven afkomst en bestemming, openbaart zich het Goddelijke in ons, ons onvergankelijk, eeuwig Zelf.

Tot de merkwaardigste der genieën behoort de profeet. Ook hij wordt in het licht van dit alles begrijpelijk.

---

(4) Onder genialiteit versta ik het vermogen om waardevolle scheppingen op de gebieden van kunst en wetenschap te produceeren.

Op den door du Prel („Die monistische Seelenlehre") en Myers („Human Personality and its survival of bodily death") gelegden grondslag onderscheid ik een aantal soorten van genieën. Zij danken allen hun genialiteit aan die gelukkige psycho-fysische structuur waardoor — om met Myers te spreken — „het subliminale zelf een betere verbinding heeft met het supraliminale zelf dan dit bij de meeste menschen het geval is."

Immers voor den Geest, die het aanzijn geeft aan zijn (des profeten) producten van „unbewusste Mehrleistung" : de voorspellingen, zijn verleden, heden en toekomst één, geldt geen tijd.

Hier ligt ook de oplossing van het probleem der teleologie van het ons onbewuste.

De entelechie, dit denkend en organiseerend principe, is immers een manifestatie van datgene wat in het tijdelooze „leeft", waarvoor verleden, heden en toekomst één zijn, waarvoor slechts het eeuwig Nu geldt.

Zoo kan de entelechie waarlijk entelechie zijn (datgene wat het doel in zich draagt).

TENHAEFF.

Over de Waarheid en de Waarde der Occulte Verschijnselen

door Dr. P. A. Dietz.

III DE PARAPSYCHOLOGIE EN DE ANDERE WETENSCHAPPEN

De torenbouw van het menschelijk weten is een organische eenheid, en de invoering van een nieuw en zeer sterk afwijkend element als de parapsychologie kan niet anders dan op de structuur van het geheel een diepgaanden invloed uitoefenen. Daarvan mag op het oogenblik nog niet veel te merken zijn, naarmate onze wetenschap gaandeweg de haar toekomende plaats verovert en haar resultaten organisch worden ingevoegd in het geheel, zullen alle andere daarmede rekening moeten houden, ten slotte zich daaraan aanpassen. Voor vele wetenschappen kunnen wij nu reeds voorspellen, dat de occulte verschijnselen een grondige omwerking van het geheele gebied zullen noodzakelijk maken; het is onmogelijk, de grenzen daarvan aan te geven; ik vermoed, dat de werking voor vele afdeelingen van het menschelijk kennen niet veel minder dan revolutionair moet worden geacht.

De parapsychologie neemt een eigenaardige plaats in tusschen de zoogenaamde geestelijke wetenschappen, die men in de taal der universiteiten als „humanoria" pleegt aan te duiden, en de physische of natuurwetenschappen. Zij is, — ofschoon voorloopig nog in mindere mate dan haar naam aanduidt —, „psychologie", staat dus evenals deze op-één-na jongste aller

wetenschappen in veelzijdige en diepgaande verbinding met de historie, de godsdienstwetenschap, de ethnologie en de wijsbegeerte. Maar anderzijds is zij — vooral in het tegenwoordige experimenteele stadium — een eigenaardig soort biologie, physiologie en zelfs physica, te noemen, daar zij zich bezighoudt met het onderzoek van sterk afwijkende levensverschijnselen, van ongewone vormen van waarneming en zelfs, nu en dan, van belangrijke storingen in de werking der natuurwetten op zuiver physisch gebied. Wij zullen achtereenvolgens in het kort deze verschillende connecties en hun vermoedelijke beteekenis voor de wetenschappen der toekomst nagaan. Want wij kunnen ons moeilijk anders voorstellen dan dat ook in de toekomst wereld- en levensopvatting grootendeels beheerscht zullen worden door deze nog betrekkelijk jonge wereldmacht: het menschelijk Weten. Althans voor zooverre het weetbare dingen geldt, hebben geloof en traditie voor goed afgedaan. Waarbij nog komt, dat deze kenbaarheid der dingen zich veel verder uitstrekt dan vroegere generaties vermoedden.

Wat dan in de eerste plaats het engere gebied der natuurwetenschappen betreft, zijn het de physische verschijnselen welke onze aandacht vragen. Veel is hier nog twijfelachtig, maar er zijn feiten, die met voldoende zekerheid zijn geconstateerd om vast te stellen, dat er bij aanwezigheid van sommige physische mediums dingen gebeuren die naar het schijnt er op uit zijn om alle bekende natuurwetten in het honderd te gooien. Wij begrijpen er dan ook nog niet veel van, staan, om een populaire uitdrukking te gebruiken, de phaenomenen altijd nog een beetje „aan te gapen". Dit mag misschien voor een deel worden geschoven op de spiritistisch ingestelde mentaliteit, welke tot voor kort bij de meeste onderzoekers heerschte en er toe leidde, dat men zich meer met de onderstelde auteurs der verschijnselen bezig hield dan met deze zelf. Maar anderszins ligt het wel degelijk in den aard der phaenomenen zelf, hun vluchtigheid, hun onberekenbaarheid, en, niet te vergeten, hun sterk afwijkend karakter. Wij weten voorloopig nog heelemaal niet, wat er eigenlijk gebeurt bij een zoogenaamd apport of bij telekinesie en materialisatie. Het eenige bijverschijnsel, dat vrij constant werd opgemerkt, was de daling der temperatuur in de omgeving, zoodat wij tot de conclusie komen dat er warmte geabsorbeerd wordt. Het zou ook zeer interessant wezen, indien nauwkeurig de electrische toestand van de lucht tijdens het tot stand komen van een verschijnsel, zou kunnen worden waargenomen. Het moeten trouwens wel

diep ingrijpende wijzigingen in de moleculaire, zelfs in de atomische structuur der materie wezen, die zich voltrekken; het lijkt er soms op, b. v. bij de langzamerhand uit vage nevels zich vormende gematerialiseerde gedaante, of wij hier de stof in een zeer bijzonderen toestand, zoo te zeggen in statu nascendi, betrappen. Wordt het ooit mogelijk inzicht te krijgen in wat hier eigenlijk gebeurt, wij zouden dan meteen een diepen blik kunnen slaan in het wezen en de wording der stof in het algemeen. De moderne theorieën trouwens omtrent het in wezen electrische karakter der massa, en van electriciteit en zwaartekracht als grondeigenschappen der ruimte zelve, laten vrij wat ruimer mogelijkheden open dan de oude starre atoom-theorieën, mogelijkheden van eensdeels totaal verdwijnen, anderzijds van nieuwvorming van stof, zooals zij in sommige occulte verschijnselen verwezenlijkt lijken. Het is alsof twee stroomingen van zeer verschillenden oorsprong, de physisch-mathematische theorieën der moderne natuurkunde eener- en de blinde experimenten van het physische mediumschap anderzijds als twee geheimzinnige teleplastische pseudopodiën worden uitgestoken en tastend elkander trachten te vinden.

Maar het is niet alleen stof, maar levende stof, die wij in de physische verschijnselen zien ontstaan. In gewone omstandigheden kennen wij alleen het protoplasma als materiëele drager van het leven ; hier uit het zich in een substraat, dat blijkbaar van ander karakter is, en nochtans materieel Ook in de z. g. bilocatie-verschijnselen, die toch nog wel wat anders schijnen te zijn dan telepathie, vinden wij het bewustzijn gebonden aan een niet-protoplasmisch substraat. Het merkwaardigste gegeven is wel, dat dit semi-materieele substraat onder den invloed van onbewuste en misschien ook wel bewuste voorstellingen of herinneringen van het medium plastische vormen aanneemt, waarom men wel van ideo-plastie spreekt. Het is alsof wij hier een der grootste geheimen van het leven — de vorming van organische gestalten — bijna op heeter daad betrappen. Ik acht het dan ook meer dan waarschijnlijk, dat als wij er ooit toe zullen komen inzicht te krijgen in het wezen van het organische leven en het geheim van den vormenrijkdom der natuur, het alleen zal kunnen zijn door een daadwerkelijk doorgronden van het occulte phaenomeen der teleplastie, resp. ideoplastie.

De paraphysiologische verschijnselen staan hiermede ten nauwste in verband. Wij mogen nog geen duidelijke voorstelling hebben van de onderlinge connectie van teleplastische projectie der voorstellingen en de

stigmata, benevens van het langs suggestieven weg te voorschijn roepen van organische veranderingen (voor het verdwijnen van b. v. wratten staat dit vast), dàt er verband bestaat is meer dan waarschijnlijk. Ook de onbrandbaarheid, bij Home en bij de deelnemers aan de vuurceremonie der Fidji-eilanden geconstateerd ; de oogenblikkelijke genezing van snijwonden, de asitie (leven zonder opname van spijs en drank) zooals bij Therese Neumann van Konnersreuth en andere gestigmatiseerden valt waar te nemen, deze en andere paranormale phaenomenen zullen belangrijke wijzigingen moeten aanbrengen in de thans geldende physiologische opvattingen. Zoodat wij ten slotte wellicht het groote probleem — de verhouding van het psychische tot het physische — langs den weg van het occulte onderzoek zullen kunnen benaderen.

Veel directer, en volstrekt niet meer zoo in alle deelen toekomstmuziek, is echter de steeds groeiende invloed van parapsychologie resp. occultisme op de geestelijke wetenschappen. Zij valt thans reeds op vele punten te constateeren.

De geschiedenis van alle volkeren en alle tijden is vol van „wonderverhalen", zelfs de meest moderne maken daarop ternauwernood een uitzondering. De negentiende-eeuwsche historici, volledig georiënteerd volgens het natuurwetenschappelijk wereldbeeld, konden niet anders aannemen, dan dat dit alles op fantasie berustte ; zij konden er dus in hun beschouwingen geen rekening mede houden en verdonkeremaanden ze zoo veel mogelijk. Een schrijver, die ze met instemming aanvoerde, gold van te voren als onbetrouwbaar en minderwaardig. Men zou ze liefst in de rommelkamer der historische curiositeiten hebben opgeborgen. Dat nochtans de geschriften van alle oudere schrijvers er van wemelen werd alleen als een bewijs beschouwd, hoe ver de geest dier „duistere" tijden toch ten achter stond bij het lichte tijdvak der negentiende eeuw.

De parapsycholoog echter ontdekt met verrassing, hoe een groot deel dezer oude, miraculeuze verhalen zich wondergoed dekken met de volgens de zorgvuldigste methodes geconstateerde occulte phaenomenen. Telepathie, helderziendheid, voorspellingen in en buiten den droom, stigmatisatie, wonderbaarlijke genezingen, geestverschijningen, spokerijen, levitatie, materialisatie, telekinesie, enz. — wij kunnen ze alle in de boeken der historie te kust en te keur aanwijzen. Een uitzondering maakt hierop, voor zoover mij bekend is, alleen de psychoskopie — welke methode in vroeger tijd niet bekend schijnt te zijn geweest. Natuurlijk verandert, deze over

eenkomst eenmaal vastgesteld, onze appreciatie van de traditioneele wonderverhalen en de ze ons overleverende schrijvers in hooge mate, alsmede onze kijk op de mentaliteit der menschheid van vroeger eeuwen. Een historicus, die met de telepathie op de hoogte is, zal niet zonder meer het verhaal van Plutarchus, dat de Romeinen, nog voor eenig bericht hun mogelijkerwijze bereiken kon, reeds kennis kregen van eenige belangrijke overwinningen door hun legers in het buitenland behaald, naar het rijk der fabelen verwijzen.

De bijbelverhalen omtrent de helderziendheid van Samuel, die Saul inlichtingen gaf omtrent de verloren ezelinnen van zijn vader, naar welke hij op zoek was gezonden ; die van Eliza, welke een zoo belangrijke rol speelt in den oorlog tusschen Israël en Syrië, dat de vorst van dit laatste land er alles op zet om den profeet in handen te krijgen, zullen niet langer kunnen worden aangehaald als bewijzen, dat de historische boeken slechts verzamelingen van legenden zijn, die elke objectieve historische waarde missen. Gold vroeger als regel, dat een geschiedkundig document waarin een bepaalde gebeurtenis voorspeld werd, per sé na dit feit moest zijn opgesteld, dus noodzakelijkerwijze een falsificatie of althans onbetrouwbaar was — het zal voortaan noodig zijn hierin wat voorzichtiger te oordeelen. Kortom, er zal ook hierin, naar mate het occultisme zich nader aansluit bij haar zusterwetenschappen, heel wat gerectificeerd moeten worden.

A fortiori geldt dit, waar het betreft de godsdienst en kerkgeschiedenis. De bijbelboeken zijn in den tijd van het opkomend rationalisme aan een vernietigende kritiek onderworpen : er bleef, niettegenstaande de bedreiging aan het eind der Openbaring, vrijwel geen tittel of jota ònveranderd. En natuurlijk moesten weer vooral de „wonderen" het ontgelden. De modernistische exegese putte zich uit in vaak hoogst scherpzinnige „verklaringen" om duidelijk te maken hoe zij konden ontstaan zijn uit vergissingen, verschrijvingen, verkeerde opvattingen van een traditie, toeval, gezichtsbedrog (b. v. het wandelen van Jezus op de zee), enz., enz. Men had veelal nog te veel eerbied voor wat aan het voorgeslacht heilig was geweest om alles rondweg voor bedrog of voor op niets berustende fantasterij te verklaren... En waar het geloof in de goddelijkheid der Christelijke religie zich in de eerste plaats grondvestte op de onaantastbaarheid van het wonder, sloeg men hiermede de fundamenten eener wereldcultuur hopeloos te gruizel.

Maar ook hier dezelfde ommekeer op til. Ook de meest vrijzinnige theoloog begint te beseffen dat men in zijn kritiek op de historische geschriften van Jodendom en Christendom veel te ver is gegaan. Ik haal een enkele zin aan uit een zeer kort geleden — op 1 Maart 1930 — uitgesproken inaugurale rede :

„Waar de houding der wetenschap ten opzichte van bovenzinnelijke manifestaties van het leven, van de krachten der persoonlijkheid, bescheidener is geworden, behoeft een kritiek, die rekening houdt met irrationeele, bovennatuurlijke factoren, met het openbaringskarakter van het Christendom, haar aanspraak op wetenschappelijkheid niet prijs te geven."

Aldus, zeer voorzichtig, Dr. J. Th. Ubbink in zijn rede „Jezus de Christus", uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleeraar in de theologie aan de Rijks-Universiteit te Groningen. Deze enkele zin spreekt boekdeelen. En voor wie goed zijn oor te luisteren legt, zijn overal dergelijke geluiden te hooren, die, voorloopig nog o zoo bescheiden, de intrede van een nieuw, geestelijk tijdvak inluiden. En de oorzaak daarvan is, hoewel in wat bedekte termen, in de aangehaalde woorden onmiskenbaar aangegeven. Men is getroffen door de overeenkomst van de wonderverhalen uit de Evangeliën en de heiligenlegenden met de occulte verschijnselen. Waar er ongetwijfeld ook groote, vooral gradueele verschillen zijn, komt men er licht toe te onderstellen, dat het zeer bijzondere gemoedsleven van de personen, die wij als profeten, apostelen, heiligen, eeren, er toe geleid heeft dat bij hen zich de paranormale vermogens sterker ontwikkelden, meer aan den wil onderworpen waren en dus hun practische toepassing veel verder ging dan bij de proefpersonen van het moderne parapsychologische laboratorium. Maar deze twee groepen van verschijnselen mogen tot elkander staan als een onweer tot het knetteren van de ontlading eener Leidsche flesch, als de extatische vervoering der kruisvaarders tot de „attitude passionelle" eener hysterica in hypnose — de innerlijke verwantschap kan bij nauwkeurige en onpartijdige beschouwing niet worden geloochend.

Wel staat de wetenschappelijke parapsycholoog in zooverre aan den kant der vrijzinnigen, dat hij de wonderverhalen van bijbel en legenden, zelfs als hij ze als feiten in principe accepteert, geenszins aanvaardt als bewijzen voor het „openbaringskarakter van het Christendom", althans niet in dien exclusieven zin, die de theologen daaraan plegen te hechten

n.l. die van onfeilbare goddelijkheid. Juist zijn wetenschappelijk standpunt gebiedt hem te erkennen, dat bij de groote figuren van alle godsdiensten dezelfde krachten zich op analoge wijze uiten, en wij zien geen reden, gelijksoortige manifestaties van het Boedhistisch, Mohamedaansch of welk „heidensch" geloof ook anders te beoordeelen dan de Christelijke. Juist het universeel karakter der „wonderen" geeft ons de overtuiging, dat wij in dezen niet met het ingrijpen van goddelijke krachten van absoluut bovennatuurlijken aard te doen hebben, zooals de theologie zich haar „wonderen" denkt en ze gaarne uitsluitend voor eigen religie zou willen handhaven, maar eerder met het vrijkomen van magische vermogens, die, naar het moderne onderzoek aantoonde, in vele, zoo niet in alle onzer, sluimeren, en in principe het essentieel bezit zijn van de menschelijke psyche.

De opvattingen der ethnologen en folkloristen hebben de laatste halve eeuw nog al heel belangrijke wijzigingen ondergaan. De houding der Europeanen was nog niet lang geleden tegenover het zoogenaamde „bijgeloof" der „wilden" die van een absolute, minachtende superioriteit. Men vond het belachelijk en daarmede uit. Langzamerhand begon de belangstelling te ontwaken ; men zag er een soort psychische curiosa in, juist zooals trouwens de belangstelling in de planten- en dierenwereld, de eerste opkomst der biologie, zich in den beginne uitte in het verzamelen van „curiositeiten". Als de groote onderzoeker in dezen is de naam van Fraser aan allen bekend ; zijn boeken — het meest bekende draagt den naam van : „The golden bough" — zijn qua materiaalverzameling subliem te noemen, maar hij staat nog geheel op het standpunt dat al deze ceremoniën, tooverijen der primitieven — of liever der exotische volkeren in het algemeen, en zelfs der oude en Oostersche cultuurvolkeren, — geheel te verklaren zijn uit slechte waarneming en de foutieve conclusies van menschen, die met het a. b. c. van het wetenschappelijk denken nog niet op de hoogte waren.

Principiëel anders is ten deze de nieuwe ethnologie ingesteld. Men heeft leeren inzien, dat het niet hieraan kon liggen, dat het verstand der primitieve of gecultiveerde exotische volkeren te gering ontwikkeld was; zij waren niet „bijgeloovig" omdat zij dom waren. Men kwam tot het diepere inzicht, dat het mythische wereldbeeld der primitieven een noodzakelijke trap van ontwikkeling in de evolutie van den menschelijken geest voorstelde, uitvloeide van de dusgenaamde „prae-logische" mentaliteit. Men

kwam aangaande deze prae- (ook wel para-) logische mentaliteit tot zeer interessante conclusies. Men constateerde haar essentieele gelijkvormigheid, zoowel bij de onbeschaafde rassen als bij de cultuurvolkeren der oudheid. Toen men het zieleleven der kinderen begon te bestudeeren kwamen er verrassende analogiën aan den dag met de primitieve denkvormen (1). De bakers, die in het tijdvak der „Aufklärung" in zoo'n slechten reuk hadden gestaan, werden ontlast van haar schuld aan de angst der kinderen in het donker — men herkende dit en andere verschijnselen als het doorbreken van diepgewortelde overgeërfde instincten. Merkwaardiger nog waren de resultaten van de nieuwere richtingen in de psychiatrie : het opduiken van praelogische elementen bij den normalen mensch in den droom, en vooral in sommige vormen van neurosen en van krankzinnigheid. Bij Prinzhorn („Bildnerei der Geisteskranken") vinden wij houtsnijwerk van schizophrenen afgebeeld, dat bijna niet van dat van Australische inboorlingen kan worden onderscheiden. Ik sprak een vrouw, jarenlang in een isoleercel in een krankzinnigengesticht opgesloten, die in haar physische en geestelijke eenzaamheid zich een geheel wereldsysteem had opgebouwd, een scheppingsmythe die tot zelfs in velerlei details merkwaardige overeenkomst vertoonde met de mythen der Hindoes, en voorts de weinige menschen en dingen, waarmede zij in aanraking kwam, verwerkt had tot een formeel totemstelsel. Terwijl het zeker was, dat zij in haar gezonde dagen — het was een zeer eenvoudige vrouw — nooit van dergelijke dingen gehoord had : zij waren opgestegen uit haar onderbewustzijn met dezelfde wetmatigheid, die hun ontstaan bij de primitieve volkstammen beheerschte.

Ligt in den term „prae-logische mentaliteit" en in het zoeken der analoga bij kinderen, krankzinnigen en in de droomwereld de niet te miskennen tendentie uitgedrukt deze mentaliteit toch als minderwaardig te beschouwen — immers het orthodox-wetenschappelijk evolutie-dogma beschouwt steeds het in den tijd voorafgaande als een lagere trap — Danzel is nog een stap verder gegaan en stelt in zijn „Der Magische Mensch" (zie de „Boekbespreking") twee typen van menschen naast elkaar, de van het magische gevoelsleven uitgaande „homo divinans" en de logisch denkende, op de werkelijkheid ingestelde „homo faber" (faber=timmerman) of homo technicus, zonder zoo glorieus overtuigd te zijn van de absolute superioriteit van den laatste.

Hoe verhoudt zich nu het occultisme ten opzichte hiervan?

Al deze theoriën, hoe interessant ook in menig opzicht, schieten toch

in zooverre te kort, dat zij niet de vraag opwerpen omtrent wat ik de realiteitswaarde van het praelogische of paralogische of magische denken zou willen noemen. Wij zijn overtuigd dat ons logische denken realiteitswaarde bezit, dat het verloop daarvan in het algemeen parallel gaat met den loop der werkelijkheid, dat wij door waarnemen, juist combineeren en concludeeren iets omtrent de werkelijkheid te weten komen. Waarbij wij het vraagstuk omtrent het wezen dier werkelijkheid en haar verhouding tot het denken in dieperen, philosophischen zin nog niet behoeven aan te roeren. Op deze praktische overtuiging berust de geheele inrichting van ons leven, van onze techniek, van onze wetenschap.

De „homo divinans", om nu maar de Danzelsche benaming te gebruiken, kent zijn magisch denken eveneens realiteitswaarde toe : hij richt zijn handelingen daarnaar in en zoekt naar fouten, wanneer de uitkomst niet aan zijn verwachting beantwoordt. Daarentegen is de moderne psychologie er van overtuigd, dat die realiteitswaarde gelijk nul is. Voor den parapsycholoog echter is deze vraag niet zoo gemakkelijk te beantwoorden, noch in positieven, noch in negatieven zin ; in elk geval lijkt hem de vraag : hebben de magische handelingen effect ? niet à priori absurd. Daartoe is ook alweer de overeenkomst van een groot deel daarvan met de occulte verschijnselen te onweerlegbaar. Daar het hier niet gaat om experimenten, waarbij de omstandigheden zoo eenvoudig mogelijk kunnen worden gekozen, maar om in het volle leven staande gebeurtenissen, is het natuurlijk niet met mathematische zekerheid uit te maken — wij moeten ons hier tevreden stellen met den algemeenen indruk —; toeval of onoverzichtelijke nevenomstandigheden kunnen een belangrijke rol spelen. En nu valt het niet te ontkennen, dat deze algemeene indruk beslist ongunstig is, wat betreft de „draagkracht" der magische ceremoniën en handelingen. De primitieve Australische inboorlingen, wier leven vrijwel geheel in toovenarij opgaat, hebben een ellendig bestaan : ziekte, hongersnood, gebrek aan het allernoodigste, bedreigen hen voortdurend. Ook de hooger gecultiveerde rassen, waarin de praelogische mentaliteit overheerschte, zijn, als zij niet ten onder gingen, grootendeels onder de heerschappij van het blanke ras — deze typische homo technicus — geraakt. Zij konden de materiëele krachten dus klaarblijkelijk niet weerstaan, zijn min of meer gedwongen er toe overgegaan ze op hun beurt te aanvaarden, zijn hierbij veelal in ondergeschikte positie geraakt. Als vrijwel eenige uitzondering zijn in het Oosten alleen Japan, China en Siam nog onafhankelijk gebleven. Voor-

al bij het eerste land is dit onmiskenbaar het gevolg van het accepteeren van Westersche methoden, het nastreven van Westersch geörienteerde doeleinden bij de leiders der natie. De fakirs van Indië, met hun schrikkelijke askese, die beweren in het bezit te zijn van bovenmenschelijke krachten, hebben hun land niet kunnen beschermen tegen de overheersching der Mogols, noch tegen die der Portugeezen, Hollanders, Franschen en Engelschen ; de vroeger periodisch terugkeerende hongersnood is vrij wat effectiever door de praktische maatregelen der Engelschen dan door hun onderstelde, wonderbaarlijke krachten bestreden. En gros zijn dus deze krachten zeker niet toe te passen ; er moet dus heel wat haperen aan de beweerde magische vermogens dezer „Uebermenschen".

En anderzijds blijft toch de merkwaardige analogie met het occulte phaenomeen. En een aantal mededeelingen van reizigers, die maar niet zoo zonder meer op zij zijn te schuiven, dwingen ons toch weer de overtuiging op, dat althans nu en dan wel degelijk de exotische mensch over krachten beschikt, analoog met die onzer mediums, maar in hoogere mate aan den bewusten wil onderworpen.

Ik ben op dit meest interessante vraagstuk der ethnologie daarom dieper ingegaan, omdat hier vrijwel een nieuwe wetenschap in toto dient te worden opgebouwd. Men moet zich niet langer tevreden stellen met een „Schlagwort" als „praelogische mentaliteit" maar het onderzoek langs andere banen leiden, hierbij als richtsnoer nemend een nauwkeurige vergelijking van het ons ter beschikking staande occulte feitenmateriaal en de ethnologische gegevens. Ik acht het dan zeer waarschijnlijk, dat toch zou blijken, dat alle zuiver psychologische theorieën te kort schieten. En omgekeerd is het zelfs niet ondenkbaar, dat de ethnologie aan het parapsychologisch experiment nieuwe wegen wijst.

Zou de psychologie, de „normale" zielkunde, eenmaal doordrongen zijn van het parapsychologisch zuurdeesem, zij zou het meest van alle wetenschappen zich wezenlijk moeten veranderen. Het is echter een feit, dat in deze wetenschap, buiten den directen invloed van het occultisme om, zich omstreeks het einde der negentiende en het begin der twintigste eeuw een kentering voltrok, die haar de parapsychologie nader brengt.

De vroegere „zielkunde zonder ziel", op haar best een verfijnde physiologie der zintuigen, begon haar tekortkomingen al te duidelijk te demonstreeren ; zoo is men er vanzelf toe gekomen de psyche weer als centrale eenheid en niet alleen als product te beschouwen ; men dorst het woord „ziel" weer zonder aanhalingsteekens te schrijven.

Driesch had met zijn neo-vitalisme en entelechie-leer hiervoor reeds den weg gebaand, toen de eigenlijke occulte phaenomenen hem nog ver stonden. Ook de moderne psychanalytische en daaruit voortgekomen scholen, met haar groote ontdekking : de belangrijkheid van het onbewuste zieleleven, vertoonen een zekere toenadering tot het occulte wereldzicht ; het is dan ook geen bloot toeval, dat juist de voormannen der psychanalyse aarzelend het bestaan van eenige parapsychologische verschijnselen beginnen toe te geven.

Met dat al blijft de afstand tusschen de thans geldende psychologie en de parapsychologie altijd nog groot genoeg. De moderne zielkunde verstaat onder den term : „het onbewuste" slechts het totaal der vergeten, — en wel actief-vergeten, „verdrongen", elementen van het zieleleven —, begeerte-elementen in de eerste plaats. Voor de parapsychologie is het onbewuste de drager van een nog onbekend aantal psychische vermogens, de geheimzinnige heerscher over een gebied, waarvan de uitgestrektheid nog slechts vermoed kan worden en die in het z. g. „mediumschap" hun eerste moeilijke en nog niet aan den wil onderworpen uitingen vinden. Ook op talrijke andere psychologische problemen begint de parapsychologie haar verrassend, ofschoon nog vaak al te weifelend, licht te werpen. De genialiteit, dat ontzagwekkend verschijnsel van den menschelijken geest, waarmede men eigenlijk nooit goed raad heeft geweten, wordt — ja nu nog wel niet „verklaard" door de parapsychologische gegevens, maar men heeft er toch eenige „Ahnung" van, welke diepten der ziel men wel zou moeten aanboren om haar bronaderen te vinden. Ook elders ligt op dit gebied nog werk te hoop. Om maar een enkele greep te doen : de collectiviteitspsychologie, en vooral een onderdeel daarvan : de psychologie der massa, heeft den laatsten tijd in hooge mate de aandacht der psychologen getrokken. Maar in de verklaring harer belangwekkende, soms zelfs verbijsterende problemen zal men heusch niet veel verder komen, zoolang men hier de uitkomsten van het telepathisch onderzoek negeert. Alleen de opvatting van de uitingen der menigte als emotioneele massa-telepathie geeft een verklaring, die dieper gaat dan een bloote omschrijving..

Ik zal niet meer dan een enkel punt van contact aanroeren met een ander gebied : dat der philosophie. De verbindingen zijn talloos, maar nemen wij alleen maar het probleem dat sinds Kant vrijwel niet van de lucht af is geweest : dat van de adaequatie der zintuigen, en dat meestal in negatieven zin beslecht wordt. Door de studie der occulte phaenomenen wordt

het vraagstuk, dat het uitsluitend eigendom der speculatieve philosophie leek, overgebracht op het terrein van het experiment. In de kryptoskopie leeren wij een waarneming kennen, die een zuiver visueel karakter draagt, maar waarbij nochtans het gezichtszintuig in zijn geheel — brekende vlakken, retina, gezichtszenuw, gezichtsbanen en gezichtscentrum der hersenen — geen rol speelt. Al deze bemiddelaars, die als zoovele vervalschers van het „ware beeld" zouden kunnen worden aangemerkt, zijn uitgeschakeld. Nochtans is de indruk geheel gelijk aan die welke verkregen wordt langs den „normalen" weg of liever omweg. Dit feit lijkt mij van het hoogste gewicht voor de appreciatie van ons zintuigelijk wereldbeeld. Het zou wel eens waar kunnen zijn, dat de zintuigelijke indruk veel meer bleek te zijn dan alleen een „teeken" der onbekende en onkenbare werkelijkheid, dat wij hier te doen hadden met een soort van „praestabilicate Harmonie" — ik gebruik het woord van Leibnitz maar ben er zeer wel van bewust dat ik het in een afwijkende beteekenis gebruik — „Die Sinne hast du dann zu trauen, nicht Falsches lassen sie dich schauen" zei Goethe met intuitieve zekerheid.

Wat wij hier besproken hebben zijn nog slechts brokken, — de afzonderlijke wetenschappen, de wijsbegeerte incluis, zijn niet meer dan brokstukken van een groot geheel, dat ik het „wereldzicht" zou willen noemen. Het wereldzicht van den parapsycholoog — ook de parapsychologie is „slechts" een wetenschap, dus stuk werk — verbreedt en verdiept zich. Aan alle zijden voelt hij de moderne levens — en wereldopvattingen te kort schieten. Maar evenzeer is het hem onmogelijk, een der oudere in toto te accepteeren ; daartoe ontbreekt aan al deze oudere stelsels te veel de klaarheid en doorzichtigheid, die doorwrochtheid, die terecht de trots uitmaakt van het moderne, wetenschappelijke denken.

Zoo gevoelt de parapsycholoog misschien meer dan eenig ander modern mensch de ontoereikendheid van zijn wereldbeeld. Er is echter een groot verschil : terwijl de moderne wetenschap tegen een soort van muur is komen aan te kijken, waar zij wanhoopt ooit over heen te komen, ziet de parapsycholoog door de occulte verschijnselen een aantal gaten in dien muur geslagen die hem een perspectief openen naar onbekende landen ; onbekend, en dus... de menschheid heeft een moedig hart... vol van schoone beloften.

wordt vervolgd.

---

(1) Zie W. H. C. Tenhaeff: „Archaïsch en kinderlijk denken" in: „Vernieuwing", orgaan van de vereeniging De Nieuwe Opvoeding. Tweede Jaargang, N° 1. C. A. Mees, Santpoort, 1930.

Bij gelegenheid van den tachtigsten verjaardag van Charles Richet

DOOR NELLY M. PRINS-BURGERS. 1)

Het was 26 Augustus l.l. tachtig jaar geleden dat Charles Robert Richet te Parijs werd geboren als zoon van den chirurg Alfred Richet.

Als jonge man studeerde hij eveneens in de medicijnen en telde Claude Bernard en Pasteur onder zijn leermeesters. In 1878 kreeg hij zijn benoeming tot buitengewoon hoogleeraar in de geneeskundige faculteit te Parijs en in 1887 tot gewoon hoogleeraar in de physiologie. In 1898 werd hij lid van de Académie de Médecine, Membre de l'Institut, hetwelk steeds een groote onderscheiding en erkenning van bijzondere wetenschappelijke verdiensten beteekent.

Tot ver buiten den engeren kring van zijn physiologisch vak heeft de medische wetenschap talrijke ontdekkingen en vorderingen aan hem te danken. Hij was een geniaal vorscher en een geweldige arbeidskracht. Een bewijs daarvoor is wel dat in het jaar 1912 het aantal zijner wetenschappelijke werken en opstellen tot op 263 was gestegen. 2)

In een toespraak, ter gelegenheid van zijn 25 jarig hoogleeraars-jubileum noemde zijn collega, Prof Gley, hem : „een scheppend vernuft op het gebied der physiologie."

Voor wat betreft zijn werken, raadpleeg ik hierbij de opgave van zijn intusschen overleden vriend en parapsychologischen medewerker, Dr. Albert Freiherr von Schrenck Notzing.

Richet's eerste werken van het jaar 1887 handelen over de chemische samenstelling van het maagsap en de physiologie van de spijsvertering. Deze bleven grondleggend voor de pathologie en de therapie der maagziekten. Verdere onderzoekingen betroffen een toenmaals onbekenden vorm van

---

(1) Wij hebben gemeend dit artikel, waarin de schrijfster op zoo onomwonden wijze getuigt van haar grooten eerbied en sympathie voor den eminenten pionier onzer jonge wetenschap — wiens naam ook door ons slechts met gevoelens van bijzondere hoogachting wordt uitgesproken — een plaats in ons tijdschrift te moeten verleenen.

Gezien echter het al te persoonlijk karakter dat dit artikel op sommige plaatsen draagt nemen wij dit artikel op buiten verantwoordelijkheid der redactie. REDACTIE.

(2) Zie : „Exposé des travaux scientifiques de M. Charles Richet". Paris, 1912.

spiercontractie bij wervellooze dieren, mechanische wetten in de reguleering van dierlijke warmte, de betrekking van het verbrandingsproces van het ademhalen tot de opperhuid, alsook de refractaire phase in den hartslag van de schildpad.

De belangrijkste ontdekking welke de medische wetenschap aan Richet te danken heeft, is de anaphylaxie (1902). Gley noemt haar „de onsterfelijke dochter van zijn genie". Anaphylaxie is het tegendeel der immuniteit. Het belang van deze ontdekking van Richet wordt geïllustreerd door het feit, dat reeds in het jaar 1912 in Frankrijk en in het buitenland niet minder dan 800 oorspronkelijke werken verschenen zijn, welke zich met de beteekenis van de anaphylaxie voor de medische wetenschap, de chirurgie, het gerechtelijk medisch onderzoek en de therapie bezighielden. Maar ook op het gebied van de experimenteele pathologie en therapie was Charles Richet met succes bezig.

De heden ten dage, in navolging van Roux en Behring algemeen erkende serotherapie, berust grootendeels op de physiologische proeven, door Richet op dieren genomen. Reeds in November 1888 toonde deze vorscher aan, dat het bloed van met serum ingeënte dieren hen tegen de infectie door het overeenkomstige vergif immuniseerde. Den 6 en December 1890 verrichtte Richet de eerste serotherapeutische injectie bij den mensch.

Van het groote aantal der door Richet bewerkte, speciaal medische, onderwerpen, mogen hier nog eenige van zijn neuropathologische studies vermeld worden, zooals b.v. : „De zenuwfunctie van hysterische hemi-anaesthesie" (1876), „Over den toestand der sensibiliteit bij ataxie" (1876), „Opmerkingen over de musculaire prikkelbaarheid" (1882), „Een biologische studie over de pijn." (1896), enz.

In 1913 werd hem den Nobelprijs toegekend.

Zeker is het dus, dat wij hier te doen hebben met een geniaal denker en vorscher, met een der belangrijkste natuuronderzoekers van onzen tijd, die danook door Paul Heger, hoogleeraar in de geneeskunde te Brussel, op één lijn gesteld is met Lavoisier, Magendie, Glaude Bernard en Marey. (3)

Wij moeten tevens als absoluut vaststaand aannemen dat hij niet alleen de volledige beheersching had over de exacte, wetenschappelijke methodes, maar daar ook nimmer van zou willen afwijken, welk onderzoek het ook gold. Bovendien wordt zijn persoonlijkheid steeds gekenmerkt door een

(3) Zie : „Jubilé du Professeur Charles Richet." Paris, 22 Dec. 1912.

diepen drang naar waarheid en door de behoefte en den moed om deze te verkondigen waar hij haar vond als logische consequentie van zijn onderzoekingen.

Toch was het domme publiek, en waren helaas ! ook zijn verlichte, wetenschappelijke confraters, bereid, zijn schitterende gaven en zijn wetenschappelijk geweten te loochenen en te verguizen zoodra hij zich bevond op ongewoon terrein van onderzoek : het occultisme !

Men heeft van hem gezegd, dat hij een bijzondere aantrekkingskracht had voor het onbekende, maar mij dunkt, dat is dan ook het meest essentiëele van de Wetenschap om het onbekende te leeren kennen. Waarschijnlijk bedoelde men te zeggen een aantrekkingskracht voor het geheimzinnige en duistere, of „occulte", maar Richet kennend en zijn liefde voor licht en waarheid, zie ik in deze aantrekkingskracht slechts den drang om de duisternis te verjagen. Alleen voelt hij intuïtiever dan de gemiddelde geleerde waar, ondanks officiëele ontkenning en verachting, waardevolle schatten verborgen liggen.

Toen hij nog student was in 1875 en de Parijsche Academie van Wetenschappen haar veto had uitgesproken over het dierlijk magnetisme, bewees Richet dat de waarnemingen der oude artsen op waarheid berustten en dat het bij hypnotische of magnetische toestanden zich niet om het een of ander bedrog handelt. Zijn eerste geschriften over het kunstmatig somnambulisme (somnambulisme provoqué) verschenen in 1875 in het : „Journal de l'anatomie et physiologie" en in de : „Revue Philosophique" van 1880. In 1881 publiceerde hij een uitvoeriger verhandeling over de prikkelbaarheid der reflexbanen in de eerste phase van het somnambulisme.

In zijn eerste geschrift over het bewuste onderwerp zegt Professor Richet : „Er is moed noodig om het woord somnambulisme uit te spreken ; de stompzinnige lichtgeloovigheid van de groote massa en het optreden van kwakzalvers hebben zoo'n leelijken bijklank aan dit woord en aan deze zaak gegeven, dat er onder wetenschappelijk gevormden weinigen zijn, die de behandeling van dit onderwerp niet met afkeer tegemoet treden".

De juiste belichting der psychische verschijnselen van het somnambulisme door den jongen Parijschen geleerde leidde de aandacht der medische wereld van Frankrijk op de hypnotische verschijnselen terug, welke ondanks de praestaties van Braid en Liébeault weer in het vergeetboek schenen te

geraken. Hij gaf daarmede tegelijkertijd den stoot tot de studie van de hypnose, welke zich, dank zij de latere wetenschappelijke onderzoekingen van vooraanstaande geleerden (zooals Charcot in 1875 te Parijs, Bernheim en Beaunis van 1882 - 1884 te Nancy) tot een bijzondere, veelomvattende, heden ten dage algemeen erkende tak der wetenschap met volkomen vaststaande onderzoek-resultaten ontwikkeld heeft.

Verdere werken van Richet over dit onderwerp zijn : „L'Homme et l'Intelligence", „Origine du mot magnétisme animal", „Hypnotisme et Contracture" en „Les mouvements inconscients."

Natuurlijk werden Richet's werk en zijn conclusies met wantrouwen opgenomen. Zij werden echter op alle punten als juist bevestigd.

In 1890 verscheen zijn werk over : „Telepathie en helderziendheid", waarin hij de resultaten van zesjarigen experimenteelen arbeid vastlegde. Hij had dus wederom den moed zijn aandacht te geven aan een, bij de exacte wetenschappen berucht onderwerp, en zijn bevindingen te publiceeren ! En ook ditmaal kreeg hij gelijk. Het bewijsmateriaal voor de beweerde verschijnselen van psychische telekinese zonder nawijsbare bemiddeling, gekarakteriseerd door het schijnbaar ontbreken der causale schakels, en die der zuivere helderziendheid, is intusschen zoo enorm aangegroeid, dat er geen andere wetenschap op een dergelijke fundatie kan bogen. De officiëele wetenschap kan dus deze nieuwe dochter moeilijk meer verloochenen.

De studies van Richet waren inderdaad grondleggend voor de nieuwe wetenschap der parapsychologie. Afgescheiden van het omvangrijk materiaal der „Proceedings of the Society for Psychical Research" blijft Richet de pionier voor zoover hij den weg aangaf voor het methodisch onderzoek, noodig, om de parapsychologie tot exacte wetenschap te maken.

In 1922, als de auteur reeds de 70 gepasserd is, verschijnt zijn standaardwerk over de Metapsychica, gewijd aan de nagedachtenis van zijn vrienden en leermeesters Sir William Crookes en Frederic Myers, welke hij onder de Engelsche geleerden aanwijst als eerste-steen-leggers voor de nieuwe wetenschap.

Op 24 Juni 1925 hield Prof. Charles Richet zijn belangrijke en boeiende afscheidsrede voor de „Académie de Médecine" te Parijs. Als onderwerp koos hij de Metapsychica welke hij den physiologen aanbeveelt om er iets schoons van te maken.

Het mag een toeval genoemd worden, dat mijn aandacht van leek gevestigd werd op deze afscheidsrede, opgenomen in de : „Presse Médicale" van 27 Juni 1925. Zeker beschouw ik het als een bijzonder gelukkig toeval. De inhoud frappeerde mij buitengewoon en ik nam oogenblikkelijk het besluit deze historische rede te vertalen.

Dit was vlotter geschied dan een plaats er voor verkregen in een wetenschappelijk tijdschrift. 4) In verband met mijn mislukte pogingen daartoe bewaar ik twee brieven van wetenschappelijke mannen die „Dr." voor hun naam teekenen als „documents humains" ! Later, wanneer de Wetenschap er aan toe is Richet zonder voorbehoud te roemen, zal men deze documenten uit het Richetarchief met een glimlach beschouwen !

Er drong toen, schijnt het, nog maar weinig door van de beteekenis van Richet's betoog tot de wetenschappelijke kringen van ons vaderland. Trouwens, de pionier dezer nieuwe wetenschap scheen in eigen vaderland ook geenszins die erkenning te genieten, waarop zijn begaafdheid van geleerde van naam a priori recht had. Hij zegt ten minste ergens in zijn betoog :

„Ik weet wel dat men ons de proeven aan de Sorbonne zal tegenwerpen. Jawel ! Mijn goede vrienden aan de Sorbonne hebben willen experimenteeren met Martha. En na eenige séances, waarbij slechts twee deelnemers de proef hebben bijgewoond, hebben zij gezegd (en dat was hun recht en zelfs hun plicht) : „Wij hebben niets gezien". Terstond heeft toen het publiek in zijn verblinding de volgende redenatie gehouden : „Bij deze séances aan de Sorbonne (die, tusschen twee haakjes, zeer slecht opgezet waren) is er niets geweest, omdat er niets is." Wat een logica ! Wat een schrander inzicht !"

Wij, die er niet een dergelijke logica op nahouden en volgaarne de verlossing tegemoet zien door de wetenschap van het snel voortwoekerende, zwoelethisch occultisme, geladen met subjectief-psychische aandriften, wij kunnen ons gelukkig prijzen de bovenzinnelijke dingen in zulke vertrouwde handen te weten en in de neutrale, zuivere sfeer van het laboratorium. Wij stemmen volmondig in met de conclusie van de : „Nationalzeitung" (Basel, 23 Maart 1924) : „Unsere nächste Aufgabe muss sein, die parapsychologischen Tatsachen (also Hellsehen, Telepathie, Ahnun-

(4) Zij verscheen ten slotte in : „Morks Magazijn" van Sept.-Dec. 1926.

gen, Fernbewegungen, Lärm- und Lichterscheinungen, Phantombildungen, u. s. w.) dem Bereich des Aberglaubens und der Phantastik zu entziehen."

Dit is in eerste instantie de groote beteekenis, die Prof. Richet voor mij persoonlijk gehad heeft : de bevrijding van het griezelig, verstandsloos occultisme der dillettanten. Daar ik zelf vrij sensitief ben, waren de supernormale verschijnselen mij niet geheel vreemd. 5) Ook de dagelijksche gedachten aan den dood hadden een soort angst-complex, een duistere, „umheimische" plaats in mijn ziel geschapen, welke mij wellicht noodlottig zou zijn geworden, al heb ik mij intuïtief steeds verre kunnen houden van het spiritisme en andere leerstellige gelooven.

Het lezen van Richet's voordracht bracht een snelle en spontane genezing. Natuurlijk was daardoor mijn belangstelling tevens gewekt voor den auteur zelf. Wie beschrijft mijn vreugde, toen ik ontdekte, dat deze geleerde tevens een energiek werker is voor den Vrede, dat hij o. a. schreef de fabels : „Pour les grands et les petits" (1891), „L'Idée de l'arbitrage international est elle une chimére ?" (1896), „Les guerres et la paix" (1899), „Fables et récits pacifiques" (1904), „La paix et la guerre", het tooneelstuk „Circe", „Les douleurs des autres", enz. !

Ik dacht bij mijzelf : hier hebben wij een geneesheer op zijn best, één die zich de menschheid en haar kwallen als geheel aantrekt en probeert haar ook te genezen van den oorlog. Een enkele maal wordt hij bitter over de domheid der menschen en schrijft een felle satyre : „L'Homme stupide" (Homo stultus, stultissimus !). Maar dan komt zijn groote goedheid weer boven in : „L'Homme impuissant", dat eindigt met de woorden : „Et tâchons de faire **un peu de bonheur** autour de nous, car le bonheur rayonne comme la lumière, et notre bonheur personnel, quoi qu'en disent les méchants et les sots, dépend du bonheur des autres."

Welk een universeel liefhebbend mensch spreekt daaruit ! Ik kon danook niet nalaten hem een brief vol dankbaarheid en bewondering te schrijven, al kende ik laatstgenoemde werken toen nog niet. Ik vroeg hem in dien brief tevens of ik : „Les poisons de l'intelligence" van hem mocht vertalen, daar mij die titel sterk aantrok. Hij antwoordde mij o. a. : „Je suis très touché de votre lettre. Je serais très heureux de voir quelques uns de mes ouvrages traduits en votre belle langue. Mais „Les poisons de l'intelli-

(5) Zie mijn boekje : „Als de Mensch gaat luisteren..." (geschreven in 1922, lang voor ik mij met metapsychologische studiën ging bezighouden).

gence", complètement epuisés en librairie et dont je n'ai même plus un exemplaire (invraisemblable mais vrai) datent de quarante ans ! ! Vous pourriez les trouver dans la „Revue des deux Mondes" de 1876, ou 1875. — Mieux vaut, je crois, puisque vous aimez la Paix, traduire mon petit livre „La Paix et la guerre", et plutôt encore mon „Histoire des Civilisations". 6)

Juist door de vertaling van dit boekje, als propaganda-geschrift geschreven voor de „Conciliation Internationale" en gericht tot de schooljeugd van alle landen, ben ik zelf bewuster geörienteerd geworden op het gebied der oorlogsbestrijding en heb ik begrepen, dat Richet nooit verder is gegaan dan het burgerlijk pacifisme. Het feit echter, dat hij zooveel jaar geleden in zijn : „La Paix et la guerre" serieus rekening hield met de leer van Tolstoï en de persoonlijke dienstweigering, en nog wel toen zijn confraters van de Sorbonne het anti-militairisme voor „idioten-pacifisme" scholden, is mij het bewijs, dat Richet, indien hij nu 40 of 50 jaar in plaats van 80 was, tot onze gelederen zou behooren, waarin een voorganger als Einstein getuigt : „Het zou goed zijn, indien alle menschen voor de principiëele dienstweigering opkwamen. In geval van oorlog zou ik iederen directen of indirecten militairen dienst weigeren."

Trouwens Richet betuigde reeds zijn instemming met de door zijn landgenoot, Prof. Paul Langevin van het „Collège de France" opgestelde verklaring tegen alle geweldsmethoden en tegen het misbruiken van de wetenschap en wetenschappelijke uitvindingen voor oorlogsdoeleinden 7), welke verklaring mede onderteekend is door een 26 tal professoren van onderscheidene naties.

Uit dit alles blijkt in ieder geval dat Richet den oorlog steeds beschouwde als den vreeselijksten geesel der menschheid, en dat hij hiertegen als moedig pionier gestreden heeft.

In dit verband wil ik nog wijzen op zijn twee-deeligen roman : „Les

---

(6) Dit boekje werd door mij vertaald onder den titel : „Algemeene Cultuurgeschiedenis" en verscheen in 1928 bij de Tijdstroom te Huis ter Heide.

Richet schreef ook een groot werk over geschiedenis, hetgeen in het Duitsch en in het Spaansch vertaald werd : „Abrégé d'histoire générale".

(7) Zie : „Die modernen Kriegsmethoden und der Schutz der Zivilbevölkerung". „Dokumente der Internationalen Konferenz in Frankfurt a. M., am 5 u. 6. Januar 1929. Herausgegeben von der Arbeitsgemeinschaft der Ortsgruppe Stuttgart der Int. Frauenliga für Frieden und Freiheit."

douleurs des autres", welke bij zijn verschijnen in de : „Indépendance Belge" groot opzien verwekte, en op het door Bertha von Suttner in het Duitsch vertaalde : „Die Vergangenheit des Krieges und die Zukunft des Friedens."

Voor mij was inmiddels het vertalen en bewerken van : „Algemeene Cultuurgeschiedenis" een vreugdevolle arbeid. De „Conciliation" te Parijs ging op mijn voorstel in om de Nederlandsche uitgave zoodanig te steunen dat dit propagandistische werkje verspreid zou kunnen worden over de verschillende gebieden waar Nederlandsch gesproken en gelezen wordt en droeg mij deze taak op, zoodat het dossier der correspondentie met Oost- en West-Indië, Vlaanderen en Zuid-Afrika, alsmede Nederland zelf, weldra vele malen dat van het manuscript overtrof. Veel lof komt in dit verband toe aan den uitgever, die op zeer coulante wijze medehielp bij een verspreiding, welke wellicht uniek in haar soort mag heeten. Want wat kritieken ook op het boekje te zeggen mogen hebben gehad, het blijft de eersteling van een streven de jeugd der geheele wereld te vereenigen in een andere, meer ware geschiedenis-opvatting !

De dankbaarheid van den auteur zelf was waarlijk om verlegen mede te worden ! Zoo ontving ik den navolgenden brief.

„Chère Madame et éminente amie

Quelle reconnaissance ne vous ai-je pas pour l'admirable traduction que vous donnez de mon petit livre. J'ai été ému profondément en le voyant, en lisant — et comprenant — la préface trop élogienne que vous avez écrite..."

In een lateren brief heet het nog weer : „...Quelle joie sans mélange j'ai ressentie en voyant ma petite brochure traduite par vous et destinée à une grande publicité — en faveur de la Paix — cette paix nécessaire..."

Welke vrouw zou zich niet gestreeld voelen als zoo iemand zijn brief eindigt met : „...Croyez à ma gratitude admirative et à ma respectueuse et fidèle amitié. Charles Richet."

En wie zou het noodlot der verhindering niet verwenschen, als Charles Richet schrijft: „... Puisque vous vous intéressez au choses psychiques, vous devriez venir au congrès international des sciences psychiques, qui aura lieu en Sorbonne à Paris le 24 septembre. Que je serais heureux de vous voir." !

Mijn spijtbetuiging dat ik niet aanwezig zou kunnen zijn ging even diep als mijn vreugdebetuiging over het feit dat mijn vriend Richet dit

internationale congres nog mocht beleven, en presideeren op 77 jarigen leeftijd. Het congres beduidde immers de snel groeiende belangstelling voor zijn levenswerk. Hoewel het natuurlijk naast adepten ook veel tegenstanders telde, was het theater Richelieu tot de nok gevuld met geleerden en belangstellenden uit verscheidene landen en was Richet in staat de jonge wetenschap in haar eerste zoo moeilijke — en bemoeilijkte ! — kindsheidperiode te beschermen en zijn standpunt duidelijk uiteen te zetten betreffende de „métapsychique mentale".

In de voorrede van de eerste uitgave van de „Metapsychica" treffen wij een korte definitie hiervan aan van den auteur zelf.

„Men kan in drie woorden de drie grondproblemen vervatten, die de nieuwe wetenschap samenstellen.

1. De kryptaesthesie (helderziendheid der vroegere auteurs), d. w. z. een waarnemingsvermogen, dat afwijkend is van de normale zintuigelijke waarnemingsvermogens.

2. De Telekinese, d. w.z. een mechanische werking, die volledig afwijkt van de bekende mechanische krachten ; zij wordt onder bepaalde voorwaarden zonder aanraking op afstand uitgeoefend, en wel op levenlooze voorwerpen of op personen.

3. De Teleplastiek (materialisatie der vroegere auteurs), d. w. z. de vorming van veelsoortige voorwerpen, die meestal uit het menschelijk lichaam schijnen te komen en het aanschijn van een stoffelijke realiteit aannemen (kleedingsstukken, sluiers, levende lichamen).

Dit is de geheele metapsychica. Ik vind dat het al zeer veel beteekent, als men tot hier gaat. Al het verdere behoort nog niet tot de wetenschap. Maar ik bezweer dat de wetenschap, de strenge en onverbiddelijke wetenschap, deze drie raadselachtige phenomenen moet aanvaarden, welker erkenning zij tot dusverre heeft afgewezen..."

Uit de voorrede van den tweeden druk wil ik alleen het laatste gedeelte weergeven :

„De spiritisten hebben mijn werk zeer koel opgenomen en ik begrijp hun gemoedsgesteldheid. In plaats van een naïeve, overijlde en gebrekkige theorie aan te nemen, sloeg ik voor met de opstelling eener eenigszins houdbare theorie te wachten, tot de feiten, na de zorgvuldige eischen der experimenteele methode geklassificeerd, geordend en uitgewerkt zouden zijn. In tegenstelling hiermede gelooven de spiritisten nu reeds een juiste verklaring voor alle verschijnselen te bezitten. Ik heb gezegd, dat

hun verklaring een hypothese is, maar ik zou zonder aarzelen toegeven, dat dikwijls de eenvoudige spiritistische hypothese de beste lijkt. Ik houd dit slechts voor schijn, maar de schijn is er.

Als de spiritisten billijk waren, zouden zij inzien, dat mijn poging, alle verschijnselen, die hun geloof in den weg staan, een plaats in te ruimen onder de wetenschappelijke feiten, toch in elk geval eenige inschikkelijkheid verdient.

Zij zullen ten slotte ook inzien, dat er een groote stap voorwaarts gedaan is, daar van nu af aan de subjectieve metapsychica (kryptaesthesie) als een erkend feit in het wetenschappelijk systeem beschouwd mag worden.

De wetenschap is hier de absolute heerscheres der toekomst. Zij wordt noch door gebeden, noch door geloofsbekentenissen, noch door overijlde overtuigingen opgebouwd, doch alleen door voortgezette nauwkeurige onderzoekingen. En zonder een herhaling te vreezen, zeg ik opnieuw, dat men even moedig in het opstellen van hypothesen als streng bij het experimenteeren moet zijn.

Deze eerste grondslag der metapsychica zal het gewone lot ondergaan. Zij zal zeer spoedig uit den tijd en verouderd zijn, daar de vorderingen dezer nieuwe wetenschap elkaar snel zullen opvolgen.

Maar niemand zal gelukkiger zijn dan ik, als hier een zoodanigen grondslag gelegd wordt, dat wij hierdoor in staat gesteld zullen worden vollediger en bewijskrachtiger de dwalingen terecht te zetten, leemtes aan te vullen, onzekerheden, duisterheden en tegenstrijdigheden op te ruimen, welke dit eerste ontwerp, deze eerste methodische en leerstellige uiteenzetting dezer geweldige problemen nog in zich vervat."

En niemand zal gelukkiger zijn dan ik, als ik gehoor kan geven aan den wensch van mijn vereerden vriend welke spreekt uit zijn laatst ontvangen brief na mijn gelukwensch bij gelegenheid van zijn tachtigsten verjaardag : „C'est très bien de vous écrire ; mais j'aurais le grand désir de vous voir et de vous remercier de tout ce que vous avez si gentiment fait pour moi..." en hem dan oprecht te betuigen hoe dit zoo'n verdwijnend klein beetje is in vergelijking van hetgeen hij voor mij deed, geestelijk zoowel als stoffelijk... Ik beschouw hierbij met trots en welgevallen den stapel zijner werken, steeds voorzien van een flatteuse en vriendelijke, eigenhandige inscriptie, soms zelfs eigenhandig afgezonden en geadresseerd !... „Je crois bien que ce qui convient le plus pour une traduction c'est Notre sixième sens — car Joachim Legris — oui, Joachim Legris

c'est moi — c'est bien fantaisiste, et je crains fort que l'ironie ne soit pas toujours comprise. Mais le sixième sens, c'est une oeuvre vraiment nouvelle qui ouvre des horizons imprévus..."

Wanneer zal de menschheid ten volle beseffen, wat zij aan dezen man te danken heeft ?

Terugwerkende kracht van Magie

De lezer van de belangwekkende artikelen van Dr. K. H. E. de Jong in de afleveringen 3 en 4 van den tweeden jaargang van dit tijdschrift over „De Neo-Platonici en het Occultisme" zal zich het feit herinneren, door Porphyrius in zijn levensbeschrijving van Plotinus, cap. 10, vermeld. Hij deelt mede :

„Olympius bestookte Plotinus ook in dier voege, dat hij zelfs door tooverijen den schadelijken invloed der gesternten op hem wilde doen werken. Daar hij echter gevoelde, dat zijn poging op hem zelf terugsloeg, zeide hij tot zijn vertrouwelingen dat de zielskracht van Plotinus groot was, zoodat deze de tegen hem gerichte aanvallen tegen de kwaadwilligen zelven vermocht te keeren."

Het lijkt van belang vast te stellen, dat dit geloof aan de terugwerkende kracht van een niet doeltreffenden aanslag door magie kortgeleden nog in een van Plotinus' woonplaats ver verwijderde streek leefde. Zulks kan blijken uit het verhaal van een voorval, dat ik onlangs mocht vernemen uit den mond van den oud-Resident A. van der Ven. Het was omstreeks 1880, dat deze als controleur op Celebes werd uitgezonden naar het van een woelig volk bewoond rijkje Bolang-Mongondoh met de onverkwikkelijke opdracht een aantal moordenaars in te rekenen en op te zenden naar Menado. Hij begaf zich eerst naar Bolang en ondernam vandaar de tocht naar de hoofdplaats Mongondoh. Daarbij vertoefde hij eenigen tijd in een plaatsje waarvan hem de naam is ontschoten, halverwege Mongondoh. Hier overkwam hem het volgende. Ik haal de woorden aan, zooals de oud-Resident mij die letterlijk mededeelde :

„Op zekeren dag ontving ik een voornaam hoofd, een aanhanger van den radja, die te Menado gevangen zat. Hij ging voor mij staan, mij bru-

taal aankijkende. Onderwijl hield hij met zijn beide handen de kraag van zijn jas vast en zijn geheele houding en spreken waren zeer onbehoorlijk. Ik bleef rustig zitten, waarop hij volkomen van houding veranderde, onderdanig werd en verontschuldigingen aanbood, terwijl het angstzweet hem uitbrak. Eindelijk verzocht hij mij te mogen heengaan, hetgeen ik hem toestond.

Toen hij weg was besprak ik het voorval met den hoofddjaksa (inlandsch officier van justitie) en de andere omstanders. Zij vertelden mij dat de man zijn djimat (talisman) had vastgehouden, welke mij dood moest doen neervallen. Toen hij evenwel zag, dat zulks niet geschiedde, vreesde hij, dat de djimat hem zelf zou vellen, vandaar zijn angst."

Hoe de djimat er uitzag kon de oud-Resident niet zeggen. Omtrent de werkingswijze kon hij zich alleen herinneren, dat de inlanders het woord „vergift" gebruikten, de djimat had hem zoo moeten vergiftigen, dat hij als door den bliksem getroffen had moeten neerstorten. Of het woord „vergift" gebruikt werd alleen om hem de zaak duidelijk te maken, of wel, dat daarin inderdaad de ondersteldde werkingswijze van de djimat school weet hij niet.

Daar het feit zich slechts een halve eeuw geleden heeft voorgedaan, lijkt het mij alleszins de moeite waard meer te weten te komen van dit in Nederlandsch Indië waarschijnlijk nog heden ten dage voorkomend geloof. Wellicht kunnen zij die er geweest zijn, of er nog wonen, materiaal verschaffen.

AUGUST HEYTING.

Twee Ervaringen

Verleden jaar, na mij urenlang te hebben verdiept in het kruislijden van Christus, zag ik in mijn handen en voeten ronde, bloedroode plekken verschijnen. Ik had het gevoel dat ik enkel door mijn gedachten af te wenden van dit onderwerp bloeden der pijnlijke plekken zou kunnen vermijden. Daarom gaf ik mijn voornemen op, een kruisbeeld in mijn slaapkamer te hangen. Hand- en voetholten bleven geruimen tijd bloedrood en gevoelig en worden dat soms nog na eenige emotie.

Ook lijkt een ander verschijnsel mij belangrijk. — Bijna twintig jaar

geleden was ik eenige maanden onder behandeling voor een ongevaarlijk, maar zeer pijnlijk geval. Zalf noch medicijnen baatten, zoodat de dokter geen andere kans op beterschap zag dan een operatie, iets waartegen ik geweldig opzag. Als door een plotselinge ingeving gedreven, legde ik een briefje van iemand, die mij bijzonder sympathiek was, maar dat niets vertroostends bevatte, op de pijnlijk gezwollen plek. Als door een wonder verdween de pijn, die mij zoo lang had gemarteld — en bleef weg, zoodat geen operatie noodig was.

NOGAL FANTASTISCH

HELENE SWARTH.

BOEKBESPREKING.

P. H. van der Velde. Uit de wereld der onzienlijke dingen. N. V. Servire, den Haag. 1930.

Wij zijn in ons vaderland niet verwend met parapsychologische litteratuur van een serieus en objectief type. Meestal zijn het boekjes van het openbarings-spiritisme welke zich kenmerken door een zeer subjectief gekleurde en eenzijdige visie. Daarom is het verschijnen van v. d. Velde's „Uit de wereld der onzienlijke dingen" toe te juichen. Het gaat niet om het feit of wij mee kunnen gaan met alle conclusies en opvattingen van den schrijver, het gaat om het feit dat hier een occult ingesteld auteur aan het woord is die uit een matter-of-factgeest het groote probleem van alle zijden benadert voordat hij zijn overtuiging uitspreekt. De parapsycholoog moet een uiterst plooibaar individu zijn, hij is er op aangewezen zich steeds om te gooien, zijn hypothesen te herzien, zijn geliefkoosde overtuigingen zonder hartzeer te laten schieten wanneer nieuw materiaal hem in het ongelijk stelt, zijn weerstanden te overwinnen, zijn gevoelsleven bij tijden sterk te blokkeeren, enfin, hij is er speciaal op aangewezen de grootst mogelijke objectiviteit te benaderen. Aldus meen ik den heer v. d. Velde te kennen, niet alleen uit zijn geschriften, maar ook uit persoonlijk contact. Dergelijke figuren zijn zeldzaamheden, vooral in de spiritistische gelederen.

De heer v. d. Velde heeft het zich niet gemakkelijk gemaakt in zijn bovengenoemde studie ; zijn wetenschappelijke stijl zal het groote publiek weinig aanspreken (het groote publiek kan nu eenmaal niet lezen),

zijn philosofische atmosfeer zal menig doorsnee occultist niet liggen. Dit compliment (want ik het bedoel het als een compliment) moet verzwakt worden door enkele aanmerkingen. De auteur schrijft een essay over geloof en wetenschap (in verband met de weerstanden tegen de jonge parapsychologie) hetwelk tot bladz. 43 wordt uitgesponnen, een essay hetwelk op zich zelf voortreffelijk is,maar dat wij korter, compacter zouden wenschen. Het aphoristische is het geheim van het schrijven ; nooit tien zinnen als het in twee gezegd kan worden — en vooral nooit noodelooze herhalingen. Het motief van dit hoofdstuk wordt belicht door het volgende citaat : „Zonder geloof in hooger religieusen zin kan de wetenschappelijke mensch het evenmin stellen als de eenvoudige leek......Religie en wetenschap hebben beide hun eigen terrein, al vormen intellektueele en geestelijke waarden in hun diepsten grond geen tegenstelling, indien het hoogste goed voor deze de waarheid zelve is. Maar zonder de erkenning van den geestelijken achtergrond der zienlijke dingen kunnen wij niet komen tot hoogere waarden of geestelijke wereldbeschouwing." (pag. 34 en 35). Wijze woorden, die vele wetenschapsmannen zich ter harte kunnen nemen.

Van het psychisch monisme, via de onderwerpen evolutie, energie, ether, komt de schrijver tot het parapsychologisch materiaal. Waar hij het occultisme langs een philosofische gedachten-lijn tracht te benaderen, daar komt het feiten-materiaal op een tweede plaats te staan. Ik heb geen bezwaar tegen den compileerenden vorm waarin het parapsychologisch probleem is gegoten, ik vraag mij echter af of de schrijver hier niet wat te weinig heeft gegeven. Het verschijnsel van het automatisch schrift doet hij af in honderd woorden. Eenige sprekende en illustreerende feiten zouden den oningewijde meer begrip van het fenomeen bijbrengen dan deze korte, droge uiteenzetting. In vogelvlucht gaat de schrijver langs de subjectieve en objectieve verschijnselen, die hij voldoende blijkt te kennen. En steeds wordt de animistische hypothese gesteld naast de spiritistische, hetwelk duidt op een zuivere objectiviteit. De grenzelooze bewondering van den schrijver voor Dennis Bradley's onderzoekingen blijft een subjectieve kwestie, het lijkt mij echter niet verantwoord den parapsycholoog Bradley als een beheerschende figuur naar voren te schuiven en zijn „meening" een dergelijke groote waarde toe te kennen.

De schrijver is op zijn best als hij het beschouwende complex van zijn geest in werking stelt. Hoofdstukken als „Beteekenis en stand van

het onderzoek", „Individualiteit en Persoonlijkheid", „Onsterfelijkheid" zijn het lezen volop waard en verrassen menigmaal door een persoonlijke visie. Ziehier nog een citaat, hetwelk als één der motieven kan worden bezien waarop de schrijver zijn verschillende variaties bouwt : — „Wij beginnen nu te vermoeden, welke onbegrensde mogelijkheid zich voor den menschelijken geest openen. Wij staan nog slechts aan het begin van het onderzoek van 's menschen diepste wezen en zijn alreeds verbaasd over de verborgen rijkdom van onze geestelijke natuur. De ontvouwing van die rijkdom houdt gelijken tred met de verdieping van ons wezen op een hooger stramien van bewustzijn." (pag. 145).

Dit werk zou ook kunnen heeten „De philosofie der parapsychologie". En dit typeert het als iets bezijden de gangbare litteratuur.

VAN ROSSEM.

Karl Gruber. Okkultismus und Biologie. Gesammelte Aufsätze aus dem Nachlass. Drei Masken Verlag. München, 1930.

Op 18 Juni 1927 overleed Dr. Karl Gruber, hoogleeraar in de biologie te München. Hij was pas 46 jaar oud.

Sinds 1913 stelde hij belang in de studie der supernormale verschijnselen en vermogens, waarmede hij in contact was gekomen door toedoen van Karl Krall (telepathische proeven met dieren).

Sterk beïnvloed door de geschriften van Flammarion, Maxwell en in het bijzonder door het in 1914 verschenen boek : „Materialisationsphänomene" van von Schrenck Notzing werd hij — door een sterken waarheidsdrang gedreven — in 1921 lid van een medisch genootschap te München dat zich bezighoudt met de studie der parapsychologie. In dit genootschap leerde hij von Schrenck Notzing en Tischner persoonlijk kennen.

In 1925 verscheen zijn geschrift : „Parapsychologische Erkenntnisse" (Drei Masken Verlag, München). In de voorrede ervan zegt hij dat het geschreven is door een bioloog die door eigen studie en experimenteelen arbeid het feit der parapsychologische verschijnselen als onweerlegbaar natuurgebeuren heeft leeren kennen, terwijl hij in zijn inleiding wijst op de groote beteekenis welke de studie dezer verschijnselen voor den modernen bioloog heeft in verband met het probleem van het neo-vitalisme. Als een inleiding tot de parapsychologie moet dit boek als uitstekend geslaagd beschouwd worden ; het behoort tot de beste populair-wetenschappelijke inleidingen welke ik op ons gebied ken.

Wanneer wij het geschrift dat hier besproken moet worden ter hand nemen, dan lezen wij daarin allereerst een voorwoord van Gruber's vriend Prof. Dr. R. Hecker. Deze wijst er daarin op, dat Gruber de aangewezen opvolger van von Schrenck Notzing was. Prof. Dr. Max Dingler, een vriend uit zijn jeugdjaren, geeft een beknopte biografie van den onderzoeker. Een brief uit Gruber's studententijd alsmede enkele bladzijden uit diens dagboek volgen daarna, met het doel den lezer een denkbeeld te geven van Gruber's groote liefde voor de natuur. Dan volgen enkele verzamelde opstellen uit zijn nalatenschap. Daaronder treft ons in de eerste plaats een verhandeling over de beteekenis van het probleem der materialisaties. Hij vertelt daarin van zijn eigen waarnemingen bij en onderzoekingen met Willy Schneider en wijst op de groote beteekenis dezer verschijnselen voor de neo-vitalistisch geörienteerde biologie.

In: „Een bijdrage tot het probleem der helderziendheid" vertelt Gruber van zijn proefnemingen met den architect O. H. Strohmeyer dien hij schetst als een sterk uitgesproken persoonlijkheid met een genialen artistieken aanleg. Bovendien noemt hij hem een streng kritisch en logisch denker die onderzoeker en proefpersoon in één is hetgeen hij een groot voordeel acht. De proeven werden genomen op verzoek van den heer Strohmeyer zelf, die supernormale vermogens bij zich zelf ontdekt meende te hebben en deze thans systematisch door Gruber wenschte te laten onderzoeken.

De heer S. interesseert zich mede voor wetenschappelijke graphologie en astrologie. Geeft men hem een gesloten envelop in de hand, waarin zich een brief bevindt, dan blijkt hij in een aantal gevallen in staat te zijn allerlei bijzonderheden met betrekking tot den schrijver van dezen brief te zeggen gelijk wij dit bij z.g. psychometristen bij herhaling opmerken. Het merkwaardige is echter dat S. op deze wijze ook het algemeene astrologische type van den schrijver kan bepalen. Ook langs wetenschappelijk-graphologischen weg kon S. dit type bepalen.

Echter niet alleen het verschijnsel der intuïtieve graphologie (het „psychometriseeren" van schrifturen) werd bij S. door Gruber geconstateerd doch mede andere kryptaesthetische begaafdheden.

Zeer juist heeft Gruber ingezien dat in deze proeven met den kunstenaar Strohmeyer een bijdrage is gelegen tot de kennis van het wezen van den kunstenaar, „Maar daarin juist ligt het interessante, dat hier een harmonisch ontwikkeld, ongetwijfeld geniaal aangelegd mensch als een belangrijk component van zijn hoog ontwikkelde kunstenaarsnatuur een supernormaal ont-

wikkeld „Einfühlungsvermögen" vertoont, dat over de intuïtie heen tot aan uitgesproken helderziendheid leidt en dat in een soortgelijken vorm waarschijnlijk nog bij vele menschen, voornamelijk bij intuïtief werkende kunstenaars-naturen, onbekend en nog nimmer langs den weg van het experiment onderzocht, voorhanden zal zijn. Wij stooten hier met onze proefnemingen op groote samenhangen tusschen intuïtie, inspiratie en helderziendheid." (pag. 139). En hij vervolgt : „Het is voor mij aan geen twijfel onderhevig, of wij hebben hier te doen met een voorbeeld van „Natursichtigkeit".....' Met deze uitspraak en het gebruik van dit woord heeft Gruber het gebied der interessante denkbeelden van Dacqué betreden, wiens naam hij dan ook verderop noemt.

In het opstel : „Kosmobiologische samenhang" breekt hij — op grond van interessant ervaringsmateriaal — een lans voor de beoefening der astrologie. Steunende op de denkbeelden van o.m. Hellpach („Die Geopsychischen Erscheinungen") stelt hij de vraag — op grond van een aantal observaties — of wij niet verder moeten gaan dan Hellpach en mede het bestaan van wat wij zouden kunnen noemen „Astropsychische" beïnvloeding moeten aannemen. Hij acht het niet onmogelijk dat wij in de teekens van den dierenriem symbolen moeten zien voor kosmisch-magnetische krachtvelden die op het — met een onbelichte fotographische of een onbeschreven fonografische plaat te vergelijken — voor de eerste maal „geëxponeerde" kind op de een of andere wijze inwerken. (pag. 174).

In een korte verhandeling over : „De bioloog en de astrologie" komt hij nogmaals op dit onderwerp terug. Hij getuigt erin van zijn geloof dat het individu in een net van kosmische krachten is ingesponnen en dit wel vanaf het moment waarop de eicel bevrucht werd. (pag. 180).

Voorts wekt hij de biologen op studie van de astrologie te maken.

Het boek bevat verder nog opstellen over : „Wetenschap en occultisme" (onvoltooid), „Het occultisme in het licht der wetenschap", „Telepathie tusschen moeder en kind" en „Mensch, weer en meteorologie."

Alles bij elkaar genomen zou ik zeggen dat wij hier te doen hebben met een verzameling opstellen van een zelfstandig denkend geleerde, die eigen paden dorst te betreden, naar wiens woorden wij gaarne en met vrucht luisteren en wiens vroegtijdigen dood wij slechts kunnen betreuren.

Hij had ons nog veel kunnen geven...

TENHAEFF.

E. J. B. MEENK. *De wondere invloed van het magnetisme gezien in het licht van de moderne medische wetenschap. Met een voorwoord van J. S. Galjart, arts te 's Gravenhage. N. V. v. h. Van Staal & Co., Rotterdam.*

Van dit in den titel aangekondigde „Licht" is in het boekje zelf niet veel te bespeuren. Het is een, door een magnetiseur geschreven, enthousiast pleidooi voor het magnetisme, dat ongetwijfeld bij degenen, die overtuigd zijn van de werkzaamheid der magnetische therapie, veel weerklank zal vinden. Wie echter naar gegronde argumenten zoekt, zal dit geschrift, dat doortrokken is van anthroposofische wijsheid, met teleurstelling uit de hand leggen.

DIETZ.

J. L. W. P. MATLA en G. J. ZAALBERG VAN ZELST. *Het Geheim van den Dood. Goedkoope uitgave. V. Stockum en Zn., den Haag.*

Kan men tegelijkertijd spiritist wezen en „vrijdenker" in den trant van Büchner en de ouderwetsche „Dageraad"? Het lijkt onmogelijk, maar de schrijver van dit werkje heeft het klaargespeeld. En natuurlijk denken de „geesten", waarmede hij communiceert, net zooals hij. Zij spelen danig op tegen godsgeloof, priesterbedrog, tegen onsterfelijkheid zelfs,, zooals geen atheïstisch marktprediker van dertig of veertig jaar geleden het hun zou kunnen verbeteren. Een andere illustratie van mijn stelling . „de z.g. geesten zijn meestal slechts matte afspiegelingen van den geest der aanzittenden" (tweede jaargang, pag. 233).

Het boekje heeft alleen waarde als psychisch curiosum, het vertoont een sterk pathologischen inslag.

Tegenover bladz. 12 vinden wij een afbeelding van een zeer primitief toestel, een soort van luchtbarometer ; dit moet dan dienen om met de geesten, die hier den zonderlingen naam „krachtmenschen" dragen, zonder medium te communiceeren.

Curiositeitshalve vermeld ik het volgende: Een onzer abonnees te Brussel zond ons een nummer van : „Le Soir" waarin eveneens een soort van mechanisch apparaat voor geestencommunicaties staat afgebeeld.

Zelfs het contact met de geestenwereld wordt gemechaniseerd in onzen mechanischen tijd !

DIETZ.

TOCH IS HET VERKEERD, CRITIEK TE OEFENEN ZONDER ONDERZOEK, OOK AL LYKT EEN DERMO TOESTEL NOGAL ZONDERLING.

DEZE FOUT MAKEN BYNA ALLE ONDERZOEKERS ALS HET IN HUN KRAAM TE PAS KOMT.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Zeitschrift für Parapsychologie. Juni-Sept. 1930.

Dr. M. Wagenschein schrijft over een proefneming met Lotte Plaat, Johannes over zijn spiritistische ervaringen in Londen, B. Grabinsky over de occulte ervaringen eener Zuidduitsche prinses, L. Günther-Schwerin over stigmatisaties bij H. Melzer waargenomen, F. v. Reuter over parapsychologie en spiritisme op IJsland.

Ir. v. Mikuska maakt melding van de vervulling van een profetischen droom, Dr. Marcinowski schrijft over een authentiek document met betrekking tot het occultisme der primitieven (het Indianen boek „Zwartvoet"). Prof. Walter schrijft over het vooroordeel dat verscheidenen in onze dagen nog steeds t. o. v. het parapsychologisch onderzoek blijken te bezitten.

In het Juli-nummer maakt Dr. Gerda Walther een aanvang met de vertaling van het nieuwe werk van Harry Price over Rudi Schneider. Deze vertaling vinden wij in het Augustus- en Septembernummer vervolgd. Waar wij binnenkort een bespreking van dit boek in dit Tijdschrift zullen opnemen, gaan wij op deze vertaling hier niet verder in.

R. Elschner maakt melding van door haar waargenomen spookverschijnselen.

Dr. A. v. Winterstein schrijft over de beteekenis van de psychoanalyse voor de parapsychologie. Hij toont aan dat de psychoanalyse ons licht brengt in het probleem van het ontstaan van een aantal supernormale verschijnselen

Zoo stelt hij b.v. de vraag of er geen verband bestaat tusschen materialisatie-verschijnselen en de z.g. „conversie" (Onder conversie verstaat de psychoanalyse de omzetting van een emotie in een ziekteverschijnsel). Belangrijk is ook zijn oproep om door auto-analyse onze eigen instelling t. o. v. het occultisme te leeren begrijpen en zoo noodig te corrigeeren.

Dr. C. Isenberg maakt melding van een door hem geobserveerd geval, waarbij een patiente door een trance-slaap genezen werd. Volgens hem moeten wij rekening houden met de mogelijkheid dat een bij zich zelf tegen gaan van de ontwikkeling van het mediumschap (bij bepaalde personen en onder zekere voorwaarden en omstandigheden) de gezondheid benadeelen kan. Dr. P. A. Dietz schrijft over neurose en paragnosie. „Der neurotische Seelenzustand verhält sich also sowohl destruktiv als aufbauend zur Paragnosie..."

Dr. K. Dieterich maakt melding van zijn onderzoekingen met Max

Moecke, een helderziende die momenteel in Duitschland algemeen de aandacht trekt en over een merkwaardige supernormale begaafdheid schijnt te beschikken. Wij kunnen slechts wenschen dat deze merkwaardige man spoedig ook ons land bezoeken moge, opdat wij in de gelegenheid gesteld worden een onderzoek naar zijn kryptaesthetische vermogens in te stellen.

Prof. Verweyen schrijft over de parapsychische vermogens van Richard Salzer, een intuïtief grapholoog en psychometrist, dien hij R. Schermann vergelijkt. Hans Schubert maakt melding van een door hem geobserveerd geval : een dame weent — onder den invloed van sterke depressies — bloedtranen.

R. Reinisch verhaalt van een vijf en zeventig jarigen man, die door wilsconcentratie allerlei voorwerpen — met een maximum gewicht van 750 gram — (onder strenge contrôle en bij vol daglicht) zonder zichtbare oorzaak, gedurende eenigen tijd aan zijn volkomen gladgeschoren en met alcohol gewasschen gezicht kan laten hangen.

Prof. Hugo Szanto schrijft over pragmatische en niet pragmatische verklaringen der psychometrie, Ir. A. Schütze over de methodologie bij zittingen voor directe stemmen. Hij geeft het plan voor de constructie van een apparaat om fraude op deze zittingen onmogelijk te maken. Hans Schubert vermeldt een geval waarin een nog levend persoon zich — onbewust — op een „spiritistische" zitting zou hebben gemanifesteerd.

Ingezonden

Mr. v. Rossem verzocht ons het navolgende ingezonden stuk op te nemen. Wij voldoen hiermede aan dit verzoek doch sluiten daarmede tevens het debat. Redactie.

HOOGGEACHTE HEER VAN HOLTHE TOT ECHTEN :

In het Juli-nummer van het Tijdschrift voor Parapsychologie is een artikel van Uw hand afgedrukt hetwelk een verweer inhoudt op mijn bijdrage „Spiritistische Mentaliteit". Ik heb dit artikel met groote belangstelling gelezen en ik herhaal hierbij mijn overtuiging — reeds in een persoonlijken brief aan U uitgesproken — dat mijn verwijt aan de spiritisten over eenzijdige litteratuur-kennis bezwaarlijk op Uw persoon toepasselijk is. Een discussie met U kan tot een waarachtig genoegen worden. Maar waarom in Uw bijdrage deze uitgewerkte verdediging van de

spiritistische hypothese ? Zij lijkt mij weinig ter zake dienende waar gij toch wel niet in een „afval" mijnerzijds, wat de spiritistische hypothese betreft, zult gelooven. De tweede druk van mijn „Een Reis naar het Hiernamaals", zoo jong van geboorte, geeft U het bewijs mijner gezindheid. Hoe sceptisch ik den laatsten tijd het groote probleem ook heb benaderd, hoe objectief ik mij tegenover het feitenmateriaal ook heb trachten in te stellen, toch heb ik als laatste mogelijkheid de spiritistische hypothese moeten aanvaarden, om de eenvoudige reden dat ik geen andere uitkomst zag. Gegeven mijn intiem contact met de spiritistische mentaliteit heb ik echter het groote gevaar gezien van het fanatieke spiritisme dat in een angstige afweer de psychologische mogelijkheden voorbij loopt — ja, er in sommige gevallen zelfs geen nota van wenscht te nemen 1) — maar zich aan een „geloof" vastklemt dat gevaarlijk de dogmatisch-orthodoxe kant opgaat. Geloof me, wat ik op dit gebied heb gezien en ondervonden, is zoo verbijsterend dat, gaf ik een bloemlezing van gevallen, geen enkele evenwichtige spiritist het verwijt tot mij zou richten dat mijn artikel teveel naar de generalisatie toeneigt. Ik heb U een „furieusen Spiritist" genoemd. De uitdrukking lijkt me niet gelukkig. Ze zou beter passen op de persoonlijkheden van verschillende andere toonaangevende Spiritisten dan juist op U. Uw laatste artikel, voortreffelijk gedocumenteerd, getuigend van een uitgebreide kennis van de litteratuur der tegenstanders, doet U op zijn gunstigst kennen. Toch kan ik het woord „furi eus" niet geheel schrappen al zou ik het liever verzachten tot een meer beminnelijk adjectief. Uw onderzoekingen met Melzer waren waarlijk niet gelukkig en Uw verdediging maakt het zaakje niet sterker. Wat gaat het ons aan wat buitenlanders over Melzer geschreven hebben. Wat er bij U aan huis gebeurd is, dat is de kwestie die ons interesseert. Het interesseert ons, omdat gij deze „onderzoekingen" gepubliceerd hebt ; zelfs in de groote pers hebt gij uw ondervindingen neergelegd. Was alles besloten gebleven tot de intimiteit van Uw kring, niemand zou U het euvel geduid hebben. Edoch, ge hebt het geheel in geschrift openbaar gemaakt, derhalve bekijken wij het plotseling met geheel andere oogen, we vergelijken deze, „onderzoekingen" met psychische onderzoekingen van anderen en deze vergelijking valt niet ten Uwen gunste uit. Ik citeer uit Uw eigen artikel : „Als reeds controle is uitgeoefend door voorafgaand onderzoek, gelijk bij Melzer, dan is controle overbodig tijdens de seance. Zulke controle stoort de goede harmonie, doet gevoelens van wantrouwen oprijzen en is niet noodig, waar het medium, als Melzer, onder volle verlichting werkt

en aan alle kanten aan waarneming door aanwezigen is onderworpen."(2)

Mijn haren rijzen ten berge over dergelijke opvattingen. Een „en flagrant délit" betrapt medium als Melzer — U kent de onherroepelijke feiten bij Mc Kenzie ! — wordt in den Haag vrijgesteld van elke controle omdat... sommige menschen in Duitschland aan hem gelooven. Dit mensch, dat steentjes in zijn haren met leukoplast blijkt te hebben verstopt (onderzoekingen in Londen) doet in den Haag dezelfde bewerkte half-edelsteenen regenen. Hebt ge ooit over het geweldige feit nagedacht van het „apport." Doordringing van materie door materie, bij Jove, dat wonder dat strijdt tegen alle wetten van de natuurwetenschappen kunnen we toch bezwaarlijk als een realiteit accepteeren omdat een medium half-edelsteentjes te voorschijn brengt en eenige bloemen. Iedere middelmatige goochelaar zal, onder de gunstige condities ten Uwent, precies hetzelfde te voorschijn tooveren. Wie zal het met mij oneens zijn als ik de volgende stelling formuleer : De scherpte van de controle zal toenemen, naarmate het fenomeen onwaarschijnlijker wordt ? En U zelf geeft in bovenstaand citaat toe dat alle controle was uitgeschakeld. Kom geachte heer van Holthe, waarom niet ruiterlijk toegegeven dat deze Melzer-seances een vergissing waren en dat gij tijdelijk verblind zijt geweest ? Hoe meer gij deze slechte zaak tracht goed te praten, des te dieper werkt gij U erin. Wij allen, wij hebben onze vergissingen op ons debet, we moeten den moed hebben deze fouten te erkennen. Het gaat niet om de kwestie of Melzer een zuiver medium is of een bedrieger, het gaat om het feit of Uw séances met Melzer iets met serieuse parapsychologische onderzoekingen te maken hebben.

Als theoreticus acht ik U als een der meest ontwikkelde en verstandige spiritisten die ik in Nederland ooit op mijn weg heb ontmoet. De zaak Melzer is niets dan een ongelukkige episode. En ik geloof dat zoowel de Parapsychologie als het Spiritisme kunnen profiteeren van dergelijke vergissingen. Un homme averti...

Met de meeste hoogachting
Mr. C. P. van Rossem.

(1) Typeerend is het volgende verschijnsel. Men raadt een Spiritist het lezen van een animistisch boek aan. Hij of zij durft er niet aan, uit vrees het geloof te verliezen.

(2) Controle stoort de harmonie? Voor den parapsycholoog een zeer gevaarlijke stelling! Bij de scherpst ingestelde controle worden dikwijls de beste verschijnselen verkregen. De heer van Holthe denke aan de wetenschappelijke onderzoekingen met Eusapia Palladino, Eva C., Mrs. Crandon, enz., enz.

Volle verlichting, waarneming aan alle kanten voldoende? Laat de heer van Holthe een prijs uitloven. Hij zal bestormd worden door goochelaars, die hem apporten in elke verscheidenheid zullen leveren, tot geapporteerde levende kuikentjes toe.

Noot bij het ter perse gaan

In mijn ingezonden stuk richt ik een compliment tot den heer van Holthe tot Echten over zijn belezenheid en kennis van zaken. Dat compliment verliest in waarde wanneer men toevallig ontdekt, dat de heer v. H. t. E. foutief citeert, foutieve conclusies trekt om zijn spiritistische overtuiging anderen op te dringen. Ik ontdekte dat vrijwel alles wat de heer v. H. t. E. over de „Doris Fischer-case" (tweede jaarg., pag. 254) te berde brengt verkeerd is voorgesteld.

Hij schrijft : „Doris werd genezen omdat Prof. Hyslop haar bij mediums bracht." Een ieder begrijpt de bedoeling : de secondaire persoonlijkheden waren spiritistische creaties en werden op spiritistische wijze verwijderd. De suggestie berust op niets dan fabulaties. De „table of contents" (A. S. P. R., deel 9) geeft aan: „Doris restored to continuous and normal consciousness April 19, 1914. En slaat de heer v. H. t. E. deel 17 op („The mother of Doris") zoo zal hij ontdekken dat Doris eerst in 1916 door Hyslop bij een medium werd gebracht. Doris was in 1914 door Dr. Prince langs gewonen psychologischen weg genezen.

Hij doet het voorkomen alsof Prof. Hyslop deze psychologische splitsingen van Doris spiritistisch interpreteerde. Niets is minder juist. Ziethier enkele citaten die elken twijfel hieromtrent oplossen: „All its superficial characteristics suggest only dual or rather multiple personality, since there is not the slightest evidence of the personal identity of any of the personalities." (A. S. P. R., deel 9, bladz. 14).

En Hyslop zegt elders (A. S. P. R., deel 9, bladz. 9) ; „I could not obtain any reason to believe that obsession was the correct diagnosis."

De passus op bladz. 254 welke begint met de woorden: „Deze geesten verklaarden......" is eveneens onjuist. Deel 17 (A. S. P. R.) wijst duidelijk uit wat er onjuist is.

Wanneer men den heer v. H. t. E. nu drie maal op zijn vingers kan tikken op een passage van 16 regels, zoo mag men zich afvragen hoeveel vergissingen in de rest zijn neergelegd.

Mr. C. P. VAN ROSSEM.

INHOUD

De Loya-feesten te Riouw.

(De hieronder gegeven beschrijving van de Loya-feesten te Riouw dateert van April 1902. Ik was toen als ambtenaar voor Chineesche zaken te Tandjong-Pinang, de hoofdplaats der Residentie Riouw, geplaatst en was dus in de gelegenheid, dit eigenaardig feest, dat in Nederlandsch Indië alleen door de Chineezen te Riouw gevierd wordt, van het begin tot het einde mede te maken. Oorspronkelijk was het mijn bedoeling, het artikel in een der Hollandsche of Indische bladen te publiceeren, maar door bijzondere omstandigheden is het daartoe niet gekomen. Dezen zomer had ik het voorrecht een cursus over Parapsychologie te volgen, die de Heer Tenhaeff aan de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort gaf. Bij de daaraan verbonden besprekingen kwam ook de herinnering aan de faits et gestes der Loya's weer bij mij op en maakte ik daarvan melding. De Heer Tenhaeff opperde toen het idee, daarover iets in het Tijdschrift voor Parapsychologie te publiceeren en zoo ziet mijn stukje dan na 28 jaar toch nog het licht. Ik geef het, zooals ik het toen neerschreef en behoef wel niet te zeggen, dat ik op dat tijdstip nog nooit van Parapsychologie had gehoord. Waarschijnlijk zou ik het nu geheel anders bewerken, maar ik stel er prijs op, het argelooze — als ik het zoo noemen mag — van mijn beschrijving te behouden. De uittreksels en aanteekeningen aan het slot heb ik er in de afgeloopen maand aan toegevoegd.)

Riouw 15 April 1902.

De Loya week is om. Goddank ! Ondanks al het mooie, het eigenaardige, het treffende zelfs, dat er gedurende die dagen te zien en te hooren viel, moet men geen zenuwen hebben, om niet een zucht van verlichting te slaken, nu de feesten over zijn en men niet meer door het afsteken van mortjons (Chineesch vuurwerk) en het lawaai der wajangvertooningen (tooneelopvoeringen) uit den slaap wordt gehouden.

Toch is er een stille tevredenheid, een nagenieten in mij van al het schoone, dat er zoo ruimschoots was en ik wil trachten, ook anderen daarvan te geven.

Het zal den meesten lezers, denk ik, weinig interesseeren om te hooren, dat in geheel Indie Riouw de eenige plaats is, waar de Loya-feesten

gevierd worden en eerder zullen zij vragen, wie of wat Loya (*) is. Het antwoord is dan, dat hij een der vele Taoistische godjes is, die in een bepaalde streek in China vereerd worden. Waarom Goan Tiën Siang Te, de Opperheer Goan Tiën, juist in het district Te - Tsioe der provincie Fuhkiën zooveel aanhangers telt, is meer, dan ik U zeggen kan. Genoeg dat de meeste koelies, die in de gambirtuinen in de Residentie Riouw werkzaam zijn, uit die streek afkomstig zijn en ook in den vreemde hun God bleven vereeren. (1)

Zonder aarzelen durf ik te zeggen, dat voor hen de Loya feesten het glanspunt van het jaar zijn. Zelfs Nieuwjaar en het Tjap Go Me feest, die beide op Java met zooveel praal gevierd worden, leggen het daarbij af.

Op den dag, wanneer het feest begint, komen alle koelies, die maar eenigszins vrij kunnen krijgen, uit de tuinen in het binnenland naar de hoofdplaats. En welk een paradijs vinden zij daar ! Overal lokken de kraampjes met lekkernijen, snuisterijen en kleedingstukken. Mondje, wat wil je, hartje, wat begeer je ! Kijkkraampjes met fantastische voorstellingen, versleten phonographen, reizende tandentrekkers vragen om strijd hun aandacht naast de tallooze speelmatjes, waar de bankhouders druk bezig zijn, de Chineesche speelmunten, die al glanzen, alsof zij van goud in plaats van koper zijn, nog eens extra te poetsen en te schuren ; waar stapels bankpapier en schitterende dollars (2) verleidelijk wenken ; waar arm en rijk, jong en oud zijn geluk kan beproeven en de heerlijke emoties van het kansspel kan genieten. En dan de vele panglongs (houten stellages), waar straks de wajangvertooners in hun schitterende costumes hun de oude tijden weer voor oogen zullen brengen, toen het leven in China nog rijk en glanzend was en goden en menschen in heldenmoed en zelfopoffering elkander op zijde streefden.

Wat zien onze koelies van den smerigen rommel, van de havelooze

---

(*) Letterlijk beteekent Lo-Ya „Oude Heer".

(1) Ondanks ijverige nasporingen ben ik er ook nu niet in geslaagd om iets naders over Goan Tiën Siang Te te vinden. Misschien is hij een plaatselijke incarnatie van de Godin der Zeelieden, Ma Tso Po, over wie de belangstellende lezer het noodige kan vinden in het werk van Prof. J. J. M. de Groot : Jaarlijksche Feesten en Gebruiken van de Emoy-Chineezen. Misschien ook heeft hij werkelijk bestaan en is hij, evenals zulks met de Goden van den Oorlog en van de Letterkunde geschied is, door latere geslachten tot god verheven. Maar dit raakt meer de Sinologie dan de Parapsychologie, zoodat ik het hier gevoegelijk kan laten rusten.

(2) In Riouw, dat vlak bij Singapore ligt, was toenmaals de Singapore dollar meer ingeburgerd dan de Indische gulden.

omgeving, van zooveel, dat onze Westersche oogen hindert ! Met die verrukkelijke naïveteit en dat benijdenswaardige vermogen, zichzelf iets wijs te maken, dat de Chineezen tot het gelukkigste volk der aarde maakt, gaan zij aan dat alles voorbij en zien en hooren slechts, wat zij zien en hooren willen.

Zie hen daar bij groepjes door de straten slenteren, slecht gekleed, mager van ontberingen, vies en vuil, maar geheel in hun omgeving opgaande, oogen en monden wijd open van verbazing, overal blijvende staan, waar iets nieuws, iets blinkends te zien valt in luidruchtig gesprek met elkaar en de uitstallingen met kennersoog taxeerend. Zijn er gelukkiger stervelingen op Gods aardbodem te vinden? Maar het wordt tijd voor hen, om naar den tempel te gaan en daar hun godsdienstplichten te vervullen. Wij volgen hen en ook hier treft ons weer het felle contrast tusschen hen en ons. Niet waar, wij denken bij godsdienst aan decorum, plechtigheid, wijding ! Verbeeld U een Protestantsche kerk, waar de muren niet helder gewit, maar zwart van rook en bedekt met spinnewebben zouden zijn, een Roomsche tempel, waar de kleuren der statie's en de heiligenbeelden verweerd, het altaar onoogelijk smerig, de vloersteenen gebarsten en vergaan zouden zijn ! Het zou den minst geloovige onder ons hinderen, het is eenvoudig niet denkbaar. Maar in een Chineeschen tempel is dat alles heel gewoon en ook Riouwsche godshuizen zien er haveloos uit. Er zijn er twee, een op de eigenlijke hoofdplaats Tandjong-Pinang, aan Ma Tso Po, de Godin der Zeeën gewijd, een op het daar tegenover gelegen Sengarang. Dit is de eigenlijke Loya-tempel, die in groote eer staat. Als bij processen of geschillen de eene Chinees den anderen een bijzonder plechtigen en bindenden eed op wil leggen, dan gebeurt dit altijd te Sengarang in den Loya-tempel. En toch is hij oud en vervallen. De talrijke beeldjes, die het dak en het fries versieren, zijn verweerd en kapot, de kleuren vergaan, de leeuwen voor den ingang gebroken, de altaardraperieën gescheurd en vuil, de tempelgereedschappen beschadigd. Alles is verwaarloosd en al heeft het geheel door de patina der tijden aan harmonie gewonnen en al zie ik dezen ouden tempel veel liever dan de een paar jaar geleden gebouwde Kwan Yin tempel, eenige uren gaans van de hoofdplaats gelegen, waar alles glimt van smakelooze nieuwheid, toch blijft het feit bestaan, dat vuil niet mooi en verwaarloozing geen eerbied is. En dan de wijze van optreden van het Chineesche publiek. Bij een der ceremonieën tot wijding van den Loya ontstond er tusschen den koster

en een koelie twist om een paar centen en terwijl de eerste bezig was, den Loya aan te kleeden, schreeuwde hij den tweede allerlei leelijke scheldwoorden toe. Ook nu duwt en dringt de menigte, naar alle kanten spuwend en druk en luid discussieerend, door elkaar, schijnbaar het feit volkomen negeerend, dat zij in tegenwoordigheid van hun god zijn. Maar ligt er ook niet iets treffends in dat zich volkomen thuis voelen in het godshuis ? Hoevelen van ons geneeren zich niet in een kerk ; de daar doorgebrachte uren staan buiten ons leven. De Chinees kent geen onderscheid en evenmin als hij er in den tempel aan denkt, het decorum te bewaren, evenmin denkt hij er daarbuiten aan, zijn geloof tijdelijk terzijde te stellen.

Maar laat ons tot den tempel terug keeren ! Al is het vuil niet opgeruimd, het is toch duidelijk merkbaar, dat het een feestdag is. Het altaar is bedekt met offeranden, schotels met eetwaren, groote stukken varkensvleesch, geiten, kippen, eenden, daartusschen vruchten en bloemen, alles hoog opgestapeld in schilderachtige wanorde. Het groote, blinkende, koperen wierookvat, een geschenk van een dankbare Chineesche vrouw, die den bijstand van den Loya met succes had ingeroepen, is vol kleine en groote wierookstokjes. Dicht walmt de rook omhoog en vernevelt in den schijn der talrijke roode kaarsen, de een al fraaier versierd dan de andere. De godenbeeldjes in de altaarnis hebben hun mooiste, goudgeborduurde kleeren aan. Op de tafel vlak voor het altaar liggen de kleedingstukken en wapens van den Loya, rijk geborduurde jassen en broeken, kronen van goudpapier met stukjes glas, waaiers, zweepen en hier een heel arsenaal van wapens en foltertuigen, zwaarden, lange degens, groote koperen haken, morgensterren en wat niet al. Elk oogenblik knielt een koelie voor het altaar, maakt den ko-toa, den ceremonieelen Chineeschen groet waarbij men driemaal met het hoofd den grond raakt, verbrandt offerpapier en plaatst zijn wierookstokjes in het wierookvat. Dan maakt hij plaats voor een anderen makker en voegt zich bij de wachtende menigte, die zich den tijd kort met kijken en- taxeeren. Want waar en wanneer taxeert een Chinees niet en waarom zou hij het dan de offeranden niet doen? Buiten staan reeds de draagstoelen opgesteld. Die voor den Loya zelf in de eerste plaats, een groot, rijkuitgesneden en verguld gevaarte, een waar pronkstuk ; daarachter de minder opzichtige der andere goden en eindelijk de stoel van zwaarden en de bank met spijkers, waarop volgens eigen aanwijzing de Loya straks rondgedragen zal worden. Zoo zal hij dan twee-

maal in den stoet meetrekken, eenmaal in den vorm van het beeld, dat nu nog op de eereplaats op het altaar prijkt, eenmaal geincarneerd in een menschelijk wezen, dat hij daartoe uitkiest. Want dit is de groote beteekenis van het heele feest, dat de god in een levenden mensch nederdaalt en zijn almacht toont, door zijn levend voertuig tijdelijk voor pijnen ongevoelig te maken.

Zoo ver is het echter nog niet en intusschen kort de menigte zich den tijd, zooals ik U dat beschreef. Wij zelf zijn niet de minste aantrekking. Nieuwsgierig volgen ons de oogen der koelies, als ik de wichelgereedschappen en hun gebruik uitleg en algemeene vroolijkheid wekt een van mijn vrienden, als hij een paar Chineesche woorden erbarmelijk radbraakt. Maar in eens ontstaat er een algemeene beweging en loopen allen naar buiten. Haastig volgen wij ; de Loya komt. Een gewone Chineesche koelie loopt voor den tempel op en neer. Bij den eersten oogopslag is er niets bijzonders aan hem te zien, maar eerbiedig wordt er een wijde kring gevormd en de toegang tot den tempel en het altaar open gelaten. En ja, nu wij scherper toezien, is er iets vreemds in zijn wijze van loopen, zijn voor zich uit staren, het samenklemmen zijner handen. Het spreken en lachen is verstomd, doodstil wacht de menigte. In eens loopt de koelie in vliegenden ren den tempel binnen tot recht voor het altaar en de tafel er voor. Hij buigt zich voorover, slaat driemaal hard met de platte handen op de tafel en roept luidkeels : « Loya lai ! » (Loya is gekomen.) De menigte is hem hals over kop in den tempel gevolgd en een algemeen geschreeuw van « Loya » beantwoordt zijn uitroep. Dadelijk wordt de groote gong, die in den tempel hangt, geslagen en dreunend gonzen de zware tonen over onze hoofden. Vol aandacht kijken wij toe. De Loya heeft zich weer opgericht. Zijn oogen staren. Zijn gezicht is vertrokken. De god is in hem neergedaald, maar het zwakke lijf streeft tegen en krimpt en wringt zich, tot het schuim hem op de lippen staat. Het is een naar gezicht. Langzamerhand wordt hij kalmer. De stuiptrekkingen houden op, maar de blik blijft glazig star. Intusschen hebben de helpers, de koster en zijn trawanten, een aanvang gemaakt met hem te kleeden. Zijn koeliebaadje wordt uitgetrokken, zijn haarvlecht losgemaakt. Daarna wordt hem een zwarte doek om het hoofd gebonden, zoodat de slippen los over zijn rug hangen. De kroon wordt hem opgezet en men trekt hem de geborduurde gewaden aan. Alles is gereed en het tijdelijk verblijf van den god waardig getooid. Onder dit alles door heeft de groote gong den tempel onop-

houdelijk met zijn bonzende tonen vervuld. Daar wenkt de Loya met de hand en weldadig daalt de stilte.

De toeschouwers staan dicht opeengedrongen om de altaartafel. Wij zijn vergeten en in hun ijver, om toch alles goed te zien, dringen zij ons vierkant op zij en storen zich absoluut niet aan ons verzoek, wat ruimte te laten. Hadt gij zoo straks misschien getwijfeld aan den ernst der plechtigheid, dan zou nu een blik op de gezichten der omstanders U wel anders leeren. Aller oogen volgen gespannen de bewegingen van den Loya en geen teeken, hoe gering ook, ontgaat hun. Deze heeft intusschen bij kleine teugjes een kopje water leeggedronken, waarin een weinig asch uit het wierookvat en van verbrande amuletten gemengd is, aan welk mengsel groote wonderkracht wordt toegeschreven. Nu spreekt hij. De woorden schijnen zonder zijn wil te worden voortgebracht. Eerst is de stem luid en hoog, in eens daalt zij tot fluisteren, wordt zachter nog, dat men haar nauwelijks verstaan kan. Ook het in fausset spreken, zooals Chineesche acteurs doen, mengt er zich door. Hij uit voorspellingen omtrent het jaar, dat komen gaat en de naast hem staande koster luistert vol aandacht. Ik hoop, dat hij er meer van begrijpt dan ik doe. Ten eerste is het dialect, dat de Loya spreekt, mij vreemd en dan komen de woorden er zoo zonderling uit, dat ik hun beteekenis niet versta. Gelukkig duurt het voorspellen niet lang en wenkt de Loya spoedig, dat men papier klaarlegge, om amuletten te stempelen. Onmiddellijk wordt een bundeltje gele papieren van vorm en grootte der Chineesche naamkaarten en met den naam van Goan Tiën Siang Te bedrukt, voor hem neergelegd en daarnaast een pot met rooden stempelinkt en het groote stempelblok geplaatst. Voor de Loya de amuletten gaat stempelen, moet hij hen echter eerst met zijn bloed wijden. Daartoe neemt hij een der zwaarden van de offertafel, opent zijn mond en snijdt zich eenige keeren in zijn tong. Aldra ziet deze rood van bloed en nu worden de amuletten een voor een even er langs gestreken. Het verwrongen gelaat van den Loya, de benauwde lucht van wierook en knoflook, waarnaar de koelies stinken, het gezicht van het bloed, dat langzamerhand tot op de kin en borst van den Loya afdruipt, dat alles is voor een van ons te veel. Doodsbleek en met groote zweetdroppels op zijn voorhoofd moet hij ijlings naar buiten in de frissche lucht. Het is dan ook een walgelijk gezicht ! Maar niet voor de Chineezen. Zij weten immers, dat de koelie, die daar in zijn mooie pakje staat nu geen koelie meer is, maar de zetel van den god. En hoe zou een god pijn kunnen voelen !

Is ook het bloed, dat hem over zijn kin loopt, niet het heulsap, dat den amuletten hun kracht geeft ! Straks worden zij verdeeld en zal een ieder zich beijveren, er een machtig te worden, om het dan thuis op te hangen, waar het hem en zijn familie voor alle kwaad zal behoeden. Hoe zouden zij dan weerzin tegen de heilige handeling kunnen voelen ? Wij zien slechts een mensch, die zich mishandelt, zij zien den god, die hun hulp brengt.

Maar het stempelen is afgeloopen. Wat nu ? Op welke wijze zal ditmaal de god zijn macht over het zwakke menschenlichaam toonen ? Oplettend zien allen toe. De Loya aarzelt eenige oogenblikken en beveelt dan, hem den langen degen te brengen. Straks, toen wij in den tempel rondkeken, hebben wij dien in handen gehad. Het is een koperen degen, ongeveer een arm lang, met scherpen punt en vrij zwaar. De Loya drinkt eerst nog een paar teugen van het aschwater, neemt daarna den kling in beide handen en heft hem in de lucht met dat sierlijk gebaar, waarvan alle Chineezen het geheim kennen. Daarna brengt hij de punt in den mond tegen de linkerwang. De koster houdt het zware gevest vast. De Loya draait het wapen rond en rond. Zijn wang bolt zich even, daar schiet in eens de koperen punt uit en het wonder is geschied. Geen droppel bloed is gestort en toch heeft de koperen priem de wang doorboord. Twijfel is niet mogelijk. Gedurende deze geheele scène heeft een jongen vlak bij het hoofd van den Loya onophoudelijk zoo vlug en zoo hard als hij kon, op een kleinen gong geslagen en gehamerd. Het schijnt mij toe om gek te worden, zoo dreunen en bonzen de slagen in mijn hoofd en toch sta ik er een heel eind af. Wat moet het dan niet zijn, als men het vlak bij zijn oor hoort ! — Goddank, zoo spoedig de kling door de wang is gespietst, houdt het slaan op. Nu wordt om de punt van den degen een touwtje gebonden, dat over de kroon heen, waar het ook vastgehecht wordt, aan den anderen kant vlak bij de wang stevig aan den kling wordt vastgebonden. Deze kan nu niet bewegen. Ten overvloede draagt steeds iemand het zware gevest. Nu gaat de Loya naar buiten. De menigte maakt overhaast plaats. Wij vragen, of de ommegang reeds begint. Neen, hij gaat alleen het dorp in. Eerst, als hij terug is, zal de optocht plaats hebben. Wij wachten dus, maar verkiezen de buitenlucht boven de benauwde atmosfeer in den tempel. Onze vriend, die het zoo straks te kwaad kreeg, is geheel hersteld, maar, verzekert hij, het was tijd, want zoo hij niet naar buiten was gegaan, zou hij stellig zijn neergeslagen. Het

is gloeiend heet buiten den tempel, maar gelukkig staat er een groote waringin, een prachtexemplaar, dicht bij. Onder zijn schaduw is het heerlijk rusten. Wij laten een paar stoeltjes brengen en amuseeren ons met het kijken naar de menigte, die ronddrentelt in afwachting, dat de stoet gevormd zal worden. Daar klinken de eerste tonen van den wajang voor den tempel. Uit de lange, rondgebogen bazuinen klinkt een scheurend, gillend geluid. Weldra vult het tooneel zich met de gezamenlijke acteurs, die zich in schitterende gewaden gedost hebben. Het is een stralen en een fonkelen als in een sprookjesgrot. Maar wat een vreemd masker heeft de middelste acteur zich gemaakt. Precies als het gelaat van den god van Overvloed, dien men zoo dikwijls op de rolprent boven de huisaltaren ziet, een breed, vierkant gezicht met eigenaardig gebogen lijnen van wenkbrauwen en neus. Een lange, dunne snor voltooit de gelijkenis met het traditioneele Chineezengezicht, zooals wij Westerlingen ons dat denken. Wat beduidt dit ? Bij navraag blijkt, dat dit alles niet het begin eener tooneelvoorstelling is, maar dat het geheele gezelschap zich gereed maakt, den Loya, als hij straks voorbij zal komen, hulde te doen. Dat is trouwens ook niet meer dan passend, want de troep is speciaal voor den Loya gehuurd en daarom is ook de panglong vlak voor den tempel opgeslagen. Reeds wordt er een snoer mortjons van eenige meters lang aan een hoogen staak bevestigd en op het tooneel houdt de zoo even genoemde acteur een stuk papier vast, dat in groote karakters den naam van den god : Goan Tiën Siang Te, vertoont. Het zal echter nog wat langer duren, voor de optocht begint, dan ons eerst gezegd was, want hier komen nog twee koelies, die Loya geworden zijn. De ceremoniën van zooeven herhalen zich, maar het is ons binnen te benauwd en wij blijven liever buiten wachten, van de gelegenheid gebruik makend, om van den luitenant Chinees, die ons als gids en geleider heeft vergezeld, een en ander over dat « Loya worden » te vernemen. Wij hooren nu, dat de eerste Loya, wiens wijding wij zoo even bijwoonden, al eenige jaren achter elkaar in die functie is opgetreden. « Daar klopt hij zeker een aardig slaatje uit » zegt een van ons, wiens mentaliteit blijkbaar door deze Chineesche omgeving sterk beinvloed is. De luitenant lacht, maar zijn antwoord luidt beslist ontkennend. Zoo gauw de man weer Loya af is, is hij niet meer dan een gewone koelie en zelfs legt men een zekere minachting jegens hem aan den dag. Ik vraag mij af, of hier misschien naijver achter schuilt, of men zich daardoor als het ware

wil wreken over het feit, dat men hem als Loya goddelijke eer heeft bewezen, maar ik houd die overdenking voor mij en intusschen is de vraag reeds geopperd, hoe het dan met die twee anderen staat, die wij zoo even zagen aankomen. Die zijn voor het eerst Loya geworden, vertelt de luitenant. Daaromtrent valt vooruit niets te zeggen. Dat hangt geheel van den wil van den god af. Soms incarneert hij zich in een persoon, soms in twee of meer, soms zelfs wel in het geheel niet, maar dat komt gelukkig maar heel zelden voor, want dat is « tjilakka besaar » (groot ongeluk). « Wacht, ik zal eens even vragen, wie deze twee nieuwe Loya's zijn », zegt hij en gaat den tempel binnen. Spoedig komt hij terug en nu hooren wij, dat de eene een koelie uit de gambirtuinen is en de andere in dienst van den opiumpachter staat. Deze laatste was met een paar zakken kopergeld op weg naar het residentiekantoor, om dit daar in te wisselen. Op weg daarheen is plotseling de Loya in hem gevaren. Weg smeet hij de geldzakken, zoo ver zij vliegen wilden ; haast je, rep je heeft hij zich door een sampanvoerder over de baai naar Sengarang over laten zetten en heeft onder weg naar den tempel den tuinkoelie ontmoet, in wien eveneens de god is gevaren. Nu worden zij daarbinnen verder gewijd en gekleed. Wij kunnen de ceremonie buiten volgen, want afwisselend klinken de zware slagen van den grooten gong en het helsch makend lawaai van het kleine bekken. Het gaat ditmaal wat vlugger en spoedig treden de beide Loya's, even als de eerste in plechtgewaad en kroon uitgedost, naar buiten. De eerste heeft door elken wang een koperen haak, de tweede een korten degen. Nummer een schijnt echter nog niet geheel onkwetsbaar geworden te zijn, ik zie een paar bloeddruppels op zijn wang, maar dit doet aan het wonder niet af, want ik weet zeker, dat zoo ik probeerde, die haken door mijn wangen te boren, het bloed niet bij druppels, maar bij stroomen zou vloeien. Verder draagt hij een rijzweep en zijn makker een waaier in de hand, waarmede deze, die geen spoor van bloeding vertoont, zich zachtjes toewuift. Reeds zijn zij met een paar volgelingen op weg, om het dorp door te loopen, evenals de eerste deed, als deze terugkomt en vlak voor ons heeft de ontmoeting plaats. En nu volgt een uniek mooie scène. Buigend naderen de Loya's elkaar, nederig den weg voor elkander vrij latend. Het is een wisseling van groeten, een uitwijken, een aarzelen en dat alles zoo vol gratie, zoo waardig en plechtig, dat men geheel vergeet, hoe die menschen zoo even nog lompe, onbehouwen, ruwe koelies waren. Waar hebben zij dat geleerd, dat

zachte neigen, dat sierlijk wuiven met den waaier, dat statig opheffen der handen. Nooit heb ik mijn eigen Chineeschen schrijver, den Sioe-Tsai (Doctorandus in de Letteren), deftiger zien buigen en dat wil heel wat zeggen. Eindelijk gaan zij elkaar voorbij en vervolgen de twee nieuwe Loya's hun weg. En nu knielt de eerste Loya, die met den langen kling door zijn wang. Beide handen met den uitgespreiden waaier tot zijn voorhoofd heffend, buigt hij zich tot den grond, vol ootmoed en toch zoo sierlijk, zoo rustig zeker van eigen waardigheid, want is ook in hem de Loya niet ? Ik vergeet het kinderachtige van de geheele vertooning, het malle zwaard door zijn wang, de omstanders, mijn vrienden, ik vergeet alles en buig mij op mijn beurt voor de macht van het volkomen geloof, dat een koelie tot zoo edele hoogheid heft.

Eindelijk richt hij zich op en gaat den tempel in. Nu wordt het toch ernst met den optocht. De beelden der goden worden naar buiten gebracht en in hun draagstoelen geplaatst. Het is een verward geloop en geroep door elkaar. Van alle kanten komen de deelnemers aan den optocht aanzetten. Kinderen van de wajang troepen in hun prachtgewaden, leden van Chineesche genootschappen, voor ons bespottelijk, maar in Chineesche oogen allerkeurigst uitgedost met kleurige sjerpen, helblauwe of roode zijden broeken, waarboven een smerige borstrok uitkomt en groote schildpadden brillen op. Hier komen de rijke handelaren in deftig mandarijncostuum van zwarte zijde met gouden plakaten op borst en rug, de typische ronde hoeden met roode franje op en tegen de zon beschermd door pajongs, die hen aan langen steel worden nagedragen. Wie is dit met een paarschen pajong ? Het is mijn vriend, de luitenant Chinees. Zijn mager lijf gaat schuil in zijn lang gewaad en ik herken hem bijna niet meer. Welk een waardigheid in houding en gang! Daar komen de twee Loya's terug en nu kan de stoet zich opstellen. Het groote wierookvat, ook een zetel van den god, wordt met zijn last van walmende wierookstokjes naar buiten gebracht en onmiddellijk barsten de mortjons van den wajang los. Het is een knallen, een spatten van vonken, een rook, dat hooren en zien vergaat. De geheele troep is op het tooneel, de als god van Overvloed gemaskerde acteur houdt den naam van den god omhoog en de anderen liggen geknield en volvoeren den ko-tau, den ceremonieelen Chineeschen groet. De lange gewaden wuiven, het goud schittert en fonkelt, de kleuren vloeien in een en het is, alsof op de rookwolken van het vuurwerk een groep hemelsche goden is neer-

gedaald. De stoet zet zich in beweging. Er schijnt geen eind aan te komen. Eerst de koelies, die de mandarijn-emblemen van den Loya dragen. (³) Twee groote borden, waarop bij wijze van waarschuwing aan de voorbijgangers in het Chineesch geschreven staat : « Gaat op zij ». Een groote hand met schrijfstift, een andere hand met inktbal, zwaarden, lansen, zweepen, alles in brons en boven op staken bevestigd. Dan komen kinderen met roode lappen aan bamboe stokken vastgemaakt. Wat zien de kleintjes er fraai uit. Licht rose, blauwe, gele en oranje baadjes en broeken, de gezichtjes met wit en roze poeder geblanket, de hoofdjes keurig geschoren met een enkel glanzend staartje, dat met roode zijde is doorvlochten. En wat voelen zij zich gewichtig en trotsch, hoe glanzen hun oogen ! Het is een lust, hen te zien. Nu volgen koelies, die groote vlaggen dragen, groote kleurige lappen met mooie Chineesche karakters er op gehecht. Dit is een bijzonder mooie van zwarte zijde, rijk met bloemen geborduurd en groote gouden teekens. Het zijn òf zegespreuken òf de verschillende namen en titels van den god. Dan komt een troep muzikanten, voorop een paar fluiten, wier schelle tonen onmiddellijk overstemd worden door het dreunen der twintig en meer bekkens en gongs, die hen volgen. O pracht van geluid der rhythmische slagen, onverbiddellijk ons oor marteleerend, dat wij onze opwinding tenauwernood kunnen bedwingen ! Een groote trom, door vier mannen gedragen, volgt. De trommelaar loopt tusschen hen in en slaat een doorloopenden roffel, dat het klinkt, als rolde ver weg dof en dreigend de donder. Weer vlaggen, de kinderen van de wajangtroepen, kleine mandarijnen en krijgslieden. Hun gezichtjes zijn onbewegelijk en uitdrukkingsloos. Voor hen niet de blijdschap der kleinen van zoo even, voor hen is het immers dienst. Nog meer muziek, ditmaal Inlanders met harmonika's, violen en trommels. Nu komen de draagstoelen van de goden. Voorop de groote gouden met het beeld van Goan Tiën Siang Te zelf. De dragers zwoegen onder den last. Dan andere goden, vier, vijf, zes. De notabelen volgen, aan het hoofd de luitenant. Mooi doet het goud der plakaten tegen de zwarte gewaden van glinsterende, zware zijde. Eindelijk de stoel der zwaarden en de bank met spijkers, beiden nog leeg. De Loya's, die er

(3) Elke Chineesche god heeft een rang als mandarijn, die hem door den keizer verleend werd. Als zoodanig had hij recht op verschillende attributen, die gewoonlijk in den voorhof van den tempel bewaard werden en bij ommegang, precies als bij een echten mandarijn, voor hem werden uitgedragen.

achter loopen, hebben nog geen bevel van den god gekregen, om er plaats op te nemen. Zij zijn dicht omstuwd door de geloovigen, zoodat wij hen nauwelijks kunnen zien. Het zweet loopt hen tappelings langs het nu en dan verwrongen gezicht. En als besluit eindelijk op een groote draagbaar het rookende wierookvat, slingerend en schuddend.

Wij hebben den geheelen stoet laten passeeren. Hij moet zich op de klaarliggende, groote schuiten inschepen, om de baai naar Tandjong-Pinang over te steken. Dat zal wel eenigen tijd duren en intusschen zullen wij daar met onze eigen sampan heengaan, om hem in de hoofdstraat nog eens voorbij te zien gaan. Als wij daar komen, vinden wij alle Chineesche toko's gesloten, de huizen keurig schoongemaakt en versierd en de bewoners met hun geheele familie netjes gekleed voor de deur staan met groote voorraden vuurwerk en offerstokjes, om den Loya naar behooren te ontvangen. Alles ziet er even feestelijk uit en ik herken de Chineesche kamp bijna niet meer, waar het anders altijd even luidruchtig toegaat, maar waar nu zoo iets als een Hollandsche Zondagmorgenstemming over hangt. Tot in de kleinste achterstraatjes ziet alles er even schoon en opgepoetst uit. Maar wij moeten niet te lang rondloopen want in de verte doen zich al weer gongslagen hooren. De flottille met den optocht nadert. Vlug dus naar de hoofdstraat terug en een goed plaatsje gezocht, dicht bij de aanlegplaats. Het ontschepen gaat natuurlijk met het noodige lawaai en geschreeuw gepaard, maar eindelijk zijn allen toch aan wal. En nu de stoet weer is opgesteld en op weg gaat, is het alsof een woeste stroom losbreekt, die de zoo even nog zoo stille hoofdstraat tot stikkens toe vult. Aan alle kanten brandt het vuurwerk los, oorverdoovend knallen de zevenklappers, de vonken flitsen en een dichte rook wolkt over de menigte heen. Moeders heffen hun kinderen, dat zij toch alles zouden zien. De vaders dringen naar voren, om hun wierookstokjes zoo dadelijk in het groote wierookvat te kunnen plaatsen. Intusschen strooien zij met handenvol papieren goudgeld, zooals men dat ook bij begrafenissen gebruikt, op de spijkerbaar en den zwaardenstoel, waarop nu de Loya's met verwrongen gelaat en akelig starende oogen tronen. Boven en door dat alles de wapperende vlaggen en de felle kleuren der feestgewaden en als grondtoon van het onbeschrijfelijk lawaai de onmeedoogende gongslagen en het dof gedonder van den grooten trom. Zoo wentelt zich de opeengepakte massa als een levend lichaam langs mij heen. Het is te veel, ik verzink in een maalstroom van

licht en vuur en geluid en als eindelijk de stoet voorbij is, duurt het een geruime poos, voor ik met een diepen zucht tot mijzelf kom. Ook mij heeft de Loya in zijn kluisters geslagen, ook ik heb de macht van den god gevoeld.

Moe en doof gaan wij huiswaarts, om te rusten en ons voor te bereiden op den avondrondgang, die hetzelfde schouwspel, maar nu nog geheimzinniger en fantastischer bij het licht der tallooze lantarens, die in den stoet meegaan, zal vertoonen. De extase van den intocht echter wordt niet meer bereikt, zelfs niet als een der Loya's over vurige kolen loopt en een andere zich met kokende olie overgiet.

Tot zoover mijn verslag als ooggetuige. Bij het doorlezen bekroop mij nu en dan de twijfel, of het wel een plaats in dit Tijdschrift verdiende, maar ten slotte meende ik toch, dat men voor een juiste beoordeeling van de mentaliteit der Chineesche wonderdoeners en hun vereerders de sfeer moet kennen, waarin zij verkeeren. Die sfeer nu heb ik trachten weer te geven en zoo moge dan mijn beschrijving van het Loya-feest in haar oorspronkelijken vorm hier een plaats vinden.

Over het vuurtrappen, waarvan aan het slot van mijn stuk sprake is, maar waarvan ik geen verdere beschrijving geef, vindt men in het zoo even genoemde werk van Prof. de Groot op bladzijde 220 het volgende :

„Zoodra de morgenstond van den grooten dag is aangebroken, zijn priesters, blootvoeters (jonge knapen, die als helpers bij godsdienstige plechtigheden optreden en blootvoets gaan) en toovenaars in den tempel reeds present. Stukken hout worden verzameld, op een hoop geworpen en aangestoken, en terwijl een gedeelte der aanwezigen zich bezig houdt de opstijgende vlammen ruimschoots met houtskool te voeden, plaatsen anderen de afgodsbeelden van den tempel in de voor hen bestemde palankijns. Hierop draagt men ze naar buiten naar het met volk bedekte plein. De blootvoeters en de half naakte toovenaars scharen zich aan beide zijden van het vuur. De bezweringen en gebeden, die deze lieden onder het rinkelen met de metalen holle ringen onophoudelijk prevelen, worden plotseling onverstaanbaar gemaakt door de invallende trommen, muziekinstrumenten en gongs, die hunne schelklinkende tonen hol en luid over het tempelplein weergalmen doen om den godsdienstigen

waanzin van het volk te verhoogen. Op dit oogenblik treedt een Taoistische priester, gehuld in een tot op den grond afhangend ceremoniekleed, uit het volk te voorschijn, ten einde door het werpen met een mengsel van zout en rijst het vuur te zuiveren en kwade invloeden en geesten eruit te jagen. Nauwelijks is deze plechtigheid geëindigd en de brandstapel een weinig ineengestort, of de toovenaars steken zich korte messen door de wangen en in het vleesch van de bovenarmen ; half naakt en met loshangende haren werpen zij zich bloedend in het midden van het vuur ; hevig wordt daarbij op de gong geslagen en de priesters en blootvoeters volgen hen in wilde razernij. Intusschen slaat een der priesters, onder het uiten van bezweringen en tooverspreuken, met een opgerolde mat hevig tegen den grond aan alle kanten van het vuur. Hij wil hierdoor de neergehurkte onzichtbare spoken uiteendrijven en verjagen : de omstanders nemen de draagstoelen met de afgodsbeelden op de schouders en verscheidene malen achtereen wordt het vuur door den ganschen stoet doorkruist, totdat het tijd wordt zich in feestprocessie te gaan stellen en in optocht door het tempelgebied te trekken. Zoodra deze plechtigheid, die „vuurtrappen" heet, geeindigd is, stroomen de omstanders toe om de asch te bemachtigen en in den haard te steken."

Op bladzijden 227 tot 231 van hetzelfde werk worden nog verdere zelfkwellingen der toovenaars beschreven, waaraan de geleerde schrijver eenige beschouwingen over dergelijke feiten bij andere volken vastknoopt. Het zou mij te ver voeren, om die bladzijden over te nemen en liever geef ik de volgende aanhalingen uit zijn hoofdwerk : The Religious System of China, die op dit onderwerp betrekking hebben. Op pag. 40 en 41 van Vol. I. Book I vinden wij deze passage :

„Exorcists are, under the name of Wu, very frequently mentioned in ancient Chinese literature. Already the Shu-King makes distinct mention of them. Bij collating all the passages, relating to them, it is seen that they were a certain class of priests and priestesses entirely possessed by spirits of Yang material and, as such, were deemed especially fitted to perform chiefly three several functions : 1. to call upon the spirits of the dead in order to make them partake of offerings ; 2. to foretell future events by interrogating the spirits and communicating their will to the living ; 3. to expel diseases and evil in general, especially droughts, bij neutralizing thróugh the Yang power residing in their per-

sons the influence of the element of darkness **Yin** and the evil spirits that are identified with it."

Naar aanleiding hiervan merk ik op, dat vrouwelijke duivelbansters al zeer vroeg voorkomen. Tijdens de Mongoolsche Yuen dynastie (1250-1361) reed zulk een personage aan het hoofd van den officiëelen begrafenisstoet van den keizer. (de Groot. op. cit. Vol. II Book I, pag. 438). Over Yang en Yin vinden wij in hetzelfde werk op bladz. 21 en 22 :

„Since time immemorial the Chinese have divided nature in two great parts, supreme powers of the universe, one called Yang, embracing light, warmth, life ; the other known as **Yin** or the principle of darkness, cold and death. The former is more especially identified with the heavens, from which of course all light, warmth and life emanate ; the Yin, on the other hand, with the earth which, when not directy acted upon by the heavens, is nothing but a dark, cold, lifeless mass ; the regions of death also are an integrate part of it."

Over het zich verwonden der toovenaars — in casu van de Loya's — handelt ten slotte deze passage op bladz. 1290 van Vol. VI Book II ;

Whoever directs his attention to the **ki tông** (de toovenaars en duivelbanners) and their work, is sure to be struck in the first place by their curious practice of inflicting wounds upon themselves. This practice is not inseparable from their function, for there are many who do not indulge in it. Professedly it is a means of accelerating the descent of the spirit into them, or to intensify their animation and indeed we may suggest that anaemia is conducive to the hysterical ecstasies which mark possession. Their self-wounding is by no means **a practice of modern times** (ik cursiveer. E.), for we have read on page 1212 of two female **wu** in the times of the Tsin dynasty who, while performing their dances, made incisions in their tongues. I have never seen a **ki tông** bleeding copiously from his dagger wounds ; all whom I saw always implanted their daggers into the same old cicatrized spots. It is generally averred that their wounds are not very painful ; which seems not inconsistent with the observation that over-hysterical persons not seldom have insensitive spots. Moreover it is pretended that the wounds of the **ki tông** as a rule heal quickly, owing to certain charms of paper, carefully plastered thereon."

Tot zoover de Professor, wiens noeste arbeid voor bronnenstudie niet hoog genoeg aangeslagen kan worden, maar wiens commentaar op de waargenomen feiten van een bedenkelijk vooropgezet scepticisme getuigt.

Voor mij is dit van belang, dat dezelfde praktijken, die ik met eigen oogen de Loya's heb zien bedrijven, eeuwen geleden reeds in China in zwang waren. Mijns bescheiden inziens is het niet aan te nemen, dat, zoo deze uitsluitend op bedrog berustten, zij zich zoo lang zouden hebben kunnen handhaven. Dat er bedrog bij komt, dat toovenaars van beroep allerlei trucjes zullen kennen en toepassen, zij dadelijk toegegeven, maar dat neemt niet weg, dat de houding en de handelingen der eenvoudige koelies, die voor mijn oogen Loya werden, zeer sterk in de richting van supranormale vermogens wijzen.

Het zal voorloopig wel een vrome wensch blijven, om deze feiten aan een streng, onbevooroordeeld wetenschappelijk onderzoek te onderwerpen, maar de parapsychologie is nog jong. Wie weet, hoe spoedig zij ook in China en het verdere Oosten haar intrede doet. Dan zal zij daar een rijk terrein — zij het ook dichtbezaaid met struikelblokken van bedrog en bijgeloof — vinden en zeker zal zij dan ook haar aandacht hebben te wijden aan het doen en laten der Loya's.

J. L. J. F. EZERMAN.
Oud Adviseur, Hoofd van den Dienst
der Chineesche Zaken in Nederlandsch Indie.

Mededeelingen der S. P. R.

Hanussen en Marion.

Sinds enkele weken treden de Oostenrijksche „helderziende" Erik Jan Hanussen (Hermann Steinschneider) en de Tsjechische dito Fred. Marion in verschillende plaatsen van ons land in drukbezochte openbare bijeenkomsten op.

In Duitschland zijn beide personen geen onbekenden, daar zij, alvorens ons land te bezoeken, aldaar geruimen tijd de aandacht van het publiek op hun persoonlijkheid hebben trachten te vestigen, met wel geen ander doel dan hun vermeende en of werkelijke supernormale begaafdheden in het belang van hun portemonnaie te exploiteeren.

Ik heb beide personen in het publiek zien optreden en zal hier in het kort mijn bevindingen formuleeren.

HANUSSEN.

In het : „Zeitschrift für Parapsychologie" van Mei, Juni en September 1930 vinden wij artikelen aan hem gewijd van de hand van Dr. Otto Seeling alsmede van de zijde van Florizel von Reuter.

Uit deze opstellen blijkt, dat men in Duitschland niet onverdeeld gunstig over hem oordeelt.

Seeling acht het geenszins uitgesloten, dat Hanussen over supernormale vermogens beschikt, doch hij is daarbij overtuigd, dat hij van tijd tot tijd zijn toevlucht neemt tot in dit verband ongeoorloofde kunstgrepen.

Ook v. Reuter komt tot een dergelijk oordeel. Dr. W. Kröner schijnt, volgens Seeling, echter groot vertrouwen te hebben in de supernormale begaafdheid van Hanussen. Ook Dr. Reiszmann noemt hem een „echt" medium. Hij is daarbij echter van meening, dat H. slechts telepaath en geen helderziende is.

Ook de dagbladen schijnen in Duitschland zeer verschillend over H. te oordeelen. Er zijn er, die hem voor een zwendelaar uitmaken, waarbij men zich dan tracht te beroepen op gebeurtenissen, welke zich in het verleden van H. zouden hebben afgespeeld. Ik kan over deze kwesties geen oordeel uitspreken. Wij moeten hierbij echter in aanmerking nemen, dat de „gewone" verslaggever over het algemeen onbevoegd is over deze verschijnselen een oordeel uit te spreken (slechts zeer weinig dagbladen beschikken tot op heden over een parapsychologischen medewerker), en wij doen derhalve goed niet al te veel waarde te hechten aan die krantenverslagen welke opgemaakt zijn door personen, die van dit zoo uiterst moeilijke gebied geen bijzondere studie maakten. Dit geldt zoowel met betrekking tot positieve als negatieve meeningen, welke in dergelijke verslagen worden uitgesproken.

Maandag 27 October kwam ik 's morgens omstreeks 10 uur in den Haag aan en begaf mij naar het gebouw Diligentia, waar Hanussen een zitting zou geven voor de Haagsche pers alsmede voor enkele andere genoodigden. Achteraf bleek, dat ik te Utrecht in denzelfden trein gestapt was als die, waarmede H. uit Duitschland in den Haag arriveerde.

In het gebouw Diligentia ontmoette ik mevr. Dietz, Mr. C. P. van Rossem, den heer Harry van Walt (een bekende figuur in de spiritistische beweging) alsmede enkele mij bekende Haagsche psychiaters en journalisten.

Eenige oogenblikken later trad H. de zaal binnen waarin wij ons bevonden en begon met een korte, uiterst populaire uiteenzetting over het verschil tusschen wetenschappelijke en intuitieve graphologie. Het moet mij hierbij van het hart, dat zijn, zeer zeker geestige uiteenzetting over wetenschappelijke graphologie verschillende, zeer aanvechtbare punten vertoonde. Ik laat deze echter hier buiten beschouwing, omdat ons hier slechts zijn praestaties op het gebied der intuitieve graphologie, (psychometrie) kunnen interesseeren.

Het gebeurde bij gelegenheid van deze zitting dat mevr. Dietz (die met mij en de beide andere genoemde heeren, alsmede den bekenden Haagschen journalist Dr. Rademaker op de voorste rij zat) aan Hanussen den brief gaf, waarvan in het hier achter volgende artikel sprake is.

H. heeft op deze perszitting nog enkele andere voorwerpen gepsychometriseerd, terwijl hij ook nog twee „datum-proeven" (zie hierachter) nam, waarvan er één mislukte.

Het verloop van het geheel gaf mij den indruk, dat H. zeer waarschijnlijk wel tot de supernormaal-begaafde personen mag worden gerekend.

Donderdagavond 29 October begaven Mr. v. Rossem en ik ons naar Amsterdam, waar wij een openbare zitting van Hanussen bijwoonden in : „Het Muzieklyceum." Ook de bibliothecaris, Dr. C. A. Steenbergen, woonde deze zitting bij.

Hanussen deed bij deze gelegenheid verschillende proeven, welke zijn telepathische en helderziende begaafdheid moesten bewijzen. Over het algemeen waren het aardig bedachte variaties van de bekende en klassiek geworden proeven. Bij elke welgeslaagde proef stellen wij ons de vraag in hoeverre het positieve resultaat op rekening van het ideomotorische principe dient te worden geschoven. Want Hanussen is — evenals zijn collega Marion— ongetwijfeld een man die scherp weet waar te nemen en zijn voordeel weet te doen met de onwillekeurige en onbeheerschte uitdrukkingsverschijnselen zijner omstanders. Daarbij komt, dat hij een praktische menschenkennis bezit en vermoedelijk mede op de hoogte is van de moderne theorieën omtrent lichaamsbouw en karakter (Kretschmer). Zeer veel van hetgeen ik bij Hanussen en Marion heb gezien kan ik verklaren met behulp van het ideomotorisch principe, hierbij in aanmerking genomen de totale ongeoefendheid en onbekendheid met deze problemen der personen, die over het algemeen als proefnemers en geleiders optraden.

Het is mogelijk dat ik, zoodoende, aan Hanussen een zeker onrecht doe en dat de resultaten van een aantal welgeslaagde proeven, welke ik met behulp van het ideomotorisch principe zou willen verklaren, nochtans geheel of althans gedeeltelijk op rekening van zijn supernormale begaafdheid moeten worden geschoven, doch ik wensch den meest veiligen weg te kiezen en ik doe dit ongetwijfeld, wanneer ik zoo lang mogelijk met de theorie van het ideomotorische principe tracht uit te komen.

Tot het merkwaardigste van hetgeen ik bij Hanussen heb gezien behoort wel dit dat hij door middel van zijn kryptaesthetische begaafdheid antwoord tracht te geven op gestelde vragen. Zoo zag hij te den Haag, toen men hem de vraag stelde wat er te (plaatsnaam) op (datum en uur) gebeurde, een leeuwentemmer die door zijn dieren werd aangevallen. Het visioen was, volgens den vraagsteller, juist.

Onnoodig te zeggen, dat het verlangen in ons opgekomen is met Hanussen een wetenschappelijk geleid onderzoek in te stellen. Feitelijk hadden onze bezoeken aan de openbare bijeenkomsten geen ander doel dan Hanussen van tevoren een beetje te leeren kennen om met deze kennismaking ons voordeel te doen bij het opstellen van een programma voor een wetenschappelijk geleid onderzoek. H. heeft ons een privé-zitting toegezegd, maar, ofschoon wij reeds eenige malen bij hem er op hebben aangedrongen zijn belofte te vervullen, heeft hij tot op heden daar niet aan voldaan (1). Wij dienen hierbij op te merken, dat hij ons de toezegging deed voor de S. P. R. pro Deo te zullen optreden. Op dat punt onderscheidt hij zich ten minste gunstig van Marion, die ons Fl. 200. = voor een privé-zitting vroeg. Wij hebben er natuurlijk geen oogenblik aan gedacht, op dit voorstel in te gaan. Menschen als zij hebben te bedenken, dat onze rapporten, zoo zij gunstig luiden, voor hen een zekere geldswaarde vertegenwoordigen.

Overigens schijnt H. zich op het punt van geldzaken in niet veel van Marion te onderscheiden. Beiden geven peperdure privé-zittingen en weten voor deze zittingen flink reclame te maken. Onze gedachten gaan hierbij onwillekeurig uit naar de sympathieke figuur van Mrs. E. Piper,

---

(1) In dit verband vestig ik de aandacht op hetgeen Dr. Seeling schrijft op pag. 321 van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1930) :

„Meinem schriftlich ausgesprochnen vorschlag eines persönlichen Zusammentreffens hat er nicht entsprochen, wahrscheinlich war seine Zeit allzu stark mit gewinnbringenden Sprechstunden ausgefüllt."

wier biografie kortgeleden verscheen (2), en waarin wij lezen dat alle streven naar winstbejag haar vreemd was, en zij haar supernormale begaafdheid geheel in dienst van het wetenschappelijk onderzoek wenschte te stellen, daar zij begreep op deze wijze de menschheid het best en het meest van nut te kunnen zijn.

MARION.

Over Marion kunnen wij gegevens vinden in het : „Zeitschrift für Parapsychologie" van 1926 (Januari, Juli, December), 1927 (Juni) en 1930 (September). In 1926 en 1927 zijn het Prof. Friedländer en Dr. Glogau die met elkaar van meening verschillen omtrent Marion. Eerstgenoemde wil alles bij hem op een lezen van uitdrukkingsverschijnselen terugvoeren, laatstgenoemde gelooft daarentegen wel dat Marion supernormale vermogens bezit.

In het nummer van Sept. 1930 nu is het Lambert die, op grond van zijn ervaringen, in drie openbare zittingen met Marion opgedaan, tot de overtuiging is gekomen, dat Marion zeer waarschijnlijk wel supernormale vermogens bezit, waarmede hij natuurlijk volstrekt niet ontkennen wil, dat M. zich daarbij niet mede van kunstgrepen zou bedienen.

Mijn vrouw en ik woonden een openbare zitting van Marion bij op Maandagavond 10 November in het gebouw voor K. & W. te Utrecht. Eerst kwamen de bekende kunstjes van het opsporen van verstopte voorwerpen. Er bestond geen lichamelijk contact tusschen hem en zijn geleider en er werd ook een proef genomen, waarbij zijn „geleider" hem onbekend was. Toch ben ik er heelemaal niet zeker van dat de resultaten niet als het product van een verfijnden vorm van „spierlezen" (ideomotorisch principe) dienen te worden beschouwd. Ook nam Marion onvoldoende waarborgen om het verwijt te kunnen ontgaan dat hij zich van handlangers bediende. Ik zeg niet dat hij dit deed, maar het is een feit dat deze mogelijkheid zich bij Marion veel sterker aan mij opdrong dan bij Hanussen. Eerst tegen het einde van den avond, bij zijn psychometrische proeven, ging hij betere waarborgen geven tegen de handlangershypothese.

Als ik hier dan ook de meening uitspreek dat ook Marion zeer waar-

(2) Alta L. Piper : „The Life and Work of Mrs Piper". Londen, Kegan Paul, 1929.

schijnlijk over een zekere mate van supernormale begaafdheid beschikt (al zijn al zijn positieve resultaten zekerlijk geenszins als het product dezer begaafdheid te beschouwen), dan berust deze meening op de totaalindruk welke zijn psychometrische experimenten mij gaven.

Het spijt mij zeer dat ik over beide personen tot op heden niet meer kan geven dan bovenstaande subjectieve en vage beschouwingen, doch de leden zullen tot de erkenning moeten komen dat mij daarvan geen verwijt gemaakt kan worden.

Ten einde tot een experimenteel onderzoek te kunnen komen heb ik mij in September l. l. in verbinding gesteld met

MAX MOECKE,

een „helderziende" waarover den laatsten tijd in Duitsche tijdschriften bij herhaling is geschreven. Hetgeen ik over hem las van de hand van Dr. F. Wolf en Dr. K. Dieterich („Biologische Heilkunst" 4 Januari 1930, „Zeitschrift f. Parapsychologie", April en Augustus 1930), gaf mij vertrouwen in hem.

Een Duitsche medicus, wien ter oore kwam dat ik mij met Moecke in verbinding trachtte te stellen, zond mij een schrijven, waarin hij mij het contact met Moecke afraadde, hij noemde hem o.m. „wahnsinnig aufgeblasen."

De brief, welke ik inmiddels van Moecke 's secretaris heb ontvangen, rechtvaardigt dit oordeel ten volle. Moecke wordt daarin „der grösste lebende Hellseher" genoemd en mij „vergiffenis" geschonken voor het feit, dat ik mij zoo maar tot dezen „Uebermensch" heb durven richten. De secretaris neemt aan dat ik blijkbaar niet geweten heb tot wien ik mij gericht heb. Niettemin zou de heer Moecke misschien niet ongeneigd zijn naar Nederland te komen, indien ik hem „ein besonders gutes Angebot" zou kunnen doen.

Ofschoon de secretaris mij nog eens extra verzekert, dat Moecke's avonden „Hochgenüsse" zijn zoo ben ik nochtans zoo vrij geweest den brief ter zijde te leggen.

Inmiddels zie ik naar verdere proefpersonen uit in de overtuiging, dat ik er binnenkort wel een vinden zal.

Ik doe hierbij echter een dringend beroep op onze leden en abonnees om met mij mede uit te zien naar geschikte proefpersonen.

Tenhaeff.

Een geslaagd experiment met den helderziende E. Hanussen.

Het optreden van de beide clairvoyanten F. Marion en E. Hanussen in verschillende groote steden van ons land is, zoowel voor den een als voor den ander een groot succes geweest. Het meerendeel der proeven op de publieke séanceavonden slaagde schitterend, en de drukke opkomst en het enthousiasme van het publiek bewijst wel, hoezeer de belangstelling, ook van de intellectueele kringen, voor de occulte verschijnselen, begint toe te nemen.

Publieke séances, hoe prachtig ook geslaagd, hebben voor den strikt wetenschappelijken onderzoeker altijd nog iets onbevredigends ; hij wil meer, hij wil betere contrôle, hij wil het onverwachte en daardoor zoo moeilijk controleerbare, dat noodzakelijkerwijze dezen demonstraties voor een groot publiek aankleeft, liefst uitschakelen. Alleen dan voelt hij zijn „intellectueel geweten" volkomen gerustgesteld.

Het is daarom, dat ik voor de, inderdaad verrassende vermogens, die de beide bovengenoemde clairvoyanten in het publiek ten toon spreidden, naar de desbetreffende courantenverslagen verwijs.

Nu heeft echter Hanussen op een besloten séance, toegankelijk voor een betrekkelijk gering aantal genoodigden (zie het artikel van mijn mederedacteur) een blijk van zijn psychoskopisch (= psychometrisch) vermogen gegeven, dat ik tot in details heb kunnen controleeren.

Deze séance had plaats in den morgen van Maandag 27 October l. l. in het gebouw Diligentia te den Haag. Door beroepsbezigheden was ik verhinderd persoonlijk te verschijnen ; in mijn plaats heeft mijn vrouw zich echter naar die vergadering begeven, gewapend met een merkwaardig document : een oud familiestuk, n. l. een brief uit het jaar 1796. Aan dien brief zitten de volgende gebeurtenissen vast.

In 1796 stond te Rotterdam de predikant Jan Scharp, de bet-overgrootvader van mijn vrouw. Deze genoot in die dagen eenige beroemdheid, zoowel door zijn welsprekendheid als door zijn trouwe aanhankelijkheid aan het huis van Oranje. Deze aanhankelijkheid heeft hem zelfs eenigen tijd later, toen de Patriotten in Rotterdam oppermachtig werden, zijn ambt gekost. In het voorjaar van 1796 werd hij geroepen bij een persoon, die onder den naam Frederik Meyer in de gevangenis was opgesloten wegens een aantal stoutmoedige diefstallen bij eenige rijke burgers. Hij werd veroordeeld om te worden opgehangen. Tot zijn verwondering vond

Scharp in den misdadiger een persoon van innemend uiterlijk, verfijnde manieren en, naar hem later bleek, van grooten aanleg en ontwikkeling. Er ontstond een innige vriendschap tusschen den predikant en den ter dood veroordeelde. Zij hielden lange, wijsgeerige en religieuse gesprekken met elkaar ; de veroordeelde bleek een volgeling van Spinoza en Voltaire te zijn, tot diepe smart van Scharp, die tevergeefs trachtte hem te bekeeren tot zijn orthodox Christelijk geloof. Na eenigen tijd vertrouwde „Meyer" zijn waren naam aan Scharp toe en vertelde hem zijn levensgeschiedenis. Hij was een graaf R. uit een Sleeswijk-Holstein's geslacht, dat een groote rol heeft gespeeld in de geschiedenis van dit gewest (ik kan er bij voegen, dat dezelfde naam ook nu nog in het politieke leven van Duitschland van beteekenis is). Verscheidene leden hebben grooten roem verworven. Ofschoon zeer begaafd, gaf graaf R. zich aan vele uitspattingen over — dominé Scharp stelt hiervoor in de eerste plaats zijn „vrijgeesterij" verantwoordelijk — geraakte in schulden en werd ten slotte door zijn familie verstooten. Wanhopig ging hij met het eerste het beste schip in zee, zonder zelfs te weten waarheen het ging. Het noodlot voerde hem naar Rotterdam, waar hij, van alles ontbloot, tot diefstal verviel en een belangrijken buit maakte ; vrij spoedig daarna werd hij echter gepakt.

Toen zijn hooge afkomst en romantische geschiedenis bekend werden, ontstond er onder de burgerij van Rotterdam een beweging te zijnen gunste. Onder leiding van Ds. Scharp werd een verzoek om gratie bij de autoriteiten ingediend, aan het hoofd waarvan de namen der bestolenen zelven prijkten. Voornamelijk ten gevolge van den fellen partijstrijd van die dagen — het volk begon te murmureeren over de pogingen, om den voornamen misdadiger van den strop te redden — werd gratie geweigerd. 26 Mei 1796 zou de veroordeelde worden opgehangen. In den nacht daarvoor slaagde hij er echter in, zich met een pennemes, dat hij in handen had weten te krijgen, de keel af te snijden.

Het is bijna ongelooflijk, maar men heeft de barbaarschheid gehad, de vreeselijke wonde aan den hals door een chirurgijn, zoo goed en kwaad het ging, te laten hechten en den stervende naar het schavot te sleepen Het was zoo goed als een lijk, dat men ophing.

Eenige uren voor zijn zelfmoord heeft graaf R. brieven geschreven aan Scharp en eenige andere personen, die in zijn belang hadden gewerkt ; aan Scharp wijdde hij zelfs eenige, in het Fransch geschreven, gedichten.

Het is een van deze brieven, die Hanussen op de bedoelde séance in handen werd gegeven. De brief was in een (niet gesloten) enveloppe gestoken, maar H. heeft hem er niet uitgehaald. Hij hield de enveloppe tusschen zijn handen geklemd.

Vooraf dient echter gemeld, dat hij te voren den brief in opgevouwen toestand even gezien (niet ingezien) en een oogenblik in handen heeft gehad, als gevolg van het feit, dat mijn vrouw hem — bij zijn graphologische experimenten — bij vergissing dezen brief overhandigde. Hij gaf hem onmiddellijk terug en zeide : deze is beter voor een „Hellsehversuch". (1)

Nauwelijks had Hanussen den brief in handen, of hij geraakte in zichtbare onrust ; daarna gooide hij snel, met horten en stooten, het volgende er uit : „Een veelbewogen leven ; groote innerlijke strijd ; deze man is miskend ; hij is reeds langs dood maar hij is niet vergeten. Groote gaven, dichterlijken aanleg, een genie."

En even later : „Een leven dat met een schreeuw van wanhoop eindigt. Vertwijfeling. Welk een vreeselijk einde !" Eindelijk, met kracht uitgestooten : „Zelfmoord !"

Hierbij greep Hanussen herhaaldelijk met nerveuze gebaren naar zijn keel.

Wel vroeg mijn vrouw : „Hoe geschiedde het ?" maar toen wierp hij den brief geagiteerd weg. Hij heeft de woorden : „zich de keel afgesneden," niet uitgesproken, maar zij waren klaarblijkelijk op den drempel van zijn onderbewustzijn aanwezig.

Het is een treffend geval. De voornaamste punten uit dit tragische leven zijn juist aangegeven, ook al zal de uitdrukking „een genie" wel overdreven genoemd moeten worden. Wat de uitdrukking „miskend" betreft, merk ik op, dat het Duitsche woord „verkannt" ook kan beteekenen : „voor een ander aangezien, niet herkend als wie hij was", hetgeen nog

---

(1) Ik vestig er hier de aandacht op, dat ik dezen brief op 4 Juli 1929 in envelop aan mevr. Plaat ter hand stelde. Zij kon er toen niets bijzonders van zeggen (Zie proefneming No. 18, pag. 25 van den tweeden jaargang van dit tijdschrift).

Later heeft mevr. Plaat den brief zonder envelop in handen gehad, zij heeft den brief toen zelfs ingezien en kon er ook toen nog geen bijzonderheden van belang van zeggen.

Voorts vestig ik er hier de aandacht op, dat Hanussen's woorden door mij, terwijl hij sprak, opgeteekend werden en Dr. Dietz zijn verslag heeft opgesteld naar aanleiding van mijn aanteekeningen. Dit, ten einde het verwijt te ontgaan, dat wij het slachtoffer zijn geworden van onze geheugen-fouten. Tenhaeff.

beter slaat op het geval, dan het Nederlandsche woord. „Hij is reeds lang dood". Voor wie kritisch wil zijn, kan gelden, dat H. dit zou hebben kunnen opmaken uit het uiterlijk van den brief, dien hij even gezien heeft. Het papier is geheel vergeeld.

Dat de uitdrukking : „Hij is niet vergeten" zeker niet onjuist kan worden genoemd blijkt uit het volgende :

In het afgeloopen jaar is het tragische geval door schrijver dezes als onderwerp van een tooneelstuk bewerkt ; dat echter wel het gewone lot van Nederlandsche tooneelstukken zal ondergaan : n.l. niet gespeeld te worden.

Het „niet vergeten zijn" geldt echter niet alleen binnen den kring van de familieleden van Ds. Scharp. Ik kreeg dezer dagen een telefonisch bericht van den heer v. d. B., kunstschilder, die mij meldde : Wat was ik verrast toen ik Uw stukje (een kort voorbericht) in „Het Vaderland" las. Het geval Meyer alias graaf R. was mij bekend uit een boekje van Ds. Scharp, dat ik in mijn jeugd gelezen heb en grooten indruk op mij heeft gemaakt. Juist den avond van dien dag, dat het experiment met Hanussen werd beproefd, zat ik bij eenige kennissen. Het gesprek kwam op het herhaalde uitbreken van misdadigers uit de gevangenis te Scheveningen. Toen vertelde ik het geheele geval uitvoerig aan mijn vrienden ; ik had er zeker in geen twintig jaar over gesproken en wist niet dat het nog in de herinnering van andere menschen voortleefde.

Misschien toeval, maar dan toch een curieus toeval.

Ofschoon niet alle bijzonderheden van deze tragedie zijn aangegeven (H. sprak noch van de gevangenis, noch van het ophangen) moeten wij toch het geheel als een schitterend succes voor den helderziende boeken. Het liet dan ook niet na op alle aanwezigen grooten indruk te maken.

Nu doet zich de vraag voor : waarmede hebben wij hier te doen ? Er zijn slechts twee mogelijkheden : Retrospectieve clairvoyance (de z.g. psychometrie) of telepathie. Mijn vrouw was n.l. met het geheele geval, dat een soort familietraditie is geworden, tot in details bekend en heeft het natuurlijk op den bewusten ochtend voor den geest gehad. Ook mijn mede-redacteur, op deze zitting aanwezig, kent de geschiedenis. Bovendien is op publieke séances herhaaldelijk gebleken, dat Hanussen, zelfs met groot gemak, de gedachten van anderen waarneemt. Voor dengene,

die zich dus op het principiëele standpunt zou plaatsen, dat wij altijd aan de meest eenvoudige verklaring de voorkeur moeten geven, en die de telepathie als het meest eenvoudige der occulte phaenomenen aanvaardt, zal de verklaring dus in de eerste plaats gezocht moeten worden in een „gedachtenlezen", en hij zal de rol van den brief slechts willen beperken tot het opwekken van wederzijdsche suggestie. Natuurlijk is deze opvatting niet voor weerlegging vatbaar.

Anders staan wij er voor, wanneer wij de diverse vormen der paragnosie alle als gelijkwaardig in oogenschouw nemen, en overwegen, wat het meest waarschijnlijke is. Ik voor mij ben dan sterk geneigd de voorkeur te geven aan retrospectieve clairvoyance, dus de z.g. „psychoskopie" (hetgeen een beter woord is dan het woord psychometrie), waarbij de brief wel degelijk het voornaamste object is, waaraan de proefpersoon zich orienteert. Volgens het eenstemmige getuigenis van meerdere aanwezigen, kreeg men geheel den indruk, alsof H. zich in karakter, aandoeningen en ten slotte in het gruwelijk einde van den man, die nu reeds 134 jaar dood is, heeft ingeleefd. Ik geloof dat dit een der gevallen is, waarin wij niet juist zouden handelen, door de telepathie als de meest „eenvoudige" opvatting te handhaven ; zij dekt slechts onvolkomen het totaalkarakter van het gebeuren. Afgezien nog van de vraag, of wij wel goed doen de telepathie steeds als het eenvoudigste verschijnsel te beschouwen, alleen maar omdat het het eerste onderzocht is en zich het best bij onze moderne stralingstheorieën aansluit.

Dr. P. A. Dietz.

Sensation du déjà vu.

Een vraag aan Dr. Dietz. (Zie bladz. 297 van No. 6, 1930).

Waarom moet het juist een momenteel samenvallen zijn van een beschouwing in-en-buiten de tijdsbaan ? Waarom, m. a. w. een foute interpretatie ?

Mij dunkt, wij kunnen ons de oplossing nog wat eenvoudiger voorstellen, rekening houdend met bekende feiten.

1e Met het feit van het tweede gezicht, dus het vooruitzien van de toekomst. Voorbeeld : het geval Goethe. Om dàt te verklaren aanvaard ik, evenals Dr. Dietz deed, een uittreden van de psyche buiten de tijdsbaan.

2e Het mogelijke geval, dat een dergelijke waarneming onderbewust blijft. Bij droomen is dat vaak het geval, dat men, wakker wordende, zeer beslist weet gedroomd te hebben, maar dat men niets meer weet van den inhoud van den droom.

Het zou dus zeer goed denkbaar zijn, dat Goethe's „droompsyche" wel een dergelijke waarneming had gedaan, maar dat deze niet tot zijn waakbewustzijn was doorgedrongen.

3e Het evenzeer denkbare geval, dat iemand in een situatie komt, die hij vroeger, onderbewust, in tweede gezicht, reeds vóórzien heeft; dat door die situatie de oude, latent-onderbewuste waarneming wakker wordt gemaakt, en dàn dus de indruk ontstaat van het vroeger al beleefd en gezien te hebben.

Beschouwt men het zoo, dan begrijpt men dat de waarneming en de herinnering ook in allerlei nietige details identiek zullen zijn, en dat dit een geweldig-treffenden indruk maken moet.

In dit opleven van een latent-onderbewuste herinnering is niets ongewoons. Hoe vaak gebeurt het niet, dat iets werkelijk aanschouwds, doch niet tot het bewustzijn doorgedrongens, later met aandacht bekeken, den indruk maakt (en nu heel terecht en door niemand vreemd gevonden) van reeds meer gezien te zijn.

De combinatie van deze drie gevallen, die alle drie meermalen zijn geconstateerd, n. l.: 1. het tweede gezicht: 2. het onderbewust blijven van een psychischen indruk; 3. het bewust-worden van een latent-onderbewusten indruk bij herhaling ervan — geven m. i. een ongedwongen verklaring van deze „sensation du déjà vu", zonder dat het noodig is er nieuwe psychische theoriën bij op te stellen.

Felix Ortt.

Antwoord aan Ir. Felix Ortt.

Ik heb in zooverre niets tegen de voorstelling van den heer Ortt in te brengen, dat ik inderdaad moet toegeven, dat zijn hypothese een voldoende verklaring geeft van „la sensation du déjà vu". Maar zij maakt toch ook weer een hulphypothese noodzakelijk, n. l. het onderbewust blijven van de paragnostische waarneming, — iets waarvan ik de theoretische mogelijkheid volkomen toegeef, maar wat praktisch moeilijk te bewijzen valt.

En eigenlijk, dunkt mij, is op deze manier mijn opvatting nog iets

eenvoudiger. Ik heb geen hulphypothese noodig ; neem alleen dit bijzondere aan, dat de tijdsafstand tusschen de „helderziende" waarneming en het feitelijk beleven steeds kleiner en kleiner kan worden en eindelijk praktisch tot nul kan worden gereduceerd.

Beiden moeten wij dus „iets bijzonders" aannemen. En natuurlijk terecht, want de „sensation" onderscheidt zich ook door iets bijzonders van het gewone „tweede gezicht" — al of niet in den droom — anders had het verschijnsel geen aparten naam gekregen. 't Is misschien bevooroordeeldheid, maar ik heb toch nog den indruk, dat mijn opvatting in dezen een ongedwongere verklaring geeft.

Dr. P. A. Dietz.

Een geval van Pseudo-bezetenheid

Op 22 October 1930 ontving de heer H. N. de Fremery te Huizen, N. H., een brief van den volgenden inhoud (1) :

21 October 1930...... straat......
Utrecht.

Weledelgestrenge Heer.

Mag ik mij in mijne nood tot U wenden. Ik ben schrijvend medium en, Sedert 5 weken heeft een booze geest die zich 800 noemt. en — de geest is van den vader van mijn echtgenoot bezit van mij genomen. Wat ik ook doe hij wil niet weg. En heeft mijn arme lighaam (mijn hoofd) tot woonplaats gekozen. Deze geest was op aarde een hoogstaand mens. Maar zijn geest is zoo verdorven.. dat het afschuwelijk is. Overal scheld hij mij voor uit. de gemeenste laagste aantijgingen. Bidden geeft niets, een kruis spot hij mede. 'S nachts plaagt hij mij. ik lig te bidden tot ik van onmacht niet meer kan. 'S morgens vlieg ik vroeg al het ligt word uit bed. Hij ligt mij op in bed. stompt, mij trapt mijn Zit in mijn hoofd te kloppen tegen mijn tanden. En zet mij aan tot zonde tegen den H. Geest. Om deze ontucht te ontgaan, vlugt ik uit bed. O het is ontzettend.

(1) De brief is met een ongeoefende hand en kennelijk met groote moeite geschreven. Ik laat dezen brief hieronder onveranderd volgen, dus met alle taal- en stijlfouten.

En hij wil niet weg, met groote moeite schrijf ik (..........) [2] U of U voor mij hulp weet. Het is vreeselijk voor mij omdat ik alleen slaap daar mijn echtgenoot ziekelijk is. Goede geesten hebben mij gezegd dat die 800 arme zielen zijn waar 800 de leider van is. 800 is de geest van mijn man zijn vader in 1911 te overleden als gep : kolonel. Hij is woedend dat ik met zijn zoon ben gehuwd omdat ik niet bij hem van afkomst hoorde. Hij wil niet weg. Mijn man kan ik hem niet laten verjagen want die gelooft het niet (Ganietnaardenbisschop ik zal je niet meer met de vuile zedelooze dingen lastig vallen in je zelfs is de movieman met de boord gevaren uit de nevenkamer in je zelfs is jeman een oude vent geworden, en ik ben je man in jezelf geworde en je duivel omdat je met mijn Zoon ben getrouw Omega zeeker om met te laten zeezezenzee is niet in zee) Ziet U dit gebeurd altijd als ik schrijf Ik kan mijzelf niet meer. Kunt U mij helpen. Wij zijn arm mijn echtgenoot is oudgepens : anders kon wellicht een Magnetiseur mij van hem afhelpen. (O ik ken U en ook de magnetiseur in Amsterdam die is niet meer daar en ik wil niet weg en ik blijf bij mijn zoon om te zien of hij niet vergeven word in zijn eigen met de mooie met de feeks in zijn huis in de zeezenze is de (onleesbaar))
dit deed hij weer. U ziet dat ik geen onzin verkoop.
U bij voorbaat dankend. Met de meeste hoogachting
Mevrouw J. Omega. Alfa

Onzelieveheer is wel met je (onleesbaar)

De heer de Fremery zond mij den brief toe, met verzoek dit geval te onderzoeken, een verzoek, waaraan ik natuurlijk gaarne gevolg gaf.

Op 25 October begaf ik mij naar de woning van mevr. Omega. Zij woonde op een hoogst sober gemeubileerde bovenwoning, in een eenvoudige doch nette straat. Zij vertelde mij, dat zij in April 1930 vijftig

(2) Hier staat een gedeelte, door mevr. O. tusschen haakjes gezet en doorgeschrapt. Daaronder heeft zij geschreven : „dit deed 800". Met „800" bedoelt zij haar „schoonvader". Ik heb niet na kunnen gaan wat deze naam symboliseert.

Ook de andere, tusschen haakjes gezette gedeelten, welke met een ietwat ander handschrift geschreven zijn, zijn, volgens haar, automatisch en onder invloed van haar „schoonvader" geschreven. Daarin wordt gezinspeeld op de impotentie van haar echtgenoot alsmede op haar onanie.

jaar oud was geworden. Haar echtgenoot, kapitein b. d. Omega, was in 1914, tengevolge van een zenuwlijden, gepensioneerd. Hij had den dienst niet kunnen verlaten, daar de mobilisatie hem als reserve-officier opeischte.

In 1920 huwde zij met den heer Omega, nadat zij hem een aantal jaren lang als huishoudster gediend had.

Haar schoonvader, de gepensioneerde kolonel Omega, overleed in 1911. Zij heeft hem nooit bij leven gekend. Van haar echtgenoot vernam zij, dat hij een hoogstaand man is geweest. Ook deelde men haar mede, dat hij deel heeft uitgemaakt van de orde der Vrij-metselaren.

In 1912 had mevr. Omega (destijds nog mej. Alfa) een dienstmeisje, wier ouders aan spiritisme deden. Door deze lieden raakte zij met het spiritisme bekend en kwam zij op het denkbeeld, zelf ook eens zittingen te gaan houden. Zij zou toen bij herhaling automatisch geschreven hebben. Volgens haar echtgenoot zou zij door dit automatisch schrijven eenige malen blijk gegeven hebben van het bezit van eenige supernormale begaafdheid. In die jaren woonde zij eenmaal een lezing bij van den heer de Fremery over spiritisme en had zij ook eenmaal een onderhoud met hem. Dit laatste naar aanleiding van het feit dat zij automatisch spiegelschrift zou hebben geproduceerd. Zij heeft ook wel publicaties van den heer de Fremery gelezen.

Van 1920-1925 hielden de heer en mevr. Omega — evenals zoovele gepensioneerden — verblijf in het buitenland. In 1925 keerden zij naar Nederland terug.

In het begin van 1930 vestigde de familie O. zich te Utrecht, na tusschen 1925 en 1930 elders in ons land verblijf te hebben gehouden.

De moeilijke- pecuniaire omstandigheden van den heer O., die een z. g. oud-gepensioneerde is (gepensioneerd volgens de bepalingen der « oude » pensioenwet), brachten haar op het denkbeeld er wat bij te verdienen.

Zij plaatste een advertentie in een dagblad, waarin zij zichzelf als spiritisch medium aanbeval. Zij rekende vijf gulden per séance en kreeg enkele bezoekers. Dit gebeurde na haar vestiging te Utrecht.

Op mijn vraag of zij werkelijk geloofde in staat te zijn de menschen in contact met het hiernamaals te brengen, antwoordde zij mij, dat zij eigenlijk R. K. was en niet aan deze dingen mocht doen, dat zij er niets van geloofde maar dat de menschen nu eenmaal bedrogen wilden wor-

den. Vlak daarop vertelde zij mij, dat zij het toch wel geloofde, noemde zichzelf een « oppervlakkig schepsel » dat maar nooit veel over de dingen nadacht en beklaagde er zich over, dat haar man haar niet begreep.

Ongeveer twee maanden geleden was haar « schoonvader » plotseling « door haar hand » gaan schrijven. Er waren allerlei scheldwoorden gekomen. « Mijn schoonvader scheldt mij overal voor uit en 's nachts tracht hij mij tot onanie aan te zetten ».

Zij beschouwde zich als bezeten door den geest van haar schoonvader en trachtte zich op allerlei wijzen aan « zijn » invloed te onttrekken. Midden in den nacht stond zij op en ranselde zichzelf met een eind touw af met het doel, zooals zij zeide, den « geest » uit haar lichaam te drijven. De striemen veroorzaakten haar hevige pijnen. Wanneer zij zichzelf geeselde, hoorde zij den « geest » in haar lichaam gillen dat hij een officier was en nu door haar zwaar beleedigd werd. « O ! O ! ik ben een officier en zij heeft mij geslagen ! »

Op mijn vraag wanneer zij voor de laatste maal gemenstrueerd had, antwoordde zij, dat dit ongeveer acht maanden geleden voor de laatste maal had plaatsgevonden. Haar leeftijd in aanmerking genomen was de menopause dus blijkbaar bij haar ingetreden.

Zij deelde mij voorts nog mede, dat iemand haar enkele jaren geleden had gezegd, dat haar schoonvader was overleden als gevolg van het verdriet dat zij hem had aangedaan door met zijn zoon te huwen. De heer Omega Sr zou zich de mésalliance van zijn zoon zoozeer hebben aangetrokken.

Ik vestigde er haar aandacht op, dat zij volgens haar beweren haar schoonvader nooit gekend had, daar deze immers in 1911 overleden was en zij eerst in 1912 haar echtgenoot leerde kennen. Zij gaf toen toe, dat dit niet waar kon zijn.

—

Ik verzocht thans haar man (alleen) te mogen spreken. De vrouw verzette zich hier een oogenblik heftig tegen. Zij was beangst dat ik hem « verraden » zou dat zij bij herhaling aan onanie geleden had. Zij schaamde zich hier ten zeerste voor, en was ook bang, dat haar echtgenoot zich dit feit hevig zou aantrekken. Ik beloofde haar hierover met geen woord te zullen reppen. De vrouw verliet toen de kamer en haar echtgenoot trad binnen.

De heer Omega is 61 jaar oud en vertoont het type van den oud-militair. Hij maakt een rustigen en beschaafden indruk. Hij is een man die veel tegenslag in het leven heeft ondervonden, en zich dit in hooge mate heeft aangetrokken. Daarbij komt, dat hij een maag- en darmlijden heeft gehad, waarvan hij nog steeds de nawerking ondervindt. Hij is er nooit geheel van hersteld. 's Nachts ligt hij bij herhaling uren wakker en lijdt dan pijnen. Dit is een der redenen waarom het echtpaar den nacht in twee verschillende vertrekken doorbrengt.

De heer Omega vertelde mij, dat zijn echtgenoote van huis uit R. K. is, doch het met haar godsdienstplichten nimmer erg nauw nam. Vandaar dat zij ook geen bezwaren had tegen een „gemengd" huwelijk. Van tijd tot tijd had zij neiging haar godsdienstplichten te vervullen. De heer O. had zich daar, volgens zijn zeggen, nimmer tegen verzet. „Ik ben op het punt van godsdienst uiterst tolerant." In 1920 was hij met haar gehuwd, nadat zij hem ongeveer acht jaar als huishoudster had gediend. Hij erkende een mésalliance te hebben gedaan, doch hij had haar dit nimmer „verweten". Voorts bevestigde hij al haar verdere beweringen met uitzondering van hetgeen zij mij over haar onanie had verteld. Hij verklaarde niet te gelooven dat zij bezeten werd door den geest van haar schoonvader.

Verder deelde hij mede, dat zij hem jarenlang bij herhaling op sluwe wijze met geldzaken bedrogen had en allerlei schulden had gemaakt. Ook had zij achter zijn rug om aan allerlei personen (waaronder de koningin) brieven geschreven met het doel geld te verkrijgen.

Ik besloot de vrouw suggestie-therapeutisch te behandelen, waarbij ik gebruik maakte van de macht, welke aan het kruis in haar oorspronkelijk geloof wordt toegeschreven, en beloofde terug te zullen komen.

De vrouw bleef verder den geheelen dag rustig. 's Nachts stond zij echter op en „worstelde" tegen den „geest". In nachttoilet, en het kruis voor zich uit houdend, holde zij gillend de straat op naar de dichtst bij zijnde R. K. kerk. De gemeentelijke geneeskundige dienst ontfermde zich over haar en bracht haar naar de psychiatrische afdeeling der Rijksklinieken, waar zij thans verpleegd wordt.

De verklaring van dit geval ligt m. i. voor de hand.

Het feit dat de vrouw haar echtgenoot in geldzaken bij herhaling bedroog, buiten zijn weten om aan allerlei personen bedelbrieven schreef,

zich aan onanie overgaf en haar echtgenoot „beneden zijn stand" had doen huwen, hadden bij haar een schuldbewustzijn t.o.v. haar man doen ontstaan. Dit bewustzijn was versterkt, toen men haar eenmaal — zij het ook zeer ten onrechte — had toegevoegd, dat haar schoonvader overleden was uit verdriet, omdat zij met zijn zoon gehuwd was. Vergeten wij niet, dat deze vrouw zeer ontvankelijk (suggestibel) voor dit denkbeeld was op grond van haar wangedrag t.o.v. haar echtgenoot. Zij begreep zeer goed, dat haar schoonvader, zoo hij nog leefde, haar gedrag ten zeerste zou hebben afgekeurd.

Wij moeten hierbij in aanmerking nemen, dat haar hysterischen inslag en haar geringe ontwikkeling haar algemeene suggestibiliteit verhoogden. Daarbij komt nog dat zij haar klimakterium naderde. Zooals bekend mag worden verondersteld, kenmerkt deze periode in het leven der vrouw zich bij herhaling door een verhoogd verlangen naar geslachtelijke bevrediging (welk verlangen onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden tot onanie kan leiden) alsmede tot een verhooging der algemeene suggestibiliteit (3).

(3) Men denke in dit verband aan het bekende lattah-verschijnsel. Wij hebben daaronder te verstaan een merkwaardige affect-reactie welke bij vele Maleische, vooral Javaansche vrouwen worden opgemerkt. Op uitnoodiging van de « Vereeniging Instituut voor Tropische Geneeskunde » te Leiden sprak dr. F. H. van Loon op 7 Maart 1924 over deze merkwaardige psychose aldaar. Spr. wees er op, dat deze psychose vooral op middelbaren leeftijd doorbreekt. Speciaal bij vrouwelijke bedienden (baboes, kokkies, enz.) van Europeanen.

Bij schrik, of andere plotselinge emotie, verliezen deze vrouwen alle zelfbeheersching over spreken en handelen; zij praten en doen alles na wat haar wordt voorgezegd of voorgedaan. Vaak uiten zij daarbij een obscoene taal, of verraden wenschen, welke anders nooit geuit zouden zijn.

Een enquête bij medici in Indië leerde van Loon o. a. dat vele vrouwen aangeven voor zij lattah worden een sterk sexueelen droom te hebben gehad. Vorm en inhoud dezer droomen toonen duidelijk, dat verdrongen wensch-complexen er in gesymboliseerd worden; zij worden met walging of angst wakker — en zijn daarna lattah.

Hoewel deze neuro-psychose wel punten van overeenstemming met de hysterie der cultuurvolkeren heeft, mag zij er, volgens van Loon, toch geenszins mede geïdentificeerd worden. Het geheele ziektebeeld en verloop is toch anders. Behalve de hypersuggestibele dwangvoorstellingen na elken schrik zijn de vrouwen geheel normaal en vertoonen geen enkel hysterisch verschijnsel.

Als hoofdoorzaak moet, evenals bij de amok, de psychische aanleg van den Maleier worden beschouwd : naast de sterke affect-reactiviteit speelt hier de groote suggestibiliteit der Maleiers een hoofdrol, welke door den omgang met Europeanen nog ten zeerste wordt versterkt.

De sterke sexueele wensch-verdringing vormt dan dikwijls het uitlokkend moment van dit zeer eigenaardig ziekteverschijnsel.

Van Loon heeft er voorts zeer terecht op gewezen, dat de studie dezer psychische afwijkingen van meer primitieve rassen ons ten zeerste kan helpen om te komen tot een beter inzicht in de zooveel gecompliceerdere psychosen der cultuurvolkeren.

Bevorderlijk voor de ontwikkeling van een schuldbewustzijn (dat — gelijk de ervaring der psycho-analytici leert — er bij herhaling, vaak langs allerlei omwegen, naar streeft door middel van de een of andere „bestraffing" tot een herstel van evenwicht te komen) moet voorts het feit geacht worden dat de vrouw haar godsdienstplichten verwaarloosde en daarbij een „gemengd" huwelijk had aangegaan. Zij liet dit later door een priester inzegenen. Deze daad, benevens het feit dat zij haar „vrome" momenten had, waarin zij naar de kerk ging, moge getuigen van het feit, dat in haar toch ook wel het verlangen leefde een trouwe dochter der Kerk te mogen zijn.

Had haar R. K. geloof haar reeds vertrouwd gemaakt met het geloof aan bezetenheid, het feit dat zij met het spiritisme bekend geraakt was, en zelfs eenigen tijd lang als „medium" gefungeerd had, heeft ongetwijfeld dit geloof in niet geringe mate versterkt.

Wij kunnen ons nu gemakkelijk voorstellen, hoe haar schuldbewustzijn t.o.v. haar man, c. q. schoonvader, geleid heeft tot het geloof in den vertoornden schoonvader, terwijl in haar spiritistisch geloof de mogelijkheid is gelegen voor dien schoonvader om zich te wreken. Dit geloof laat de mogelijkheid open dat hij weleens bezit van haar kon nemen om haar te straffen voor haar zonden.

Men dient hierbij in aanmerking te nemen, dat de vrouw van huis uit R. K. is en haar schoonvader tot de orde der Vrij-metselaren behoorde. En wij weten nu eenmaal, hoe bevreesd het meerendeel der eenvoudige R. Katholieken is voor den Vrijmetselaar, over wien de dwaaste en meest ongerijmde verhalen onder hen in omloop zijn.

In de familie van haar echtgenoot leeft de herinnering aan den heer Omega Sr. voort, als die van een zeer braaf man. Hoe zou de geest van zoo 'n man in staat zijn haar kwaad te doen, waar het spiritisme haar leerde dat men er over het algemeen na zijn overlijden moreel beter en niet slechter op wordt ?

Zij heeft deze vraag wel voor zich zelf trachten op te lossen door zichzelf wijs te maken, dat haar schoonvader lang zoo'n braaf mensch niet was als zijn zoon en anderen meenen. Hij was immers Vrij-metselaar, hij maakte immers deel uit van die orde, waarvan men haar in haar jeugd allerlei gruwelijke verhalen vertelde... Zoo is voor haar geen tegenspraak gelegen in het feit, dat haar „schoonvader" haar kwelduivel is, die haar obsedeert.

De „Individualpsychologie" (Adler) zal hier bovendien spreken van een protest-houding welke deze vrouw t.o.v. haar man en schoonvader moet aangenomen hebben als reactie op het feit, dat zij zich als volksvrouw „minderwaardig" gevoelde t.o.v. haar man en zijn familie.

Zoo'n protest-houding kan leiden tot de zucht anderen te verkleinen. („Ze zeggen wel dat mijn schoonvader zoo'n braaf man was, maar...").

In een opstel over : Straf en Belooning", voorkomende in No. 1 van den eersten jaargang van het paedagogisch tijdschrift : „Vernieuwing" (Mees, Santpoort) verkondigt de bekende paedagoge mevr. L. Sirks-Harmeyer de stelling dat het gestrafte kind het vernederde kind is, wiens psychisch regeneratievermogen hierdoor ernstig beschadigd kan zijn.

Ik geloof dat deze stelling in haar algemeenheid niet juist is. Het gestrafte kind kan het vernederde kind zijn, het zal dit bij herhaling zijn. Doch het kan onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden ook nog iets anders wezen.

„Das labile, ungefestigte Kind verlangt in der Regel nach Harmonie mit den Eltern oder andern geliebten Wesen. Ist dieser Einklang durch Verschulden des Kindes gestört, so wird eine entsprechende Busse, auch ein körperlicher Schmerz gern ertragen, zuweilen begehrt als Ausgleich und Sühne für eine unterlassene oder falsche Handlungsweise. Dieser Art von Strafe eignet eine befreiende Wirkung und löst das Gefühl der Schuld und des Ausgestossenseins." Aldus Paul Häberlin (4). Naar mijn meening treft Häberlin hier den spijker op den kop. De ervaring leert dat onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden het kind de straf verlangt als een voor het „gevoelen" van het kind onontbeerlijk middel om met zijn omgeving weer in harmonie te komen. Wij vinden zoo'n geval beschreven in het bekende kinderboek : „Afke's tiental" waar de jongen zijn vader vraagt hem te kastijden. Wij hebben hier te doen met het verschijnsel van schuldbewustzijn en straf-behoefte. Men streeft naar een bestraffing met het doel zich te bevrijden van den druk van het schuldbewustzijn.

Hier ligt het geheim waarom een aantal „misdadigers" zich zelf na

(4) Häberlin bij Ernst Otto : „Allgemeine Erziehungslehre", Quelle & Meyer, Leipzig, 1928.

verloop van tijd komt aangeven of — na arrestatie — gemakkelijk tot een bekentenis kan worden gebracht ([5]).

Zooals ik in deel II van mijn „Beknopte Handleiding der Psychical Research" (Leopold, den Haag, 1926) heb trachten aan te toonen moeten wij in een belangrijk deel der z.g. „geesten" der séances producten der neurose zien. Evenals o. m. vele droomen en onderscheiden kunstwerken gezien moeten worden als neurotische symptomen zoo dienen ook onderscheidene „geesten" der séances als zoodanig beschouwd te worden. Het pseudospiritistische medium leeft een belangrijk deel van zijn verdrongen gevoelens en begeerten in de zich door hem (haar) manifesteerende „geesten" uit.

Het komt mij nu voor dat wij in den „geest" van den heer Omega Sr. zoo'n neurotisch symptoom (uitdrukkingsverschijnsel) moeten zien.

Haar schuldgevoel t.o.v. haar man doet haar naar een bestraffing verlangen. Zij wil boetedoen om op deze wijze haar psychisch evenwicht te herstellen. Wanneer zij „spiritistische" séances tracht te houden wordt haar daarin een middel in de hand gegeven om door een soort van zelfbestraffing te trachten zich van dit schuldgevoel te bevrijden. Zij draagt haar man 's taak om haar te bestraffen op haar schoonvader over, denkt hem

(5) Ook het ronddolen op de plaats van het misdrijf door den dader dient hier genoemd te worden. Wij hebben hier waarschijnlijk te doen met een dwanghandeling (neurotisch symptoom) onder invloed van verdrongen schuldgevoelens.

Het schuldgevoel zoekt bevrediging door een bekentenis en bestraffing. Het veroorzaakt nu een dwanghandeling welke als een symbolieke bekentenis kan worden beschouwd.

Hieraan zijn interessante beschouwingen vast te knoopen over een zekere groep van spookverschijnselen, welke mogelijk als posthume dwanghandelingen dienen te worden opgevat.

Men zie in dit verband o. m. A. v. Winterstein : „Psychoanalytische Bemerkungen zum Thema Spuk in : „Zeitschrift f. Parapsychologie" van Sept. 1926.

In het bekennen (biechten, zich uit spreken) alleen reeds ligt een zekere bevrijding van drukkende schuldgevoelens.

Het schuldgevoel kan nu zoowel bewust als voorbewust en onderbewust zijn. Onnoodig te zeggen dat hier geleidelijke overgangen bestaan.

Is het schuldgevoel onderbewust, dan spreken wij bij voorkeur van een verdrongen schuldgevoel.

Freud heeft ons de oogen geopend voor het feit dat dergelijke min of meer volkomen verdrongen schuldgevoelens, evenals alle andere verdrongen gevoelens en voorstellingen, niet vernietigd worden, doch onderbewust blijven „voortleven". Zij zoeken van uit het onderbewuste op allerlei wijzen tot uiting te komen. Zoo kunnen zij z. g. neurotische symptomen veroorzaken.

als vertoornden geest en verwekt door auto-suggestie een soort van secundaire persoonlijkheid bij zich zelf, die door haar hand schrijft.

De „geest" bestraft haar door haar uit te schelden. „Hij" straft haar echter ook door haar er toe te brengen zich zelf te geeselen. Zoo staat deze vrouw voor een deel geheel in de ban van haar schuldbewustzijn dat via den weg der zelfbestraffing naar ontlading streeft.

De „geest" zet haar echter ook tot onanie aan. Zij wentelt de verantwoordelijkheid daarvoor van zich zelf af en op hem. Zij laat „hem" tot op zekere hoogte datgene verrichten waartoe zij zich gedrongen gevoelt doch waartegen haar ethische normen (haar geweten) zich verzetten.

Het feit dat zij aan spiritisme doet wordt de gelegenheidsoorzaak voor de ontwikkeling der secondaire persoonlijkheid, voor deze symptoom-keuze.

De vrouw had ook tot een andere symptoomkeuze kunnen komen. Het is denkbaar dat zij — na het lezen van een krantenbericht waarin melding gemaakt wordt van een of ander gepleegd misdrijf — naar een politie-bureau was geloopen en zich zelf daar van het plegen van dit misdrijf had beticht of dat zij ergens op straat over een steenenhoop „gestruikeld" was, gelijk de patiente waar Dr. J. E. G. van Emden van verhaalt (Zie Freud : „De invloed van ons onbewuste in ons dagelijksch leven", Ned. vert. Amsterdam, 1916, pag. 197 e.v.).

De latente neurose wacht a.h.w. steeds op een gelegenheidsoorzaak om manifest te kunnen worden, het schuldbewustzijn a.h.w. steeds op een gelegenheidsoorzaak om zich op de een of andere wijze (bij herhaling door een bestraffing te zoeken) (6) te ontlasten.

Het geval mevr. Omega brengt ons een stap nader tot het begrijpen van een aantal z. g. „Poltergeist"-media.

Ik denk hier b.v. aan het geval Eleonora Zugun bij wie onder invloed van een schuldgevoel telekinetische en stigmatisatie-verschijnselen optraden, welke het kennelijk doel droegen het meisje op supernormale wijze te straffen. Men zie in dit verband de over haar verschenen artikelen in het : „Zeitschrift für Parapsychologie" van 1926 e.v.j.

Bij een aantal andere „Poltergeist"-media zijn het op de buitenwereld

(6) Het moge bekend verondersteld worden dat Freud bij herhaling de aandacht heeft gevestigd op het archaïsche denken dat zich o. m. in de neurose manifesteert en waarvoor o. m. geldt het oud testamentische oog om oog en tand om tand.

gerichte haatgevoelens welke er bij hen toe leiden, dat zij de buitenwereld op een supernormale wijze „straffen". Men zie in dit verband von Schrenck Notzing's : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie", Stuttgart, 1929.

Dat deze verschijnselen zich bij herhaling bij pubescenten voordoen is in het licht der psychologie der rijpingsjaren begrijpelijk (ambivalente instelling tegenover het eigen ik en de buitenwereld).

DEZE UITEENZETTING VOLDOET HEELEMAAL NIET. EN BEWIJST NIET DAT HIER BEZETENHEID UITGESLOTEN IS

Tenhaeff.

Een Europeesch Fakir

(Voorloopig bericht)

In de groote zaal van den Dierentuin gaf de Duitscher Paul Diebel, oud mijnwerker, den avond van den 19 November merkwaardige staaltjes van zijn para-physiologische vermogens ten beste.

Zijn praestaties zijn drieërlei.

1. Het zich toebrengen van verwondingen, zooals het doorboren van de hand, tusschen de middenhandsbeenderen, met een naald van ongeveer 1 ½ c.M. dikte, zonder eenige teekenen van pijn en zonder dat er bloed te voorschijn komt. Ook liet hij uit een windbuks pijlen op zich afschieten, die eenige millimeters in het lichaam binnendrongen.

Vooraf heb ik kunnen constateeren, dat het pijnzintuig bij hem over het geheele bovenlichaam normaal functionneerde.

Ofschoon deze praestaties ongetwijfeld wel merkwaardig zijn, zijn zij toch vooral berekend op het groote publiek. Van meer belang uit een wetenschappelijk oogpunt is :

2. Het te voorschijn brengen van plaatselijke bloedingen op verschillende gedeelten van de huid, die, zooals uit voorafgaand onderzoek blijkt, geheel ongeschonden is. Een nauwkeurig onderzoek onder de loupe bewees, dat ook nadat het bloed was afgeveegd, zelfs niet de kleinste opening was te bemerken. Ook vormde er zich geen onderhuidsche bloeduitstorting (vulgo : blauwe plek.) Diebel produceerde aldus een bloeding ter uitgestrektheid van de grootte van een 2½-centstuk op het midden van het rechter-dijbeen. De hoeveelheid bloed was groot genoeg om naar beneden tot op de knie te druipen. Tot dezelfde categorie behoort het „weenen van bloedige tranen", dat op een menging van het uit de conjunctiva van het oog uitgeperst bloed met het traanvocht bestaat. Hierbij dient de op-

merking gemaakt te worden, dat de conjunctivae van het oog reeds voor het begin van de proef, en ook daarna, sterk met bloed overvuld waren — volgens Diebel een gevolg van het persen van het bloed omhoog, dat aan het verschijnsel moet voorafgaan.

3. Binnen enkele minuten verscheen op de borst van Diebel, en later op de voorkant van het rechter-dijbeen, de figuur van een rechtopstaand kruis, lichtrood en een weinig verheven boven de oppervlakte. Ook hier was voor en na het experiment niet de minste afwijking van de huid ter plaatse waar te nemen.

Ik hoop, dat onze pogingen zullen slagen den „fakir", die zich trouwens heelemaal niet geheimzinnig aanstelt, aan een onderzoek onder strenger voorwaarden te onderwerpen. Ik was echter ook gedurende deze publieke séance in voldoende gunstige omstandigheden om, van zeer dichtbij, de verschijnselen waar te nemen om te kunnen constateeren, dat een onderzoek in een privé-zitting zeer waarschijnlijk positieve resultaten zal opleveren. Dit is ook de opinie van nog enkele andere, mede op het podium aanwezige, artsen. Dr. P. A. Dietz.

Te Utrecht zou op 26 November de heer Diebel optreden. Gezien het feit dat de Vrijdenkers-vereeniging „De Dageraad" — onder welker auspicia Diebel optreedt — aan het geheel een anti R. K. cachet had gegeven, werd Diebel's optreden in het openbaar verboden. Inmiddels heeft genoemde vereeniging een weg gevonden om binnenkort nochtans het optreden van Diebel mogelijk te maken. Voor het onderzoek te Utrecht heb ik mij van de medewerking van een oogarts en twee huidartsen verzekerd.

Inmiddels kreeg ik bij het ter perse gaan van dit nummer bericht dat Dr. Dietz te den Haag met Diebel tot een overeenkomst geraakt is en dat de door hem bedoelde privé-zitting zal plaats hebben. Wij hopen dus in ons Maart-nummer breedvoerig op Diebel terug te kunnen komen.

Tenhaeff.

Bibliotheek der S. P. R.

Ons vorige lijstje met betrekking tot nieuw aangeschafte of ten geschenke ontvangen werken werd opgenomen in No. 14 der : „Mededeelingen".

Sindsdien zijn de navolgende werken in ons bezit gekomen :

W. K. Jaschke : Die parapsychologischen Erscheinungen; eine Einführung in die mediumistische Forschung. 2e Aufl 1928 1378 B 23

E. Mattiesen : Der jenseitige Mensch. 1925 1378 D 9

A. Hellwig : Okkultismus und Verbrechen. 1929 1377 A 13

J. Malcolm Bird : The Margery mediumship. A. complete record. 1928. V. V. 2834

H. Regnault : Léon Denis et l'expérience spirite. 1928 1377 D 36

Papus (G. Encausse) : Qu'est ce que l'occultisme ? 1929 1377 D 37

C. A. Choquet: Dans le domaine des sciences occultes. 1929 1378 E 26

S. Max-Getting : Les missionnaires de l'astral. 1929 1378 E 27

H. Price: Report on Eleonore Zugun. 1927 S. P. R. overdruk

W. H. C. Tenhaeff : Beknopte Handleiding der Psychical Research. 3 deelen, 1926. 1377 H 31-33

J. Kerner : Die Seherin von Prevost. 1377 F 14

E. Wiétrich : L'énigme de la mort. 1378 E 28

A. von Schrenck Notzing : Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie. 1929 1378 D 27

H. Schole : Okkultismus und Wissenschaft. 1929 1378 D 28

A. Moll : Psychologie und Charakterologie der Okkultisten. 1929 1377 H 34

G. K. Hack : Modern psychic mysteries at Millesimo Castle. 1929 1378 B 25

S. Muldoon and H. Carrington : The projection of the astral body. 1929. 1378 B 42

J. W. Dunne : An experiment with Time. 1927 1378 D 29

T. K. Oesterreich : Das Mädchen aus der Fremde. 1929 1378 D 30

J. F. Thomas : Case studies bearing upon survival. 1929 1378 B 44

L. W. Allison : Leonard and Soule experiments in Psychical Research. 1929. 1378 B 30

Compte rendu du 3e Congrès Int. de recherches psychiques. 1928 V. V. 2722

Die Sitzungen mit Valiantine in Berlin. 1930 1377 H 30

Leden der S. P. R. kunnen boeken te leen ontvangen door zich te richten tot den bibliothecaris, Dr. C. A. Steenbergen. Universiteitsbibliotheek. Singel, Amsterdam, waar de bibliotheek der S. P. R. is ondergebracht.

De uitleening geschiedt gratis, doch de kosten van verzending komen voor rekening van den aanvrager. (1)

Catalogus en eerste supplement der bibliotheek zijn te bekomen bij Dr. C. A. Steenbergen.

Ook niet-leden der S. P. R. kunnen van de bibliotheek gebruik maken.

De bibliothecaris

Einde der : „Mededeelingen der S. P. R."

BOEKBESPREKING

Theod. Wilh. Danzel. Der Magische Mensch. Vom Wesen der primitiven Kultur. Potsdam. Müller & Kiepenheuer, 1928. R. M. 4, 80

Dit werk beoogt den algemeen ontwikkelden lezer een inzicht te geven in enkele voorname vraagstukken betreffende de volkspsyche — een onderdeel der volkenkunde dat door vele ethnologen min of meer verwaarloosd wordt. Het komt mij voor, dat de schrijver daarin uitnemend geslaagd is. Dat hij in klein bestek veel belangrijks mededeelt en den lezer onmiddellijk den sleutel tot inzicht in handen geeft, zal bevorderlijk zijn aan zijn bedoeling. Er zijn helaas al te veel dikke, zwaarwichtige werken, waar de hoofdgedachte zoozeer onder de details is begraven, dat het moeilijk is die er uit op te diepen, aangenomen dat men den moed heeft aan zoo'n lijvig werk te beginnen. Hier is kort en klaar datgene medegedeeld waar het op aankomt.

De primitieve mentaliteit heeft zeer veel verwantschap met wat wij kunnen noemen : „de droompsyche". Daarin komen verborgen zielekrachten tot uiting, die de oorzaak zijn van tal van verschijnselen welke in het studiegebied der parapsychologie vallen. Dit moge rechtvaardigen dat ik in dit Tijdschrift een eenigszins uitvoerige bespreking aan dit m. i. zoo belangrijke en voortreffelijke werkje wijd.

De schrijver begint met zich op een algemeen standpunt te plaatsen. Hij zoekt uit de talrijke ethnografische bronnen niet zoozeer een aantal verhalen uit, die ons cultuurmenschen in verbazing brengen, maar hij brengt ons feiten voor oogen die voor heele volksgroepen geldigheid hebben — feiten die bij de primitieve (archaïsche) volkeren in alle deelen der aarde worden

---

(1) Leden, woonachtig in plaatsen waar een Universiteitsbibliotheek gevestigd is, kunnen hun aanvrage bij deze bibliotheek indienen, onder mededeeling dat de boeken zich te Amsterdam bevinden. Zij ontvangen de boeken dan door tusschenkomst van deze bibliotheek en behoeven geen port te betalen.

aangetroffen en die dus voor de psyche van den archaïschen mensch typeerend zijn. Het werk heeft daardoor synthetische beteekenis.

Deze overeenstemming in gebruiken en gevoelens bij de verschillende primitieve volken is zeer merkwaardig en verrassend, te meer waar wij cultuurmenschen met onze verstandelijke geesteshouding daar, om te beginnen, niets van begrijpen. En toch schijnt het onmogelijk, dat zij, over den geheelen aardbol verspreid, die eigenaardigheden aan elkaar ontleend zouden hebben. Veel meer zien wij in al die verschillende volken een eenheid, die anders is dan die welke den cultuurmensch kenmerkt, doch die ook het deel van onze verre voorouders in den aanvang der beschaving moet zijn geweest.

Om de kern van het probleem te vatten, moeten wij ook het verouderde naieve standpunt te boven zijn, volgens hetwelk een volk, een cultuurgemeenschap, niet méér zou zijn dan de som der individuen. Het volk is méér dan dit, het is een organisme. Wij moeten het zien als een autonoom geheel, een geheel dat niet het product is van de omgeving of als daarvan afhankelijk moet beschouwd worden, maar waarvoor wij moeten erkennen dat er een verband, een harmonie bestaat tusschen den aard van het volksorganisme en de omgeving. De omgeving is wisselend, maar in den aard van den archaïschen mensch is een eenheid, die maakt dat bij alle verschillen tusschen uiteenliggende primitieve volksstammen er toch die treffende overeenstemming bestaat.

Dit is toe te schrijven aan hun psychische structuur, die principieel afwijkt van die van den cultuurmensch. De wereld is voor de primitieven een andere dan voor ons. Zij wordt op andere wijze aan hen bewust. Zij beleven de wereld rondom zich meer subjectief, wij meer objectief. Ik zou het zoo willen uitdrukken, dat het ik-bewustzijn van den primitieven mensch meer naar de volks-psyche, en dat van den cultuurmensch meer naar zjn individueele hersenpsyche (verstand) verschoven is.

Professor Danzel geeft het kenmerkende onderscheid tusschen beide psychische structuren weer door de kenschetsing als „homo divinans" of magische mensch voor den primitieve, en „homo faber" of technische mensch voor den cultuurmensch, hoewel, zooals vanzelf spreekt, de werkelijk levende menschen in de cultuurmaatschappij tusschen beide typen in staan en van elk als het ware een zeker percentage bezitten, dat ook niet alle uren van den dag en alle jaren van het leven zichzelf gelijk blijft.

De magische mensch leeft in een ervaringswereld bevolkt met demonen en geesten, wonderlijke mythen en magische verrichtingen. De „homo faber" wil die levenservaringen volgens de wetten der natuurwetenschap en

der causaliteit begrijpen, wat niet mogelijk is. Dat komt om dat die magische handelingen wel zin hebben in het leven van den magischen mensch, doch niet in dat van den cultuurmensch. Voor beide bestaat een verschillende „werkelijkheid". Onze werkelijkheid past aan begripsonderscheidingen. Wij onderscheiden b. v. subjectief en objectief, toeval en wetmatigheid, ik en buitenwereld, ruimte en tijd. De primitieve kent die onderscheidingen niet of nauwelijks, heeft echter ervaring van andere onderscheidingen, b. v. totemistische.

Dit verschil in geestesgesteldheid maakt de verklaring van psychische feiten en handelingen zoo bezwaarlijk. Het zal ons meestal onmogelijk zijn, voor het effect van een magische handeling, een tooverbezwering, enz. een objectieve verklaring te geven.

Gaat b. v. een primitieve naar een toovenaar met verzoek een gehaten vijand te betooveren, dan kunnen wij niet inzien hoe de toovenaar inderdaad dien vijand zou kunnen benadeelen en welken zin dus het te baat nemen van dit middel heeft. Maar het effect van de bezwering ligt ook minder in de objectieve werking dan wel in de subjectieve, in de bevrediging en ontspanning die de op wraak beluste door die magische handeling ondervindt. Hij wordt daardoor van onverdragelijk-drukkende voorstellingen bevrijd. Anders gezegd : het effect ligt in autosuggestie — maar in elk geval is er een effect, en dus zijn de tooverbezweringen geenszins zinloos.

Voor den homo divinans, die nog niet scherp het objectieve van het subjectieve scheidt ,worden de dingen der buitenwereld tot dragers van subjectieve gevoelens, die hij er in legt. Daardoor veranderen die dingen in hun beteekenis voor hem. In onze cultuurwereld zijn van die mentaliteit nog overblijfselen — zooals wij een souvenir, een ring b. v. die aan een gestorven moeder heeft toebehoord, anders bezien en waardeeren dan een dergelijken ring pas uit een goudsmidswinkel gekocht.

Bij den homo divinans gaat op zulke wijze het objectieve in het subjectieve op en wordt daardoor overwoekerd. De materieele wereld is in zijn geest sterk geladen met geestelijke waarden, die weer overdraagbaar zijn op andere menschen en dingen. Dit maakt, dat voor den magischen mensch een ding in een ander kan veranderen, zonder dat het stoffelijk karakter zich wijzigt. Hij subjectiveert het objectieve en overbrugt daarmede de kloof tusschen stof en ziel— de stoffelijke voorwerpen zijn dragers van psychische qualiteiten. Omgekeerd kent hij aan psychische qualiteiten of activiteiten, b. v. aan gemoedsaandoeningen, buiten zichzelf een bestaan toe en schept hij zich een demonenwereld.

De cultuurmensch begrijpt daar niets van en beoordeelt dan ook de primitieven eenzijdig en verkeerd. Hij beschouwt ze als slap, zonder energie, en als moreel minderwaardig. Professor Danzel toont met enkele voorbeelden aan hoe ongerechtvaardigd dit oordeel is ; hoe die z. g. luie, energielooze wilden urenlang het wild besluipen, urenlang de martelingen van vliegensteken, honger en dorst verduren. En ook hoe de primitieve volkeren vaak de Europeanen vriendelijk zijn tegemoet gekomen, maar door trouwelooze en barbaarsche behandeling hen hebben leeren haten.

Terwijl de wetenschap den cultuurmensch in staat stelt de wereld objectief te verstaan en het wereldgebeuren te verklaren, heeft de magische mensch als wereldverklaring de mythos. Of beter nog, hij beleeft en doorvoelt in zijn mythen, ceremonies en eerediensten het wereldgebeuren en tracht zich daarmede in harmonie te stellen .De homo faber verwerft zich het meesterschap der wereld door deze te verklaren en de gebeurtenissen te passen in zijn objectieve, verstandelijke levenservaringen. De homo divinans daarentegen geeft aan het levensgebeuren een vorm, waardoor hij het aan zijn gevoelservaringen aanpast.

Zoo verklaart zich de opvatting in de mythologie van vele volkeren van wereldregionen als boven elkaar gelegen gebieden : onderwereld, aarde en hemel. Deze plaatselijk verschillende gebieden zijn in den geest van den magischen mensch verbonden met wat wij noemen onderbewustzijn, waakbewustzijn en extase. En zelfs in de Christelijke opvattingen van den tegenwoordigen tijd vindt men die associatie van objectieve en psychische opvatting der werkelijkheid terug. In de mythen der oude cultuurvolkeren of der tegenwoordige archaïsche volkeren ontmoet men overal de analogie van buitenwereld en zielsgesteldheid ; het primitieve bewustzijn vormt zich de voorstellingen omtrent de buitenwereld naar de zelf-beleefde psychische gesteldheid.

Zoo is ook de kalender iets zeer verschillends voor den magischen en den technischen mensch ; voor ons is deze een hulpmiddel voor tijdberekening en tijdindeeling; voor den magischen mensch is de kalender de grondslag voor tijdwaardeering, voor de aanduiding van goede en slechte dagen, waarnaar hij zijn leven inricht. Niet onmogelijk acht Danzel, dat er verband bestaat tusschen vitaliteitsrhytmen in het menschelijk leven, welke enkele onderzoekers meenen geconstateerd te hebben, en de wijze waarop de magische menschen hun kalenders hebben opgesteld.

Verscheidene primitieve volkeren nemen aan, dat bepaalde lichaamsdeelen onder de heerschappij van magische machten staan. Dergelijke voorstellingen komen ook op de meest uiteenliggende deelen van den aardbol voor.

Hoe komt de primitieve mensch aan zulke voorstellingen — aan de magische heerschappij van demonen en bovenaardsche machten over bepaalde lichaamsorganen ?

Tot beantwoording dezer vraag wijst Danzel op het merkwaardige boek van Dr. Ludwig Staudenmaier : „Die Magie als experimentelle Naturwissenschaft." Wat wij als samenhang van lichaamsdeelen met bepaalde fantastische voorstellingen beschouwen, is voor den homo divinans een bewijs voor den invloed op bepaalde lichaamsdeelen van geestelijke machten of demonen.

Ook het geloof aan voorteekenen, dat de magische mensch huldigt, wordt meer begrijpelijk door de analogie, dat bepaald lichaamslijden soms met zonderlinge droomen correspondeert. Wanneer de kwaal objectief nog niet voelbaar is, maar sluimert, kan zij de psyche zoodanig beïnvloeden, dat deze invloed weer als voorteeken kan worden opgevat.

Vaak projecteert men zijn psychischen toestand in de buitenwereld, die dan in wisselwerking op ons bewustzijn een indruk maakt, welke door dien verborgen psychischen toestand gewekt is. De magische mensch, die vol vertrouwen in een zaak is, zal in de buitenwereld alleen de goede voorteekenen opmerken, terwijl de twijfelmoedige veel meer een open oog heeft voor de slechte, en ook alle kans heeft — niet door de slechte voorteekenen, maar door zijn mismoedigheid — dat zijn plannen mislukken zullen.

Het doel van alle religieuze praktijken is de overwinning van de bestaansgrenzen, zegt Danzel. De homo divinans overwint die grensgevoelens in den extatischen toestand waarin hem zijn cultus, zijn ritueele dansen, magische handelingen en askese brengen. De extatische ervaringen vindt men in alle godsdiensten van alle volken ; zij zijn de belangrijkste energie-bronnen der primitieve religie en vormen een kenmerkend onderscheid met onze godsdienstige houding. Terwijl het bij den cultuurmensch bijzonder gewaardeerd wordt als hij belangrijke levensbesluiten in koele bezonnenheid neemt, worden bij den homo divinans vaak die de meest waardevolle geacht, die uit den hoogsten toestand van extase ontspruiten.

Dat uit extatische toestanden tot dusverre niet vermoede gaven en talenten ontspringen, is een feit dat in de parapsychologie in het bijzonder erkend en bestudeerd wordt.

Evenals de extase wordt bij den homo divinans de droomtoestand bijzonder belangrijk geacht en geldt de inhoud der droomen als voorteeken. Dit geloof acht Danzel tot zekere mate gerechtvaardigd. In den droom openbaart zich vaak een gemoedstoestand, die voor de onderneming al dan niet gunstig kan zijn en als zoodanig vaak een fijner aanwijzing geeft dan zakelijke overwegingen in waaktoestand vermogen te doen.

Dat magische handelingen een subjectief-bevredigenden, rust -of moedgevenden invloed kunnen hebben en daardoor aan het bereiken van het gewenschte doel bevorderlijk kunnen zijn, is reeds opgemerkt. Zeer terecht wijst Prof. Danzel op de analogie in onze cultuurwereld, die zich vertoont b.v. in protestvergaderingen, moties en dergelijke, waarvan men met zijn gezond verstand kan begrijpen, dat hun effect = O,O is, en die toch aan de deelnemers van vergaderingen, optochten enz. een gevoel van bevrediging geven. De actie b.v. hier te lande gevoerd ten gunste van Sacco en Vanzetti is een typisch voorbeeld van dit verschijnsel, dat er trouwens op wijst dat ook bij ons niet de hersenpsyche, maar de volkspsyche de motor is van dergelijke actie. En de volkspsyche is vrijwel identiek met die van den homo divinans.

De beteekenis en invloed van het veel voorkomende gebruik, dat men gaarne een stukje vleesch van het lichaam van een dapperen, overwonnen vijand nuttigt, is volkomen verklaarbaar door autosuggestie. Het laden van voorwerpen met tooverkracht, waardoor zij fetischen worden, kunnen wij beschouwen als een overbrengen van die voorwerpen in een bepaald geloofsverband. Ook een aardige analogie is het voorbeeld van een man, die een pennehouder van een beroemden schrijver ten geschenke kreeg. Hij beschouwde dit als een groote eer en gebruikte die alleen bij gewichtige gelegenheden. Het gevolg was dat hij het gevoel had dat die pennehouder hem kracht en zelfvertrouwen gaf en het werk er beter door werd. Zoo werd dit voorwerp voor hem als een amulet, die heilzame uitwerking op hem uitstraalde.

Merkwaardig is de bijzondere totemistische band tusschen bepaalde menschengroepen en bepaalde dieren. Men beschouwt menschen en dieren ook als wezenverwant, ja als identiek. Dit is weer een trek die de meest verschillende primitieve volkeren gemeen hebben. En niet alleen verwantschap van een groep met een dier, maar ook met een kleur, een hemelstreek, enz.

De oorsprong schijnt te zijn, dat de dieren als symbolen voor innerlijke toestanden en zielsgesteldheden fungeeren. Ook in de alchemie komen zulke betrekkingen tot uiting. En in de Mithrascultus werden verschillende ontwikkelingsgraden of toestandstrappen, die de candidaat voor de inwijding doorloopen moest, met namen van dieren aangegeven.

De wetenschap van den homo divinans of van de prae-logische mentaliteit (zooals Lévy-Bruhl's term luidt) is een wetenschap van overeenkomstigheden. Zij vereenzelvigden zich en hun lot met uiterlijke dingen, wier verhoudingen dus aanwijzingen gaven omtrent de gesteldheid der menschen en wat hun te wachten stond. Zoo b.v. werden de ingewanden der offerdieren tot voorteekenen en afbeeldingen van subjectieve verhoudingen. Later verdween de oorspronkelijke één-voeling van ding en subject en bleven de symbolen slechts als conventioneele leer van beteekenis.

De Kunst van den magischen mensch is uitsluitend religieus, en de vorm welke aan de kunstwerken gegeven wordt, richt zich aanvankelijk geheel naar de fantasie van den kunstenaar. Langzamerhand wordt de uitbeelding meer afhankelijk van het materiaal en aan objectieve vormen gebonden.

Daarbij geldt dat de kunstwerken van den homo divinans niet zoozeer uitdrukking zijn van de individualiteit van den maker, als wel van de gevoelens der sociale gemeenschap waartoe hij behoort : derhalve uitingen van de volkspsyche. De vormen van de kunstwerken en van het religieuze leven zijn daarbij streng gebonden aan bepaalde gebruiken, regels, zeden enz. die in de volksgroep gelden. In dit streng-systematische wijkt de primitieve kunst, als statisch kunsttype, af van het moderne expressionisme, dat de weergave is van den levensstroom die den kunstenaar bezielt, dus uitdrukking is van individueele zielservaring en meer den naam van dynamisch kunsttype verdient — hoewel er overigens ook wel punten van overeenkomst tusschen de primitieve en de expressionistische kunst bestaan.

Bij den homo divinans zijn geen innerlijke motieven bewust werkzaam in zijn scheppingsdrang, evenmin als hij in zijn taalvormen grammatische regels kent, hoewel die toch in zijn taal zeker te vinden zijn, voor wie met zijn logica er naar zoekt. Zoo vindt men in de primitieve kunstwerken een onderworpenheid aan wetten van symmetrie en stereometrische ruimteverdeeling, waarvan de primitieve kunstenaar zich hoegenaamd niet bewust was.

Het laatste hoofdstuk van het boek behandelt den ondergang van de archaïsche cultuur en het vraagstuk van de behandeling, welke de primitieve volken van de zijde van den homo faber hebben ondergaan.

Dit hoofdstuk, dat een geheel ander karakter heeft dan de vorige, stelt den cultuurmensch niet in een gunstig licht. Het is een felle aanklacht tegen het misbruik dat hij steeds gemaakt heeft van zijn technische overmacht.

Geven de eerste hoofdstukken een gevoel van eerbied voor den schrijver als geleerde, het laatste hoofdstuk geeft eerbied voor hem als mensch. Men voelt hoe oprecht zijn liefde is voor den homo divinans, en begrijpt hoezeer hij protesteert tegen onze laatdunkendheid, die met geringschatting neerziet op die achterlijke primitieven en God dankt dat wij zooveel meer ontwikkeld zijn, zooveel beter zijn en hooger staan dan zij. Ja, in technisch kunnen. Maar overigens ???

FELIX ORTT.

MEVR. WIRIX-VAN MANSVELT. *Dante's veelzijdigheid. V. Stockum & Zn., den Haag.*

In deze studie over Dante, waarin de schrijfster vooral diens universeelen geest in al zijn rijke veelzijdigheid in het licht stelt, zijn ook eenige bladzijden gewijd aan zijn verhouding tot het occultisme.

Als echt middeneeuwsch Katholiek wordt de beoefening van alchemie, divinatie en magie door Dante verworpen, terwijl hij daarentegen aan astrologie, droomuitlegging en symbolische getallenleer groote waarde hecht.

DIETZ.

BERICHT.

Wegens plaatsgebrek moest een artikel van Dr. Dietz, uit de vervolgserie: „Over de waarheid en de waarde der occulte verschijnselen" tot het volgend nummer blijven liggen.

INHOUD.

Mededeelingen der S. P. R.

DE COMMUNIGRAPH VAN KIRKBY-JOBSON.

Une histoire en deux mots.

B. K. Kirkby en de uitvinder George Jobson, wiens patenten ook in Nederland vertegenwoordigd zijn, waren verbonden in een hechte vriendschap. En op zijn sterfbed zeide George Jobson: „Amice, als er iets is aan de andere zijde van het graf, dan zal ik mij manifesteeren en mijn identiteit bewijzen met de letters B. K. K. Eenigen tijd later openbaarde zich in het medium Mrs. Singleton een trance-persoonlijkheid, die zich introduceerde met de letters B. K. K. Kirkby Esq. was aanwezig ; hij was sindsdien ettelijke malen aanwezig. Of de trance-persoonlijkheid een existentie had onafhankelijk van het medium, dit probleem kunnen wij voorloopig niet oplossen. In elk geval was hier een uiterst interessant geval van „unbewusste Mehrleistung". Het medium legde Kirkby een nieuwe vinding voor, de Reflectograph model N° 1, een hypergevoelig instrument voor motorische automatismen. En Kirkby bouwde, op aanwijzing van „George Jobson", de Reflectograph model 1. Proefnemingen, mislukkingen — en eindelijk het succes. Vervolgens een verbeterde uitgave, model N° 2, en ten slotte de Communigraph, een instrument dat heet te werken zonder dat er een uitgesproken mediumiek sujet aanwezig is (1).

Kirkby Esq. was naar Nederland gekomen om zijn instrumenten te demonstreeren.

In de woning van mijn vriend H. van Walt.... een achttal belangstellenden. Een zwart kabinet, voorhang op. Kabinet met den achterkant tegen den salon-muur gestuwd. Voor de opening van het kabinet de Reflectograph op een onderstel. De Reflectograph is een primitieve Remington, twee rijen toetsen ; de Reflectograph is verbonden met een zwart kastje aan welks voorkant een glazen plaat als seinbord fungeert. Het geheel wordt electrisch gevoed door een droge batterij. Waarlijk, het toestel is hyper-sensitief. Ik blaas op de beltoets (de bel is de "stop" „punt" na het afspellen van de letters van een woord) en de bel tikkelt.

(1) Tot mijn spijt zag ik de Communigraph niet in werking. „De kracht was op" voor een proefneming.

Het medium, Mrs. Singleton, is in het kabinet. Kirkby Esq. heeft hare handen gebonden aan de arm-leuning van de stoel. Wijze van binden, primitief, onvoldoende. Maar welke touwbinding geeft ooit waarborg? En wij zijn er meer als nieuwsgierige dan als onderzoeker.

Belichting : zwak rood, te zwak om de wijzers op het horloge te onderscheiden. Voorbereidingen, atmosfeer scheppen : de gramofoon geeft ernstige muziek, Kirkby Esq. spreekt een gebed uit. We wachten, wij weten, dat een hand zich zal materialiseeren. En na een kwartier begint zich „iets" te vormen, of liever, we vermoeden, dat „iets" zich vormt. Een smalle witte streep beweegt zich vanuit de opening van het kabinet ; de streep vlucht, zweeft, beweegt, groeit. Een hand? Ja ! Er is niet aan te twijfelen, vijf lange, smalle vingers aan een goed gevormde hand. Een supra-normale, een gematerialiseerde hand of de hand van het medium ? En de hand speelt op de toetsen van den spiritischen Remington en de letters springen rood langs het seinbord op. We spellen zinnen : maar liever hadden we „good evidence".

Later heb ik de „hand" in mijn hand gehad. Twee uur had ik in het donker gezeten. Mijn goede, scherpe oogen hadden gedeeltelijk de duisternis overwonnen. Ik kniel voor het kabinet en leg mijn vingers op de Reflectograph. De hand nadert en koestert zich op mijn vingers. Ik tast, ik voel, ik knijp. Het medium, op een halven meter afstand, ademt rhythmisch en diep. Ik zoek naar een arm (niet met mijn vingers : er zijn „voorwaarden" — en ectoplasma-vormingen heeten uiterst gevoelig) maar met mijn oogen. Het medium blijft doodstil, niets beweegt zich, geen arm, geen ruischende mouw. Ik weet het niet. De „hand" voelt normaal aan, maar ook vroeger heb ik ectoplasma-handen als normaal aangevoeld. Ik weet het niet. Waarom geen „contrôle" die den twijfel opheft ? !

Eén merkwaardig feit. Mevr. v. R. (mij persoonlijk bekend) zit, op het uur van de séance, aan het sterfbed van een vriendin. Zij concentreert zich sterk op de figuur van haar overleden echtgenoot en smeekt hem, mentaal, zich over de stervende ziel te ontfermen en zijn besluit op de séance (ten huize van den heer van Walt) mede te deelen. En de „hand" tikt op de Reflectograph (overgenomen uit de protocollen) : — „v. R. will meet soul, reborn in new life".

Telepathie van een levende of telepathie van een doode ? Nogmaals een vraagteeken. Maar het meta-normale van het feit is onbetwistbaar.

Aldus zijn er meer aanwijzingen, die ons tot „geloof" zonder meer

zouden suggereeren. Een poging om een gelaat te materialiseeren mislukte weliswaar (al meenden eenige aanwezigen duidelijk een gezicht te zien), toch gebeurde er iets, het opbouwen van een ronde ectoplasma-vorming, dat wel vertrouwen wekte. En Kirkby Esq. en Mrs. Singleton zijn frissche, prettige menschen, zoo geheel het tegendeel van het type van het frauduleuze medium.

We weten het dus niet. Het geheel laat ons onbevredigd. De mogelijkheden van het medium heeten verrassend uit te groeien. We wachten op nadere kennismaking, op nadere onderzoekingen, die dan ook, naar wij hopen, ONDERZOEKINGEN zullen zijn. En dat heeft Kirkby Esq. in de hand, niet wij.

Mr. C. P. VAN ROSSEM.

NASCHRIFT.

De zitting, waarover Mr. van Rossem hierboven schrijft, vond plaats op 5 Dec. 1930. Op 2 December 1930 woonden Dr Dietz en ik een soortgelijke bijeenkomst met Mrs. Singleton en Kirkby Esq. bij, eveneens ten huize van de familie van Walt, den Haag.

Ik acht het onnoodig het geheel mijner aanteekeningen hier te laten volgen, daar een belangrijk deel daarvan volkomen parallel loopt aan hetgeen Mr van Rossem hierboven heeft gepubliceerd (b.v. de beschrijving van de beide toestellen). Daarom laat ik hier slechts datgene volgen wat betrekking heeft op mijn waarnemingen tijdens de zitting.

...Na verloop van ongeveer een half uur zag ik een lichtenden nevel in het kabinet ontstaan ([2]), waaruit zich langzamerhand een hand ontwik-

(2) Aanwezig waren dien avond, naast het echtpaar van Walt, Mrs. Singleton en Mr. Kirkby, Dr. Dietz en schrijver dezes, nog een vijftal andere genoodigden: één dame en vier heeren, vrienden van de familie v. W.

De salon van de familie v. W. deed dienst als séancevertrek.

In dit vertrek trof ons in de eerste plaats een kabinet van ongeveer 1 × 1 × 1 1/2 M. Daarvoor stond, op een laag tafeltje, de reflectograaf opgesteld. Vóór het begin der zitting werd het kabinet door Dr. Dietz en mij onderzocht. Er stond een leunstoel in met vier touwen, waarmede het medium zoo straks zou worden vastgebonden. Wij konden niets verdachts in het kleine kabinet vinden. Met de achterzijde stond het tegen den kamermuur. Aan de voorzijde was het open. De stoelen voor de aanwezigen waren in hoefijzervorm voor het kabinet opgesteld. Dr. Dietz nam op de stoel naast het kabinet plaats. Hij zat er tegen aan. Mij werd een plaats vóór het kabinet aangewezen. De afstand tusschen mij en kabinet-stoel bedroeg nog geen 1 1/2 M. De reflectograaf was zoo laag opgesteld, dat ik daar overheen in het kabinet kon zien.

Het medium werd door Mr. Kirkby ook deze maal op een zeer primitieve en absoluut onvol-

kelde. Deze verdween eenige malen om steeds weer terug te komen. Het geheel deed mij denken aan de beschrijving welke Geley geeft van het ontstaan van materialisaties bij Kluski („L'ectoplasmie et la clairvoyance", Paris, Alcan, 1924, pag. 390).

Ten slotte begon de hand de toetsen van de reflectograaf neer te drukken en kwamen er enkele woorden en zinnen. De heer Kirkby had zich inmiddels aan een tafel, naast het kabinet gezet en noteerde de letters welke de mededeelingen vormden. Op zijn tafel stond een rood lampje. dat hij telkens aanknipte.

Ik concentreerde mijn volle aandacht op de hand.

Was het de (bevrijde) hand van Mrs. Singleton ; was het een hand van rubber of iets dergelijks, door het „medium" onder haar kleederen het kabinet binnen gesmokkeld en thans gehanteerd door haar (bevrijde) handen of had ik hier een gematerialiseerde hand voor mij ?

Ik boog mij zoo veel mogelijk voor over, schoof mijn stoel nog iets naar voren om de afstand tusschen Mrs. Singleton en mij zoo klein mogelijk te maken en trachtte zoo diep mogelijk in het kabinet te zien.

De neiging kwam in mij op achter de geheimzinnige hand te grijpen. Maar ik had mijn woord gegeven dit niet te zullen doen en ik moest mij derhalve beheerschen.

Na verloop van een groot half uur verdween de hand en sprak de „geest", van wie de hand afkomstig heette te zijn, door het medium in trance. Het was een kinderlijk stemgeluid ; de „geest" beklaagde zich er over dat zij enkele „geesten" — voor wie zij boodschappen heette te tikken — niet verstaan kon omdat zij vreemde talen spraken.

Wij waren thans tot het tweede deel der zitting genaderd. De heer Kirkby demonteerde thans een deel van de reflectograaf, waardoor het tweede type ontstond (het type waarmede men zoo noodig kan experimenteeren zonder materialisatie-medium volgens den heer Kirkby). Wij kregen verlof den cirkel te verkleinen, waardoor wij nog dichter op het kabinet kwamen te zitten. Voor den ingang stond de „vereenvoudigde" reflectograaf. Het toestel stond echter zoo laag, dat ik er over heen kon zien, in het kabinet. Maar het medium bleef onzichtbaar.

---

doende wijze gebonden. Toen de zitting begon werd het licht uitgedraaid en bleef slechts een geïmproviseerd rood, electrisch lampje branden. Het gaf net voldoende licht om te zien wat er in de kamer voorviel. Het medium in het kabinet was echter volkomen onzichtbaar, ondanks het feit dat het kabinet van voren open bleef en wij op zoo'n korten afstand van het kabinet zaten.

Toen verscheen opnieuw de mysterieuze hand. Zij kwam van achter uit het kabinet op en ontwikkelde zich uit een soort van lichtenden nevel, waarin zij zich af en toe weer scheen op te lossen.

Mr. Kirkby legde nu een celluloid balletje op de reflectograaf en drie aanwezigen (w.o. D[r] Dietz) kregen verlof (van den „geest" die door den mond van het medium heette te spreken) om het balletje uit de hand te ontvangen en door de hand te worden aangeraakt. Drie maal zag ik de hand te voorschijn komen, het balletje tusschen duim en wijsvinger nemen en op de uitgestoken handen der drie „uitverkorenen" leggen. Daarna werden hun handen aangeraakt door de geheimzinnige hand.

Hiermede was de zitting afgeloopen. Mr. Kirkby lichtte met zijn roode lamp in het kabinet en liet ons zien dat het medium, vastgebonden en in trance in de stoel zat. Hij wees er met nadruk op, dat de handen van het medium ringen droegen : de „geesten"-hand droeg geen ringen.

Daarna kwam het medium — na door den heer Kirkby losgemaakt te zijn — langzaam bij, bij welke gelegenheid zich nog een van haar controles, een kafferjongen, heette te manifesteeren. Het medium sprak „automatisch" een soort van Kaffer-Engelsch waar ik geen woord van verstaan kon.

Het oordeel van Dr Dietz en mij, naar aanleiding van deze zitting, sluit zich volkomen bij dat van M[r] v. Rossem aan. Onvoldoende contrôle ergo geen zekerheid.

Wij hopen dat de heer Kirkby spoedig tot het inzicht zal komen dat dergelijke zittingen het onderzoek geen stap verder brengen. Wel kunnen zij bij herhaling aanleiding worden tot een onvruchtbaar twistgeschrijf tusschen geloovigen, twijfelaars en ongeloovigen. Als zoodanig stichten zij vaak meer kwaad dan goed, ondanks de goede bedoelingen waarmede zij in een groot aantal gevallen georganiseerd worden.

Wij zullen gaarne t.z.t. verder experimenteeren met Mrs. Singleton, maar, dan als ONDERZOEKERS en niet als NIEUWSGIERIGEN (om hier de zeer juiste woorden van M[r] van Rossem te gebruiken), gelijk wij op deze zittingen, zeer tegen ons eigen verlangen in, moesten zijn.

De familie van Walt zijn wij erkentelijk voor haar goede bedoelingen en medewerking.

TENHAEFF.

Helderziendheid in dienst der Justitie.

In aansluiting aan hetgeen in het vorig nummer reeds met betrekking tot Fred. Marion werd medegedeeld het navolgende :

De commandant van het depôt Koninklijke Marechaussee te Apeldoorn was zoo vriendelijk ons een afdruk toe te zenden van het verslag eener interessante proef met Marion genomen, welk verslag hier in extenso volgt :

Apeldoorn, 17 November 1930.

DEPOT KONINKLIJKE MARECHAUSSEE.
Commandant.
N^r 1319
ONDERWERP:
Experiment door den Heer
Fred. Marion.

In tegenwoordigheid van ondergeteekenden, resp. Commandant van, Eerste Luitenant en Adjudant-Onderofficier-Instructeur bij het Depot Koninklijke Marechaussee te APELDOORN, is in den avond van 13 November 1930 door den Heer Fred. MARION het navolgende feit op de daarbij omschreven wijze gereconstrueerd :

Aan den Heer MARION werd een doosje overhandigd, waarin zich een automatisch pistool bevond, waarmede een misdrijf was gepleegd, terwijl geen van de drie bovengenoemde aanwezigen wist, van welk misdrijf dit pistool afkomstig was. Hij verklaarde het navolgende :

Er is een huis met aansluitenden tuin en een voorbouw. Het is donker en er zijn twee menschen gekomen, waarvan één een vrouw is. Er moet een groote vijandschap geweest zijn, niet alleen in materieel opzicht. Er is een mensch in opwinding, die plannen voor een daad heeft gehad, doch hieraan eerst geen gevolg heeft gegeven ; plotseling kwam hij op zijn oorspronkelijk voornemen terug en er is op een mensch geschoten ; er zijn drie schoten gevallen, doch de getroffene is niet dood of doodelijk gewond. Er is een lange, slanke, bleeke man met vooruitgestoken jukbeenderen, mondhoeken naar onderen, een verbeten gezicht, spitse vooruitstekende kin, iets kromme, dunne neus ; heeft een tropische infectie gehad of is in de tropen geweest. Er is de letter L.

Deze verklaring was door den Heer Marion afgelegd, zeven minuten nadat hij het pistool uit de doos had gehaald.

Hierna is door ons binnengeroepen, de Opperwachtmeester-instructeur, wien het verloop van de misdaad in groote trekken bekend was ; deze verklaarde : eenige jaren geleden is onder SCHAARSBERGEN door een landbouwer met dit pistool een aanslag gepleegd op zijn vrouw, in de nabijheid van een boerderijtje ; de dader heeft eenigen tijd met het voornemen rondgeloopen ; de vrouw is naar haar ouderlijk huis teruggegaan ; waarna hij de aanslag heeft gepleegd ; de vrouw is niet doodelijk getroffen; er zijn zes schoten uit het pistool gelost ; de dader was een zekere LUTTIKHUIZEN.

Bij informatie ter plaatse waar de instructie in deze zaak is gehouden, is het navolgende gebleken :

De landbouwer W. van LUTTIKHUIZEN heeft op 2 Mei 1927 in de nabijheid van SCHAARSBERGEN een aanslag gepleegd op zijn vrouw, uit ongemotiveerde jalouzie ; de aanslag had plaats bij een boerderij, des middags tusschen 12 en 13 uur ; er zijn drie schoten gelost, het eerste schot was mis. In Januari 1927 had L. ook het voornemen zijn vrouw te dooden ; hij heeft toen slechts één schot gelost, waarbij de vrouw niet werd verwond.

Bij gebrek aan een fotografie op de signalementskaart van den dader, kon het door den Heer MARION opgegeven signalement niet worden gecontroleerd.

Ten slotte verklaren wij nog, dat het ons bijzonder getroffen heeft, dat de Heer MARION zeide, dat er drie schoten waren gelost ; dat deze, toen bovengenoemde Opperwachtmeester zeide, dat er zes schoten waren afgevuurd, hij dat niet geloofde en dat bij informatie inderdaad is gebleken, dat het door den Heer MARION opgegeven aantal schoten (drie) juist was.

(was geteekend)

De Adjudant-Onderofficier-Instructeur, J. HEINDIJK.

De Majoor, Depot-Commandant, A. P. H. BOELLAARD.

De Opperwachtmeester-Instructeur, J. SCHENK.

De 1e Luitenant der Kon. Marechaussee, W. G. F. A. van WALT MEYER.

Een analyse van het verslag doet ons daarin de volgende punten onderscheiden :

1.	Er is een huis met tuin en voorbouw	+
2.	Het is donker	—
3.	Er zijn twee menschen	+
4.	Er is een vrouw	+
5.	Er is groote vijandschap	+
6.	Plannen waaraan eerst geen gevolg is gegeven	+
7.	Op het oorspronkelijk voornemen teruggekomen	+
8.	Er is geschoten	0
9.	Er zijn drie schoten gevallen	+
10.	Getroffene niet dood of doodelijk gewond	+
11.	Signalement van den man	0
12.	Er is de letter L.	+

Van deze twaalf punten is er slechts een negatief: het was midden op den dag, toen de aanslag gepleegd werd. Twee (N° 8 en 11) zijn op zich zelf van weinig bewijskracht, de eerste, omdat uit het feit dat er bij een psychoskopische proef een pistool wordt gepresenteerd al dadelijk met zeer groote waarschijnlijkheid volgt, dat er mee geschoten is ; de tweede, omdat het niet kan worden gecontrôleerd.

Het vijfde punt, het bestaan van vijandschap, acht ik positief en niet neutraal, daar uit het schieten op een persoon nog niet direct haat of groote vijandschap mag worden afgeleid. Deze aanduiding was veel minder juist geweest, als er b.v. op of door een inbreker geschoten was geworden, of het pistool gebruikt was door een politieagent in het uitoefenen van zijn ambt.

Lezen wij verder nog het verslag nauwkeurig over, dan blijkt, dat niet uitdrukkelijk is gezegd, dat de man op de vrouw schoot ; wel valt uit het signalement „bleeke man, mondhoeken naar onderen, verbeten gezicht" op te maken, dat deze waarschijnlijk als dader bedoeld is. Negen punten zijn treffend juist aangegeven. Over het geheel is het dus een schitterend geslaagd experiment te noemen.

Wat den aard van het verschijnsel aangaat geldt hetzelfde als voor het geval Hanussen (zie pag. 73 e. v. van dezen jaargang). Ofschoon hier niet met zekerheid is uit te maken òf en in hoeverre hier telepathie kan hebben meegewerkt: — immers de opperwachtmeester-instructeur, die het

verloop van de misdaad in hoofdtrekken kende, bevond zich in het gebouw — maakt toch het geheel veel meer den indruk van een psychoskopisch experiment, waarbij vooral het aangeven van het juiste aantal schoten van belang is.

Dr. P. A. DIETZ.

Einde der mededeelingen S. P. R.

La sensation du déjà vu, Reïncarnatie en nog wat.

Nog een enkele opmerking naar aanleiding van het onderschrift van Dr. P. A. Dietz bij het artikel Reïncarnatie ([1]).

Indien, gelijk de schrijver meent, het voor „la sensation du déjà vu" karakteristieke kenmerk het bewustzijn is : dit alles heb ik precies zoo, tot in de geringste détails, reeds eerder beleefd" is de reïncarnatie-hypothese ter verklaring dezer verschijnselen onbruikbaar. De consequenties, welke daaraan vastzitten, zijn met het denkbeeld der reïncarnatie onvereenigbaar.

Maar niet alle ervaringen van deze soort hebben dit kenmerk gemeen. Meermalen is er alleen sprake van een min of meer vage herkenning, een gevoel van bekendheid met een voor het eerst doorleefde situatie, een voor het eerst aanschouwde landstreek of iets dergelijks, waarbij geen sprake is van een nauwkeurig voorgevoel van de gebeurtenissen, die bezig zijn zich af te spelen. In het artikel van Tenhaeff ([2]) treffen wij reeds een tweetal voorbeelden aan van deze tweede soort : een aan Ribot's „De ziekten van het geheugen" ontleende mededeeling van Lewis en de door hem geciteerde regels van Willem Kloos. Wij voegen er hier een paar aan toe. Dickens schrijft in zijn : „Beelden uit Italië" ([3]) bij zijn eerste bezoek aan Ferrara : „Op den voorgrond was een groep zwijgende landmeisjes, over de leuning van het brugje hangend... in de verte een diep dal ; de schaduw van de komende nacht over alles. Indien ik daar in een vorig leven vermoord was geworden, zou ik mij de plaats niet grondiger hebben kunnen herinneren, of sterker mijn bloed hebben voelen verkillen : en de werke-

(1) T. v. P., II, 295 en 290.

(2) T. v. P., I, 179-180.

(3) Geciteerd uit H. J. v. Ginkel: Leeft de mensch meer dan eenmaal op aarde? Amsterdam, 1917, pag. 80.

lijke herinnering eraan, in die minuut verkregen, is zoo versterkt door de verbeeldende herinnering, dat ik niet geloof het te kunnen vergeten."

Lamartine, in zijn : „Voyage en Orient" vertelt : „In Judea had ik bijbel noch reisboek in de hand, niemand om mij de namen der plaatsen en den ouden naam der oude valleien en bergen te noemen, toch herkende ik dadelijk de vallei van Féré, Cinthe en het slagveld van Saul... Den volgenden morgen herkende ik aan den voet van een onvruchtbaren berg het graf der Maccabeeën... Behalve de valleien der Libanon heb ik bijna nooit een plaats of een zaak in Judea ontmoet, die mij niet voorkwam als een herinnering. Hebben wij dan tweemaal of duizendmaal geleefd ?" (4).

Vooral het eerste van deze twee gevallen is heel duidelijk van een andere geaardheid dan die waar het gevoel, dat tot in alle bijzonderheden het doorleefde ons al eigenlijk bekend is, optreedt. Zoo is het dus noodig in deze verzameling oogenschijnlijk gelijksoortige verschijnselen twee verschillende typen te onderscheiden.

Uit het bovenstaande blijkt weer hoe noodzakelijk het is, dat de in vele opzichten nog zoo vormelooze massa van het parapsychologisch feitenmateriaal, aan de hand van enkele, alleen tot dat doel opgestelde voorloopige hypothesen, geordend wordt en samengevat in een stelselmatig overzicht. Nog steeds lijdt de parapsychologie onder de omstandigheid, dat zij langen tijd achtereen enkel feiten moest verzamelen niet om, zooals in iedere andere empirische wetenschap, dat materiaal te bestudeeren, de regelmatigheden er in op te sporen en verborgen samenhang te ontdekken, maar enkel om sceptici van de feitelijkheid dezer afwijkende verschijnselen te overtuigen. Osty heeft reeds jaren terug er op gewezen, hoe noodzakelijk een, al is het ook nog zoo gebrekkige verwerking der feiten is : „C'est se condamner de partipris à la stérilité que de croire et de dire... qu'en métapsychique, science naissante, il convient d'assembler des faits, beaucoup des faits, toujours des faits et de laisser leur explications aux générations futures... Je pense au contraire que dans l'étude des puissances latentes de l'homme, comme dans les autres branches de la science expérimentale il faut orienter aussitôt que rationellement possible l'investigation vers l'explication provisoire, mettre les faits en demeure de suggérer... l'hypothèse de travail, car l'œuvre vraiment féconde est celle qui vérifie l'hypothèse pro-

---

(4) Van Ginkel, pag. 175.

visoire par l'expérience et en exploite tout ce qu'elle contient de vrai et d'utile" (5).

Daarom, al is het ten aanzien van verschillende verschijnsel-groepen uit de objectieve metapsychica nog noodig, het accent te leggen op de waarborgen voor de juistheid der feiten, daarnaast is het dringend noodig werkhypothesen op te stellen, die een voorloopige systematiseering mogelijk maken. Elke weldoordachte hypothese, al is deze nog zoo speculatief, is beter dan geen. Elke poging tot ordening en indeeling van het materiaal, al zouden de resultaten ervan binnen zeer korten tijd weer verworpen moeten worden is beter, dan de door sommige parapsychologen nog steeds gepropageerde onthouding daarvan.

Drs. D. H. PRINS.

Verbeelding en werkelijkheid in de Chineesche wonderverhalen

door Dr P. A. DIETZ.

In de praktijk des levens zijn wij gewend verbeelding en werkelijkheid scherp en absoluut van elkaar te scheiden, met de neiging, de eerste tot een minderwaardige onwerkelijkheid („het is maar verbeelding") te stempelen. Zoolang wij als geestelijk gezond gelden, hebben wij niet de minste moeite een splitsing te maken tusschen onze herinneringsbeelden en voorstellingen, van wie wij toegeven dat zij „subjectief" zijn, en onze waarnemingen, die wij aannemen veroorzaakt te worden door een buiten ons bestaande „objectieve" wereld.

Minder gemakkelijk wordt het, wanneer wij ons wijsgeerig rekenschap trachten te geven van de gronden, waarop deze voor ons praktisch bestaan zoo gewichtige onderscheiding eigenlijk berust.

Zoowel de beelden onzer fantasie als die onzer herinnering zijn ten slotte, evengoed als onze waarnemingen, slechts deelen van onzen bewusten geestelijken levensinhoud, en het valt heusch niet mede, een antwoord te geven op de vraag, waarom, en met welk recht wij alleen aan de laatste het praedicaat „werkelijk" toekennen ; ze, om het anders uit te drukken,

(5) La Connaissance supra-normale. Parijs, 1922.

projecteeren in een buiten ons en onafhankelijk van onzen eigen geest bestaande wereld.

Het vraagstuk wordt nog gecompliceerder, wanneer wij in aanmerking nemen, dat deze grens tusschen het subjectieve en het objectieve, tusschen voorstelling (herinnering plus verbeelding) en werkelijkheid niet voor alle menschen langs dezelfde lijn loopt. De arts, de zenuwarts in de eerste plaats, komt onophoudelijk met een aantal menschen in aanraking, voor wie deze beide categoriën weliswaar evenzeer bestaan, maar die de grenslijnen anders trekken dan het meerendeel onzer. Men heeft het vraagstuk geen stap nader bij de oplossing gebracht, wanneer men deze groep menschen eenvoudig als „geestelijk ziek" betitelt en daarmede hun opvatting van de baan schuift. Het is nu eenmaal een feit, dat voor een krankzinnige een hallucinatie een volkomen werkelijkheidskarakter kan aannemen, in niets achterstaande bij de waarneming van een reeël voorwerp of persoon.

En de occulte verschijnselen, die ons wereldbeeld voorloopig eerder compliceeren dan vereenvoudigen, stellen ons hier voor nieuwe en tot nog kort geleden geheel ongedachte problemen. Kunnen wij blijven volhouden dat een voorstelling iets geheel subjectiefs is en ónwerkelijk, wanneer wij bij telepathische overdracht dit „product onzer verbeelding" zien opduiken in het voorstellingsleven van een ander ? Soms zelfs lang nadat het reeds uit de voorstelling van hem, die er het aanzijn aan gaf, is verdwenen ?

Of wanneer zij in de stigmata, en vooral in de teleplasmatische structuren, geheel en al het karakter van een, zij het dan ook onvolledige, en vluchtige realiteit aanneemt zoodat wij, niet in overdrachtelijken, maar in den meest letterlijken zin des woords, kunnen volhouden, dat hier de gedachte zichtbaar, tastbaar, ja zelfs fotographeerbaar wordt en (in de telekinesie) mechanische arbeid en blijvende veranderingen in de stoffelijke wereld kan teweegbrengen ? (¹) De categorische uitspraak „gedachten zijn dingen" moge ons in dien vorm wat al te Amerikaansch aandoen en aan gewichtige bedenkingen onderhevig zijn, het valt niet te ontkennen, dat bij verdieping van het probleem blijkt, dat de fundamenteele tegenstelling tusschen het subjectieve en het objectieve, tusschen verbeelding en werkelijkheid, niet bestaat, ja zelfs een overgang van het eene in het andere mogelijk is.

Ik geloof, dat wij de waarde van dit inzicht, wanneer wij het in zijn

---

(1) Strikt genomen moeten wij er bijvoegen: langs anderen dan den gewonen (musculairen) weg.

consequenties doordenken, moeilijk kunnen overschatten. Een feit is het echter, dat reeds eeuwen geleden verschillende exotische volkeren zich met dit, ons zoo fantastische denkbeeld, volkomen vertrouwd hebben gemaakt. Het meest systematisch en tot het uiterste doorgevoerd zeker wel de Chineezen, waarvan het fraaie verhaal, door van Gulik vertaald en hierachter opgenomen, wel een der meest karakteristieke voorbeelden is.

Werkelijkheid en verbeelding, en in de eerste plaats de scheppende verbeelding van den kunstenaar, zijn geen tegenstellingen, zij vloeien ineen, hun grenzen vervagen, het in de realiteit en in de idealiteit bestaande zijn verwisselbare grootheden, beide evenzeer doortrokken van den levenden adem der Al-Ziel. En — merkwaardig geval van „verschuiving" — dit geldt niet alleen voor de voorstelling van den kunstenaar als zoodanig, maar ook voor het reeds vastgelegde product daarvan : het kunstwerk, dat de Chinees, wanneer het waarlijk doortrokken is van den heiligen adem der inspiratie, ternauwernood onderscheidt van het beeld in de ziel van den kunstenaar, waarvan het de stoffelijke neerslag is.

Zoo kunnen wij deze, bij eerste lezing zoo dwaas aandoende wonderverhalen, waarin niet alleen een magische band wordt ondersteld tusschen afbeelding en het afgebeelde, maar een geschilderde figuur zich zelfs kan omzetten in een natuurvoorwerp, b.v. een rots, (zie beneden), of zelfs in een mensch, leeren „aanvoelen". Wij begrijpen dan meteen, waarom zij, trots hun, bij nuchtere beschouwing onmiskenbare absurditeit, ons nochtans allesbehalve als onzinnige of dwaze praatjes aandoen. Wij voelen hierin de benadering, zij het ook in wat naieven vorm, van een zeer diepgaand probleem, dat van den innigen samenhang en de eenheid van wezen van Psyche en Hyle, van Ziel en Stof. Ik gebruikte hier het woord „naief", maar dat is van toepassing op den vorm der verhalen alleen ; in waarheid geeft de inhoud daarvan een visie van overweldigende grootschheid. Het overspant, wat voor het kritische, het altijd onderscheid makende verstand, een afgrond lijkt, wat echter geen afgrond blijkt, of ons althans doet beseffen, dat op den bodem van elken, voor onzen menschelijken blik onpeilbaren afgrond toch weer de oneindige samenhang is van ons heel-al, dat geen stuk-al is, dat ook de splijting van den afgrond zich niet voortzet tot aller dingen diepste diepte (2).

(2) Hiermede wil ik geenszins het vulgaire „monisme" verdedigen, dat met vlakken blik heenziende over het enorme „anders-zijn" in de dingen der wereld, zich tevreden stelt heel gemoedelijk „eenheid" te constateeren waar de meest principiëele tegenstellingen heerschen.

In „De beschilderde Muur" is deze identiteit van werkelijkheid en verbeelding — de laatste in de uitbeelding op de schilderij, benevens haar verwisselbaarheid in beide richtingen — in beide richtingen gegeven. Niet alleen wordt voor Tsjoe het meisje op de schilderij een werkelijke geliefde, maar ook omgekeerd wordt Tsjoe een der figuren van den muur, en de geschilderde hemelnymph draagt, nadat het avontuur is afgeloopen, den haartooi der niet-meer-maagdelijke vrouw.

Ik kan den lust niet weerstaan, hieraan enkele kleine verhaaltjes van overeenkomstigen aard toe te voegen, die ik ontleen aan den tekst der „Chinesische Landschaftsmalerei" van Otto Fischer.

„Wang Wei schilderde een rots voor een van de keizerlijke prinsen en deed dit zoo natuurlijk, dat de prins het werk zeer hoog schatte, en er dikwijls voor ging zitten, en er zoo in opging, dat hij het bewustzijn van zichzelf verloor en meende in de bergen te zijn. Met het verstrijken der jaren won het schilderij steeds in fijnheid van kleur. Maar eens kwam er een groote storm met wind en regen, donder en bliksem opzetten, die het vertrek vernielde en de rots van zijn plaats rukte. Later ontdekte men de leege rol en begreep, dat de afbeelding van de rots was weggevlogen. Onder de regeering van Hsien Tsung (meer dan een halve eeuw na den dood van Wang Wei) meldde een gezantschap uit Korea, dat een merkwaardig rotsblok op den heiligen berg Sung was neergevallen, en dat daarop de handteekening van Wang Wei was te zien, zoodat de koning het niet dorst te behouden en besloten was het terug te zenden. De keizer verzocht zijn beambten, de handteekening (op de rots) te vergelijken met een authentieke van Wang Wei ; zij kwamen volkomen met elkander overeen. Van stonde af aan begreep de keizer, dat de schilderijen van Wang Wei geïnspireerd waren, en hij bracht ze uit alle deelen van het rijk bijeen."

Veelvuldig verhaalt ons de Chineesche overlevering van het levendworden van beroemde schilderijen. Van Wei Hsieh, levende in de derde eeuw, wordt gezegd, dat hij vermeed in het oog van de afbeeldingen van daemonen de pupil te teekenen, vreezend, dat ze levend zouden worden.

Zoo hoort men van paarden, die Yang Tse-hua op een muur geschilderd had, en die 's nachts hinnikten en stampten. Van Li-Lung-Mien wordt bericht, dat hij in zijn jeugd met bijzondere voorliefde de paarden van den keizer schilderde, die als schatting uit Khotan werden gebracht. Toen zes van deze paarden dood gingen, kort nadat Li ze had geschilderd, heette het, dat de meester zoo diep in den zetel des levens was doorgedrongen, dat

hij den dieren het principe der levenskracht had onttrokken en overgedragen op de afbeeldingen. Van den landschapschilder Li-Sse-hsün vernemen wij, dat hij een visch had geteekend, maar de wind waaide het stuk zijde in een vijver, waarop de visch levend werd en wegzwom.

En eindelijk verhaalt ons de legende van het tooverschoone einde van Woe-Tao-tse ; hij stapt voor de oogen van den keizer den ingang van een grot binnen in een landschap, dat hij op een muur in het paleis geschilderd had en verdwijnt daarin in levenden lijve. Achter hem sluit zich de rots, en voor de keizer een stap had kunnen doen, is het heele groote landschap verdwenen en de muur weer wit. Woe-Tao-tse heeft nooit iemand weer gezien.

Wij zijn hier geheel in den sfeer van het sprookje. Maar het sprookje is allesbehalve een kinderachtig verhaaltje. Het is een uiting van het eeuwige besef van den menschelijken geest, dat de wereld grooter is dan het verstand bevatten kan ; het is als het stamelen van een lied, dat de menschheid nog niet kan zingen.

Chineesche Wonderverhalen III.

vertaald door R. H. VAN GULIK, (1)

Chwa Pie

„De beschilderde muur".

Meng Loeng T'an, uit de provincie Kiang-si, en de gegradueerde Tsjoe brachten eens een bezoek aan de hoofdstad. Toen zij daar zoo tezamen rondwandelden, kwamen zij bij een klooster. Het was niet bijzonder groot, en slechts door één haveloozen monnik bewoond. Deze, de gasten ziende aankomen, trok een mooi gewaad aan, en ging ze tegemoet. Hij leidde ze

(1) No. 1 en 2 verschenen in den eersten jaargang van dit tijdschrift.
De vertaler dezer „wonderverhalen" is een Leidsch student in de Oostersche letteren. Zij zijn door hem, rechtstreeks, uit het Chineesch in het Nederlandsch vertaald.
Voorts verwijzen wij naar het hieraan voorafgaande artikel van Dr. Dietz. Redactie.

langs alle bezienswaardigheden, onder anderen een beeld van Tsje Koeng in de hal, waar de beide wanden prachtig waren beschilderd : het leek wel alsof alles leefde. De muurschildering aan den Oostkant stelde voor een groep hemelnymphen, verspreid tusschen bloemen. Een van haar droeg nog den jonkvrouwelijken haartooi, en plukte bloemen, met een zachten glimlach op haar gelaat. Haar kersroode mondje scheen even te bewegen, en haar oogen schitterden. Tsjoe stond er langen tijd met zoo gespannen aandacht naar te kijken, dat hij niet bemerkte, dat zijn geest hem verliet, en zijn gedachten ophielden. Plotseling was het als bevroor zijn denkvermogen, en als werd hij door de wolken gedragen, totdat hij zich in het schilderij op den muur bevond. Hij zag vele pagoden staan ; hij was niet meer in de wereld der menschen. Een oude monnik predikte de Wet vanaf een hoogen zetel, en een dichte menigte luisteraars verdrong zich om hem heen. Tsjoe mengde zich ook onder de menigte. Na eenigen tijd voelde hij, dat iemand hem heimelijk aan zijn mouw trok, en zich omkeerend, zag hij het meisje met het loshangende haar. Lachend liep ze weg, en hij volgde haar op den voet. Zij ging langs een balustrade, die zich in veel bochten slingerde, en betrad ten slotte een klein vertrek. Nu durfde Tsjoe niet verder te gaan. Maar het meisje keek om, en wuifde met een bloem in haar hand, ten teeken dat hij moest komen. Hij volgde haar : in de kamer was niemand anders. Hij sloot haar in zijn armen, en zij bood niet veel tegenstand. Toen hij haar geliefkoosd had, ging ze heen, en sloot de deur, terwijl ze Tsjoe toeriep niet ongeduldig te zijn : in den nacht zou zij terugkomen.

Zoo ging het twee dagen, en de vriendinnen van het meisje bemerkten het. Zij gingen zoeken, en vonden Tsjoe. Spottend spraken zij tot het meisje : „Nu gij reeds een man hebt, is het ongepast dat gij uw haar nog onopgemaakt draagt". Zij deden haar spelden in het haar, gaven haar oorversiersels, en voltooiden haar kapsel. Het meisje was beschaamd, en zeide niets. Een van haar vriendinnen sprak : „Meisjes, nu moeten wij niet te lang blijven : dat zouden zij niet prettig vinden !" Zij begonnen allen te lachen, en gingen heen. Toen Tsjoe haar bezag, vond hij haar nog veel schooner dan met het loshangend haar. Daar zij geheel alleen waren, naderde hij haar voorzichtig, en begon haar kleeren los te maken : de welriekende geur der gewaden bedwelmde zijn zinnen. En nog waren zij niet bevredigd, toen zij plotseling het stappen van zware laarzen hoorden, een gerammel van kettingen, en een geschreeuw van veel stemmen door elkaar, als was men aan het twisten. Ontsteld rees het meisje op, en gluurde

met Tsjoe verstolen naar buiten. Daar zagen zij een geharnasten wachter, met gitzwart gezicht en kettingen in zijn handen. Alle andere meisjes omringden hem. De wachter vroeg : „Zijn wij er?" De meisjes antwoordden: „Hier is het". Nu zeide de wachter: „Als in deze kamer iemand verborgen is, laat hem dan te voorschijn komen, opdat ik hem doode!" Tsjoe en het meisje gaven geen geluid. De wachter boog zich voorover, en keek aandachtig. Hij scheen de kamer te willen gaan doorzoeken. Het meisje schrok hevig, haar gelaat was aschgrauw. Angstig sprak zij tot Tsjoe : „Haast u, verberg u onder die rustbank. Daar is een klein deurtje, waardoor ge zoo snel als ge kunt moet wegvluchten!"

Tsjoe verborg zich, zonder een moment te durven aarzelen. Hij hoorde een oogenblik, dat het laarzengestamp de kamer binnenkwam, en zich vervolgens weer verwijderde. Kort daarop stierf ook het geluid van de twistende stemmen weg, en werd hij wat geruster. Buiten de deur hoorde hij nog menschen spreken. Toen Tsjoe reeds langen tijd in die benauwde positie had verkeerd, begonnen zijn ooren te gonzen en zijn oogen te branden. Toch durfde hij het niet te wagen voor den dag te komen, en luisterde slechts, in afwachting dat het meisje zou terugkomen.

Al dien tijd stond Meng in de zaal: toen hij eens omkeek zag hij echter dat Tsjoe er niet meer was. Verbaasd ondervroeg hij den monnik. Deze sprak glimlachend : „Hij is weggegaan om te luisteren naar het uitleggen der Wet". Meng vroeg waar dat was. De monnik zeide lachend : „Niet ver hier vandaan!" Na eenigen tijd zeide hij, terwijl hij op den muur wees : „Waarom komt Tsjoe niet terug, nu hij al zoo lang weg is?" Meng keek naar het schilderij op den muur, en zag daar nu Tsjoe afgebeeld, die voorover-gebogen lag, als luisterde hij ingespannen ergens naar. De monnik zeide : „Hij wacht al lang op zijn vriendin."

Tsjoe nu had plotseling het gevoel als werd hij door een wervelwind opgenomen : hij werd uit het schilderij naar beneden gebracht. Zijn oogen staarden, en hij stond zwak op zijn voeten. Meng schrok hevig, en ondervroeg hem. Hij zeide slechts : „Onder de rustbank zittend hoorde ik een geklop, zoo hard als waren het donderslagen. Daarom ging ik uit de kamer, om te zien wat of er was." Ze keken nu naar de bloemen plukkende hemelnymphen op het schilderij. Die met den jonkvrouwelijken haartooi droeg echter nu het kapsel eener getrouwde vrouw. Tsjoe maakte verschrikt een buiging voor den monnik, en vroeg wat de oorzaak hiervan was. De monnik zeide glimlachend : „Al het wonderbaarlijke heeft zijn oor-

sprong in den mensch zelve ([2]). Hoe zoude ik u dit kunnen verklaren ?" Tsjoe was zeer terneergeslagen en verontrust, terwijl ook Meng geen verklaring voor het geval kon vinden. Toen stonden ze op, daalden de trappen af en gingen heen.

Over de waarheid en de waarde der occulte verschijnselen.

door Dr P. A. DIETZ.

IV. OCCULTE VERSCHIJNSELEN EN DE GENEESKUNDE.

De betrekkingen van de wereld der occulte phaenomenen tot die der geneeskunde zijn zoo belangrijk, en tevens — tot mijn spijt moet ik het zeggen — nog zoo duister in vele opzichten, dat zij een wat uitvoeriger behandeling vereischen. Het zijn hier voornamelijk de paraphysiologische verschijnselen, die de aandacht vragen. De verschillende methoden, die de geneeskunde gebruikt, om de vele ziekten en gebreken der menschheid zoover in haar vermogen staat te bestrijden, laten zich globaal verdeelen in de volgende groepen :

1. **de bloot mechanische.** Als de arts een gebroken been „zet", en het vervolgens spalkt of in gips zet, ontwrichte ledematen weer op zijn plaats brengt, werkt hij alleen met mechanische middelen. Het eigenlijke herstel wordt aan de natuur overgelaten, maar de kunst schept de gelegenheid dat deze haar werk doen zal, daar zij op zichzelf onmachtig is om de gebroken uiteinden van een been weer tegen elkaar te plaatsen, ja, de natuurlijke neiging der spieren tot samentrekking dit zelfs tegenwerkt. Ook bij de eigenlijke operaties in engeren zin bestaat de hulp in het verwijderen van hinderlijke (beensplinters, gezwellen) en zieke deelen (maagzweer,

(2) Deze uitspraak moet als de kern van het verhaal beschouwd worden. Immers in een korte bespreking der vertelling, die in den Chineeschen tekst op het eigenlijke verhaal volgt, komt de volgende opmerking voor: „Hoe kunnen wij van anderen verlangen, dat zij de innerlijke bewegingen van ons binnenste verklaren, welke voor ons zelf onverklaarbaar zijn?" De zinsnede: „Al het wonderbaarlijke heeft zijn oorsprong in den mensch zelve" is de verklaring der „mystiek". Deze woorden kwamen mij belangrijk voor om den achtergrond van dit verhaal te kunnen begrijpen.

Van Gulik.

tuberculeuze nier). Het eenvoudigste voorbeeld van deze methode is het hechten van een wond welke „gaapt" en het komt alles op hetzelfde neer : het verschaffen van de gelegenheid aan de natuurlijke geneeskracht nu verder haar werk te doen ; het opruimen van wat daarvoor een mechanisch beletsel is.

2. **Het nemen van hygienische maatregelen.** Ook hier bestaat de behandeling in het verwijderen van schadelijke invloeden, maar nu van die welke van buiten op het lichaam inwerken. Dit is het beginsel van een rustkuur, van klimatologische kuren, van de sanatorium-behandeling voor longlijders, van de diëetmaatregelen, van het verwijderen uit een omgeving waar telkens weer infectie wordt opgedaan, enz. Hierbij verhoudt de medische wetenschap zich in zooverre passief, dat een direct ingrijpen in het organisme achterwege wordt gelaten.

3. **De oefentherapie** sluit zich hierbij direct aan ; alleen is deze methode in zooverre actiever dat de natuurlijke functies van het lichaam bewust in hun werking worden aangezet. Ook de massage, de hydrotherapie, het electriseeren, de methode der bloedstuwing (van Bier) behooren in zooverre tot deze categorie, dat hierbij vooral op een soort oefening van den bloedstroom wordt aangestuurd.

4. **De suppletie-therapie.** Men brengt stoffen in het lichaam, die normaliter daarin hooren en voor de gezonde werking daarvan noodzakelijk zijn, maar die door een insufficientie van bepaalde organen daarin ontbreken. Voorbeeld : toediening van schildklierpoeder bij myxoedeem, van insuline bij suikerziekte. Ook het voorschrijven van b.v. zoutzuur, wanneer dit in de maag ontbreekt, de bloedtransfusie en eenige andere manipulaties sluiten zich hierbij aan. Hieraan verwant, ofschoon niet geheel gelijk, is het toedienen van vitaminen-houdende stoffen bij ziekten, die door gebrek daaraan ontstaan zijn (de avitaminosen ; b.v. beri-beri).

5. **De serum- en vaccintherapie.** Ook dit is eigenlijk een soort oefeningstherapie, maar van een eigenaardige soort. Wanneer wij afzien van verschillende variaties, komt de meest typische (actieve) immunisatie-therapie hierop neer, dat door toevoeren van kleine hoeveelheden van een schadelijke stof in de bloedbaan het organisme geprikkeld wordt tot het afscheiden van specifieke anti-stoffen, die dus zoo te zeggen „klaar" liggen en bij een ernstiger bedreiging met een virus van dezelfde soort onmiddellijk bij de hand zijn om hun werk te vervullen. Men zou het de chemische oefen-therapie van het lichaam kunnen noemen.

6. De medicamenteuse-therapie. De meest veelvuldig gebruikte en de meest aangevochtene. Hierbij worden in het lichaam verschillende stoffen gebracht (plantextracten, chemische verbindingen ; in zeldzame gevallen ook bestanddeelen van dierlijke lichamen), die niet tot de eigenlijke voedingsstoffen behooren en ook niet, als bij N°. 4, normaliter in het lichaam worden voortgebracht. Zij worden meestal ingeslikt, ook wel ingespoten onder de huid, in de spieren, in de bloedbanen, of wel op de huid gesmeerd en geabsorbeerd. In enkele gevallen is het niet zoozeer de bedoeling op het organisme zelf te werken, als wel op diverse grootere of kleinere parasieten. Het beginsel, waarop deze geneeswijze berust is altijd : een stof te vinden, die voor de vreemde indringers doodelijk, voor het organisme van den zieke betrekkelijk onschadelijk is. Hiertoe reken ik dus zoowel de diverse „wormkuren", alsook de salversaan en malariatherapie, waar resp. de arsenicum-verbinding en de chinine direct doodelijk werken op de spirochaeta, resp. de malaria-parasieten.

In verreweg de meeste gevallen maakt men zich echter een andere voorstelling van de werking van het medicament. Men is de opvatting toegedaan, dat men door de toevoeging van een nieuwe chemische substantie de in het zieke lichaam plaatsvindende abnormale chemische werkingen in gunstigen zin kan wijzigen. Men tracht er zich in den regel niet al te nauwkeurig rekenschap van te geven hoe dit zou geschieden ; slechts in zeldzame gevallen is het mogelijk hierover iets meer dan vermoedens te uiten. Meestal stelt men zich tevreden, met experimenteel te constateeren, dat deze of die stof deze of die bepaalde symptomatische werking heeft. Vandaar, dat er nog veel problematisch, veel individueels is in de toepassing der geneesmiddelen. Behalve door directe, chemische werking, kan men zich natuurlijk ook voorstellen, dat verschillende organen door het medicament geprikkeld worden en daardoor hun functies beter vervullen, wat den algemeenen toestand van het lichaam ten goede zal komen. Vooral wanneer er gewerkt wordt met kleine hoeveelheden (a forteriori natuurlijk in de homoeopathie) heeft deze zienswijze veel voor.

7. De psychische therapie. Vooral de laatste decennia zeer in zwang in tallooze varieteiten. Persuasie, hypnose, suggestie, autosuggestie, psychoanalyse (Freud), psychanalyse (Stekel), psychokatharsis (Frank), individuaal-psychologie (Adler). Zij beperkt haar werkzaamheid in hoofdzaak tot afwijkingen van psychischen aard : de hysterie en andere neurosen (angsttoestanden, dwangneurosen, psychasthenie, depressie), doch niet

uitsluitend. Het is onweerlegbaar bewezen, dat door suggestie ook organische veranderingen kunnen worden bewerkt : zoo b.v. is men er in geslaagd wratten door suggestieve behandeling te doen verdwijnen : volgens dezelfde methode zijn menstruaal-bloedingen tegengehouden of opgewekt, enz. Van weinig praktische, maar des te meer theoretische beteekenis is het ontstaan van b.v. stigmata onder suggestieven invloed. De behandeling van organische afwijkingen door psychoanalyse (b.v. van struma) is verschillende malen beproefd, de resultaten zijn nog onzeker.

Wij zullen dit overzicht van geneeskundige methoden, dat zeker in detail onvolledig is, niet verder uitwerken. Momenteel van belang is, dat wij over het algemeen constateeren kunnen dat slechts zelden het direct ingrijpen van den medicus als de onmiddellijke oorzaak van het genezingsproces moet worden aangezien. Dit is b.v. het geval bij een deel der operaties (N°. 1), bij de suppletietherapie (N° 4) en bij een, waarschijnlijk klein gedeelte der medicamenteuze therapie (N°. 6), n.l. bij de antiparasitaire methode, waarbij ik onder parasieten ook ziekteverwekkende micro-organismen versta.

Meestal (een deel van N° 1 en verder N° 2, 3, 5, 7, en vermoedelijk het grootste deel van No 6) is ook de officieele geneeskunde aangewezen op de geneeskracht van het organisme zelve, de beroemde vis medicatrix naturae. Verschillende, niet-officieele, geneeskundige (of pseudo-geneeskundige) richtingen plegen het weleens voor te stellen alsof de geneeskunde deze kracht miskende, of er althans zoo weinig mogelijk rekening mede hield. Dit is alleszins onjuist; in het midden der negentiende eeuw is er misschien weleens een strooming in de medische wetenschap geweest, om al het gebeuren in het lichaam als zuiver physisch-chemische werkingen op te vatten, en de doelmatigheid theoretisch uit te schakelen, maar ook hier bleek in de praktijk in den regel de natuur sterker dan de leer. De niet-officieele scholen plegen nogal eens, omgekeerd, de almacht der vis medicatrix naturae zoo hoog op te vijzelen, dat men zich afvraagt, hoe het dan nog mogelijk is, dat er nog zieke menschen bestaan. Dat deze organiseerende, herstellende, finaal werkende kracht in het lichaam bestaat — het is onzinnig het te ontkennen, even onzinnig echter is het te ontkennen dat zij vaak te kort schiet, of eenzijdig of in den blinde werkt, daarom is dan juist het ingrijpen van den medicus noodzakelijk.

En daar ook dit ingrijpen menigmaal niet tot het gewenschte doel leidt, hebben zich naast de officieele geneeskundige school een aantal af-

wijkende richtingen met min of meer succes weten te handhaven. Gewoonlijk zijn zij slechts in één punt éénstemmig, n.l. in het kritiseeren van de officieele geneeskunde. Overigens hebben al deze verschillende richtingen, en er zijn er tallooze, vrijwel niets met elkander gemeen, en het zou zeer onrechtvaardig zijn, ze alle over één kam te scheren.

Het is vooral op dit gebied, dat aan allerlei „occultismen" doende menschen zoo heerlijk kunnen grasduinen. Tegenwoordig duikt zeker om het half jaar, als het niet meer is, een nieuwe „occultistische" geneesmethode op, die natuurlijk afdoende alle kwalen geneest, en waarvan de geestdriftige voorstanders even zware raisonneurs blijken als de voorgangers van tallooze kunstrichtingen, die ons tegenwoordig ook al zoo gelukkig maken met hun nog-te-scheppen meesterwerken. Zelfkritiek is meestal op den loop gegaan, en geen wonder, want de uitgekraamde onzin kan zoo geweldig wezen dat geen enkel aasje gezond verstand het in zulk gezelschap uithoudt. In het September-nummer van : „Uitkomst", het orgaan van de Nederlandsche vereeniging voor Natuurgeneeswijze, las ik weer van de opkomst van een nieuw stelsel, dat de menschheid uit alle misère zal helpen, en ons voorloopig opscheept met den barbaarschen naam van „sepdelenopathie". Deze leert „dat de mensch tusschen kosmos en aarde twee sterke stralingsspanningsverhoudingen (wat zijn dat ?) ondergaat", en natuurlijk acht de „ontdekker" daarvan zich in staat deze, door toediening van bepaalde zouten te kunnen regelen, en daarmede de geschokte gezondheid te herstellen. Weer een ander geeft ons de verzekering, dat iedereen volmaakt gezond blijft, als hij maar vermijdt te rijden, hetzij op de fiets, te paard of in den tram, want dan is er geen harmonie tusschen de kosmische electrische golven die hij opwekt, en de electriciteit, die hij in eigen lichaam produceert. Ook de schijnbaar mystische, in werkelijkheid geweldige huisbakken leer der significa heeft nog niet uitgespookt. Er komt vrijwel geen einde aan den onzin. Eenige der niet-officiëele geneeskundige richtingen vallen niet binnen de belangensfeer der parapsychologie, zooals b.v. de hydrotherapie en de homoeopathie (1). Met andere is dit echter wel het geval.

Het zijn vooral drie soorten van occulte verschijnselen die in ernst de aandacht van den wetenschappelijken parapsycholoog zullen trekken. Daar

(1) Tenzij men — met Ortt („Het wezen der homoeopatische geneeswijze", No. 4 van de brochurenreeks der Ned. Vg. v. Natuurgeneeswijze, Hilversum, 1930) — de homoeopathie als een in wezen psychische methode van behandeling opvat.

is in de eerste plaats de versnelde, soms zelfs zoo te zeggen momenteele genezing van wonden. Meestal zijn dit wonden, die zich door een in godsdienstige extase verkeerend persoon zelf zijn toegebracht. Ofschoon in het materiaal veel voorkomt, dat van uiterst twijfelachtig karakter is, kunnen wij toch de berichten niet zonder meer stilzwijgend voorbijgaan, temeer waar wij in de kunststukjes van sommige (meest pseudo-) fakirs, die wij nu en dan ook hier te lande zien vertoonen, een eerste aanloop mogen zien van dit merkwaardig wondheelend vermogen, dat, als men er in slagen zou de hierbij werkzame kracht te leeren kennen en te richten, van onberekenbaar belang zou zijn voor de lijdende menschheid. Tot nog toe kunnen wij niet veel anders doen, dan van een versnelde of gecondenseerde werking, van de aan het organisme inhaerente geneeskracht spreken — een phrase, die ons niet veel verder brengt. Wij vermoeden verband met andere paraphysiologische werkingen, zooals het opkomen, resp. verdwijnen van stigmata, in het algemeen met de uitbreiding van den invloed van den wil, resp. het voorstellingsvermogen (2) over die werkingen van het organisme, die normaliter daaraan zijn onttrokken.

Misschien iets anders, misschien in wezen slechts gradueel hiervan verschillend, zijn de „wondergenezingen". Zoo oud als de wereld, zijn zij ook in dezen meest modernen tijd niet van de lucht. De aard van den godsdienst maakt hierbij geen essentieel verschil. Ja, in weinig punten is de menschheid zoo conservatief geweest als in dezen. Nog dagelijks worden in de Katholieke kerken wassen ledematen als votiva opgehangen, volkomen gelijk aan de nabootsingen van lichaamsdeelen, die de oude Egyptenaren vijf duizend jaar geleden dankbaar wijdden aan hun genezende goden. Lourdes en Kevelaar verschillen in wezen in niets van de tempels van Asklepios, Apollo of Demeter, waarheen de Grieken pelgrimstochten ondernamen. Een schoon gedicht rest ons uit deze overoude tijden van een, die van blindheid genezen was door een pelgrimstocht naar den tempel van de godin Deo (= Demeter, Ceres) waarbij hij tevens de geheimzinnige, geestelijke „inwijdingen" had ondergaan. Het komt voor in de „Anthologia Palatina", de dichter is onbekend ; het is door Dr. K. H. E. de Jong op meesterlijke wijze in het Duitsch vertaald (3).

---

(2) Zeer ten onrechte nam Coué, die nu ook al bijna uitgediend schijnt te hebben, een fundamenteel onderscheid, en zelfs een antagonisme tusschen „wil en verbeelding" aan.

(3) „Das antike Mysterienwesen", tweede druk, Leiden, Brill, 1919, pag. 190.

„Hin zum Heiligtum führte ein Stab mich, als noch ich profan war;
Nicht an der Weihe und nicht an der Sonne hatt' ich Teil.
Aber die Göttinnen machten zum Mysten mich beider ([4]). In jener
Nacht, das weiss ich, entwich mir von den Augen die Nacht.
Stablos kehrt' ich zurück nach der Stadt, die Weihen der Deo
Preisend mit dankbarem Mund, doch mit den Augen noch mehr."

Overal dragen de „wondergenezingen" hetzelfde karakter ; zij zijn onverwacht, begunstigen slechts een gering aantal van de vrome pelgrims, die zich voor zoover wij erover kunnen oordeelen, in niets onderscheiden van de anderen. De genezing is radicaal. Mij is ten minste geen voorbeeld bekend van slechts gedeeltelijke verbetering. Dat de „wondergenezingen" inderdaad genezingen zijn, is althans voor een zeker percentage onweerlegbaar ; dat zij „wonderen" zijn... daarvoor zou men eerst eens goed moeten uiteenzetten wat men belieft te verstaan onder „wonder" in theologischen of in magischen zin.

Laten wij de genezingen door gebed, door handoplegging, enz. voorloopig rusten; zij vertegenwoordigen alle wondergenezingen in verzwakten vorm. Van meer belang is voor ons het dusgenaamde genezend magnetisme, dat ook heden nog tallooze bewonderaars en beoefenaars vindt, die althans voor een deel te goeder trouw zijn. Wij zijn hier op een gebied, dat iets meer voor contrôle en experiment toegankelijk is dan de wondergenezingen. Hierbij doet zich nu een eigenaardig geval voor. Het meerendeel van de magnetiseurs, en die in hen gelooven zijn overtuigd van het bestaan van een soort fijne stof of uitstraling, waarvoor meestal de zeventiende en achttiende eeuwsche uitdrukking „fluïdium" wordt gebruikt. Deze zou uit het lichaam, en wel voornamelijk uit de handen en oogen, van den magnetiseur uitstralen, en, door den patient worden geabsorbeerd, de meest uiteenloopende physiologische werkingen kunnen verrichten, die tot de genezing van, in principe althans, alle ziekten zouden kunnen leiden. Een physisch agens dus. Men heeft deze hypothese, die natuurlijk op zichzelf niets absurds heeft, op allerlei manieren trachten te bewijzen, veelal verband zoekende met het geheimzinnige „od" van Reichenbach, dat uit magneten, kristallen, dierlijke lichamen, enz. zou uitstralen.

Het komt mij voor, dat in het tegenwoordig stadium nog geenszins

(4) Ook het ziende-worden wordt, met een treffende wending, als een inwijding in het mysterie van het zonlicht opgevat.

een definitieve uitspraak mag worden gedaan; niet in negatieven, maar voorloopig ook niet in positieven zin. Dit is althans zeker, dat geen der tot nog toe aangevoerde bewijzen voor het bestaan van het fluïdium steek houden (⁵).

Tegenover de opvatting der magnetiseurs, dat de — ongetwijfeld nu en dan voorkomende — genezingen bij magnetische behandeling aan een direct van hen uitgaande werking is toe te schrijven, staat dus een andere. Volgens deze is het „magnetiseeren" een vorm van psychische behandeling, waarbij, zooals bij alle psychische methoden, de rol van den geneesmeester slechts een individueele is en de patient eigenlijk zichzelf geneest. In het eerste geval zou de genezing in hoofdzaak afhangen van de „kracht" van den magnetiseur ; in het tweede van het vertrouwen, dat de patient in hem stelt, en in den grond van diens eigen plastisch-regeneratief vermogen. Ik vermijd hier met opzet het door ondoordacht gebruik tot misbruik geworden woord „suggestie", dat heel weinig zegt, wanneer wij het niet in dieperen zin opvatten als een eerste en nog zeer onvolledig stadium van de bewuste beheersching van het entelechisch principe in het levend organisme.

Mijns inziens zou deze, ongetwijfeld belangrijke vraag verreweg het best kunnen worden uitgemaakt door de volgende proef. De voorstanders van het magnetisme beweren, dat het fluïdium ook stimuleerend werkt op den groei van planten. Nu kunnen planten niet gesuggereerd worden, en daarmede vervalt een belangrijke compliceerende moeilijkheid. Men zou nu twee serien cultures van een snel groeiend gewas, b.v. mosterdzaad, moeten aanleggen, in geheel gelijksoortige, goed gemengde aarde, en na zorgvuldig uitzoeken van zooveel mogelijk gelijke zaden. De eene serie moest met „gemagnetiseerd" water worden begoten en geregeld door een magnetiseur worden behandeld, de andere niet. Al heel spoedig zou op deze manier kunnen worden uitgemaakt, wat er waar was van de, meestal nogal zeer positieve, maar even meestal nog in de lucht hangende beweringen der magnetiseurs. Een positieve uitslag, die ik weliswaar niet

---

(5) Ook de resultaten, die Allrutz volgens een nieuwe methode meende te hebben verkregen, zijn bij enkele contrôle-proeven niet bevestigd.

Zie: „A report of a demonstration of experiments on hypnotism by Mr. Gustaf Wallenius (Phil. Mag., Upsala), at the VIIth. international psychological congress at Groningen (Sept. 1926) by F. van Loon and R. Thouless" in: „Proc. S. P. R.", Part. 102, Vol. XXXVI.

Deze onderzoekingen werden bijgewoond door o. m. de Utrechtsche hoogleeraren F. Roels en C. Zwaardemaker.

verwacht, maar daarom toch niet voor onmogelijk houdt, zou daarom van veel belang zijn, omdat daardoor niet alleen de uitstraling als zoodanig werd aangetoond, maar tevens in hooge mate waarschijnlijk zou worden gemaakt, dat deze uitstraling de haar toegeschreven vitale werking bezat, — twee dingen die vaak niet goed onderscheiden worden en die toch lang niet hetzelfde zijn.

Zou er niet eens een magnetiseur te vinden zijn, die genoeg vertrouwen in zijn zaak bezat om zich te leenen tot dit experimentum crucis, dat aan alle twijfelachtigheden een einde zou maken ?

Nog een enkel woord over de z.g. mediamieke diagnostiek en daaraan verwante verschijnselen.

Men kent de hulp, die eventueel de kryptoskopie, hetzij direct, hetzij in den vorm van psychoskopie (dus door bemiddeling van een kleedingstuk of een voorwerp, dat in het bezit is geweest van den patient) aan de medische diagnostiek zou kunnen verschaffen. Reeds Richet heeft, nu al vijftig jaar geleden, het feit geconstateerd. Steeds echter in den zin van proefneming. En vóór hem waren het o.m. de achttiende en negentiende eeuwsche magnetiseurs als Deleuze, Dupotet e.d. die zich met dit vraagstuk bezighielden.

Voor werkelijk praktische toepassing blijft natuurlijk altijd een bezwaar, dat zelfs bij de beste clairvoyanten (die zeer dun gezaaid zijn) het vermogen aan sterke wisseling onderhevig is; dat wij tot nog toe geen zeker middel bezitten, kryptoskopie van telepathie te onderscheiden, waardoor er gevaar is, dat de somnambule niet de werkelijke afwijkingen ziet, maar den invloed ondergaat van de voorstellingen, die of de medicus, of de patient zich van die afwijkingen maken. Kortom, al de bezwaren, die maken dat tot nog toe het raadplegen van helderzienden in rechtszaken maar zelden tot een werkelijk bevredigend resultaat heeft geleid, doen zich hier evenzeer gelden. Zoodat deze methode, ofschoon zij in uitzonderingsgevallen van groot praktisch belang kan wezen, voorloopig nog wel niet systematisch zal kunnen worden toegepast. Eenmaal volmaakt, zou het natuurlijk een ideaal-methode wezen.

Over het wezen der fakir-kunsten.

door

Ir. Felix Ortt.

Wanneer wij in het nummer van Januari 1931 van het Tijdschrift voor Parapsychologie het artikel over de Loyafeesten te Riouw gelezen hebben, bekruipt ons toch een gevoel van onbevredigdheid.

Zeker, de Loya raakt in een soort van trance-toestand, welke te vergelijken is met allerlei soortgelijke toestanden, ontstaan door staren, of bedwelming, of dansen, of hoe dan ook, waarbij het gewone waakbewustzijn verdwijnt en een toestand ontstaat waarin zich verschillende supernormale vermogens van het ons onbewuste openbaren.

Het valt ons niet moeilijk ons voor te stellen, dat in dien trance-toestand verschillende supernormale geestelijke vermogens openbaar worden, bijvoorbeeld telepathische of helderziende, of psychometrische, of zien in de toekomst. We zien dergelijke vermogens herhaaldelijk, bij verschillende personen en onder doeltreffende omstandigheden, te voorschijn komen, en hebben dus reden om te zeggen, dat dit vermogens van het ons onbewuste (of hoe men die diepere lagen van het zieleleven noemen wil) zijn. Waar dus die diepere lagen naar voren komen, of uit die diepere lagen geput wordt, kunnen we zulke supernormale vermogens verwachten.

Iets buitengewoon vreemds of onaannemelijks ligt daar niet in ; het is alleen maar zaak voor den parapsycholoog om nauwkeurig te bestudeeren welke dan de vermogens zijn van die bepaalde ziel (of ziele-toestand), wat de grenzen van die vermogens zijn, onder welke voorwaarden ze te voorschijn komen, en dergelijke vragen meer.

Maar wel wonderlijk, en voor velen onaannemelijk, is het, wanneer die vermogens in strijd komen, of schijnen te komen, met natuurwetenschappelijke of physiologische feiten en wetten. Als men een haak door zijn wang boort, is de physiologische consequentie een leelijke, bloedende wond. Als men op messen of spijkers gaat liggen : een doorboord, bloedend lichaam. Als men blootsvoets door een vuur of over een gloeiende plaat loopt : brandwonden. Chemische wetten bepalen, bij welke temperatuur en duur van blootstelling eraan, het eiwit of de substantie der menschelijke huid, ontleedt, verschroeit, verkoolt.

Wat is er dan, dat in den trance-toestand dit proces verhindert ? Over welke vermogens moet het ons onbewuste beschikken om de chemische en physiologische feiten te verhinderen zich voor te doen, of om de betreffende natuurwetten op te heffen en te neutraliseeren ? In hoeverre grijpt de macht van den geest in het physisch-chemisch natuurgebeuren en op welke wijze moeten wij ons voorstellen dat die ingreep geschiedt en dat een resultaat verkregen wordt dat met alle dagelijksche ervaring zoowel als met alles wat wetenschappelijk is vastgesteld, in strijd is ?

Ik meen dat deze vragen niet scherp genoeg zijn gesteld en geen ernstige poging is gedaan om die te beantwoorden.

Men hoort, ziet of leest over dergelijke supernormale verschijnselen — die ik voor het gemak onder den algemeenen term „fakir-kunsten" samenvat — ; al naar zijn aard haalt de lezer de schouders erover op, praat van „goochelen", of „voor de mal-houderij", of „massa-suggestie", of wel, als hij inziet dat al dergelijke verhalen, die uit de meest verschillende tijden en bronnen convergeeren, toch maar niet als misleiding zijn te qualificeeren, geeft hij er een mooien naam aan ; maar verder wordt er maar liefst over gezwegen.

Doch dit is geen wetenschappelijke houding. Een verhaal als dat der Loya's — één uit honderden die in de parapsychologische litteratuur voorkomen — màg niet weggelegd worden met de opmerking : „'t is raar !" of „het is interessant". Het mag en moet den onderzoeker geen rust laten tot hij het met zichzelf is eensgeworden hoe het wel mogelijk zou kunnen zijn, dat een verandering in den bewustzijnstoestand van een mensch tengevolge kan hebben dat de chemische en physiologische wetten niet meer geldig schijnen, of zijn.

Met andere woorden : de fakirkunsten schreeuwen om een verklaringshypothese. Ik heb inderdaad geen rust gehad voor ik voor mij er een gevonden heb die mij bevredigen kan. Of deze anderen bevredigt, moet blijken. Maar zoo niet, dan blijft voor hen, voor zooverre zij parapsychologische onderzoekers zijn, de eisch dringend een betere hypothese te vorderen.

Allereerst is het mij voorgekomen, dat er een bepaalde groep denkers is, voor wie dit probleem weinig moeilijkheid behoeft te bieden, en dat zijn de psychisch-monisten.

Daar voor hen het physische, en dus ook het physisch-gebeuren, een

psychische voorstelling of psychisch proces is, heeft het principieel niets moeilijks om aan te nemen dat een psychische verandering in een bepaald persoon (den fakir) tot gevolg heeft veranderingen in de algemeene wetmatigheid van de psychische processen, die wij interpreteeren als physiologische of chemische processen.

De gewone materialist of natuuronderzoeker, geeft ook toe dat er natuurprocessen, physische en chemische, bestaan, die altijd op dezelfde wetmatige wijze verloopen, totdat het menschelijk intellect ingrijpt om ze op een geheel nieuwe en ongewone wijze te doen verloopen.

Zoo zijn, zoolang de wereld bestaat, gedurende milliarden jaren, uitsluitend zee-egels ontstaan uit de vereeniging van mannelijke en vrouwelijke zee-egelkiemen. Totdat Jacques Loeb, voor het eerst sinds de „Schepping", levende zee-egels heeft doen ontstaan alléén uit de vrouwelijke eitjes, zonder medewerking van het mannetje.

Nu zal de materialistische bioloog zeggen : „jawel, dat deed hij door chemicaliën en door veranderingen aan te brengen in de concentratie van het zeewater !" Maar hij zal toch niet kunnen ontkennen, dat de aanwending van de chemicaliën niet primair was, doch dat het primaire was de gedachte van Jacques Loeb ; dat dus het primaire viel in de psychische sfeer.

Beiden, de materialist en de psychisch-monist, zullen het dus eens moeten zijn, dat een geestelijk gebeuren de eerste oorzaak is van physiologische gebeurtenissen „noch nie dagewesen" ; ze zullen alleen verschillen in verklaring van de tusschenschakels. De materialist zal daar als regel meer moeite mee hebben, en in het fakir-geval onmachtig zijn die tusschenschakel te begrijpen of te zien — daarom eerder geneigd om dit lastige probleem maar van zich af te schuiven en meer tastbare, meer resultaat-belovende objecten van studie te kiezen.

Maar de psychisch-monist heeft principieël geen moeite. De wetmatige psychische processen, die, zoo ze niet door een bewustzijnsdaad gestoord zijn, steeds zoo verloopen, dat ze op ons den indruk maken van vaste natuurwetten, waaraan de energie-omzettingen, en datgene wat wij als „stof" waarnemen, onderworpen zijn, — zij zijn door de bewustzijnsverandering van den fakir evenzeer getroffen en gewijzigd, als het ontwikkelingsproces der zee-egels door den wil van Jacques Loeb. Er is geen plaats voor principieele verwondering, geen reden tot ongeloof of verwerpen a priori, maar alle reden om rustig te onderzoeken : welke be-

wustzijnsveranderingen in den fakir brengen mede, dat het bewustzijn der aanschouwers in de gebeurtenissen een ander verloop aanschouwt (dus dat de man niet bloedt en zich niet brandt) dan men zonder die bewustzijnsverandering van den fakir reden zou hebben te verwachten.

Bestaat dus het tot dusverre onoplosbare probleem als zoodanig niet voor den psychisch-monist — voor allen, die een ander filosofisch stelsel aanhangen, en dat zijn er zeer velen, is deze eenvoudige oplossing niet aanvaardbaar, niet bevredigend, niet meer dan een frase die geen inzicht geeft. Zoo sta ikzelf er ook tegenover, omdat ik tegen het psychisch monisme te ernstige bezwaren voel, dan dat ik er werkelijk aan kan gelooven, hoezeer het als systeem ook sluit als een bus. Want ten slotte is het een kwestie van geloof, van intuitie, of inzicht of sympathie, hoe men het noemen wil, of men het eene of het andere filosofische stelsel aanvaarden kan, evenzeer als het dit is ten opzichte van een of andere religie.

Ik geloof aan het pneumat-energetisch-monisme, dat wel erkent een verschil in stof en energie eenerzijds, en geest anderzijds, doch beide ziet als attributen van een hoogere eenheid, waarvan de stof (energie) beschouwd moet worden als quantiteit, en de geest (entelechie, ordenend vermogen) als de qualiteit.

Van dit filosofisch stelsel uitgaand, doet zich dus de vraag voor: hoe is het mogelijk dat een wijziging in het ordenend vermogen van de psyche van den fakir tot resultaat heeft, dat de verhoudingen tusschen de chemische potentiaal van de stoffen van het lichaam tot de warmte-potentiaal van de gloeiende kolen, en die van den bloeddruk in de bloedvaten ten opzichte van de verscheuring dier vaten zoo veranderd worden, dat er geen verbranding of bloeding plaats heeft. (Ik neem nu maar deze twee belangrijke typen van fakirkunsten als voorbeelden voor dit onderzoek aan, om niet te langwijlig te worden. Wie wat voor de verklaringshypothese voelt, kan deze toetsen aan andere fakirkunsten, b.v. het mangoboompje, enz.).

Om na te gaan, in welke richting ik meen dat de oplossing gevonden moet worden, begin ik te herinneren aan de leer van Kant betreffende onze aanschouwingsvormen „ruimte" en „tijd" waarin wij de wereld en het wereldgebeuren plaatsen. Wie zich in deze gedachte verdiept, erkent weldra dat inderdaad datgene wat wij ruimte noemen, en voorwerpen in de ruimte, ten slotte voorstellingen zijn die, zooals de natuurwetenschap

leert, op energie-omzettingen berusten, welke naar ons bewustzijn worden overgebracht.

Wij kunnen dus spoedig toegeven dat wij van de dingen der buitenwereld, van hun eigenlijk wezen, niets met zekerheid weten. Wat we alleen zeker weten is, dat ze anders zijn, en moeten zijn, dan de indruk welken ze, via de energie-omzettingen, op onze zintuigen als gezicht, gehoor, tastzin enz. maken.

Zoo is voor den gewonen, met gezond verstand bedeelden mensch, al vrij gemakkelijk de Kantiaansche hypothese van „Das Ding an sich" te aanvaarden. Er is wat, er is een buitenwereld, een ruimte — nu ja, men kan die solipsistisch wegredeneeren, maar in ons diepste wezen zijn wij toch overtuigd dat die er is, dat daar bepaalde physisch-chemische wetten en verhoudingen gelden ; al geven we Kant gaarne toe dat wij van het eigenlijke wezen ervan niets weten, misschien ook nooit iets weten kunnen; zeker niet direct, mogelijk toch wel indirect (zooals over het bestaan van atomen, electronen en ethergolven).

Voor de overgroote meerderheid der natuurwetenschappelijke denkers zal de Ruimte, met haar inhoud van stof en energie, een objectieve realiteit vertegenwoordigen.

Maar met den Tijd, Kant's tweede aanschouwingsvorm, is het wel wat anders. Dat is veel minder een objectieve realiteit. We erkennen wel een onpersoonlijke tijdsmaat, gemeten door de seconde, maar de tijd zelf staat ons niet zoo objectief voor den geest als de Ruimte.

Wat is eigenlijk Tijd ? Einstein definieert het tijdsbegrip niet, maar neemt den tijd aan als één der dimensies van het vierdimensionale tijdruimtelijke heelal.

In mijn „Inleiding tot het Pneumat-energetisch Monisme" heb ik getracht den Tijd te bepalen als „de maat van den weerstand dien de chaos biedt aan de ordening" — voor welke definitie de Tijd een geestelijk (psychisch) karakter krijgt.

Nu is dit niet in strijd met onze ervaring. Wel heeft het wereldgebeuren in de levenlooze stof zoodanig plaats, dat wij dit in de tijdsdimensie met den vasten maat der seconde kunnen meten; anders gezegd, in de zin der definitie : het levenlooze wereldgebeuren vertoont een vasten, regelmatigen of wetmatigen weerstand van chaos tegenover ordening; maar zoodra komt men in de sfeer der levende wezens, of de Tijd krijgt een bij uitstek subjectief karakter. Een uur is voor ons soms als een seconde,

soms als een eeuwigheid. Naar alle waarschijnlijkheid is het tijdsbesef voor kort-levende wezens anders dan voor lang levende. In onzen droom is een heel andere tijdwaardeering dan voor het waakbewustzijn. Voor een stervende kan één seconde een heele levensloop omvatten.

Zoo vinden wij wel grond om in het begrip Tijd iets te vinden dat aan de psyche zeer verwant of althans zeer onder den invloed daarvan is.

En waar de tijdsvoorstelling dus blijkbaar een functie is van de psychische gesteldheid, lijkt het geen te gewaagde stap om als werkhypothese te stellen dat :

Bij bijzondere toestanden der psyche de tijdsordening, die in de levenlooze en levende stof een zekere wetmatigheid vertoont, onder invloed der psyche versneld of vertraagd kan worden.

In de physico-chemie kent men reeds de katalysatoren en fermenten; dat zijn bepaalde stoffen, levenloos of ook van het levende organisme, die, enkel door hun aanwezigheid en zonder dat zij veranderingen ondergaan, de chemische processen vermogen te versnellen of te vertragen.

Het schijnt dus allerminst een te gewaagde hypothese om aan te nemen dat de psyche onder bepaalde omstandigheden werken kan als psychische katalysator, en dat deze de chemische of physiologische processen kan versnellen of vertragen. Hetzij rechtstreeks, door het ordenend vermogen te beïnvloeden ; hetzij middellijk door uitgezonden psychische energie (wat daarom te meer aannemelijk is omdat het vaststaat — o. a. door de telepathie — dat gedachten in wezen energieverplaatsingen zijn).

Aanvaardt men deze hypothese dat de psyche onder bepaalde voorwaarden als psychische katalysator kan optreden, dan hebben wij hierin ook den sleutel tot de verklaring van de fakir-kunsten.

Want de wonden, die de fakirs zich toebrengen, zouden bij een normaal mensch b.v. na een uur ophouden te bloeden en na een maand geheel genezen zijn. Kennen wij aan den fakir het katalyseerend vermogen toe om het ordenend proces b.v. tien duizend maal te versnellen, dan zal het gevolg daarvan zijn dat het bloeden in 1/3 seconde ophoudt (dus praktisch niet te zien is), en dat de wonden in vijf minuten genezen zijn.

En omgekeerd, wanneer bij het loopen over gloeiende kolen of platen het katalyseerend vermogen de chemische inwerking tienduizend maal vertraagt, dan zal, wanneer de fakir vijf minuten lang op gloeiende kolen staat, het effect overeenkomen met dat van een mensch die 1/30 of 1/40

seconde zijn huid aan groote hitte blootstelt, en dan kan de vochtigheid der huid beschadiging voorkomen.

Ik meen, dat in deze richting de oplossing van het probleem gezocht kan worden. In elk geval kan hier een vruchtbare werkhypothese in gezien worden, die ertoe zou kunnen leiden om de psychische katalyseerende versnelling of vertraging experimenteel te toetsen en, zoo mogelijk, onder cijfers te brengen.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

Revue Métapsychique. No. 4 en 5 1930.

Dr. Osty publiceert een verhandeling over : „deux étranges artistes." Deze publicatie betreft in de eerste plaats Mme Marguerite Burnat-Provins, een thans bijna zestigjarige vrouw, die reeds omstreeks 1908 in Fransch sprekende landen eenige bekendheid als schilderes en schrijfster genoot.

Het uitbreken van den oorlog veroorzaakte een zekere storing in haar ziellijk evenwicht. Zij kreeg van tijd tot tijd hallucinaties ; zag (hallucinatorisch) allerlei gestalten en hoorde (eveneens hallucinatorisch) namen. Voorts voelde zij zich gedrongen deze gestalten te teekenen. Osty geeft een aantal reproducties dezer teekeningen.

„Comme genre, facture, aspect, dit-elle, cette production n'a aucun rapport avec mes autres travaux de peintre et de décorateur. Je serais incapable, pour une fortune, de dessiner une seule tête de cette sorte sur commande..." Zij wijst vervolgens op het merkwaardige feit dat het meerendeel van deze koppen leelijk is. Zij zijn haar — die steeds slechts de schoonheid en de harmonie zoekt, en waarvan haar overig werk getuigt — antipathiek. En toch moet zij deze figuren teekenen. Men zou hier van een dwang-teekenen kunnen spreken.

De tweede persoon, die in deze verhandeling wordt besproken, is Mme Juliette Herry. Deze dame heeft een soort van daimonion, een stem welke haar dicteert. Zij hoort deze stem tot haar spreken en schrijft op hetgeen deze haar dicteert. Zoo ontstaan gedichten en proza-stukken.

Dr. Osty is op het gelukkige denkbeeld gekomen deze dame in het Institut Métapsychique te ontvangen en aldaar met haar te experimenteeren.

Zij ging aan een tafel zitten, kreeg genummerde vellen en een penhouder. Men gaf haar een onderwerp op waarover zij schrijven moest en... de vrouw begon te schrijven. Niets stoorde haar. Of men in haar nabijheid

heen en weer liep, sprak of andere dingen deed die haar aandacht zouden hebben kunnen afleiden, dit alles gaf niets. Zij schreef regelmatig door, het eene vel na het andere kwam vol. Zij schreef onder dictée van de geheimzinnige stem. Men bracht haar thee. Mme H. onderbrak haar geschrijf voor een oogenblik om het daarna opnieuw te vervolgen. „On chercherait vainement à l'endroit d'interruption un signe de coupure ou une déviation de la coulée des idées." Osty heeft haar bij herhaling het schrijven doen onderbreken. In de pauzen voerde hij levendige gesprekken met haar. Daarna zette zij echter haar geschrijf rustig voort. Nergens viel eenig hiaat te ontdekken. Ook heeft deze proefnemer haar over de meest uiteenloopende onderwerpen doen schrijven. Gaarne geeft hij toe dat een aantal dezer verhandelingen naar den inhoud van weinig beteekenis is. Maar daarin moet men hier het probleem niet zoeken. Dat ligt echter wel in het feit, dat deze vrouw steeds in staat blijkt te zijn onmiddellijk nadat haar een onderwerp is opgegeven daarover een verhandeling te schrijven, „sans temps de reflexion, sans arrêt de l'écriture".

„Les petits producteurs par subconscience, au clivage psychique bien apparent, ne laisseront pas des œuvres qui figureront en haute place dans l'histoire des lettres et des arts. Toutefois, sans être des génies, ils font comprendre certains génies dont le travail mental ne diffère du leur que par la plus grande valeur de ce qu'il produit."

Ir. R. Warcollier schrijft over telepathie en verbeelding. Zijn uitgangspunt is het bekende associatie-experiment. Men verzoekt iemand om op een prikkelwoord oogenblikkelijk met een ander woord te reageeren. B.v. men zegt : KAART en de proefpersoon reageert daarop met het woord HOND. Introspectie wijst uit, dat hij eenige oogenblikken te voren voor een boekwinkel heeft staan kijken waar men prentbriefkaarten had uitgestald met aardige afbeeldingen van honden.

Warcollier vraagt zich nu af, of bij de telepathische proefnemingen niet een soortgelijk mechanisme in werking kan treden en meent op grond van een, door proefnemingen verkregen, materiaal deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden. Hij spreekt van een „déformation imaginative" waaraan het opgevangen denkbeeld is blootgesteld. Deze misvorming kan zoo groot worden dat wij meenen met een mislukt experiment te doen te hebben. In werkelijkheid kan de ontvanger goed hebben opgevangen, doch het slachtoffer zijn geworden van voorstellingen, die geassocieerd zijn met de ontvangen voorstelling. Andry-Bourgeois schrijft over het werk van

den filosoof Charles Henry. Voorts vinden wij in dit nummer nog het verslag van een lezing, door H. Price te Parijs gehouden over Rudi Schneider.

In N°. 5 publiceert Prof. Richet een verhandeling over het vasten van Theresia Neumann. Hij wijst erop, dat dit geval in het geheel niet op zich zelf staat, doch analoga kent. Hij meent dat wij hier te doen hebben met uitzonderingen op algemeene physiologische regels, dat wij hier staan voor een „physiologie spéciale" waarvan hij zegt dat zij is „tout à fait différente de la physiologie normale". Daarmede zijn wij hier echter niet veel verder gekomen.

E. Pascal houdt een pleidooi voor het hypnotisme, dat, volgens hem, in de moderne psychotherapie te veel op den achtergrond geraakt is. Dr. E. Osty beantwoordt dit artikel en wijst er op, dat de moderne mensch minder hypnotiseerbaar schijnt te zijn dan die van enkele tientallen jaren geleden.

Zeitschrift für Parapsychologie. October — December 1930.

In het October-nummer vinden wij het slot van de vertaling van Price's geschrift over Rudi Schneider. Voorts een verhandeling van Dr. Adolf Schmidt over onderzoekingen met den intuitieven grapholoog (psychometrist) Otto Reiman, welke positieve resultaten opleverden. Dr E. Mattiesen publiceert een verhandeling over spookverschijnselen, welke wij in het November-nummer vervolgd vinden. Hij waarschuwt daarin o.m. tegen de eenzijdige animistische beschouwing der spookverschijnselen van enkele onderzoekers. Deze waarschuwing steunt op een belangrijk aantal, door hem bijeengebrachte gevallen van spokerij, welke hij spiritistisch zou willen verklaren. Het geheel vormt een belangrijke bijdrage tot onze kennis dezer hoogst interessante groep supernormale verschijnselen. Dr. W. Kröner geeft een karakterstudie van den Duitschen jurist Hellwig, die steeds allerlei zonderlinge critieken schrijft op parapsychologische geschriften.

In het November-nummer schrijft onze landgenoot, Mr. R. O. van Holthe tot Echten een artikel over het medium Heinrich Melzer. Op pag. 650 zegt de heer v. H. dat Melzer te Amsterdam, t.h. van mevr. Groen door Prof. Heringa en den psychiater Koster werd onderzocht. Hij verzuimt echter daarbij te melden, dat beide heeren hierdoor geenszins over-

tuigd zijn geworden van de echtheid der verschijnselen. Volgens een mededeeling, door mevr. Groen in Maart 1930 aan een lid der S. P. R. gedaan, hebben de beide heeren Melzer een knappen goochelaar genoemd. Iets dergelijks heeft in April 1930 een dezer beide heeren aan Mr. P. W. de Koning, den voorzitter der S. P. R., gezegd. Het is ondenkbaar dat de heer v. H. onbekend zou zijn met dit oordeel van beide heeren en wij moeten derhalve protesteeren tegen deze voorstelling van zaken, omdat deze den argeloozen lezer suggereert, dat Prof. H. en Dr. K. de echtheid der verschijnselen van M. zouden hebben erkend (1). Het doet ons oprecht leed dit hier te moeten neerschrijven, daar wij zeer wel begrijpen, dat men ons van zekere zijde deze opmerking weer ten kwade zal duiden. Wij kunnen echter de stellige verzekering geven dat het slechts ons streven naar waarheid is, dat ons deze opmerking deed neerschrijven, schoon wij dit ook noode deden. Onze wetenschappelijke plicht gebiedt ons echter hier een woord van protest te doen hooren, ongeacht de gevolgen daarvan.

Wij willen volstrekt niet zeggen dat wij het oordeel van Prof. H. en Dr. K. met betrekking tot Melzer voetstoots aannemen. Beide heeren zijn leeken op het gebied der parapsychologie en werden door mevr. Groen slechts tot dit onderzoek uitgenoodigd omdat zij zich door haar gevoelens in plaats van door haar verstand liet leiden (zie pag. 265 van den tweeden jaarg.). En dan n.b. nog door ongemotiveerde gevoelens.

Met dit al staat het geval Melzer nog steeds onopgelost voor ons. En dit voor een belangrijk deel omdat een paar „gevoelige" en heerschzuchtige dames achter de schermen aan de touwtjes trokken. Het is werkelijk al te dwaas.

Prof. Bleuler schrijft over de kritieken, welke bij herhaling over parapsychologische onderzoekingen geschreven worden, en waarvan een belangrijk deel bij nadere beschouwing niet steekhoudend blijkt te zijn. Dr. Lucas schrijft over het gebruik van gehypnotiseerden in de rechtspraak. „Unter Beobachtung der notwendigen Kritik und unter besonders vorsichtiger Wertung der Ergebnisse kann durch Verwendung des Hellsehens mittels hypnotisierter Medien dem Recht ein neues Hilfsmittel entstehen."

In het December-nummer schrijft Dr. Sünner een verhandeling over de psychometrische begaafdheid van den hiervoor reeds genoemden Otto Reimann, welke hij zeer bijzonder acht. Dr. C. Vogl schrijft over vier

(1) Ook in: „Het Toekomstig Leven" van 10 Dec. l.l., pag. 180, verkondigt de heer v. H. t. E. deze halve waarheid, welke ongetwijfeld op zeer velen misleidend heeft ingewerkt.

zittingen met Frau Silbert. Van haar „echtheid" als medium is hij overtuigd. A. Konecny schrijft over zijn onderzoekingen met het medium Berry Kordon (paragnosie). Dr. F. Freudenberg schrijft over een zitting met Karl Löwen, die door wilsconcentratie voorwerpen aan zijn lichaam zou kunnen doen blijven hangen (zie ook pag. 45 van dezen jaarg.).

Frhr. Droste zu Hülshoff schrijft over een spookverschijning welke periodiek gezien werd in een Duitsch kasteel. Dr. A. Schmidt maakt melding van een soort van profetischen droom van een schooljongen. Hij kreeg, met zijn klassegenooten, van zijn onderwijzeres opdracht een opstel te maken waarin zijn laatste droom werd beschreven. In den nacht van 2 op 3 Februari 1930 droomde de knaap (blijkens dit opstel, waarvan een fac-simile het artikel illustreert) dat hij verdronk. Hij schreef letterlijk : „Ik droomde eens, dat ik baadde. Tegenover de jongens pochte ik er op, dat ik zoo goed kan zwemmen. Opeens gilde ik dat ik verdronk. Toen kwamen de jongens aanzwemmen, maar ik kon mij niet meer boven water houden. Ik begon te verdrinken. Onder het water zag ik den waterman, die het water verdeelt en mij uitlacht. Toen werd ik wakker. Ik was heel blij dat dit alles niet waar was." De jongen illustreerde zijn opstel met twee teekeningen, welke mede gefotografeerd zijn en welke Schmidt mede in zijn artikel heeft doen afdrukken. Van een dezer teekeningen gaf de knaap aan zijn onderwijzeres de navolgende verklaring : „De jongen ligt in bed en droomt. Hij gaat in de rivier, waar zijn vriendjes reeds baden. Achter de springplank loert de waterman en een ander deelt het water. De beide watermannen zijn met giftgroen pastel gekleurd."

Enkele dagen voor zijn dood had de jongen in een zijner schoolschriften mede den kop van den waterman, die hem in zijn droom zoo verschrikt had, geteekend.

Op 6 Februari 1930 ging de knaap met twee vriendjes naar den zoon van een fabrikant, die voor hen een tooverlantaarn zou vertoonen. Op weg daarheen, betraden zij de toegevroren Sazawa. Chudoba (zoo heette de droomer) zakte toen op 3 M. afstand van den oever door het ijs, en riep luid om hulp. Op zijn gegil snelden de beide andere knapen toe en poogden hem te redden. Toen brak ook het ijsvlak onder hun voeten en de drie knapen verdwenen in de diepte en vonden den dood.

Zooals de aandachtige lezer zal hebben bemerkt, hebben wij hier niet te doen met een droom van het conforme type doch met een soort van

Dunne-effect (zie P. A. Dietz : „De paragnostische droom" in N°. 1 & 2 van den eersten jaargang van dit tijdschrift).

Dr. C. Bruck geeft enkele kantteekeningen bij Price's onderzoekingen met Rudi Schneider, Dr. G. Zeller houdt een pleidooi voor de wijze waarop Bradley het probleem der directe stemmen in de eerste plaats wenscht bestudeerd te zien (nadruk leggen op den inhoud der mededeelingen ; de physische zijde van het probleem in de tweede plaats laten komen).

BOEKBESPREKING

Harry Price. Rudi Schneider. A scientific examination of his mediumship. London, Methuen & Co., 1930. 10/6.

Toen ik dit boek gelezen had was mijn eerste werk den heer Price een briefkaart te schrijven waarin ik hem gelukwenschte met de verschijning van dit standaardwerk.

In dit boek vinden wij de resultaten neergelegd van de onderzoekingen, in April 1929 en van half November 1929 tot einde Januari 1930 met Rudi Schneider (een der proefpersonen van den in het begin van 1929 overleden Duitschen parapsycholoog Dr. von Schrenck Notzing) te Londen ingesteld in het : „National Laboratory of Psychical Research".

Bij deze proeven werd steeds gebruik gemaakt van het electrische contrôle-apparaat. Bijzonderheden betreffende dit toestel mede te deelen acht ik niet noodig sinds in ons September-1930-nummer de heer Price ons dienaangaande zelf zoo uitvoerig heeft ingelicht. Wij weten uit dit artikel dat met behulp van dit toestel niet alleen de proefpersoon, doch mede alle op de zitting aanwezigen op één na op afdoende wijze gecontrôleerd worden. Deze eene, niet met behulp van het toestel gecontrôleerde, is de persoon van de dictaphoniste.

Aanteekeningen maken tijdens de zittingen van hetgeen men daarop waarneemt leidt de aandacht van de proefpersoon en de verschijnselen af.

Aanteekeningen neerschrijven na afloop der zittingen brengt ook bezwaren met zich mede. Men wordt er licht het slachtoffer door van min of meer ernstige herinneringsfouten. Price heeft beide klippen weten te ontzeilen door gebruik te maken van een dictaphone.

Zoo'n toestel vereischt nu eenmaal iemand die het bedient en die zich dus tot op zekere hoogte vrij in het vertrek moet bewegen. Price heeft zeer juist ingezien dat hier een aangrijpingspunt voor de critiek dreigde

te ontstaan. Daarom heeft hij de dictaphone geplaatst in een speciaal daarvoor gereserveerde ruimte, welke geheel van het séance-vertrek was afgesloten door middel van muskietengaas Bovendien voorzag hij de persoon, welke dit toestel bediende, van lichtgevende armbanden zoodat men — ook bij gedempt licht — volkomen onderricht was met betrekking tot de plaats waar zij zich bevond.

Het is een vanzelfsprekend feit, dat de persoon van de dictaphoniste ook met zorg gekozen werd ; het was Miss Lucy Kaye, een der bestuursleden (secretaresse) van het laboratorium. Op haar rustte in laatste instantie de verantwoordelijkheid voor de protocollen. Zij heeft zich met een voorbeeldige nauwgezetheid van haar taak gekweten.

Wij weten, dat zekere componenten van ons licht een storende invloed uitoefenen op de tot stand koming van enkele groepen supernormale verschijnselen. Men heeft aan dit euvel wel trachten tegemoet te komen door het houden van donker-zittingen. Onnoodig te zeggen dat daaraan groote bezwaren verbonden zijn. Price heeft zich daaraan dan natuurlijk ook niet willen wagen doch deze storende invloeden door het gebruik van rood licht trachten te ontgaan. In het séance-vertrek werden roode lampen aangebracht, waarvan de lichtsterkte door middel van weerstanden verzwakt, c. q. versterkt kan worden.

Ten einde de storende werking van het licht zooveel mogelijk te ontgaan bedienden de oudere onderzoekers zich mede in een aantal gevallen van een z. g. kabinet, waarin de proefpersoon — in den regel vastgebonden — geplaatst werd. Price heeft met deze gewoonte gebroken door den proefpersoon, gecontrôleerd door het electrische toestel, te doen plaatsnemen in den kring. Het denkbeeld van een kabinet werd door hem nochtans niet opgegeven. In een hoek van de onderzoekkamer werden zware, rood pluche gordijnen opgehangen, welke, te zamen met twee loodrecht op elkaar staande muren, een soort afgesloten ruimte vormden, waarin zich niets anders bevond dan een zelfregistreerende thermometer. Ik kom hier zoo dadelijk nog op terug.

Voor het kabinet werd een eiken tafeltje geplaatst en daarop een prullemand, welke voorzien was van lichtende banden. De proefpersoon en de aanwezigen werden, met het gezicht naar het kabinet, in een halven cirkel daar-om-heen opgesteld. De afstand van proefpersoon tot deze tafel bedroeg steeds ongeveer anderhalven meter. De prullemand stond dus steeds buiten zijn bereik. Zou de proefpersoon nochtans een poging heb-

ben aangewend om met handen of voeten de mand te grijpen, zoo zou dit door de aanwezigen op twee manieren gezien zijn : direct en indirect. (Indirect doordat een of meer der contrôle-lampen gedoofd zou zijn geworden).

Met behulp van den zelfregistreerenden thermometer in het kabinet werd in de eerste plaats bij herhaling geconstateerd, dat tijdens de zittingen de temperatuur in het kabinet iets lager was dan daar buiten. Men heeft op alle mogelijke wijzen trachten na te gaan of hiervoor ook normale oorzaken aansprakelijk konden worden gesteld, doch heeft deze vraag ten slotte ontkennend moeten beantwoorden. Dit verschijnsel deed zich slechts voor tijdens zittingen. In alle andere omstandigheden bleef de temperatuur in het kabinet volkomen gelijk aan die daar buiten.

Wij staan hier voor een bekend verschijnsel ([1]) doch waaraan over het algemeen tot op heden nog niet die aandacht is geschonken waarop het alleszins recht heeft. Het wijst er m. i. op dat ook deze fenomenen aan de wet van het behoud van energie zijn onderworpen.

Met betrekking tot de kabinet-gordijnen werd herhaaldelijk geconstasteerd dat zij tijdens de zittingen over de hoofden der aanwezigen heengolfden, alsof er een krachtige wind in het kabinet stond. In de onderzoekkamer merkte men echter niets van deze „windstooten" doch constateerde er slechts het effect van. Price vermeldt hoe hij en zijn medewerkers getracht hebben dit verschijnsel na te bootsen, doch daar niet in slaagden. Professor Nils von Hofsten, hoogleeraar in de vergelijkende anatomie aan de Universiteit van Upsala kwam diep onder den indruk van dit verschijnsel, dat hij zonder succes trachtte na te maken.

De hiervoor reeds genoemde prullemand was tijdens de zittingen telkenmale de speelbal van het telekinetisch vermogen van den proefpersoon, zij werd een groot aantal malen — voor allen duidelijk zichtbaar — verplaatst door een in den regel onzichtbaar iets. Een enkele maal was dit „iets" echter niet onzichtbaar en zagen de aanwezigen een organische

---

(1) Zoo wordt in b. v. het klassieke onderzoek van Eusapia Palladino door Hereward Carrington gesproken van een kouden stroom welke in de nabijheid van het medium werd waargenomen. De thermometer registreerde deze koude toen echter niet. Mogelijk werd een niet voldoende gevoelig instrument gebruikt. Het instrument, waarvan Price zich bediend heeft, is zeer gevoelig en speciaal voor het meten van kleine temperatuurverschillen door een bekenden Londenschen instrumentmaker vervaardigd.

Wij hopen binnenkort op deze thermodynamische verschijnselen terug te kunnen komen.

structuur in den vorm van een hand en een arm welke de bewerker was dezer verschijnselen van telekinesie. Wij staan hier voor het probleem der materialisatie-verschijnselen. Naar alle waarschijnlijkheid hebben wij hier te doen met de verstoffelijking van een der handen van het z.g. astraallichaam van het medium.

Wanneer Rudi in trance is, openbaart zich in hem, zooals in het meerendeel dezer proefpersonen, een z.g. secundaire persoonlijkheid die zich „Olga" noemt. Spiritisten zeggen over het algemeen dat dit de beschermgeest van het medium is en Rudi is dit geloof mede toegedaan. Price is echter, evenmin als von Schrenck Notzing tot de overtuiging kunnen komen, dat wij hier met een spiritistisch verschijnsel te doen hebben. Zij zijn beiden overtuigd, dat „Olga" niet anders is dan het product der z.g. splitsing der persoonlijkheid zooals het meerendeel der z.g. „contrôlegeesten" der media.

Belangrijk is het echter te weten, dat deze „Olga" herhaaldelijk blijk gaf te weten wat zich achter het zich in trance bevindende medium afspeelde. Dit duidt zeker op telepathische en mogelijk op helderziende faculteiten van den proefpersoon.

Price heeft tijdens het verblijf van Rudi Schneider te Londen bij herhaling aan bekende goochelaars ettelijke honderden ponden sterling belooning aangeboden, wanneer zij — onder dezelfde contrôle-maatregelen als Rudi — dezelfde verschijnselen wisten te bewerkstelligen. Niemand van hen heeft zich echter aangemeld om deze prijzen te verdienen. Dit is mede een sterk argument voor de echtheid der verschijnselen welke bij Rudi te constateeren vallen en waarvan niet alleen Price en zijn medewerkers, doch ook onderscheidene bekende geleerden, die door Price daartoe in de gelegenheid gesteld zijn, getuigen zijn geweest. Hun onafhankelijk van elkaar opgestelde rapporten, betrekking hebbende op verschijnselen, op onderscheidene avonden, vanaf verschillende zitplaatsen waargenomen, geven een waardevolle bevestiging van hetgeen Price ons in zijn boek mededeelt en hij deed goed verschillende dezer rapporten in het boek op te nemen. Zij vormen mede convergente bewijzen voor de echtheid der verschijnselen.

De schrijver heeft zijn boek opgedragen aan de nagedachtenis van Dr. von Schrenck Notzing. Een sympathiek gebaar voorwaar. Het stemt ons alleen weemoedig dat deze pionier de verschijning van dit werk niet meer heeft mogen beleven, dit werk, dat op zoo onmiskenbare wijze de

juistheid van zijn eigen waarnemingen en beweringen bevestigt. Welk een voldoening zou hem dat gegeven hebben in zijn strijd tegen de bij herhaling onbillijke critiek, waarvan deze onderzoeker jarenlang het mikpunt was.

Mijn mede-redacteur heeft in het nummer van September l.l. gewezen op de „concentration en arrière" welke het anti-occultistische front steeds te zien geeft. Het gebied der subjectieve metapsychica heeft het reeds moeten prijsgeven ; de moderne Lehmann Paul Heuzé heeft zich nog slechts op het gebied der objectieve metapsychica kunnen ingraven. De verschijning van dit boek van Price zal hem echter nopen ook op dit gebied opnieuw een achterwaartsche beweging te doen.

Wanneer hij op pag. 182 van de Nederlandsche vertaling van zijn : „Hoe het staat met de Metapsychica" (Leidsche U. M. 1928) de vraag stelt of wij op het gebied der objectieve metapsychica een volledige „ineenzakking" tegemoet gaan (in tegenstelling met de subjectieve metapsychica, waarvan ook hij moet erkennen dat zij zich langzaam maar zeker opwerkt), dan kunnen wij — met Price's boek in de hand — hem antwoorden, dat deze vooruitgang zich thans ook onmiskenbaar op het gebied der objectieve metapsychica begint te doen gelden, dat verschijnselen van telekinesie en materialisatie toch thans ook wel op een wijze bestudeerd worden, waarmede de man van wetenschap genoegen kan nemen, waarmede hij genoegen MOET nemen.

Wie zich tot levenstaak gesteld heeft de studie der parapsychologie te bevorderen weet, dat zijn pad vooralsnog met doornen bezaaid is. In de eerste plaats plaatst het onderzoek zelve ons voor allerlei eigenaardige moeilijkheden. Daarnaast komen dan nog de moeilijkheden welke ons van de zijde eener nimmer zwijgende hyper-critiek in den weg worden gelegd, om dan verder maar te zwijgen van de aanvallen welke tusschen dit alles door van de zijde der openbaringsspiritisten komen.

In den strijd tegen de hypercritiek zal dit boek ons voortreffelijke diensten bewijzen. Het ideaal : zoo te experimenteeren dat er geen speld tusschen te krijgen is, is door Price vrijwel benaderd en wij brengen hem daarvoor dankbaar een eere-saluut.

Ook het medium komt zeer zeker een woord van lof toe omdat het zich steeds gewillig aan de contrôle-maatregelen heeft onderworpen, om-

dat het steeds medegewerkt heeft de proeven in alle opzichten zoo goed mogelijk te doen slagen. Het heeft ingezien, dat in de contrôle-maatregelen geen motie van wantrouwen tegen zijn persoon gelegen was doch dat de geloofwaardigheid der praestaties — zooals Mr. P. W. de Koning op pag. 284 van ons September-nummer zoo juist heeft opgemerkt — niet afhangt van de persoon maar van het geloof in de juistheid en afdoendheid der genomen maatregelen. Price heeft zeer juist ingezien dat, wilde hij het (zeer gerechtvaardigde) ongeloof bestrijden, hij tot de mentaliteit der ongeloovigen moest gaan. En Rudi Schneider heeft daar volkomen vrede mede gehad.

Dit onderzoek heeft bovendien weer eens opnieuw bewezen, dat contrôle tijdens de zittingen de goede harmonie volstrekt niet stoort, gelijk Mr. Van Holthe tot Echten ons in het Juli-1930-nummer (pag. 258) komt vertellen. Er zijn natuurlijk wel omstandigheden denkbaar waarbij dit wel het geval is, doch zeker niet bij een reeks onderzoekingen waarbij proefleider en proefpersoon eendrachtig samenwerken met geen andere bedoeling, dan om het onderzoek vooruit te brengen in het belang der Wetenschap, in het belang der Menschheid.

Met deze korte bespreking van dit belangrijke werk meen ik hier voorloopig te moeten volstaan. Er zullen zich binnenkort wel gelegenheden voordoen waarbij wij op dit boek terug kunnen komen.

Moge de belangstelling er voor zoo groot zijn, dat er weldra een herdruk van noodig zal wezen.

TENHAEFF.

Religieusiteit en abnormaal zieleleven. Zes voorlezingen door Dr. med. H. J. Schou. Uit het Deensch door J. Henzel. G. Ruys' U. M., Zeist, 1931. F. 2, 25, F. 3, 25.

In dit boekje worden, op een zeer populaire en zeer aangenaam leesbare wijze de symptomen van een aantal psychosen beschreven, waarbij vooral de nadruk gelegd is op de onderscheidene vormen van religieusiteit, welke in deze psychosen naar voren treden.

In de eerste plaats richt dit boekje zich tot theologische studenten, godsdienstonderwijzers en predikanten, hoewel het niet uitsluitend voor deze categorieën bestemd geacht dient te worden. Ook de medische stu-

dent zal er veel uit kunnen leeren dat voor hem van belang geacht moet worden, terwijl het mede voor den ontwikkelden leek op psychologisch en psychiatrisch terrein een geschrift is van niet te onderschatten waarde. Een gedrukte volksuniversiteitscursus op het gebied van het abnormale zieleleven ! Het bezit van een dergelijk werkje acht ik voor ontelbaar velen een cultureel belang, daar het leidt tot een beter verstaan van de meest beklagenswaardige onzer medemenschen : zij die afwijkingen vertoonen op het gebied van hun zieleleven.

Kernpunt van dit boekje zijn de uitingen van ziek Christelijk-religieus zieleleven welke zich bij psychische degeneraties voordoen, gelijk b.v. de waan voor eeuwig „verloren" te zijn bij de melancholische depressie. „Onder paranoia of waanzin verstaat men een zielsziekte, die uitsluitend of althans overwegend de intellectueele zijde van het menschelijk bewustzijnsleven aantast. Verdeelt men naar oude gewoonte het bewustzijnsleven in drieën, verstand, gemoed en wil, dan is het dus het verstandsleven, dat lijdt. De patienten hebben wat men noemt „idées fixes" of chronische waanvoorstellingen. Zij meenen b.v. dat ze vervolgd worden, of dat ze iets bijzonder groots zijn, of dat zij het perpetuum mobile hebben uitgevonden, enz... Maar buiten dit eene zijn zij in den regel op alle punten normaal. Zij spreken, denken, handelen en voelen geheel als gezonde menschen, en alleen wanneer men op dat eene punt komt, hun idée fixe, zijn ze absoluut ontoerekenbaar, kan men niet met hen discussiëeren; zijn ze krankzinnig." (pag. 66).

In dit verband wijst de auteur o.m. op personen die aan reformatorische of religieuse paranoia lijden en waarmede vooral de predikant en de pastoor te maken zullen hebben, menschen die zich de profeet des Heeren wanen, Zijn stem vernemen en Zijn opdrachten ten uitvoer moeten brengen.

Wie zich met de studie der parapsychologie bezighoudt en in de kringen der spiritisten en theosofen verkeerd heeft, kent uit eigen ervaring analoga van deze uitingen van ziek Christelijk-religieus zieleleven (1).

---

(1) Het is in een aantal gevallen dus niet het Christendom „an sich" dat de storing in het zieleleven verwekt, evenmin als in een aantal gevallen dit het spiritisme of de theosofie doen.

Wij hebben slechts hier te doen met een abnormale gebruikmaking van die elementen dezer geloofsstelsels waarop de zielszieke, uit hoofde van de structuur zijner psychose op een zeer bijzondere wijze reageert.

Hier naderen wij het probleem der psychopathologische wereldbeschouwingen, zoo nauw verwant aan dat van persoonlijkheid en wereldbeschouwing.

Zoo observeerde ik eens een vrouw op leeftijd die zich in alle opzichten „normaal" gedroeg. Kwam echter het gesprek op de theosofie, dan wist zij het daarheen te leiden dat het onderwerp „Mahatma's" werd aangeroerd en zij vertelde dan dat zij door zoo'n wijzen „Meester uit het Oosten" geleid werd, dat deze geheel voor haar zorgde, dat zij niet at, omdat zij door hem gespijzigd werd en ook nimmer naar bed ging, daar hij haar 's nachts zijn boodschappen deed toekomen. Het was ook heelemaal niet noodig dat zij sliep daar de „Meester" haar lichaam zoo beïnvloed had dat het geen slaap meer van noode had.

Het lot van deze vrouw was eensdeels vereering en anderdeels verguizing van de zijde van een groot aantal personen dat — gespeend van de meest elementaire psychologische kennis — niet in staat bleek te zien dat wij hier te doen hadden met een stakker die aan een vorm van religieuse paranoia leed.

En dit geval staat volstrekt niet op zich zelf. Wij weten nu eenmaal dat de kringen der spiritisten en theosofen — evenals die van vele andere secten (vegetariers, rein-levers, Christen-Anarchisten e.d.) veelvuldig geestelijk onevenwichtigen tot zich trekken. Men versta mij wel. Ik wil hiermede niets ten kwade van deze groepen zeggen (voor de principes van enkele van haar heb ik zelfs de grootste waardeering) doch slechts op een sociaal-psychologisch verschijnsel wijzen waarmede deze groepen rekening hebben te houden. Het publiek interpreteert dit verschijnsel bij herhaling verkeerd en meent dat het deel uitmaken van zoo'n groep tot krankzinnigheid leidt, hetgeen in een groot aantal gevallen onjuist is. Zekere groepen zielszieken worden echter onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden door zekere denkbeelden aangetrokken. „The man in the street" oordeelt echter, praelogisch, „post hoc ergo propter hoc". Hij is niet in staat in te zien dat het lid worden der secte in dit speciale geval juist een gevolg was van de psychose. Zie noot 1.

Op pag. 161 schrijft Schou over Maarten Luther, in het hoofdstuk over religieusiteit en psychische degeneratie, in de paragraaf gewijd aan de hoogere degeneratie. Zijn meening is dat men van psychiatrisch standpunt uit Luther moet houden voor een psychopaath.

Deze meening, welke ons geen verwondering kan baren sinds wij weten dat storingen in het zielsleven bij herhaling bij geniale menschen gecon-

stateerd worden (2), staat niet op zich zelf. Ik wees hier reeds op op pag. 172 van deel 2 van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research", aan de hand van een opstel, in 1913 verschenen in : „The American Journal of Psychology". Sindsdien is weer belangrijk biografisch materiaal over Luther verschenen. Ik denk hier in de eerste plaats aan Hartmann Grisar's geschrift : „Martin Luthers Leben und sein Werk" (Freiburg, Herder, 1926). Wij lezen daarin dat Luther — naast zijn bekende duivelsvisioenen (3), — mede visioenen van engelen, ja zelfs van den Gekruisigde zou hebben gehad. Dit laatste visioen zou hem, volgens zijn eigen zeggen, door den duivel zelf voorgetooverd zijn...

„Een andere keer — aldus Grisar — wordt 's nachts een zak met hazelnoten, welke hij in een kast gesloten had, door toedoen van den duivel, en met het doel hem in zijn nachtrust te storen, „roerig". De noten worden na elkaar tegen de balken van de zoldering gesmeten en zijn bed wordt duchtig heen en weer geschommeld. Niet genoeg. Op de trap hoort hij een gestommel, als liet men daar vaten vanaf rollen". En toch was de trap, gelijk bij nader onderzoek aan Luther bleek, beneden met behulp van een ketting en een grendel afgesloten. Volgens een verklaring van Luther's leerling Mathesius heeft Luther den boozen geest 's nachts bij herhaling in zijn pathmo (d. w. z. op den Wartburg) hooren „stommelen" ; daar zou vaak een strijd gestreden zijn welke deed denken aan de verzoeking van Christus in de woestijn. Toen hij eens zijn kamer aan de vrouw van Hans Berlips moest afstaan, zou ook deze in die kamer een gestommel gehoord hebben „als waren daar duizend duivels in". (Grisar, dito, pag. 182).

Tegen den arts Ratzenberger moet Luther, volgens het beweren van dezen medicus, gezegd hebben, dat hij zooveel last had van spoken en „Poltergeister" omdat hij zoo eenzaam was. Hij zou ze allen door middel van het gebed op de vlucht gejaagd hebben.

---

(2) ..... Je mehr man Biographie studiert, desto mehr wird man zu der Vermutung gedrängt: dieses immer wiederkehrende psychopathologische Teilelement im Genie ist nicht nur eine bedauerliche äussere Unvermeidlichkeit biologischen Geschehens, sondern ein unerlässlicher innerer Wesensbestandteil, ein unerlässliches Ferment vielleicht für jede Genialität im engsten Sinne des Wortes." (E. Kretschmer: „Geniale Menschen", Berlin, Springer, 1929, pag. 28).

(3) Zeer bekend is het duivelvisioen dat Luther op den Wartburg had en waarbij hij een inktkoker naar zijn droombeeld wierp.

Grisar meent, gelijk blijkt uit het derde deel van zijn groote Lutherbiografie (Freiburg, 1911, pag. 618 e.v.), waarin hij op deze dingen dieper ingaat dan in zijn hierboven genoemd werk, dat als uittreksel van zijn groote Luther-biografie dient te worden beschouwd, als een meer populair geschrift, bestemd voor breedere kringen, dat wij hier met niets anders te doen hebben dan met illusies en hallucinaties.

Eenzelfde meening is ook Schou toegedaan, die mede, zij het ook beknopter dan ik hier doe en zonder bronvermelding, van deze verschijnselen gewag maakt. Wie echter op parapsychologisch gebied georiënteerd is, vraagt zich af of het wel juist is „het geluid der noten, welke tegen de zoldering vlogen" te verklaren voor „illusies bij een opgewonden man en veroorzaakt door het knarsen van een windwijzer of het klepperen van een deur of iets dergelijks", gelijk Grisar doen wil.

De parapsycholoog vraagt zich, met Oesterreich („Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 57) af, of wij hier mogelijk niet te doen hebben met plaatselijke en persoonlijke spookverschijnselen.

Het zou inderdaad hoogst interessant zijn wanneer de persoon van Luther eens nader bezien werd in het licht der parapsychologie. Daarmede zou zeker een interessante bijdrage geleverd kunnen worden tot de godsdienstpsychologie.

Doch keeren wij na deze afdwaling wederom tot Schou's geschrift terug. Op pag. 127 spreekt de schrijver over het nut, dat een levend Christelijk geloof voor nerveuse menschen heeft. „Meer dan eenmaal heb ik menschen, die aan hun zenuwen leden, hooren zeggen : „Wanneer mijn religieus leven mij geen steun had gegeven, dan was het reeds lang met mij gedaan geweest. Dan zou ik zielsziek geworden zijn of zelfmoord hebben gepleegd". En zij hebben ongetwijfeld gelijk... Daarom zijn sanatoriën voor zenuwpatienten, die op christelijke grondslag gevestigd zijn, en die in een christelijken geest geleid worden, van buitengewoon groote beteekenis..." Ik zou deze regels volmondig kunnen beamen, wanneer de schrijver hier onder Christelijk verstond : erkennend de broederschap van al wat leeft. Dit nu blijkt hij niet te doen, daar hij anders niet enkele regels verder zou kunnen schrijven dat het ongewenscht is dat men in deze inrichtingen vegetarisch leeft. Ik zou zoo meenen, dat de vegetarische levenswijze een der eerste stappen is welke men, uit hoofde eener waarachtig christelijke levensbeschouwing, behoort te doen. Wie eerbied heeft voor al wat leeft (en dat behoort de ware christen te bezitten) voedt

zich niet ten koste onzer „jongere broeders", gelijk de nobele figuur van Franciscus van Assisi de dieren noemde...

Het is te hopen dat Schou, wiens werk getuigt van een weldadig aandoende menschenliefde, ook nog eenmaal tot d't inzicht moge komen. Ongetwijfeld zal dit zijn — nu alreeds voortreffelijk werk — ten goede komen.

Tenhaeff.

BERICHT.

In vervolg op hetgeen wij op pag. 87 mededeelden met betrekking tot Paul Diebel, berichten wij aan onze lezers, dat wij een zeer belangrijke zitting met hem hadden.

Gezien het feit dat binnenkort een tweede zitting met hem zal plaatsvinden, hebben wij gemeend met de publicatie onzer rapporten te moeten wachten tot ook deze tweede zitting heeft plaats gehad.

Redactie.

INHOUD.

Mededeelingen der S. P. R.

STIGMATA BIJ PAUL DIEBEL

door Dr. P. A. DIETZ.

De vroegere Duitsche mijnwerker Paul Diebel is in verschillende plaatsen van ons land opgetreden met een programma, waarvan men het nut qua publieke voorstelling kan betwijfelen ; uit een medisch, resp. parapsychologisch, of juister gezegd paraphysiologisch oogpunt zijn zijn praestaties echter buitengewoon interessant te noemen.

Ik was dan ook zeer verheugd, toen hij zich bereid verklaarde, in een beperkten kring, bestaande uit een aantal artsen, een psycholoog (Drs. Tenhaeff), eenige journalisten en enkele andere genoodigden zich aan een degelijk wetenschappelijk onderzoek te onderwerpen. De séance vond plaats op Zaterdag 29 November 1930 in een zaaltje van een bekend restaurant in den Haag ; de utensiliën, noodig voor het onderzoek, waren door een der aanwezige artsen meegebracht.

Paul Diebel is een flink gebouwde man van 34 jaar. Zijn lichaamsbouw nadert het meest dat van het z. g. pyknische type volgens Kretschmer (1) ofschoon hij daarvan niet een alleszins zuivere representant kan worden genoemd. Hij is levendig, vroolijk, vertelt gaarne van zijn vroegere avonturen en maakt een alleszins gunstigen indruk. Hij verhaalde in zijn jeugd in geringe mate parapsychologische vermogens te hebben vertoond (spontane paragnosie), welke echter op lateren leeftijd niet meer voorkwamen.

In den oorlog streed hij aan het Oostelijk front, werd door de Russen gevangen genomen, slaagde er in in Russisch officiersuniform te ontsnappen, werd echter ontdekt en wegens het dragen van dit uniform als spion beschouwd en ter dood veroordeeld. In den nacht voordat het vonnis voltrokken zou worden, sneed hij zich in wanhoop de polsslagader door, werd des morgens door de Russen gevonden, en, als dood beschouwd, in een leege goederenwagen neergelegd. Daar kwam hij echter tot zichzelf, bemerkte dat de bloeding was opgehouden, ontvluchtte en werd

---

(1) E. Kretschmer : „Körperbau und Charakter", Springer, Berlijn.

door een molenaar opgenomen. Na zijn herstel werkte hij als knecht bij dezen molenaar tot het sluiten van den vrede.

Diebel schrijft het feit, dat hij niet doodgebloed is, toe aan den heftigen levenswil, die in hem ontwaakte, toen hij zijn bloed uit den geopenden slagader zag wegstroomen. Daargelaten of nu deze opvatting juist genoemd mag worden — het is zeer waarschijnlijk dat de polsslagader alleen aangesneden en niet doorgesneden is geweest en dat de geleidelijk verminderende bloeddruk de bloeding deed ophouden — in elk geval is na dit avontuur bij hem de gedachte opgekomen, dat het mogelijk moest wezen den bloedsomloop en verschillende andere functies, o. a. het pijngevoel, willekeurig te leeren beheerschen. Hij verklaart zich hierin stelselmatig te hebben geoefend en geleidelijk zijn merkwaardige vermogens te hebben verworven.

Diebel is er zich zeer wel van bewust, dat „suggestie" een groote rol speelt bij zijn praestaties en vertelde o. a., dat hij zich een tijdlang zoo had gewend aan het gebruiken van citroenkwast, dat eens, toen deze niet te krijgen was, niets wilde gelukken voordat hij er toch nog een meester kon worden.

Op zijn publieke séance (zie ons November-nummer) doorboorde Diebel, op het podium gezeten, zich de hand tusschen de middenhandsbeenderen met een dikken stalen priem, en liet met een soort van korte pijlen op zich schieten, zonder eenige pijn te bespeuren — of juister: zonder dat eenige teekenen van pijn bij hem te bespeuren waren en zonder dat er bloed te voorschijn kwam. Deze, in de eerste plaats op het effect berekende vertooning, achtte ik uit een wetenschappelijk oogpunt van weinig belang. Plaatselijke gevoelloosheid en het ontbreken van bloeding bij verwonding zijn bij hysterische vrouwen — ofschoon niet in dezelfde mate — geen ongewone verschijnselen. Wij hadden daarom afgesproken, dat hij op onze séance alleen het weenen van bloedige tranen, het „zweeten van bloed" en de kruisvormige stigmata zou vertoonen.

Om 7 ure ontmoette ik Paul Diebel in het bedoelde restaurant. Er was n. l. bepaald, naar aanleiding van een bespreking met een arts, die meende dat hij verschillende trucs moest gebruiken, dat Diebel zich twee uur van te voren onder contrôle moest stellen. Ik heb hem dan ook dien avond van 7 uur af tot het sluiten der séance, te ongeveer 11 uur, geen oogenblik uit het oog verloren.

Ik kreeg den indruk dat Diebel dien avond — ofschoon hij dat niet wilde toegeven — vrij zenuwachtig was.

Het lichamelijk onderzoek, omstreeks half negen ingesteld, had tot uitslag, dat werd gevonden een polsfrequentie van 136; de pols was voorts iets gespannen, aequaal, regelmatig, goed gevuld, niet celer. De bloeddruk, tegelijkertijd rechts en links opgenomen, bedroeg maximaal 160, minimaal 90, dus een beetje aan den hoogen kant. De conjunctivae waren licht geïrriteerd, maar veel minder dan op den avond van de publieke séance ; bij bezichtiging met de loupe kon geen verwonding worden geconstateerd. De tonus van den oogbol was normaal. De pharynxreflex was afwezig. De overige reflexen waren normaal. De sensibiliteit was ongestoord, er was eerder hyperaesthesie te constateeren. Over de linkerpols liep het litteeken, afkomstig van de poging tot zelfmoord ; aan linkerzijde van borst en rug, benevens aan den l. arm. litteekens van in den oorlog bekomen verwondingen ; verder waren op de borst eenige kleinere litteekens te zien, afkomstig van de pijlwonden die Diebel zich op de publieke avonden laat toebrengen. Er viel een matige dermatographie te constateeren, geenszins sterker dan normaal ; de met eenige kracht met den steel van een percussie-hamer over de huid gevoerde streken kwamen onmiddellijk daarna op als witachtige strepen, met iets verhoogden rand.

Om kwart voor negen werd een bloedproef uit den vingertop genomen. Het haemoglobinegehalte was 80 Sahli (dus 100 %), het aantal roode bloedlichaampjes bedroeg 5.610.000 per cmm., het aantal witte 5500; de kleurindex was kleiner dan 1, het kan alles alleszins normaal, volwaardig bloed worden genoemd ([2]).

Om negen uur begon de eigenlijke seance ; de pols had toen een frequentie van 112 ; Diebel begon zich blijkbaar meer op zijn gemak te gevoelen. In den loop van den avond daalde het aantal slagen nog tot 100, later tot 92 per minuut. Diebel had zich reeds, in het bijzijn van mij en nog een ander, zeer sceptisch arts, Dr. P., geheel ontkleed en een zwarten zwembroek aangetrokken, een kwartier te voren door een onzer in een winkel gekocht. Vervolgens nam hij plaats in een leunstoel, die boven op de tafel geplaatst was, zoodat hij voor alle aanwezigen goed zichtbaar,

(2) Mijn bijzonderen dank in dezen aan mej. Reuvens, analyste, die de moeite nam nog dienzelfden avond, ofschoon het zeer laat geworden was, het werk van het tellen der bloedlichaampjes uit te voeren.

in het volle licht der rijkelijk voorhanden electrische lampen gezeten was.

Diebel wilde met het „bloedzweeten" beginnen. Dr. P. deed vervolgens het voorstel, dat Diebel zou probeeren het bloed te voorschijn te brengen op twee vooraf bepaalde plaatsen van het lichaam. Diebel antwoordde, dat dit experiment nieuw voor hem was maar dat hij zijn best zou doen. Dr. P. teekende met een dermatographisch potlood twee cirkels op de huid, van ongeveer 5 c.M. middellijn, één aan den linkerborstkant ter hoogte van den ribbenboog (zie figuur A.), de andere op den rug even onder en binnen de punt van het linkerschouderblad. Om ongeveer 9.20 begon Diebel zich te concentreeren ; hij trekt hierbij alle spieren van zijn lichaam heftig samen; het kost hem klaarblijkelijk inspanning. Hij is echter blijkbaar niet in trance en spreekt telkens op drukken toon met de aanwezigen. Hij herhaalt, dat het experiment nieuw voor hem is en dat het niet zeker is dat het lukken zal ; betreurt het dat er twee plaatsen zijn aangewezen ; nu is zijn aandacht verdeeld, daardoor zal het langer duren voor er iets gebeurt. Wij raden hem aan desnoods de eene plek te negeeren, maar hij zegt dat zij hem beide vasthouden.

Ik observeer onderwijl onder de loupe de plek A. ; na ongeveer 10 minuten zie ik daar een klein stipje, even boven het middenpunt van den cirkel, zich donkerder kleuren ; het is alsof er een klein, bruinrood vlekje opkomt ; het wordt echter niet grooter en verdwijnt na eenigen tijd weer.

Diebel zet zijn pogingen voort. Na ruim 20 minuten zien wij plotseling de bloeding optreden op den voorkant van de linkerdij, eenige c.M. onder het midden (op de fig. D.) en even daarna, iets meer naar binnen (zie op figuur E.), op de grens van voor- en binnenkant van de dij, zoodat het bloed de rechter dij bevlekt. Het bloed schiet plotseling tevoorschijn, terwijl het een oogenblik later langs de dij naar beneden druppelt. Er wordt geconstateerd, dat de maximum bloeddruk onderwijl niet noemenswaard verhoogd is : zij is gestegen tot 165. Er wordt een poging gedaan ook hier een bloedproef te nemen, maar daarvoor is het helaas te weinig. Het maakt den indruk van normaal, onverdund bloed. Om de plaats vast te leggen, worden de plekken met een dermatographisch potlood omcirkeld.

Na afwisschen van het bloed worden de huidplekken binnen de cirkels nauwkeurig eerst met zwakke, daarna met sterke loupevergrooting afgezocht. In D. wordt de iets of wat verwijde opening van een talkkliertje zichtbaar, het is omgeven door een licht hyperaemische hof van

ongeveer 1 m. M. middellijn. Van eenige verwonding is geen spoor te zien. In E. is in de huid in het geheel niets te vinden. Even voor tienen hetzelfde verschijnsel op de plek B., even onder den navel ; ook hier kan het nauwkeurigste onderzoek niets abnormaals aan de huid vinden.

Na eenigen tijd rust zal Diebel een poging doen om bloed te weenen. Hij begon hiermede tegen half elf. Deze proef is niet geslaagd. Er kwamen zelfs geen gewone tranen te voorschijn. Maar onderwijl hernieuwde zich weer het bloeden op plek C., even rechts van den navel. Ook hier bij onderzoek niet de kleinste huidopening te bespeuren.

Daar het bloedschreien niet lukken wilde, en Diebel zichtbaar vermoeid raakte, werd overgegaan tot de nieuwe proef : het doen verschijnen van het kruis. Ook hier werd op ons verzoek de plaats van te voren bepaald. Men koos hiervoor, om straks te bespreken redenen, den voorkant van de rechterdij. Diebel verzocht de huid op de gewenschte plaats aan te raken met een koud, stomp voorwerp. Dr. v. d. S. stippelde hierop — met het uiteinde van een reageerbuis — de vorm van een kruis ter plaatse uit en in den stand van F. op de bijgevoegde teekening. Het waren uiterst lichte aanrakingen. Vijf minuten daarna kwam plotseling het kruis op, juist op de gevraagde plaats, in den gevraagden vorm en stand ; de afmetingen waren, naar schatting : de lange arm 6 a 7, de korte arm 4 c.M. Het kruis teekende zich duidelijk rood tegen de omringende, blanke huid af : de lijnen waren ongeveer 1 ½ c.M. breed en niet verdikt. Ik kan het phaenomeen, dat zich vertoonde, terwijl ik de bedoelde plek aandachtig bekeek, het best vergelijken met een sterke blos in kruisvorm. Na ongeveer 10 minuten verdween het verschijnsel, dat merkbaar emotie onder de aanwezigen verwekte, langzaam. Een onmiddellijk uitgevoerde contrôleproef : een streek met de steel van een percussiehamer over de huid, bewees dat slechts de gewone, matige, direct opkomende, witte dermographie bestond. Trouwens, de aanrakingen met het reageerbuisje waren te licht geweest om dermographie op te wekken en bovendien niet continu : alleen de grenzen waren even uitgestippeld.

Diebel, door dit succes aangemoedigd, verhaalde dat gewoonlijk het kruis op het midden van de borst verscheen, en maakte daarbij, met levendig gebaar, met den vinger even een kruisteeken op het borstbeen — onmiddellijk daarop verscheen t. p. (zie op de fig. G.) hetzelfde teeken als bij F., alleen iets kleiner. Een derde poging om een kruisteeken te doen verschijnen op de plek H. mislukte.

Daar Diebel zichtbaar vermoeid was, werd de proefavond, die voor de aanwezigen zeer bevredigend verliep, beëindigd.

Diebel verklaarde dat het hem ditmaal moeilijker was gevallen dan op zijn gewone publieke avonden ; het had ook langer geduurd dan gewoonlijk. Hij schreef dit o. a. toe aan het betrekkelijk kleine aantal (een dertigtal) aanwezigen. Hoe meer menschen hoe beter hij werkt, zegt hij. Hij wees eenige onder de bijstaande artsen aan, als hem in het bijzonder hulp-verstrekkend bij zijne pogingen, door een soort sympathie, welke van hen uitging ; van anderen voelde hij die invloed niet.

Daar hij zich min of meer in zijn eer voelde aangetast doordat het bloedschreien was mislukt en hij er niet in geslaagd was binnen de aangebrachte cirkels huidbloeding op te wekken, bood hij uit eigen beweging een demonstratie aan in Januari a. s. (1931) ; hij meende zich in dien tijd zoover te kunnen oefenen, dat hij op elke gevraagde plek bloed naar buiten zou kunnen doen treden, hetgeen door alle aanwezigen gaarne werd aangenomen.

In de navolgende discussie bleken alle aanwezige artsen overtuigd van de echtheid der verschijnselen ; speciaal omtrent het kruis bleek men algemeen van opinie, dat het alleen kon worden verklaard door het aannemen van een directen psychogenen invloed op het bloedvaatstelsel. Een der aanwezigen verklaarde zich nog niet ten volle overtuigd van de echtheid van het bloedzweeten. Hij meende dat het niet ondenkbaar was, dat te voren een verwonding met een zeer fijne mandrijn was toegebracht in de diepte, waaruit later door spiersamentrekking bloed werd gedreven. Alleen het uittreden van bloed uit een van te voren door den onderzoeker bepaalde plaats, òf een observatie van vier à vijf uren van te voren achtte hij absoluut bewijzend.

De andere aanwezigen, ook zij die van te voren zeer sceptisch waren geweest, achtten dit uitgesloten. Wel is bekend, dat een steek met een uiterst fijne naald bijna onzichtbaar kan wezen, maar wij achtten het niet mogelijk, dat nog na eenige uren door dit fijne wondkanaal bloed naar buiten wordt geperst. Bovendien zou door dit uitpersen van bloed toch het wondkanaal weer verwijd en dus zichtbaar moeten zijn geworden. Jammer genoeg schoot mij niet te binnen, dat de laatste bloeding (C.) ruim drie en een half uur na het begin der contrôle was geproduceerd, zoodat aan den eisch van „vier of vijf uur", althans wat het minimum betreft, bijna is voldaan.

Mijn persoonlijke conclusie uit deze waarnemingen, die ik onder de meest gunstige condities heb kunnen doen, is deze, dat zonder restrictie alle de verschijnselen bij Paul Diebel echt zijn. De beschuldiging, in eenige bladen geuit, dat hij zich kleine wonden zou toebrengen en zich te voren een kruisvorm in de huid drukte, om dit dan, door bloed naar de bewuste plaats te persen, te doen opkomen, kan alleen worden volgehouden door hen, die het geval niet bestudeerd hebben, en het — vanuit hun bureau — beter willen weten dan zij die dit wel deden. Niet alleen dat het kruis op de dij op een tevoren vastgestelde plaats en in een tevoren vastgestelden stand verscheen, maar, als een dergelijke praeparatie had plaats gevonden, zouden, onder den invloed van het persen, bloeding en kruisfiguur op dezelfde dij tegelijk moeten zijn opgekomen, terwijl er tusschen beide verschijnselen bijna een uur verliep.

Ik zeide zooeven, dat er niet genoeg „uitgezweeten" bloed voorhanden was voor een volledig bloedonderzoek. Toch hebben wij een kleine hoeveelheid opgevangen. Onder den microscoop maakte het geheel den indruk van normaal bloed. Dit was tegen mijn verwachting : ik had ondersteld, dat het „verdund" bloed zou wezen : met veel serum en naar verhouding te weinig celelementen.

Het ontstaan van het kruis — wanneer wij nog in de gelegenheid komen Paul Diebel andermaal te onderzoeken is het onze bedoeling hem te verzoeken ook andere figuren, zoo mogelijk, te produceeren — is afhankelijk van plaatselijke uitzetting van capillaire huidvaten. Deze staan onder invloed van tweeërlei soort zenuwen : de vaso-constrictoren en de vaso-dilatatoren; de eerste doen deze bloedvaten samentrekken, de tweede doen ze verwijden. Op geen van beide heeft onze wil invloed, maar zij reageeren op psychische aandoeningen. Zoodoende komt het dat wij bleek worden bij plotselinge schrik of blozen bij schaamte. Gewoonlijk worden zij over groote uitgestrektheden tegelijk in werking gezet, maar men kent ook wel gevallen, waarin een „vlekvormig" blozen optreedt.

Het merkwaardige is nu hier : 1. het optreden in vooraf bepaalden figuurvorm, en op de vooraf bepaalde plaats, en 2. de invloed van den wil, of, als men dit liever hoort, van de autosuggestie.

Diebel is dus in staat, vanuit zijn centraal zenuwstelsel (dus zijn denk- of voorstellingsvermogen) willekeurig prikkels uit te zenden naar

bepaalde deelen van het autonome zenuwstelsel, en wel deze zeer sterk te localiseeren (3).

Moeilijker is het, de wijze, waarop het bloed te voorschijn komt, te begrijpen. Een tevoren gemaakte wonde is, om de boven beschreven redenen, uitgesloten. Diebel past op zijn huid geen andere bewerking toe dan dat hij, volgens eigen zeggen, zijn lichaam geregeld scheert, zoodat de bij personen van het pyknische type nogal sterke beharing bij hem niet opvalt.

Wij kennen twee manieren van bloeding : die waarbij bloedvaten worden verscheurd (per rhexin) en die waarbij het bloed door de ongeschonden wanden der capillairen naar buiten treedt (per diapedesin). Van het eerste kan hier geen sprake zijn : een barsten van kleine, onderhuidsche bloedvaatjes is uitgesloten, al was het alleen maar omdat Diebel, die soms dagen achtereen zijn bloedingen produceert, dan vol sugillaties („blauwe plekken") zou moeten zitten.

Wij zouden dus kunnen denken aan bloeding „per diapedesin". Plaatselijk zouden, onder den invloed zijner voorstellingen, de wanden van de onderhuidsche haarvaten doorlaatbaar worden. De sterke spierspanningen, welke Diebel opwekt, zouden dit bloed dan door de „huidporiën", d. w. z. de uitmondingen der zweet- en talkkliertjes, naar buiten drijven. Diebel zelf stelt het zich klaarblijkelijk ongeveer zoo voor, waar hij van „bloedzweeten" spreekt. Inderdaad geloof ik, dat iets dergelijks optreedt bij het „bloedschreien". Dit werd wel is waar niet geproduceerd bij onze private zitting, maar ik was in de gelegenheid het onder gunstige omstandigheden waar te nemen bij de publieke séance. En toen waren de conjunctivae zeer sterk hyperaemisch ; gegeven de geringe dikte van het bindvlies kan ik mij zonder moeite voorstellen dat bij sterke bloedpersing naar het hoofd bloed uittreedt en zich met het traanvocht vermengt.

Hoe verleidelijk het nu ook is dezelfde verklaring op het z.g. „bloedzweeten" toe te passen, zoo heeft dit toch zijn eigenaardige moeilijkheden. Terwijl bij de conjunctivate bloedingen het zeer begrijpelijk is, dat zij plaatselijk optreden bij algemeene verhooging van het bloedvolumen naar het hoofd, daar immers de bindvliezen van het oog het bloed veel eerder zullen doorlaten, is dat bij het locaal uittreden van bloed minder gemakkelijk in te zien. Maar dit is niet het grootste bezwaar. Stellen wij, dat Die-

(3) In ons Januari-nummer beschrijf ik de kruisfiguur van Diebel als : „een weinig verheven boven de oppervlakte van de huid." Dit is onjuist, naar nauwkeurig onderzoek mij leerde.

bel het vermogen bezit, overigens al merkwaardig genoeg, om op bepaalde plaatsen van zijn lichaam de onderhuidsche haarvaten doorgankelijk te maken, en vervolgens door spierpersing het bloed door de poriën heen te drijven. Wat zouden wij dan moeten zien ? Het bloed zou zeer geleidelijk, in fijne druppeltjes, op de huid moeten verschijnen ; deze zouden moeten samenvloeien en ten slotte een bloedvlek moeten vormen. Na afvegen van het bloed zouden de uitmondingen der zweet- en talkkliertjes noodzakelijkerwijze iets verwijd moeten zijn en hun omgeving hyperaemisch. Wij vinden echter niets van dit alles. Wel constateerde ik ongeveer in het midden van de plek D. de iets verwijde opening van een talkkliertje, omgeven door een hyperaemische hof, maar op de overige plekken was niets, zelfs niet bij sterke loupevergrooting, van iets dergelijks te bespeuren.

Ik heb mijn eerste opvatting, dat het bloed daar doorheen gekomen was, niet kunnen handhaven : het was slechts een van die tallooze kleine huidafwijkingen, die bij ieder mensch voorkomen, en zooals ook nog hier en daar elders op de (afgezien van de litteekens) zeer gave en blanke huid van Diebel te vinden waren.

Maar juist het opkomen van het bloed is raadselachtig ; het ontstond terwijl zeker een dertig paar oogen hem belangstellend bekeken. Daar waar een moment te voren nog niets te zien was, bevond zich plotseling, zonder overgang, een bloedvlek ter grootte van een kwartje tot een twee-en-een-halve-centstuk ; en het bloed begon direct naar beneden te druppelen.

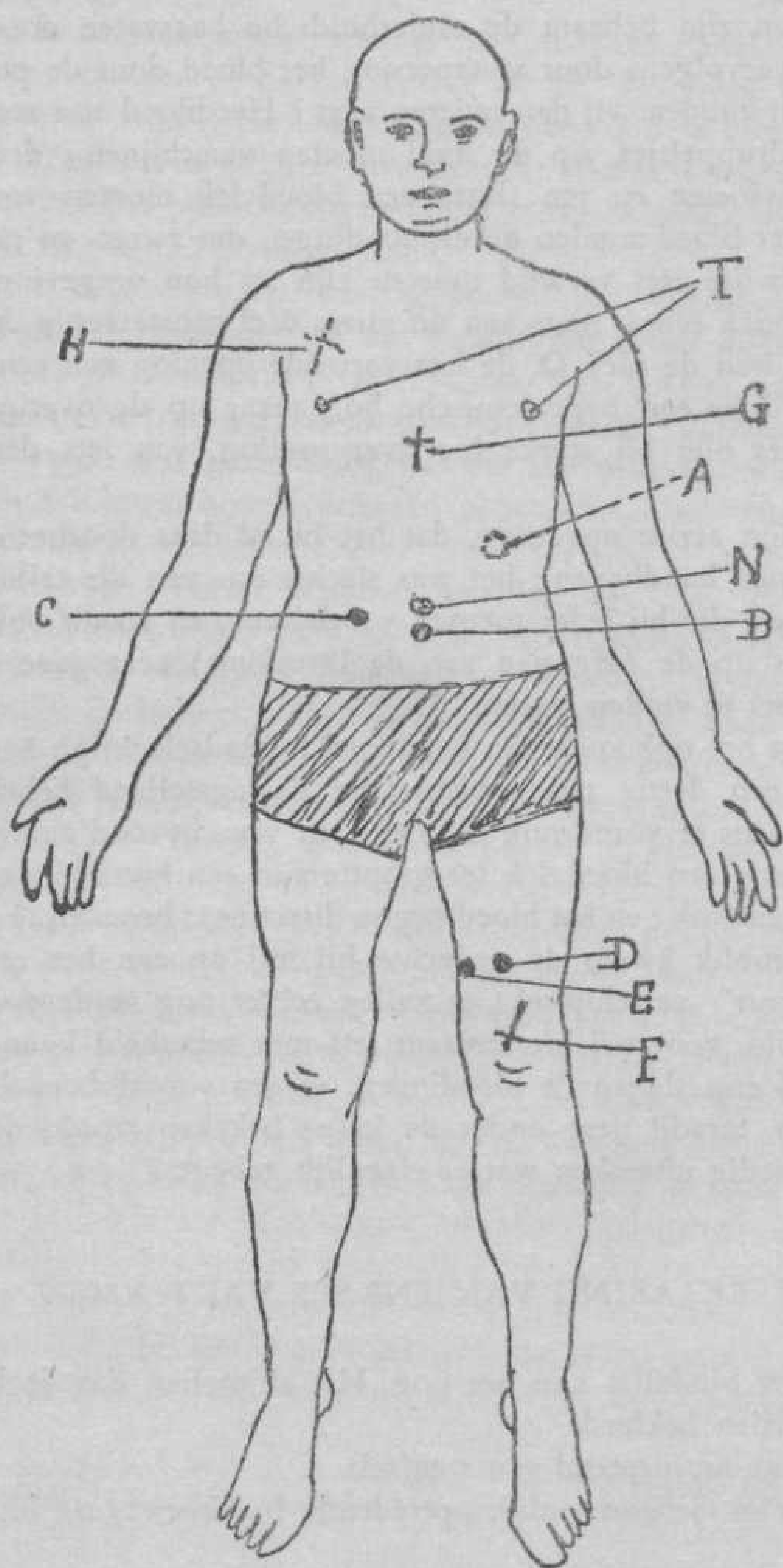
Een oogenblik kwam de gedachte bij mij op aan het zeldzame en curieuze „apport" -verschijnsel ; er zullen echter nog verdere waarnemingen noodig zijn, voor wij hieromtrent iets met zekerheid kunnen zeggen. Mocht Diebel erin slagen de bloedingen op een vooraf bepaalde plek te doen ontstaan, terwijl deze onder de loupe bekeken wordt, dan kunnen wij allicht spoedig uitmaken wat er eigenlijk gebeurt.

VERKLARING VAN ENKELE VAKTERMEN.

Conjunctiva = bindvlies van het oog. Het slijmvlies, dat de binnenzijde der oogleden bekleedt.

Tonus = spanningstoestand van weefsels.

Pharynxreflex = de gewoonlijk optredende braakbeweging bij aanraking

T
H
G
A
N
C
B
D
E
F

van de keelholte met haar wanden (overgang tusschen mondholte en slokdarm).

Hyperaesthesie = overgevoeligheid.

Haemoglobine = de kleurstof der roode bloedlichaampjes.

Hyperaemie = verhoogde bloedsaandrang.

Autonoom = zelfstandig. Hier gebruikt in de beteekenis van : niet aan den bewusten wil onderworpen.

Dermatographie = dermographie = het opteekenen op de huid van belangrijke punten of lijnen.

Men vat onder dit begrip echter ook samen een reeks van symptomen bestaande uit het optreden van plaatselijke veranderingen van de huid onder invloed van mechanische huidprikkels op de huidbloedvaten.

Bij zeer prikkelbare huidvaten treedt op de plaats van aanraking krachtige vaatkramp op, die zoo intensief kan zijn, dat het tot doorzweeting van lymphe door de vaatwanden komt alsmede tot locale oedematiseering (oedema = waterzucht) van de huid. Op de plaats waar deze geprikkeld werd wordt dan een walvormige verheffing zichtbaar, bleeker dan de omgeving.

Deze urticaria-achtige (urticaria = neteluitslag) oedematisatie van de huid kan bij enkele nerveuze personen niet al te zelden worden waargenomen.

Bij Diebel nu was van dit alles niets te bespeuren. Zijn huid reageerde normaal op mechanische huidprikkels.

Zeer tot ons leedwezen heeft de tweede zitting met den heer Diebel nog niet plaats kunnen vinden, daar hij een aantal contracten in Duitschland heeft na te komen.

Wij hebben gemeend onzen lezers dit rapport thans niet langer te mogen onthouden (zie pag. 144). Mogen wij weldra in de gelegenheid zijn een tweede te laten verschijnen.

Redactie.

STIGMATA BIJ PAUL DIEBEL.

Séance 29 Nov. 1930.

T. = borsttepels.
N. = navel.
A. = Plek door Dr. P. omcirkeld.

D. = eerste uittreding van het bloed.
E. = tweede uittreding van het bloed.
B. = derde uittreding van het bloed.
C. = vierde uittreding van het bloed.
F. = eerste kruisvorming.
G. = tweede kruisvorming.
H. = aangewezen plek waar geen kruis ontstond.

De ingeteekende bloedplekken en kruisen zijn, naar verhouding tot de figuur, iets te groot geteekend.

Beschouwingen met betrekking tot een geval van z.g. doodenverschijning.

Op 8 Januari 1931 schreef Mr. A. (1) te B., gepensionneerd hoofdambtenaar van de gemeente B., aan het secretariaat van de Radio-Volksuniversiteit te Rotterdam een brief van den navolgenden inhoud :

„Naar aanleiding van het per radio door Drs. Tenhaeff gedaan verzoek om mededeeling van ondervonden telepathische verschijnselen, heb ik de eer het volgende mede te deelen.

Ik studeerde te Utrecht van 1889 tot 1894 ; rechtsstudie. In dien tijd studeerde daar in de medicijnen Z. Ik had geen omgang met hem, kende hem weinig. Hij was mij geheel onverschillig. — Na den studententijd heb ik hem nog 2 of 3 keer ontmoet ; ik vernam toen dat hij directeur van een sanatorium te Y. was. Bij die ontmoeting was hij mij weinig sympathiek. — Na die ontmoetingen, dus waarschijnlijk een tiental jaren, is geen herinnering aan hem in mijn gedachten gekomen.

Op 6 November 1930 zat ik 's avonds aan mijn bureau rustig te werken ; het zal geweest zijn tusschen 8 1/2 en 10 uur. Opeens werd ik a.h.w. gedwongen op te zien, en zag toen omstreeks 20 c.M. vóór mij de buste van Z. Stil en strak zag hij mij aan, vanuit een donkeren achtergrond ; men zou kunnen spreken van een geschilderd doek. De uitdrukking was zoo ernstig, dat ik dit beeld even ernstig beschouwde.

---

(1) De origineele brieven, waarin alle namen voluit vermeld staan, bevinden zich in het archief van het secretariaat der S. P. R. en dus onder mijn berusting.

Naar ik denk duurde de verschijning 1/4 à 1/2 minuut. Daarop vervaagde zij. — Ik was ten hoogste verwonderd, maar ging weder aan mijn bezigheid en vergat de geheele verschijning.

Op 7 November 's avonds 8 uur neem ik de Nieuwe Rott. Courant, en het eerste waarop mijn oog viel was een advertentie, houdende mededeeling :

Heden overleed onze geliefde vader Z., arts.

Mijn oog vloog naar den datum, en toen las ik : X, 6 November 1930.

Ik moet bekennen, dat ik minutenlang naar die advertentie gestaard heb, en aan enkele personen het geval verteld heb, want al ben ik over het algemeen nog al „philosophisch" van aard, onder den indruk was ik wel.

Het is de eerste keer geweest, dat mij iets dergelijks is overgekomen.

(w. g.) Mr. A.

Het secretariaat der R. V. U. zond dezen brief aan mij door.

De zeer vele brieven, welke ik naar aanleiding van mijn vijf radiolezingen over Parapsychologie, gehouden op verzoek van de R. V. U. voor de A. V. R. O.-microfoon, heb ontvangen konden niet dadelijk beantwoord worden. Zoo kwam het dat ik eerst in Maart op dit schrijven reageerde.

Op 3 Maart schreef ik aan Mr. A. dat ik het voornemen had na te gaan op welk uur de medicus Z. op 6 November overleden was, bijzonderheden omtrent zijn sterven zou trachten te weten te komen e.d. terwijl ik hem voorts in genoemd schrijven verzocht mij mede te deelen of hij bezwaar had tegen publicatie van het geval en of hij zich nog juist herinnerde hoe laat hij precies zijn visioen gehad heeft.

Hierop antwoordde Mr. A. mij op 10 Maart als volgt :

„...Tegen publicatie van het merkwaardig geval heb ik geen bezwaar, mits geen namen genoemd worden. Voor de nabestaanden van den arts Z. zou dat pijnlijk kunnen zijn, en ik zelf heb er natuurlijk liever geen soesah over. Ik voel er niets voor om gesignaleerd te worden als „geestenziener" (2) Wellicht zoudt U den overledene kunnen aanduiden als den medicus

(2) Merkwaardig die angst welke nog velen er van weerhoudt hun supernormale ervaringen te publiceeren en waarvan ook vele andere brieven getuigen, welke ik naar aanleiding van mijn

Z. en mij als den jurist A. Het „geval" is namelijk veel interessanter dan de personen.

Als volslagen leek op het onderwerpelijk gebied, weet ik niet of de mij zoo sterk getroffen verschijning iets te maken heeft met het feit dat ik vrij sterk vóórgevoel, b. v. dat ik een brief ontvangen zal of dat iemand een opmerking zal maken. Tallooze personen kennen die gewaarwordingen, maar bij mij zijn deze krachtig ontwikkeld ; 't is soms wel eens hinderlijk, al went men er aan...

... Op den 6 November **moet** de verschijning hebben plaatsgehad **tusschen acht en tien uur.**

Tusschen die limieten meen ik, dat ik Z. mij zoo ernstig zag aanzien omstreeks negen uur ; dit „omstreeks" zeer ruim te nemen.

Het doet mij genoegen U en de wetenschap met de vermelding van het geval van dienst geweest te zijn... In mijn leven heb ik meer dan eens van gevallen van „hallucination véridique" gehoord, doch er wegens drukke bezigheden niet verder over gedacht..."

(w. g.) Mr. A.

Fortuna was mij welgezind. Op 6 Maart l.l. bevond ik mij te X. Het „toeval" deed mij aldaar den medicus Q. ontmoeten, die te X. praktiseert. Het bleek dat hij bevriend is geweest met den arts Z. Op den avond van den zesden November 1930 had een der huisgenooten van den heer Z. hem tusschen half zes en zes uur telefonisch ontboden. Bij aankomst in de woning van Z. kon hij aldaar slechts diens dood door een z. g. hartverlamming (paralysis cordis) constateeren. De dood moet, volgens arts Q., tusschen half zes en zes uur zijn ingetreden.

Ik heb den medicus Q. verzocht mij een en ander schriftelijk te willen bevestigen, aan welk verzoek hij voldaan heeft. Zijne verklaring bevindt zich in mijn archief bij de brieven van Mr. A.

---

radio-lezingen mocht ontvangen. Het is een niet te miskennen feit dat deze angst het onderzoek der spontane supernormale verschijnselen in den weg staat.

Eerst wanneer in alle lagen van ons volk de overtuiging zal zijn doorgedrongen, dat wij hier in principe te doen hebben met verschijnselen, welke voortvloeien uit een algemeen menschelijke geaardheid, zullen wij de beschikking krijgen over feiten-materiaal, dat belangrijk grooter is en gemakkelijker verkregen wordt dan dat, waarover wij thans te beschikken krijgen.

Voor het ontdekken van wetten is een dergelijk uitgebreid feiten-materiaal hoogst belangrijk en gewenscht.

Hebben wij hier te doen met een z. g. „hallucination véridique" of daaraan verwant verschijnsel ?

Met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kunnen wij zeggen dat deze vraag bevestigend dient beantwoord te worden. En dit op grond van het navolgende:

Het denkbeeld dat Mr. A. op 7 November het doodsbericht in de N. R. Ct. zou hebben gelezen en naar aanleiding daarvan zich verbeeld zou hebben op 6 November l. l. een „hallucination véridique" te hebben gehad moet in hooge mate onwaarschijnlijk worden geacht. Eenig belang, van welken aard dan ook, heeft Mr. A. niet bij het in de wereld zenden van een dergelijk verdichtsel. Hij is geen „gevoels" occultist wien men in de schoenen zou kunnen schuiven dat hij — uitgaande van het denkbeeld dat het doel de middelen heiligt — dit geval maar verzonnen heeft om nu eens met een (gefingeerde) eigen ervaring ongeloovigen te overtuigen van de juistheid van zijn geloof.

Zooals mij bleek beschouwt men den heer A. algemeen als een getuige die als geestelijk gezond en in zijn omgeving als waarheidslievend bekend staat en aan de vermelding van het geval is, in zijn oogen (zie noot 2), eer een nadeel dan een voordeel verbonden.

Onder deze omstandigheden verwerp ik ten eenenmale het denkbeeld dat Mr. A.'s relaas niet als volkomen betrouwbaar zou moeten worden aangemerkt (3).

Een andere kwestie is die van het toeval.

Men kan beweren dat Mr. A. op 6 November een levendige voorstelling met betrekking tot den medicus Z. heeft gehad waarvan de oorzaak geheel en al in het associatie-mechanisme van Mr. A. zelf dient gezocht te worden (men denke hier b. v. aan de z.g. vrij opstijgende voorstelling van Herbart) en dat Mr. A. nu den volgenden dag het doodsbericht in de courant heeft gelezen en TEN ONRECHTE een causaal verband heeft gelegd tusschen het overlijden van den heer Z. en zijn levendige voorstelling, welke geheel het product is van zijn eigen associatie-mechanisme, toevallig op 6 November, kort na het sterven van Z. zich voordeed en thans abusievelijk aangezien wordt voor een „hallucination véridique" of daaraan verwant verschijnsel.

---

(3) Zie het artikel van Mr. P. W. de Koning op pag. 280 e. v. van den tweeden jaargang van dit tijdschrift.

Wie zoo redeneert dient echter te bedenken, dat de beschrijving, welke Mr. A. geeft van zijn ervaring, niet die is welke men gewoonlijk geeft van een voorstelling. Er is hier m. i. duidelijk een descriptief verschil. „Opeens werd ik a. h. w. gedwongen op te zien" zegt de heer A. Deze opmerking treft men gemeenlijk niet aan bij de beschrijving van gezichtsvoorstellingen. Het was den heer A. a. h. w. te moede, alsof er iets buiten hem aanwezig was, dat als de veroorzaker dient te worden beschouwd van zijn eigenaardige ervaring.

Uit de beschrijving, welke de heer A. van dit geval geeft blijkt duidelijk, dat bij hem het bewustzijn aanwezig was dat hij hier met een hem ongewoon verschijnsel te doen had. De heer A. zegt, dat dit de eerste keer was dat hem iets dergelijks overkwam.

Is het dan onmogelijk te achten dat, zoo wij hier dan al niet met een levendige voorstelling te doen hebben welke zich toevallig op een „critiek moment" voordeed, wij hier nochtans staan voor den een of anderen vorm van waarnemingsanomalie, welke zich acuut bij Mr. A. voordeed, waarvan de oorzaak geheel en al in de psycho-fysische persoonlijkheid van den heer A. dient gezocht te worden en welke zich nu toevallig voordeed op een zoodanig tijdstip, dat wij de geneigdheid in ons voelen opkomen een causaal verband te leggen tusschen beide gebeurtenissen, zonder daar nochtans toe gerechtigd te zijn? (4).

Ons antwoord luidt : ONMOGELIJK GEENSZINS, echter wel IN HOOGE MATE ONWAARSCHIJNLIJK.

Inderdaad, het zou nu toch wel in hooge mate toevallig genoemd moeten worden, wanneer de heer A. nu juist op denzelfden avond als die waarop de heer Z. overleed, voor de eerste maal in zijn leven en zonder dat daarvoor — voor zoover dit na te gaan is — in de persoon

---

(4) In de logica spreken wij hier van het sophisme non causa pro causa (post hoc ergo propter hoc).

Zooals bekend mag worden verondersteld heeft de nieuwere ethnologie er op gewezen, dat wij deze fout bij herhaling in primitieve denkuitingen aantreffen.

Nochtans wordt deze fout echter mede bij herhaling door den cultuurmensch gemaakt, niet het minst daar waar hij b. v. conclusies tracht te trekken uit statistieken.

Zoo heb ik eens iemand hooren beweren dat het leven der gehuwde vrouw over het algemeen gezonder is dan dat der ongehuwde vrouw, omdat hij uit een statistiek gezien had, dat de gehuwde vrouw gemiddeld een hoogeren leeftijd bereikt dan de ongehuwde. De goede man vergat hierbij te bedenken dat de gezonde vrouw over het algemeen een grootere kans heeft om te huwen dan de ziekelijke en zwakke vrouw, wier sterftekans grooter is dan die der gezonde vrouw.

van den heer A. een gegronde reden bestond, een soort van pseudo-hallucinatie met betrekking tot den overledene vertoonde. In dit verband vestig ik bovendien de aandacht op de zinsnede: „De uitdrukking was zoo ernstig, dat ik dit beeld even ernstig beschouwde."

Het komt mij voor dat wij een geval als dit moeten zien als één voorbeeld uit zeer vele. De onderscheidene onderzoekingen op het gebied der spontane supernormale verschijnselen geven ons daartoe volkomen het recht.

Daarmede zijn wij echter niet klaar. Wij moeten tevens dit geval beschouwen met als achtergrond de uitkomsten van het modern parapsychologisch onderzoek met betrekking tot de telepathie, de supernormale waarneming en de waarneming van het supernormale.

Dit doende zal het ons over het algemeen evident worden dat wij hier staan voor een supernormaal verschijnsel.

Wij zullen in deze overtuiging nog gesterkt worden door het feit, dat Mr. A. van zich zelf getuigt dat hij vrij sterk, „voorvoelt" dat hij b. v. een brief ontvangen zal of dat iemand een opmerking zal maken. De supernormale begaafdheid is bij Mr. A. niet geheel latent gebleven. Wij gaan zekerlijk niet te ver, wanneer wij zeggen dat er bij den heer A. een zekere, zij het ook zwakke, gepraedisponeerdheid bestaat voor het manifest worden der latente supernormale begaafdheid. En deze begaafdheid moet, gelijk door o. m. Geley (5) en Sünner (6) werd opgemerkt in principe als universeel beschouwd worden.

Met de erkenning dat wij hier naar alle waarschijnlijkheid met een supernormaal verschijnsel te doen hebben zijn wij hier niet gereed. Uit-

---

(5) „Un médium très jeune est un médium universel, capable de toutes les potentialités. Puis il se spécialise." (G. Geley : L'Ectoplasmie et la Clairvoyance", Paris, Alcan, 1924, pag. 6).

(6) Wir glauben zu der Annahme berechtigt zu sein... dass die mediale Begabung sich nicht nur auf einzelne parapsychische oder paraphysikalische Befähigungen auf Telepathie, Hellsehen, Psychometrie einerseits, oder Telekinese, Apporte, Materialisationen anderseits erstreckt, sondern dass die Medien häufiger, als man gemeinhin weiss, über eine Totalität paranormaler seelischer Leistungsmöglichkeit verfügen, die oft deshalb nicht erkannt wird, weil die Beschäftigung mit dem einen oder andern Gebiet den experimentierenden Forscher gewissermassen einseitig absorbiert", (Sünner : „Zeitschrift für Parapsychologie", November 1928, pag. 641).

eindelijk rust op ons nog de plicht te trachten dit verschijnsel te verklaren.

Voor de verklaring van dit geval staan ons een aantal hypothesen ten dienste.

In de eerste plaats kunnen wij aannemen dat wij hier te doen hebben met een geval van z.g. latente telepathie van een stervende, met een z.g. „uitgestelde hallucination véridique".

Bij deze hypothese nemen wij aan dat de medicus Z., op het oogenblik waarop hij stierf, het subliminale zelf van Mr. A. telepathisch heeft beïnvloed, doch dat dit niet vlak daarop reageerde met een product van intellectueele exaltatie, gaande langs den weg der sensorische automatismen, omdat b.v. het supraliminale zelf van Mr. A. op dat moment niet in een zoodanigen toestand verkeerde, welke bevorderlijk dient geacht te worden voor het subliminale zelf om „berichten" te doen toekomen aan het supraliminale zelf.

Volgens deze hypothese is het waarschijnlijk te achten dat een dergelijke toestand bij Mr. A. eerst tusschen acht en tien uur des avonds intrad, het tijdstip waarop hij zijn „hallucination véridique" kreeg, dit typische product van intellectueele exaltatie, komende langs den weg der sensorische automatismen.

Een tweede hypothese is die der telepathie van overledenen. Hierbij neemt men aan dat het subliminale zelf van Mr. A. „omstreeks" negen uur des avonds telepathisch beïnvloed is geworden door den overledene vanuit het hiernamaals en dat het subliminale zelf van Mr. A. onmiddellijk daarop reageerde met een product van intellectueele exaltatie.

Wanneer wij deze hypothese aanvaarden houdt dit in de erkenning dat er een „phantasmo-genetisch centrum" is geweest, dat zich mogelijk, ofschoon geenszins noodzakelijk, in de omgeving van den „waarnemer" ophield, en wel de persoon van den overledene door wiens toedoen Mr. A. immers een „hallucination véridique" verkreeg (anders gezegd : in de persoon van den overledene dient het centrum te worden gezien van waaruit Mr. A. op zoodanige wijze supernormaal beïnvloed werd. dat bij hem een „hallucination véridique" ontstond. Hiermede werd de persoon van den overledene tot „phantasmo-genetisch centrum.").

Een derde mogelijkheid van verklaring van dit geval biedt ons de hypothese der waarneming van het supernormale.

Wij nemen hierbij aan dat er een aanpassing heeft plaats gevon-

den van de zijde van een iets dat waargenomen wenscht te worden (hier: de overledene, de z. g. „geest" van den medicus Z.) aan de kensfeer van Mr. A. Deze aanpassing zou dan plaatsgevonden hebben door „verdichting" van het meta-organisme (astraallichaam) van Z., waardoor dit voor het normale oog zichtbaar wordt.

In deze „verdichting" zouden wij dan ook een vorm van „phantasmo genese" kunnen zien, een wijze van het ontstaan van verschijningen.

Een vierde hypothese is die der helderziendheid. Wij nemen daarbij aan dat Mr. A. op supernormale wijze het astraallichaam van Z. heeft waargenomen. De aanpassing heeft hier bij den heer A. plaatsgevonden.

Er is in het relaas van den heer A. iets dat ons geneigd maakt ten gunste van een der beide laatstgenoemde hypothesen te besluiten. Ik heb hier het oog gericht op het feit dat Mr. A. zegt, dat hij a.h.w. gedwongen werd op te zien. Het was, gelijk ik hiervoor opmerkte hem te moede alsof er iets buiten hem aanwezig was, dat als de veroorzaker dient te worden beschouwd van zijn eigenaardige ervaring. Wij vragen ons hier af of de heer A. hier een vaag bewustzijn heeft gehad van de lichamelijke tegenwoordigheid van een onafhankelijk van hem bestaand iets.

Indien deze vraag bevestigend moet worden beantwoord (iets waaromtrent wij geen zekerheid hebben) is de kans zeer groot, dat wij hier met een waarneming hebben te doen, hetzij dan met een waarneming van het supernormale dan wel met een supernormale waarneming. Immers het kenmerkende van de waarneming is gelegen in het feit, dat wij bij haar o.m. te doen hebben met het bewustzijn van de objectieve tegenwoordigheid van datgene wat waargenomen wordt. De waarneming is een „Erlebnis des Gegenstandsbewusztseins". Bij de waarneming zijn wij ons bewust dat iets ons lichamelijk „gegenübersteht".

Uiteindelijk is er nog een vijfde hypothese, welke tusschen de tweede en de derde in staat. Zij geeft een verklaring in handen welke het midden houdt tusschen die der „hallucinations véridique" en die der waarneming, of, juister nog, zij doet aan beide tegelijkertijd recht wedervaren.

Ik denk hier aan de mogelijkheid dat de overledene door middel van telepathisch geïnduceerde auto-suggestie een „hallucination véridique" heeft verwekt terwijl Mr. A. op hetzelfde moment het bewustzijn had van de „lichamelijke" tegenwoordigheid van den overledene en daaruit

voortvloeiende. Wij hebben dan te doen met een samenstel van een „hallucination véridique" en een (onvolledige) waarneming.

Zooals bekend mag worden verondersteld is in o.m. de Christelijke mystiek bij herhaling sprake van datgene wat men in de godsdienstpsychologie „verstandsvisioenen" (verstandshallucinaties) noemt, het zonder bemiddeling van (normale) zinsgewaarwordingen bezitten van de overtuiging van b.v. Gods onmiddellijke nabijheid ([7]).

Ongetwijfeld hebben wij in een aantal dezer gevallen te doen met niets anders dan met stoornissen van de verstandelijke elementen in de waarneming, met psychopathologische processen derhalve. Of dit echter bij al deze gevallen zoo is waag ik te betwijfelen.

Ik stel mij voor, — gelijk ik reeds opmerkte op pag. 215 van den eersten jaargang van dit tijdschrift — dat in een aantal gevallen deze overtuiging voortgevloeid moet zijn uit op supernormale wijze (met behulp der vermogens van het subliminale zelf) gedane waarnemingen met betrekking tot superhumane wezens, welke waarnemingen echter op onvolkomen wijze door het subliminale zelf aan het supraliminale zelf zijn „bericht".

En wat geldt voor de Christelijke mystici geldt zeer zeker mede voor onze „gewone" — hetzij acuut dan wel chronisch — supernormaal begaafden, waarvan zij (de Christelijke mystici) slechts een zeer bepaalde groep uitmaken.

In dit verband vestig ik de aandacht op een artikel van den heer A. Sparenburg, voorkomende in : „Spiritische Bladen" van 1 Juli 1930, pag. 147. Wij lezen aldaar van een zekeren heer V., wiens zoon in Indië door een motorongeluk om het leven gekomen was. De heer V. was geen spiritist en stond uiterst sceptisch tegenover dit vraagstuk, waarvoor hij zich bovendien niet interesseerde.

Eenige dagen nadat de heer V. bericht had gekregen van het plotselinge overlijden van zijn zoon kreeg hij den indruk alsof er iemand om hem heen was. Hij kon echter niets waarnemen en schreef een en ander toe „aan een soort hallucinatie". Soms moet deze indruk, volgens den heer Sparenburg, zoo sterk zijn geweest, dat de heer V. achter zich keek daar hij zich persoonlijk wilde overtuigen van het feit dat er werkelijk niemand achter hem stond.

---

(7) Zie Kurt Aram : „Magie und Mystik", Berlijn, Albertus Verlag, 1929, pag. 368.

Later zou de heer V. met een bekende in aanraking gekomen zijn die automatisch schreef en door middel van automatisch geschreven mededeelingen identiteitsbewijzen van zijn zoon ontvangen hebben. Het is niet onmogelijk te achten (maar natuurlijk geenszins bewezen) dat wij hier te doen hebben met zoo'n geval van bewustzijn van de lichamelijke tegenwoordigheid van eene aanwezigheid dat gezien moet worden als het product eener onvolkomen waarneming.

Zoo kunnen dus onvolkomen helderziendheid (helderhoorendheid, enz.) en „hallucination véridique" samensmelten tot een merkwaardig geheel en deze wetenschap doet ons bij het zoeken naar een verklaring van een geval als dat van Mr. A. hiermede rekening houden.

De heeren Z. en A. hebben tijdens het leven van eerstgenoemde weinig of geen contact met elkander gehad.

Hier rijst de vraag waarom nu Z. juist op de een of andere wijze aan A. „verschenen" is.

Op deze vraag moeten wij het antwoord schuldig blijven. Het is beter hier onze onwetendheid te bekennen, dan ons te verdiepen in allerlei vermoedens.

In dit verband wil ik echter niet verzuimen er op te wijzen dat de ervaring ons heeft geleerd dat men in een aantal gevallen als „afzender" kan optreden zonder dit nu bepaald te willen, c.q. zonder zich daar bewust van te zijn.

Uit het bovenstaande moge weer eens duidelijk gebleken zijn hoe noodig het is dat steeds elk geval op zich zelf beoordeeld worde en dat de uiterste voorzichtigheid betracht worde bij het doen der hypothesekeuze.

Voorts wijs ik op het feit dat wij bij een dergelijk spontaan geval nimmer volkomen zekerheid hebben met een supernormaal gebeuren te doen te hebben. Uiteindelijk kunnen wij bij een dergelijk geval slechts zeggen, dat het ons evident is dat wij hier voor een supernormaal verschijnsel staan, doch wij hebben daarbij te bedenken dat het evidentiebewustzijn dat, gelijk de logica leert, al ons juiste denken begeleidt, juist door zijn subjectiviteit geen criterium kan en mag zijn van de objectieve geldigheid van het oordeelen.

Wanneer wij in deze lijn doordenken komen wij tot de erkenning

dat het laboratorium-experiment voorshands onze voornaamste feitenbron dient te zijn. In de tweede plaats komt dan de studie der spontane verschijnselen welke eerst dan tot haar grootste vruchtbaarheid kan worden opgevoerd, wanneer zij de positieve uitkomsten van het laboratoriumexperiment achter zich heeft staan [8].

In dit verband verwijs ik b.v. naar de z.g. „Poltergeist"-verschijnselen (persoonlijke spookverschijnselen). Door alle eeuwen heen vindt men van dergelijke verschijnselen gewag gemaakt. Andrew Lang wijst er in zijn werk over „The Making of Religion" (Londen, 1898) op, dat men verhalen over deze fenomena vindt „van China tot Peru, van Groenland tot de Kaap en van de Egyptische papyrus-rollen tot aan het dagblad van gisteren."

Inderdaad, dit is juist. De „Poltergeist"-verschijnselen behooren tot de oudste supernormale verschijnselen waarvan men gewag gemaakt vindt. En desondanks is het sedert kort dat de parapsychologie zich aan een systematisch onderzoek dezer groep van supernormale verschijnselen heeft gezet. Dit houdt verband met het feit, dat men bij de persoonlijke spookverschijnselen — evenals bij de plaatselijke dito — in een overwegend aantal gevallen is aangewezen op verklaringen, opgesteld naar aanleiding van spontane observaties. Wie op het gebied der psychologie van het getuigenis is georiënteerd weet, dat aan dergelijke observaties vele bezwaren verbonden zijn.

Er is echter nog een tweede reden waarom de parapsychologen over het algemeen eerst sedert kort het onderwerp „persoonlijke spookverschijnselen" meer systematisch in studie zijn gaan nemen. Het is juist deze reden welke ons hier het meest interesseert. Zij houdt verband met het feit dat deze verschijnselen behooren tot het gebied der z.g. objectieve metapsychica [9] ; het zijn verschijnselen van telekinetischen aard. Wij weten,

= paraphysica.

(8) Zooals bekend mag worden verondersteld vertoont Prof. Oesterreich den laatsten tijd de geneigdheid om voorloopig in de parapsychologie slechts het laboratorium experiment te doen gelden. Dit gaat m. i. te ver.

(9) „De subjectieve metapsychica is de studie van de supernormale verschijnselen, waarin echter geen mechanisch of stoffelijk verschijnsel zich voordoet, hetwelk supernormaal genoemd mag worden. Zij blijft puur psychologisch. Het lezen van een in een ondoorzichtige envelop gesloten brief voert geen nieuw element in de mechanica, natuur- of scheikunde in. Het is een verschijnsel dat zich alleen tot de psychologie beperkt.

De objectieve metapsychica is de studie van mechanische of stoffelijke feiten, onverklaarbaar met behulp van de gewone mechanica, natuur- of scheikunde. Beweging van voorwerpen zonder

dat de telekinesie en daaraan verwante verschijnselen eerst sedert betrekkelijk korten tijd op zoodanige wijze — en met positieve resultaten — bestudeerd zijn geworden, dat de man van wetenschap er genoegen mede kan en moet nemen (zie pag. 138 van dezen jaargang). Op grond hiervan is het duidelijk, dat de parapsychologen zich eerst toen vrijelijk met de studie dezer spontane telekinetische verschijnselen konden inlaten, nadat door onderzoekingen in het laboratorium (observatie onder experimenteele omstandigheden) onomstootelijk was vastgesteld dat dergelijke verschijnselen inderdaad voorkomen. Toen dit eenmaal geschied was dorst men zich te wagen aan het onderzoek dezer merkwaardige groep van spontane telekinetische verschijnselen.

Iets dergelijks hebben wij nu in het hier behandelde geval van Mr. A. Wij moeten, gelijk ik hiervoor reeds opmerkte, een geval als dit zien als één voorbeeld uit zeer vele en met als achtergrond de uitkomsten van het — bovenal experimenteel — parapsychologisch onderzoek met betrekking tot de telepathie, de supernormale waarneming en de waarneming van het supernormale.

Dit doende zal het ons evident worden dat wij hier staan voor een supernormaal verschijnsel dat echter, gelijk wij zagen, op verschillende wijzen verklaard kan worden.

Laten wij oppassen, dat wij hier, bij het doen eener keuze uit de onderscheidene genoemde hypothesen, ons niet laten leiden door „gevoelsoverwegingen" (aangeboren en verworven karakter (= persoonlijkheid) en wereldbeschouwing).

TENHAEFF.

EINDE DER MEDEDEELINGEN DER S. P. R.

(normale) aanraking, ectoplasma's, waargenomen door verschillende personen en fotografeerbaar, heftige geluiden gehoord op afstand (en op supernormale wijze bewerkstelligd), ziedaar allemaal verschijnselen die iets meer inhouden dan een nieuwe verstandelijke functie, omdat het hier gaat om bewegingen van de stof, welke de gewone mechanica niet kan verklaren." (Richet).

Over de Waarheid en Waarde der occulte Verschijnselen.

door Dr. P. A. DIETZ.

V. QUO VADIS, HOMO?

(slot).

Welke waarde hebben nu ten slotte de talrijke, door hun zonderlingheid, hun tegenstrijdigheid met het alledaagsche gebeuren, aangrijpende en op het eerste gezicht zoo verwarrende verschijnselen?

Geven wij toe, dat de **praktische** beteekenis momenteel nog ter nauwernood in aanmerking komt. Maar wat heeft de menschheid in haar geheel er van te verwachten, hetzij ter vermeerdering van wijsgeerig inzicht, hetzij, ook in de praktijk, voor de toekomst?

Wie deze studie ternauwernood als der, vele aan haar bestede moeite waardig zou willen achten — en er zijn er zoo velen, en geenszins de minsten onder de denkers van het heden — die gedraagt zich zoo ongeveer als de al of niet legendarische moeder of tante van James Watt, die hem eens een nietsnutter schold omdat hij den damp uit een ketel kokend water zijn tijd en zijn aandacht waardig keurde. Evenals bij haar, ook bij deze minachters van het occulte: kortzichtigheid en gebrek aan begrip. Veelal beroepen zich degenen, die de parapsychologische verschijnselen als betrekkelijke onbelangrijkheden willen terugdringen tot het peil van hoogstens curieuze vertooningen, op de evolutie-leer. Het scherpst vind ik dat uitgedrukt in een artikel van Vloemans („De Ploeg", 8ste jaargang, tweede reeks, Oct. 1930) als hij de occulte verschijnselen kenschetst als „Rudimenten van vroegere levensomstandigheden, rudimenten van den geest." Ten slotte komt hij zelfs tot de uitspraak:

„Voor de menschheid als geheel zijn deze parapsychologische vermogens totaal van geen beteekenis meer... hetzij dan dat zij in geestelijk opzicht tot den toestand van holbewoners uit den ijstijd zou willen terugkeeren."

De willekeurige stelling dat wij hier met geestelijke rudimenten te doen zouden hebben, berust alleen op de niet minder willekeurige onder-

stelling, dat deze verschijnselen bij onze primitief gedachte voorvaderen in volle fleur zouden hebben gestaan. Aan deze, in zijn geheel zeker onjuiste voorstelling knoopt zich dan nog vast een veel te simplistisch opgezette evolutie-hypothese, volgens welke men zich de menschelijke ontwikkeling van de holbewoners af tot ons uiterst voortreffelijk heden denkt volgens vrijwel regelmatig stijgende lijnen verloopende. Men heeft te weinig notie van de vele „ups and downs" in de historie, van het feit, dat vele cultuurperioden in het eene opzicht een geweldige verheffing, in menig ander een betreurenswaardig laagtepunt kunnen vertegenwoordigen. De groote wet der periodiciteit, waarvan zoovele van de oudste tradities der menschheid alomme gewagen, wordt genegeerd; men richt zijn aandacht slechts op die eene stijgende helft van de golflijn, die wij even kunnen overzien, en ziet ook hierin over het hoofd, dat de stijging slechts partieel is (n.l. in technisch en natuurwetenschappelijk opzicht, terwijl b.v. de geweldige kunst van het oude rijk van Egypte door ons na ongeveer 5000 jaar nog niet in de verste verte benaderd kan worden); het probleem der degeneratie, die zich overal met de evolutie mengt en haar curven doorsnijdt en verstoort, wordt niet in zijn ontzaglijke beteekenis erkend.

Zoo maakt men het zich wel wat erg gemakkelijk met de hoogmoedig-verstandelijke kleineering der parapsychologische vermogens: men plaatst ze voor het gemak aan wat men voor den aanvang der evolutie houdt, en meent ze daarmede meteen, inclusief de voor haar hooge beteekenis opkomende parapsychologen, op haar plaats te hebben gezet, en gaat over tot de orde van den dag. Een woord als hysterie, omtrent welken term veelal bij leeken verregaand wanbegrip heerscht, kan hierbij verder nog goede diensten bewijzen; men denigreert voorts de verschijnselen als „onnatuurlijk; abnormaal; onherhaalbare (!) verrichtingen van den teruggezonken geest" (1) en meent dan iets gezegd te hebben met deze uitlatingen, die in den grond slechts uitingen zijn van verontruste denkhoogmoedigheid, die zich plotseling voor onverwachte problemen geplaatst ziet, deze op geen andere manier weet kwijt te raken dan door ze naar het strafhoekje der onbelangrijkheid te zenden.

Zien wij het kleine stukje menschenhistorie, dat voor ons zichtbaar is, terug, dan valt dit met zekerheid te constateeren: wel zijn de boeken van sage en geschiedenis vol van wondere verhalen omtrent wondere vermo-

---

(1) Ir. Wigersma : Hysterie en Occultisme De Idee, 7e jaarg., 1929.

gens, maar deze betreffen steeds enkelingen. Waren deze enkelingen gedegenereerden of hadden zij hoogere stadia bereikt, voor de massa alsnog ontoegankelijk ? Wezen zij achterwaarts of voorwaarts? Dat is in den grond het probleem. Want dat bij de huidige primitieven, en vermoedelijk ook wel bij de „holenbewoners van den ijstijd", met al hun divineerende mentaliteit ten slotte slechts rudimenten, „magische relicten" kunnen worden aangetoond, daarover kunnen wij het eens zijn, ook al zou over den aard van dit magisch relict nog menig woord te spreken zijn.

Constateeren wij voorloopig, zonder momenteel op dit zeer essentieele vraagstuk in te gaan, dat inderdaad de parapsychologische vermogens in onzen tijd, dus zooals wij ze voor oogen hebben, meestal zich in somnambulen of mediamieken vorm plegen voor te doen. Men make zich nu echter niet aan de principieele fout schuldig, in dezen het bijkomstige, zij het toegegeven het alsnog veelal noodwendig bijkomstige, voor het eigenlijke te nemen. Wanneer de sterren alleen in den nacht zichtbaar zijn, dan volgt daar nog geenszins uit dat wij ze met recht „duisterlingen" zouden mogen noemen, onbeteekenende trawantjes, erbarmelijke vervangertjes der dagvorstin, als dit ons zoo mag lijken, ligt dit aan onze relatieve situatie, waaruit de naieve waarneming foutieve conclusies trekt, tot zij in de astronomie door meer kennis en helder begrip worden gecorrigeerd. Het „mediamiek" karakter kleeft inderdaad nog een groot deel der parapsychologische verschijnselen aan; ik zal er direct bijvoegen, dat dit zijn oorsprong vindt in de bijna altijd nog noodzakelijke, (en nochtans niet onontbeerlijke) bewustzijnssplitsing, die de vernietigende invloed van het kritiseerende verstand (vernietigend-kritisch als zijnde ingesteld op de verstarde materieele realiteit) weert. Anders wordt het, voor wien er in slaagt, — en reeds slaagt een enkeling hierin nu en dan op treffende wijze — deze bewustzijnssplitsing als overbodigheid uit te schakelen en het parapsychologisch verschijnsel te handhaven met vol bewustzijn, ingeschakeld in zijn onverminderd waarnemings- en wilsleven. Ik wijs, ter verduidelijking mijner bedoeling, op mijn beschrijving van de stigmata bij Paul Diebel, die ze naar willekeur en bij ongetroebeld bewustzijn produceert, dus het onherhaalbare (dat Wigersma l.c. zoo bij herhaling het parapsychologisch feit zoo zwaar aanrekent) heeft weten te elimineeren.

Hiermede is een eerste, zij het ook slechts nog op zich zelf genomen. onbeduidende schrede gedaan op den koninklijken weg, die de toekomst eenmaal (of misschien wel reeds ten meerderen male) voor de menschheid

bereid houdt: die der magie. Magie hier natuurlijk gebruikt in de oer-beteekenis van het woord en niet in deze verzwakte en eigenlijk caricatuurale gedaante, waarin de moderne ethno-psychologie het bij de gratie wel wil laten gelden.

Stellen wij ons een oogenblik voor, dat de verschillende paranormale vermogens, zooals zij bij de proefpersonen van het parapsychologisch laboratorium of van de séancekamer kunnen worden geconstateerd, volledig bezit waren van een mensch, hetzij in normaal bewusten toestand, hetzij dat hij de noodzakelijke verschuiving van den bewustzijnstoestand naar willekeur kon laten optreden en verdwijnen. Dat hij telepathisch (paragnostisch) boodschappen kon uitzenden en ontvangen, waarnemingen kon doen buiten zijn zintuigen in ruimte en tijd; dat hij (paraphysiologisch) de vitale werkingen van zijn lichaam kon beheerschen en, door schadelijke inwerkingen te elimineeren, zich een volmaakte gezondheid kon verzekeren; dat hij (paraphysisch) de werkingssfeer van zijn lichaam tot een nog onbekende limiet naar buiten kon verplaatsen — wij zouden in zoo iemand ongetwijfeld een schier bovenmenschelijk wezen, een waar „Uebermensch" moeten erkennen. (Waarbij wij het ethische element alsnog uitschakelen, zooals reeds de traditie, in haar onderscheiding van witte en zwarte magie deed).

En nu leeren ons de occulte phaenomenen hoe deze bovenmenschelijke vermogens, die de verhouding mensch-natuur nog veel radicaler zouden wijzigen dan de sterkst opgevoerde techniek, dat deze vermogens latent in den mensch aanwezig zijn. Niets belet ons, den stouten sprong te wagen en ons de verwezenlijking dezer ontzaglijke machtsverrijking van het wezen mensch als een toekomstmogelijkheid te denken. Dat de verwerkelijking des geestes zich voor eens en altijd zou hebben uitgeput in het scheppen van den verstandelijk, resp. verstandelijk-redelijk-denkende mensch van tegenwoordig, dat met dezen „het einde van het duurzaam verwerkelijkingsproces, waarin de geest zijn zelf vindt" [2] zou zijn bereikt, is een willekeurig geponeerd bedenksel.

Integendeel, is er voor den geest alles aan gelegen, dat hij zich ontworstele aan den greep van het materieele, het gemechaniseerde, zooals het hem vatte in zijn lichamelijkheid en zijn zintuigelijke beperking — beperking tegenover de wijdere ontplooiing in de onzintuigelijk-zinnelijke paragnosie. — Want de materie is geenszins alleen „het vergankelijke

(2) Wigersma l. c. pag. 137.

middel, waardoor de geest zich in vrijheid verwezenlijkt" ([3]). Zij is dit slechts ten eenen, ten geringsten deele, ten anderen, ten meerderen deele is zij de boei, de ban, om den geest geslagen, wiens weidschere verwerkelijkingsmogelijkheden zij tijdelijk heeft verkracht ten gunste van eigen, verhoogde, maar tevens beperkte volkomenheid. Dit is de eeuwige tragedie en de eeuwige tweespalt in den mensch, dat hij aan de beperkte en beperkende verwezenlijking in de materie niet genoeg heeft, dat hij, deze aangrijpende, zich zelf gegrepen en geboeid voelde, en dat al zijn kosmisch streven, het moge nu wetenschappelijk, wijsgeerig of mystisch heeten, slechts ten doel heeft deze, eenmaal als deelsgewijze bedoelde, ban, op te heffen, te vervormen tot waarlijk vrije deelhebbing aan, niet tot gebondenheid in de verstarde wetmatigheid, die (bijna geheel) het wezen der stof uitmaakt.

De parapsychologische verschijnselen in den vorm waarin ze thans nog voor het meerendeel optreden, n.l. als mediamieke of somnambule verschijnselen, d.w.z. gebonden aan de voorwaarde der bewustzijnssplitsing en der bewustzijnsverduistering, nog steeds grootendeels ontsnappend aan den bewusten wil, zijn slechts een voorspel van het pas waarlijk edele en hooge spel der ware magie, als deze al die belemmeringen van zich heeft weten af te doen en den mensch zal hebben geplaatst in het koninklijke bezit zijner eigen geestelijke vermogens.

Laten wij, om het in een gelijkenis uit te drukken, deze ontleenen aan de fierste gestalte der Grieksche mythologie, den menschenschepper en tarter van het noodlot, den titaan Prometheus. Prometheus — de Menschheid ligt geketend aan de rotsen der materieele werkelijkheid, gemarteld door haar ongenadige natuurwettelijkheid. Hij wringt zich in verzet, nutteloos, maar niettemin zijn deze halfbewuste, pijnlijke, onnutte pogingen uitingen zijner eigene, vrije, schoon geboeide beweegkracht. Zij zijn als de in onbewustheid, in „dunklem Drang" geproduceerde somnambule en mediamieke verschijnselen: zoovele rukken aan de starre natuurwet; maar zij zullen den gevangene niet bevrijden. Pas als de hoogere, de magische mensch verschijnt, die, als Heracles, zich door ongehoorden arbeid en leed de geestelijke krachten als vrijmachtig bezit verwierf en de goddelijkheid als onbetwistbaar recht veroverde, worden Prometheus' banden gebroken en hij kan zich, te zamen en één met zijn bevrijder, opmaken tot den Olympus en vrede sluiten met zijn God.

---

(3) Dito.

Microscopisch en microchemisch onderzoek van het z.g. teleplasma.

In het Engelsche tijdschrift „Light" van 28 Februari 1931 wordt gewag gemaakt van een reeks zittingen, welke kortgeleden in het „London Psychical Laboratory" (1), het „Research department of the London Spiritualist Alliance" met mevr. Duncan uit Dundee gehouden werd.

Voor het begin van elke zitting werd het medium, in tegenwoordigheid van twee getuigen, volkomen ontkleed, waarna heur haar, mond en lichaamsoppervlakte nauwkeurig onderzocht werden.

Daarna werd zij in een speciaal voor deze zittingen vervaardigd costuum gestoken.

Alvorens de kleedkamer te verlaten, werden de handen van mevr. Duncan door de beide getuigen bekeken. Daarna werd zij naar het séancevertrek geleid en kreeg geen gelegenheid meer om iets aan te raken. Zij werd nu op de stoel in het kabinet geplaatst en met behulp van koorden, welke aan haar „laboratorium-kleeding" waren vastgenaaid, aan de stoel vastgebonden. Daarna werden de knoopen verzegeld.

Tijdens de zittingen werd het vertrek verlicht met behulp van een roode lamp, welke voldoende licht gaf om de aanwezigen in de gelegenheid te stellen elkaar te zien, en zelfs om op een polshorloge te zien hoe laat het was. De deelnemers aan de zitting zaten in een halven cirkel rond het kabinet, met het gelaat daarheen gekeerd.

Het kabinet bestond uit een paar gordijnen, welke in een hoek van de kamer waren opgehangen. Zij hingen met gordijnringen aan een koperen roede, welke op een afstand van ongeveer 10 c.M. van het plafond in de muren was bevestigd.

Onder deze omstandigheden zeggen de deelnemers aan deze zittingen teleplasma-vormingen te hebben geobserveerd en overtuigd te zijn geraakt van de echtheid der verschijnselen van mevr. Duncan.

Als een merkwaardig en belangrijk verschijnsel, op deze zittingen geconstateerd, noemt men in het bovengenoemde artikel: „Het loslaten

(1) Niet te verwarren met het „National Laboratory of Psychical Research" te Londen, het Europeesche hoofdkwartier van de Amerikaansche S. P. R., staande onder leiding van onzen medewerker Harry Price.

en achterblijven van teleplasma met het doel dit te laten onderzoeken."

Dit verschijnsel zou, volgens den berichtgever, hebben plaatsgevonden volgens belofte van „Albert Stuart", de z.g. „contrôle" van het medium. Wij zullen ons niet verdiepen in de vraag, in hoeverre dit laatste juist geacht dient te worden. Ons interesseert hier momenteel alleen het feit, dat er „teleplasma" achter is gebleven en dat dit inderdaad nader onderzocht is geworden, gelijk de heer Harry Price, leider van het: „National Laboratory of Psychical Research" te Londen ons bericht.

De heer Price schrijft ons daaromtrent:

„De laatste weken geeft een medium te Londen zittingen, waarbij, naar gezegd wordt, groote hoeveelheden teleplasma geproduceerd zijn onder uitstekende contrôle-voorwaarden en in behoorlijk licht. Iemand, die bij een dezer zittingen tegenwoordig was, kreeg een hoeveelheid van dit teleplasma in handen en was zoo vriendelijk mij dit, voor nader onderzoek, ter hand te stellen.

Het teleplasma was verkregen onder de volgende omstandigheden:

Bij het einde van een zitting, tijdens welke, volgens het zeggen, hoeveelheden teleplasma gevormd waren, verklaarde het medium dat er zich een vochtig voorwerp bevond tusschen haar borst en het tricot, waarin men haar genaaid had. Zij die aanwezig waren, verifieerden deze bewering van de proefpersoon en een arts, die aanwezig was, kreeg van het medium vergunning tot onderzoek van de stof. Hij maakte daar dadelijk gebruik van en verwijderde het stuk met behulp van een tang.

Ik kan geen bijzonderheden geven met betrekking tot deze gebeurtenis, doch er kan m. i. geen twijfel bestaan met betrekking tot de zuiverheid van bedoelingen en de rechtschapenheid van hen, die op deze zitting tegenwoordig waren. Persoonlijk was ik op deze zitting niet aanwezig en ben daar alleen bij betrokken voor zoover het het onderzoek betreft van de stof, welke men mij ter analyseering ter hand stelde.

Het stuk z.g. teleplasma, dat bij deze gelegenheid opgevangen werd, was lintvormig, ongeveer 10 c. M. lang. Het zag er uit als de een of andere soort organisch weefsel. Het werd in gedistilleerd water gebracht en later in stukken gesneden. Het stukje, dat ik kreeg, bevond zich eveneens in gedistilleerd water. Een en ander bevond zich in een verzegeld fleschje, waarvan de inhoud ongeveer 50 gr. bedroeg. Het is ongemeen jammer, dat men de stof niet ineens in absoluten alcohol heeft gebracht.

Ik ontving de flesch met inhoud op 7 Januari 1931. Zoo op het oog

was het een amorph, grijsachtig-wit weefsel, blijkbaar gelatineus, met vele losse deeltjes, welke van de hoofdmassa losgeraakt waren. Het geheel maakte een vezelachtigen indruk. Wat de grootte betreft: ruw gemeten was de oppervlakte ongeveer 20 m.M. in het vierkant en de dikte 3m.M. Het gewicht was 3½ gr. bruto (het water, dat zich aan de oppervlakte bevond en moeilijk geheel verwijderd kon worden, medegewogen. Bij aanraking deed de stof sponsachtig aan en ook nogal slijmerig. Toen ik het stukje onder het 12 m.M. objectief van het microscoop gelegd had, dacht ik dat ik een opperhuidje kon ontdekken met breede elliptische of eivormige figuren. Onder het 4 m.M. objectief was dit alles nog duidelijker te zien. Ik kon echter niet sterker vergrooten op grond van moeilijkheden in de belichting, welke zich dan begonnen voor te doen. Een dwarse coupe gaf een uit lagen bestaande structuur te zien. Hiermede was mijn voorloopig onderzoek afgeloopen. Ik bracht het stukje in de flesch terug. Vele andere werkzaamheden verhinderden mij gedurende enkele dagen aandacht te besteden aan het voorwerp. Toen ik ten slotte weer in de gelegenheid was er aandacht aan te schenken, vond ik dat het een verandering had ondergaan. Niettegenstaande het feit dat ik het fleschje opnieuw verzegeld had, bleek er een gisting te zijn ontstaan. Aan het wateroppervlak vormden zich rijkelijk gasbelletjes (kooldioxyde). De materie had ook een zwartachtige tint gekregen en er had schimmelvorming plaats gehad. Het was duidelijk dat ik snel moest handelen wilde ik voorkomen, dat de stof totaal bedierf. Nadat ik het stukje uit het water had gehaald, sneed ik er ongeveer de helft af. Deze helft behield ik met de bedoeling er, zoo mogelijk, de rottingsproducten van te verkrijgen. Het resteerende deel gaf ik aan Dr. X., den bekenden Londenschen scheikundige, voor onderzoek. Dit geschiedde op 14 Januari. Hij sneed het stuk in twee deelen, waarvan hij één deel bewaarde ; het andere deel bracht hij, op mijn verzoek, in absoluten alcohol. Dit derde stuk (Dr. X. en ik hadden elk een deel) werd dadelijk aan de heeren C. Baker van High Holborn, de bekende fabrikanten van optische instrumenten en microscopisten, overhandigd met opdracht er een aantal dwarse doorsneden van te maken, deze op verschillende wijzen te behandelen en te kleuren, ten einde het mogelijk te maken de structuur of formatie van de stof te ontdekken. Helaas was het stukje, dat de heeren Baker ontvingen, niet groot genoeg om er een aantal lengte-doorsneden van te snijden. Ook was het

blijkbaar onmogelijk voor hen om de stukjes ongepraepareerd te verwerken.

Ik ontving de analyse op 21 Januari 1931. Het rapport was gedateerd 20 Januari. De analyst heeft mij geen toestemming gegeven zijn naam te vermelden. Men zal zijn terughoudendheid begrijpen wanneer men in aanmerking neemt dat deze scheikundige een zeer groote en belangrijke praktijk heeft. Daar tot op heden nog vele menschen huiverig zijn om zich met dit gebied in te laten, valt het gemakkelijk te begrijpen, dat hij bang is schade in zijn bedrijf te lijden, wanneer hij zijn naam in dit verband laat publiceeren. Daarom zal ik dezen scheikundige hier Dr. X. noemen. Zoo het ooit noodzakelijk mocht zijn dat zijn naam bekend werd, zoo zal Dr. X. er zeker geen bezwaar tegen hebben dat uiteindelijk zijn naam toch bekend wordt.

Het rapport van Dr. X. luidt als volgt :

Londen, 20 Januari 1931.

Zeer geachte Heer Price :

Ik heb het monster, dat U op 14 dezer hier bracht, onderzocht. Het bestond uit een fleschje, waarin zich een vloeistof bevond, die mij beschreven werd als gedistilleerd water, waarin zich een aantal kleine stukjes en partikeltjes bevonden, waarvan de kleur van grijs tot groenachtig varieerde.

De vaste massa werd eerst onderzocht. Deze bleek te bestaan uit gelaagde vliezen, welke duidelijk zichtbaar waren onder zwakke vergrooting. Er was geen organische structuur aanwezig. Onder een sterkere vergrooting schenen de vliezen kleine korreltjes te bevatten.

Een aantal chemische proeven werd gedaan en de vaste massa bleek te reageeren als een albumineus lichaam, zooals het wit van een ei. Bovendien bleek het ijzer te bevatten, gedeeltelijk in de ferro- en gedeeltelijk in de ferriverbinding. De deeltjes werden blauw gekleurd met ferrocyanide of ferricyanide. De chemische onderzoekingen hielden ook in het onderzoek op stikstof en zwavel en bepaling van de oplosbaarheid van de stof in de gebruikelijke reagentia. Het water, waarin de substantie was gesuspendeerd, werd afgegoten en verdampt. De overblijvende vaste massa woog 0.227 gr. en het totaal gewicht van het ijzer dat als ijzerchloride gevonden werd bedroeg 0.156 gr. Naast ijzer en chloor bevatte het water een oplosbaar sulphaat en een reduceerende stof.

Na analyse bleek het chloor en het ijzer in den vorm van ferrochloride aanwezig te zijn.

Metaalchloriden, zooals de chloriden van ijzer, coaguleeren albuminen en andere eiwit-oplossingen, waarbij zij onoplosbare gelatineuze massa's vormen. B.v. wanneer het wit van een ei gecoaguleerd is met ijzerchloride, worden er vliezige en draderige massa's gevormd.

Bij een bepaalde kunstnijverheid worden plastische massa's gemaakt door bloedalbuminen te vermengen met coaguleerende stoffen.

In een tak van wetenschap vormen de gelatineuze neerslagen, die op cellen en andere organische structuren gelijken en die verkregen worden door het samenvoegen van colloïd-oplossingen met coaguleerende stoffen, het object van studie.

Gij zult bemerkt hebben dat ik enkele feiten geconstateerd heb, n.l. het te zamen voorkomen van proteïne-stoffen, ijzerchloride en een sulphaat en dat ik U eenige bijhoorende inlichtingen heb gegeven met betrekking tot de eigenschappen van zulke mengels. Ik zeg echter niet positief, dat het proteïne in het monster, dat gij mij gegeven hebt, wit van een ei is.

Men zal opgemerkt hebben dat Dr. X. buitengewoon voorzichtig is in zijn uitlatingen met betrekking tot het monster, dat ik hem ter hand stelde. Dit is heel begrijpelijk. Het feit, dat hij te doen had met een stukje stof, waarvan alleen het bestaan reeds voor velen nog problematisch is, deed hem uiterst voorzichtig zijn. Maar de analyse is interessant — ofschoon echter klaarblijkelijk zeer onvolledig — en ik zal deze later bespreken.

Toen Dr. X. doende was zijn analyses te maken, waren de heeren Baker en ik bezig om coupes te praepareeren van onze eigen stukjes.

De beroeps-microscopisten maakten coupes om eventueele structuren aan het licht te brengen, terwijl ik mij tot doel stelde de chemische samenstelling van de stof na te gaan."

Op 23 Januari 1931 ontving Price van de firma Baker twintig voorwerpglaasjes (hierbij inbegrepen tien duplicaten) met dwarscoupes welke op verschillende wijzen gekleurd en gesneden waren. Zelf had hij zes coupes vervaardigd.

Price heeft ons een lijst doen toekomen waarop de volledige verzameling praeparaten gecatalogiseerd is, met vermelding van bijzonderhe-

den met betrekking tot de wijze waarop de praeparaten behandeld zijn. Wij zullen deze lijst niet publiceeren, doch meenen hier te kunnen volstaan met er op te wijzen dat alle praeparaten gepraepareerd zijn door de stof te sluiten in paraffine en door haar op de gebruikelijke wijze met de microtoom te snijden nadat de coupes watervrij gemaakt waren met absoluten alcohol. Nadat de coupes op de glaasjes waren gelegd werd de paraffine door absoluten alcohol verwijderd en werden de coupes gekleurd. De kleurmiddelen, waarvan men zich bediende, zijn gekozen op grond van hun selectieve eigenschappen t. o. v. het absorptie-vermogen van speciale weefsels of cellige elementen. Onder de gebruikte kleurstoffen bevinden er zich welke behooren tot de cochenille-reeks (carmalum, enz.) en de campêche-hout-reeks (ijzerhaematoxyline, enz.). Ook gebruikte men kleurstoffen als b. v. safranine, welke behooren tot de aniline-groep.

„Ik heb," zoo schrijft Price ons, „vele uren gewijd aan het microscopisch onderzoek van de praeparaten." Voorts geeft hij ons een résumé van hetgeen hij meent ontdekt te hebben waarbij hij ons met nadruk verzoekt dit résumé te beschouwen als een voorloopig rapport. „Het is slechts een begin." Bij zijn microscopisch onderzoek maakte Price gebruik van een zeer goed miscroscoop en een serie Zeiss objectieven.

Wij zullen de gedetailleerde beschrijving welke Price ons van de coupes heeft gegeven hier ook niet laten volgen. Zij zijn van zoo bijzonder vakkundigen aard, dat zij alleen voor den bioloog iets ; „zeggen". Wij zullen daarom hieronder alleen de eindconclusies doen volgen, waartoe de heer Price is gekomen en waarvan hij ons deelgenoot maakt.

Hij schrijft ons dan als volgt :

„Bij het bestudeeren van het rapport van Dr. X. en van mijn aanteekeningen hebben wij gevonden, dat teleplasma bestaat uit een albumineus lichaam van een gelaagde structuur en een korreligen of een celligen bouw. Wij hebben gevonden, dat de massa ijzer bevat, dat gedeeltelijk als ferro- en gedeeltelijk als ferri-verbinding aanwezig is. Ook werd ferri-chloride gevonden. Voorts vonden wij een reductie-middel en een oplosbaar sulphaat. Dr. X. vond dat in het stukje, dat ik hem gaf „de verbinding van een proteïne, ijzerchloride en een sulphaat" voorkwam.

Terwijl ik op een andere wijze te werk ging vond ik een kristallijn vetzuur aanwezig, dat verschillende bijzonderheden bij gepolariseerd licht vertoonde. Wij hebben hiermede ontdekt dat de oppervlakte of cuticula van de substantie een elliptische teekening vertoonde. Poriën ? Wij heb-

ben gezien dat de stof ontleedt of gaat gisten wanneer zij van het lichaam van het medium wordt afgescheiden, en dat zij kooldioxyde afgeeft. Bij het gistingsproces wordt de stof zwart en vormt zich een schimmel.

Uit de praeparaten van de firma Baker is duidelijk te zien dat de substantie gelaagd of schilferig is, terwijl een cellige of korrelige structuur bij sterkere vergrooting is waar te nemen.

De stof is gedeeltelijk van een vezeligen aard ; een groot aantal van de geïsoleerde strengetjes is duidelijk zichtbaar. Ook komen bij de oppervlakte van de substantie deeltjes van een chemische stof voor welke, naar mijn meening, ijzer is. Deze deeltjes zijn diep gekleurd (sterk absorptievermogen). Zij vertoonen een zwarte, blauw-zwarte, purper-zwarte of vleeschkleurige kleur, al naar gelang de kleurstof welke men gebruikt heeft, en doen zich lintvormig voor.

De „amberkleurige, kristallijne deeltjes" zijn merkwaardig en ik krijg den indruk dat wij hier te doen hebben met de een of andere chemische stof, welke in de massa is uitgekristalliseerd.

In sommige praeparaten is de vezelige aard van de substantie goed te zien. De heeren Baker vermoeden dat wij hier misschien te doen hebben met fibrine of met fibrinogeen, een samengesteld eiwit van de globuline groep, dat in bloed en andere lichaamsvochten wordt gevonden, en dat in verband staat met de vorming van fibrine en met coagulatie. Het is een bestanddeel van het bloedplasma van alle vertebraten. Fibrine zelf is een wit, samengesteld eiwit dat ontstaat wanneer bloed stolt. Fibrine is taai sterk elastisch en geleiachtig en wanneer het door warmte, alcohol of zouten wordt gedenatureerd gedraagt het zich als ieder ander gecoaguleerd albumine. Het is redelijk aan te nemen dat de hier bedoelde stof een albumine is en dat zij mogelijk fibrine bevat. Volgens een fysiologische theorie komt fibrine niet in het bloed in normalen toestand voor, maar wordt deze stof gevormd wanneer het fibrinogeen (een voorstadium van het fibrine dat men in het bloedplasma aanwezig acht) in aanraking komt met het thrombine (een stof welke gevormd wordt wanneer het prothrombine der stollingscellen (thrombocyten) in aanraking komt met de kalk uit het bloedplasma).

Ik was mede in staat om de kleine kristallen van zekere zouten of chemicaliën af te zonderen. Deze kristallen (of enkele van hen) zijn dubbel-brekend en bij gepolariseerd licht komt hun vorm en structuur zeer

scherp uit. De kristallen schijnen identiek te zijn aan die, welke in : „Griffith and Henfrey's Micrographic Dictionary" (derde druk, Londen, 1875, vol 2, plaat 9, fig. 1) voorkomen. De kristallen, welke daar afgebeeld staan, zijn van magnesium-ammoniumphosphaat, een zout, dat men veelvuldig aantreft in dierlijke uitscheidingsproducten, welke een ontledingsproces hebben ondergaan, of in steenvormingen. (Indikkingen, welke in verschillende deelen van het lichaam gevormd kunnen worden, zoo als in de nieren, de galblaas, de gewrichten, enz.). De meest voorkomende vormen zijn prismatisch (zooals in ons geval) maar er zijn vele variëteiten. Deze zouten worden mede gevonden in ontlede urine, bloed, faeces en in den inhoud der zaadblaasjes. Indien onze kristallen inderdaad van magnesium-ammonium-fosfaat zijn (zooals ik denk dat het geval is) treden een aantal interessante theoriën met betrekking tot de afkomst en de vorming van teleplasma naar voren.

Alles bij elkaar genomen schijnt het dus alsof de stof waarvan hier sprake is, protoplasma is. Volgens prof. E. A. Minchin (Enc. Brit. elfde uitg.) „bestaat protoplasma naar schatting voor ongeveer 60 % uit een mengsel van verschillende nucleo-proteïden (d.w.z. uit die substanties, welke, met betrekking tot haar chemische samenstelling en moleculaire structuur, de meest gecompliceerde lichamen zijn welke wij kennen). In combinatie met deze stoffen vindt men steeds wisselende hoeveelheden aan vetten, koolstofverbindingen en andere lichamen en zulke bestanddeelen worden steeds in kleinere of grootere hoeveelheden van de levende stof als stofwisselingsproducten gevonden, zoowel van opbouw als van afbraak."

Protoplasma is granulair. „Het vertoont sterke variaties met betrekking tot het aantal en de grootte van de korrels... de waarnemingen van het meerendeel der meest bekende microscopisten verschaffen voldoende waarborgen voor de aanname dat protoplasma-korrels niet vrij in een structuurloozen moederbodem liggen, maar in de substantie van een klein en teer netwerk (morphoplasma) ingebed zijn."

Prof. Minchin legt den nadruk op de moeilijkheden welke zich voordoen bij de analyse der substantie : „Het scheikundig onderzoek van protoplasma heeft in den aanvang te kampen met het nadeel dat wij nimmer met de stof als zoodanig te doen hebben, daar de analyse steeds gepaard gaat met de verwoesting van het leven." Zeer terecht legt hij den nadruk op de beteekenis van het protoplasma „als de fysische en stoffelijke basis van het leven", en de „stoffelijke basis van levensverschijnse-

len... zijn eigenschappen zijn die van het leven in het algemeen en de meest in het oog vallende en duidelijke manifestatie van het leven is het vermogen tot automatisch bewegen dat door het levende protoplasma wordt vertoond..."

De heer Price spreekt de hoop uit, dat verdere onderzoekingen hem over grootere hoeveelheden teleplasma de beschikking zullen geven en vestigt er nogmaals met nadruk onze aandacht op dat dit rapport als een voorloopig rapport dient te worden beschouwd, dat het geenszins onmogelijk dient te worden geacht dat in dit rapport verkeerde gevolgtrekkingen en onjuiste vermoedens voorkomen ([2]).

„Wij staan hier voor het begin van een onderzoek dat eenmaal de gemoederen van onze meest vooraanstaande biologen en scheikundigen zal beroeren. Het stukje dat ik onderzocht heb is mogelijk geheel verschillend (wat betreft de chemische samenstelling, vet-verhoudingen, enz.) van dezelfde substantie, verkregen bij een ander medium of bij hetzelfde medium op een ander tijdstip. Dit moet later nauwkeurig worden nagegaan wanneer wij op het gebied dezer onderzoekingen wat verder gekomen zijn."

Ofschoon dit rapport ons op vele punten onbevredigd laat (hetgeen geenszins een verwijt aan den heer Price inhoudt) zoo hebben wij nochtans gemeend het onzen lezers te moeten aanbieden. Immers dit rapport wijst nieuwe wegen aan het parapsychologisch onderzoek, het toont ons een der problemen van het parapsychologisch onderzoek der naaste toekomst.

Langzaam maar zeker, zij het ook bij herhaling ten koste van onnoemelijk veel inspanning, is de mensch doende een nieuwe tak van wetenschap op te bouwen, gedreven door een diep en onstilbaar verlangen dat uiteindelijk in elken waarachtigen dienaar der Wetenschap leeft en dat in laatste instantie geen ander doel heeft dan het mysterie van ons bestaan te ontsluieren.

Redactie.

---

(2) Mochten er biologen onder onze lezers zijn welke deze praeparaten zelf wenschen te bestudeeren, zoo zijn wij gaarne bereid hun een introductie tot het „National Laboratory of Psychical Research" te Londen te verschaffen.

De heer Price heeft ons medegedeeld, dat hij gaarne bereid is deskundigen de praeparaten voor onderzoek in handen te geven.

Een bewijs voor de juistheid der spiritistische hypothese?

In „De Ploeg" van October 1930 schrijft Dr. A. Vloemans, in een artikel „Parapsychologie, Spiritisme, Occultisme" over de spiritistische hypothese het volgende :

„Immers geen hypothese zou zich gemakkelijker laten bewijzen dan juist deze — indien zij juist ware. Hoe gemakkelijk toch zouden geesten dingen kunnen mededeelen, **waar geen der levenden iets van weet of weten kan** (1). Zoo zou, om een voorbeeld te noemen, de geest van den wiskundige Fermat eens kunnen worden opgeroepen, om voor onze mathematici eens opnieuw de stelling te bewijzen, die naar zijn naam genoemd wordt, doch waarvan het bewijs verloren is geraakt, zonder dat een der latere wiskundigen er ooit in geslaagd is het opnieuw te leveren."

Als het inderdaad zoo eenvoudig was, om het voortbestaan van den mensch na den dood van zijn lichaam te bewijzen, dan zou het niet heel moeilijk wezen om uit de omvangrijke parapsychologische litteratuur zulk een „bewijs" op te diepen. Nemen wij als voorbeeld hiervan een geval van helderziendheid, waarvan Osty een uitvoerig verslag geeft in zijn „La connaissance supranormale." Op pag. 167 kan men het vinden onder het opschrift : „Traduction métagnomique du dernier épisode de la vie d'une personne morte, **l'expérimentateur et tout être humaine étant dans l'ignorance absolue de cet épisode"** (1). Vooraf ga de opmerking, dat Osty vele jaren achtereen zich beziggehouden heeft met de experimenteele studie van het boven-normale waarnemingsvermogen. Hij stond doorloopend in contact met verschillende, z.g. helderzienden, raadpleegde ze, hetzij vele malen achtereen dezelfde, hetzij verschillende ongeveer tegelijkertijd, over een zelfde aangelegenheid. De uitkomsten bleven bewaard voor latere verificatie, ter onderlinge vergelijking, ter bestudeering van de foutenbronnen, enz. Verder gebeurde het van tijd tot tijd, dat zijn hulp ingeroepen werd, teneinde via een zijner metagnomische proefpersonen informaties te verkrijgen betreffende raadselachtige gebeurtenissen. Zoo ook in Maart 1914, als hij van M. Louis Mirault, rentmeester van de landgoederen van M. le Baron Jaubert, die een kasteel in midden Frankrijk bewoonde (departement Cher) een verzoek ontvangt om te probeeren, door een van zijn helderzien-

---

(1) Cursiveering van ons.

den, een onderzoek in te stellen naar het lot van een grijsaard, die sedert ruim veertien dagen spoorloos verdwenen was.

Osty gaat op dat verzoek in, krijgt een halsdoek van den vermiste, welke in de linnenkast is achtergelaten, vraagt, „pour ne pas fausser l'expérience" om geen enkele inlichting te geven omtrent de verdwijning van den betrokkene, echter wel iets te zeggen van den man zelf. Dit „pour éviter la perception inutile de l'une ou de l'autre des personnes ayant aussi touché l'objet." M. Mirault verschaft als eenig gegeven, dat het een grijsaard van 82 jaar betreft, die wat voorover loopt. —

Osty weet dus van het geheele geval niets, dan dat de aldus nader aangegeven grijsaard eenigen tijd terug verdwenen is en dat men ondanks zorgvuldig onderzoek geen spoor van hem had kunnen ontdekken. Van het landgoed, waar de gebeurtenissen zich hebben afgespeeld, kent hij niets dan wat men zien kan vanaf den weg, die naar het kasteel leidt.

De verwanten van den zoekgeraakte weten niets van wat er na het oogenblik, waarop hij zijn woning verliet, om zich het bosch in te begeven, met hem gebeurd is. Van zijn levensomstandigheden en lotgevallen voor dien dag zijn ze natuurlijk op de hoogte.

De helderziende, Mme Morel, den lezers van Osty's en Geley's werken welbekend, weet niets. Met de enkele woorden: „Voyez la personne à qui appartient l'objet que je mets dans votre main" ontvangt zij, tegelijk met den halsdoek, haar opdracht.

Het stenographisch verslag van haar antwoorden vatten wij hier als volgt samen (2) : „Ik zie een man, uitgestrekt op een vochtigen bodem, dood. Er is water in de buurt, en bosch en iets heel groots." Tweede vraag : „Suivez cet homme le jour où il est venu là et voyez le chemin parcouru ?" Antwoord : „Ik zie een huis buiten, een zieke man, vervuld van troebele gedachten, gaat naar buiten, wijkt van den weg af, dringt in het bosch door tot een plek waar veel water is. Dan even later is hij dood. Deze plek is niet ver van het huis af, wordt bereikt langs een dalende weg." Derde vraag : „Décrivez l'endroit où il gît et donnez des repères permettant de reconnaître cet endroit." Antwoord : „Ik zie iets dat op groote blokken steen lijkt en groote boomen, water en een drassigen grond (verder geeft Mme M. een beschrijving van het uiterlijk van den vermiste).

(2) Men vergelijke het verslag op pag. 169-170. De gestelde vragen zijn onveranderd overgenomen. Mme M. beschreef eerst drie anderen, die met het voorwerp te maken hebben gehad, en vindt daarna de bedoelde persoon.

Vierde vraag : „Pourquoi est il tombé là ?" Antwoord : „Omdat hij wilde, hij wilde wegloopen. Hij is zenuwziek, hij wil sterven."

Hiermede eindigt de eerste poging. De aanwijzingen „blokken steen", in een kalkachtige streek, „groote boomen", „drassig" komen hem duidelijk genoeg voor, om de plaats, waar het lijk ligt, te bepalen. De inlichtingen blijken echter ontoereikend te zijn. De treffend juiste persoonsbeschrijving maakt op M. Mirault en de anderen grooten indruk, maar van rotsen op het landgoed wist niemand iets af ; plassen en groote boomen zijn er daarentegen zoo talrijk, dat zij voor een nadere orienteering van geen beteekenis zijn. Toch wordt nogeens — tevergeefs — de naaste omgeving afgezocht.

Na deze mislukking schrijft M. Mirault aan Osty nadere bijzonderheden omtrent de verdwijning en de pogingen tot opsporing gedaan. Osty zelf gaat nu naar het landgoed om de situatie op te nemen. De groote eenvormigheid van het uitgestrekte bosch doet hem wanhopen aan de mogelijkheid om van Mme Morel een exacte aanwijzing van den door den grijsaard afgelegden weg te krijgen. „J'avoue", aldus Osty, „qu'en cette circonstance ce ne fut pas ma conviction qui conduisait au succès final mais bien celle que M. Mirault avait puisée dans la description précise du vieillard." Andere bezigheden nopen Osty het op verzoek van M. Mirault voort te zetten onderzoek in handen van zijn zwager Galloy „ingénieur des Arts et Manufactures" te leggen, die van de praktijk van het werken met helderziende proefpersonen, en in het bijzonder met Mme Morel, goed op de hoogte was. Galloy weet als hij bij de helderziende komt, niet veel meer dan Osty de eerste maal. Hij heeft een kaart van de omgeving en op grooter schaal een platte grond van het park, ten einde daarop eventueele aanwijzingen te kunnen volgen en vastleggen. Een tweede ondervraging (3) geeft eerst enkele herhalingen (o. a. de onbekende rotsen) en verder een nauwkeurige beschrijving van den afgelegden weg : van huis uit eerst langs een smal, dalend pad tot aan een plas, dan rechtuit voorbij andere gebouwen, de weg draait zwak naar links, weer rechtuit (beschrijft het uitzicht) dicht langs een klein huisje; dan een hek, begin van drie, goed te onderscheiden wegen. Hij neemt den linker, langs een hut met een houtmijt er naast, daar dichtbij, langs een voetpad, het bosch in, waar hij dan spoedig aan het eind van zijn weg is. Voetpaden staan

(3) T. a. p., pag. 171-172.

op geen van de beide kaarten. Galloy, in de meening dat deze gegevens voldoende zijn, brengt verslag uit. Bij het nagaan van den aangegeven weg blijkt, dat voorbij de hut met de houtmijt twee voetpaden het bosch ingaan, waarvan de een links, de ander rechts.

Een derde bezoek aan Mme Morel is noodig, om de aanvullende inlichtingen te krijgen, dat het linksche voetpad is gevolgd. Dus stuurt M. Mirault er vijf mannen op uit. De regens van den laatsten tijd hebben veel terrein bij het pad onder water gezet. Toch, na eenig zoeken, wordt de plek gevonden. „L'un d'eux, apercevant à travers les branches intriquées une massa saillante semblable à un rocher, s'écria : „Tiens, voilà le rocher de la voyante... il y a de l'eau tout près, le corps pourrait bien être là." „Quelques mètres plus loin, il apercevait le cadavre."

In een résumé van de discussie van dit merkwaardige experiment in les „Annales des sciences psychiques", April 1914, gepubliceerd met twee plattegronden en een negental foto's er bij, constateert Osty dat de beschrijving van de plek heel goed is (de „rots" was een zwaar bemoste boomstronk van geweldigen omvang), de ligging van het lijk, de afstand tot het huis (650 M. hemelbreed, 1 K. M. langs den weg „il n'y a pas loin"), de afgelegde weg, alles is volkomen juist beschreven.

Terecht trekt Osty de conclusie : „La métagnomie n'a pas besoin de la pensée des vivants pour connaître la vie des morts" (4). Het is waar, deze mededeelingen hadden niet het uiterlijk voorkomen, dat spiritistische „openbaringen" gewoonlijk hebben, d.w.z. de proefpersoon gedroeg zich niet, alsof de overledene zelf door haar deze mededeelingen deed ; dit echter is niet essentieel (5) : aan de door Vloemans gestelde eisch, dat er iets is medegedeeld „waar geen der levenden iets van weet of weten kan" is voldaan.

Is het nu noodzakelijk om aan te nemen, dat de overledene de bron is, waaruit de helderziende haar kennis put, noodzakelijk in dien zin, dat elke andere mogelijkheid is uitgesloten ? Zeker is het, dat hier de spiritistische hypothese uiterst plausibel is ; maar een bewijs, dat haar het hypothetisch karakter voor goed ontneemt ? Het is niet zoo eenvoudig, om iedere andere mogelijkheid geheel uit te sluiten. Het is juist ons bezwaar tegen menige, al te gemakkelijke kritiek op de spiritistische hypothese,

(4) T. a. p., pag. 168.

(5) Evenmin als het wel optreden van een personificatie voor de spiritistische hypothese kan worden aangevoerd, mag het niet optreden daarvan tegen deze hypothese pleiten.

en hieronder rekenen we ook de opmerkingen in het boven aangehaalde artikel van Vloemans, dat men één, twee, drie met een voorwaarde voor den dag komt, waaraan men meent, dat toch nooit voldaan zal worden en dat men dus denkt dat daarmede de zaak is afgedaan. Dit brengt echter de parapsychologie, de wetenschap der bovennormale psychische verschijnselen niet verder. Die heeft behoefte aan criteria ter beoordeeling van de mogelijke hypothesen, opgesteld na nauwkeurig en uitgebreid onderzoek van het feitenmateriaal en in nauwe aansluiting bij het eigenaardige van dat feitenmateriaal. Aldus gaat men zonder uitzondering in alle empirische wetenschappen te werk.

Ook hier zijn neven-onderstellingen mogelijk. Men kan den nadruk leggen op het meta-gnomisch karakter van het experiment en vasthouden aan het bovennormale waarnemen van wat in een hypothetisch „algemeen geheugen der natuur" (gelijk Pagenstecher b.v. zich dat voorstelt) is vastgelegd. Men kan ook met Sudre, die in zijn „Introduction à la métapsychique humaine" een extreem-animistisch standpunt inneemt, niet verder gaan dan de conclusie, dat het geheugen van den mensch na den dood blijft voortbestaan. „Puisque l'expérience ne nous montre aucune différence dans la fonction métagnomique quand la personne est vivante et quand la personne est morte c'est que la mémoire de cette personne survit... Ces mémoires qui survivent ne sont évidemment pas du „psychologique mort" des collections de clichés empilés en dehors de l'espace, mais ce ne sont pas non plus des personnalités vivantes... Nous sommes très loin de l'hypothèse spirite" (6). Nu, dat „zeer ver" is een quaestie van appreciatie, maar een afstand tusschen Sudre's : „nous admettons la survivance de la mémoire pure" (7) en de spiritistische hypothese is er zeer zeker.

Aldus is er geen bewijs nog te construeeren uit, overigens zeer merkwaardige, gevallen als het hier aan Osty ontleende. Een andere vraag is die naar de meerdere of mindere waarschijnlijkheid der spiritistische hypothese (8).

Dat toch beter ingezien werd, dat men op dit oogenblik nog niet verder gaan kan, allicht, dat men zich dan ook rustiger rekenschap gaf van de

---

(6) T. a. p., pag. 374 en 375.

(7) T. a. p., pag. 413.

(8) Wij willen niet verhelen, dat wij persoonlijk een geval als dit, zeker onder de voor deze hypothese gunstige aanwijzingen rangschikken, naast degene, die door Tenhaeff zijn bijeengebracht. T. v. p. I, 212.

gronden van zulk een waarschijnlijkheidsoordeel, en in deze scherp kon onderscheiden tusschen theoretische en a-theoretische en in de eerste weer tusschen speculatieve en empirische, de theoretische fundeering der parapsychologie zou daar veel bij winnen.

Drs. D. H. PRINS.

BOEKBESPREKINGEN

PREDIKANT EN DOKTER. Tweemaandelijksch Tijdschrift. Redactie Prof. Dr. L. Bouman, Dr, A. Hutter, Ds. H. A. C. Snethlage en Drs. J. van der Spek. Uitg. G. A. Ruys' U. M., Zeist. Prijs per jaargang Fl. 3.60.

In de archaïsche maatschappij waren arts en priester bij herhaling in één persoon vereenigd. In de cultuurmaatschappij, met haar verdeeling van arbeid, heeft ook hier, om met Spencer te spreken, de splijtzwam gewerkt. In de vorige eeuw stonden, onder invloed van positivisme en materialisme, de arts en de theoloog bij herhaling als antagonisten tegenover elkaar. Geloof en Wetenschap verdroegen zich in die dagen niet al te best. In onze dagen, waarin het materialisme afgedaan en plaats gemaakt heeft voor meer spiritualistische beschouwingen, is een toenadering tusschen beide onmiskenbaar. Naar mijn meening zal de toekomst ons eenmaal de hereeniging van beide brengen, gelijk ik reeds opmerkte in mijn verhandeling : „Over het wezen van de natuurlijke geneeskracht van het lichaam." (1).

Onder deze omstandigheden begroeten wij met vreugde een tijdschrift dat een nauwere samenwerking tusschen den theoloog en den medicus beoogt.

„Het tijdschrift — aldus Dr. Hutter — staat op positief christelijken grondslag, doch met niet te nauwe grenzen."

Wij hopen dat deze grenzen inderdaad niet te nauw getrokken zullen worden, doch vreezen, bij het doorlezen van dit eerste nummer daar zeer voor.

Moge de redactie ook een open oog hebben voor parapsychologische problemen en tot het inzicht komen, dat de parapsychologie zoowel voor

(1) Brochure, uitgegeven door de Ned. Vg. v. Natuurgeneeswijze, Hilversum, 1928.

den arts als voor den predikant van zeer groote beteekenis is. Parapsychologische proefpersonen als b.v. Mrs. Piper, Theresia Neumann, Eleonora Zugun e. d. zijn zoowel voor den theoloog als voor den medicus hoogst belangrijke studie-objecten.

Tenhaeff.

Dr. A. Mæder : De nieuwe zielkunde en het godsdienstig leven. Met een inleiding over de beteekenis van de jongste ontwikkeling der psychanalyse voor het moderne geestesleven. Amsterdam, H. J. Paris, 1929.

Dit is een van die boeken welke het bestaan van een tijdschrift als : „Predikant en Dokter" rechtvaardigt. Het toont aan hoe in de psychoanalyse arts (psycholoog, psychiater) en theoloog elkaar de hand reiken.

De Züricher school, waarvan Mæder een der voorgangers is, is niet alleen analytisch, gelijk die van Freud, zij is synthetisch tevens. In de behandeling zijner patienten — ik wees hier op reeds op pag. 4 van dezen jaargang — onderscheidt Mæder twee phasen, t.w. de analytische en de synthetische phase. In de analytische phase vindt een bevrijding der psychische energie, welke in de symptomen vastlag, plaats ; in de synthetische phase moet de patient de „regulatie-tendens" (prospectieve functie) leeren verstaan, terwijl de arts, voor zoover noodig, de interpretatie moet geven van hetgeen de ons onbewuste activiteit voortbrengt.

„De kunst van genezing — zoo zegt Mæder op pag. 44 van dit boek — bestaat daarin, het vrije spel der regulatie-tendens ruimte te verschaffen, haar ontplooiing te begunstigen en haar in het algemeen belang van individu en gemeenschap te versterken."

Gelijk ik in mijn opstel over teleologie en profetie (November nummer) reeds aantoonde, staat Mæder geheel op het standpunt van het Neovitalisme, op de entelechie-leer van Driesch en die van het „élan vital" van Bergson. In dit werk nu tracht Mæder o. m. aan te toonen, dat de regulatie-tendens niet slechts op ons lichamelijk, doch mede op ons geestelijk heil is bedacht. Hier brengt hij ons dus op het vraagstuk van het geweten, dat eigenaardig „zedelijk-religieus orgaan" dat „gericht is op een buitenpsychische, transcendente werkelijkheid."

Ofschoon veel in dit werk nog zeer zeker problematisch genoemd moet worden, zoo kan niet worden ontkend dat het geschreven is door

een hoogst belangrijke figuur, die eigen paden dorst te betreden en nieuwe horizonten voor ons opent.

Het is een boek dat ons tot nadenken stemt en het vermoeden in ons wekt, dat Mæder hier hoogst belangrijke waarheden begint te benaderen.

Tenhaeff.

Dr. A. Baudisch. Het Probleem van de „Stille Kracht". G. Kolff & Co., Weltevreden, 1926. Fl. 3. —

Het is een heugelijk feit, dat ook in ons land het aantal boeken, en zelfs goede boeken, dat over occulte verschijnselen geschreven wordt, toeneemt. Dit werk van Dr. Baudisch reken ik tot de zeer goede. Het geeft een helder overzicht over een bepaald gedeelte van het uitgestrekte gebied, n. l., in den meest uitgebreiden zin van het woord, over wat wij als telekinesie kunnen samenvatten. Eerst worden de voornaamste experimenteele gegevens behandeld ; dat ook het verwante gebied der teleplastische en materialisatieverschijnselen hierbij niet vergeten wordt spreekt vanzelf. Want het lijdt thans geen twijfel, of de telekinesie in engeren zin hangt ten nauwste met deze fenomenen samen.

Vervolgens gaat de schrijver over tot een uitvoerige en grondige beschrijving van een aantal klassieke gevallen van manifestaties der „stille kracht", met name de z.g. „steenenregens" en wat daarmede annex is (Poltergeist-verschijnselen) om ten slotte de verschijnselen kritisch te bespreken.

Het geheel vormt een interessant handboekje over het gebied der physische verschijnselen, niet volledig misschien, maar zeer overzichtelijk. De schrijver beheerscht de litteratuur van zijn onderwerp volkomen, en geeft in de meer theoretisch gehouden laatste hoofdstukken blijk van een uitstekenden kijk op het verband met andere, occulte en semi-occulte verschijnselen.

Het boek is door een Duitscher in Indië geschreven, maar door Ds. A. C. Christoffels zoo uitstekend vertaald, dat het geheel den indruk maakt van een origineel Nederlandsch werk.

DIETZ.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

ZEITSCHRIFT FUR PARAPSYCHOLOGIE. JAN. FEBR. EN MAART 1931.

Dr. G. Walther schrijft over het Noorweegsche medium mevr. Ingeborg, bij wie zich verschillende soorten van supernormale verschijnselen voordoen. Belangrijk is o. m. het feit, dat zij gelijktijdig met de rechter- en linkerhand automatisch schrijft over twee verschillende onderwerpen waarbij identiteitsbewijzen gegeven zouden zijn. Voorts zouden bij dit medium o. a. z. g. boektests en apportverschijnselen zijn geconstateerd.

Alois Konecny geeft enkele mededeelingen met betrekking tot spontane verschijnselen w.o. het geval van het vooruitzien van eigen sterven. Dr. R. Winterberg ontzenuwt enkele bezwaren welke tegen een aantal parapsychologische onderzoekingen worden ingebracht. Dr. R. Reddingius schrijft over z.g. „denkende" dieren waarbij hij tot de conclusie komt dat de „klopfsprechende Tiere" „besessene Leiber" zijn.

Dr. K. Haberkalt tracht de vraag : „Was kann und soll der Okkultismus ?" te beantwoorden. Hij meent dat de studie van de parapsychologie ons een belangrijke schrede verder zal brengen op het pad dat leidt naar de oplossing van het menschraadsel. Dr. E. Mannheimer schrijft over: „Transkausale Physik und Parapsychologie". Hij wijst er in deze studie op dat wij van het mechanisme der parapsychologische verschijnselen nog maar zeer weinig afweten, doch dat „der Einwand, dass sie unter gleichen Versuchsbedingungen oft auch nicht auftreten, mit Rücksicht auf die neue Physik keine Bedeutung mehr hat." Met de nieuwe physica meent de schrijver hier de z.g. „Quantenmechanica" waarin het strenge causaliteitsbegrip wordt opgegeven. Men is immers in de quantenmechanica tot de erkenning gekomen dat door een gegeven toestand de volgende toestand niet absoluut bepaald is, dat men slechts de waarschijnlijkheid van een volgenden toestand kan berekenen.

Dr. P. Sünner geeft enkele principieele beschouwingen over een zitting met Rudi Schneider. In dit opstel waarschuwt hij — op grond van eigen ervaringen met Rudi — tegen een al te ver doorgevoerde animistische beschouwing van het geval Schneider. Sünner acht het geenszins onmogelijk dat wij hier mede met spiritistische factoren te doen hebben.

Prof. C. Blacher en Ir. E. Keuchel schrijven over apportverschijnselen bij een helderziende te Riga.

R. Lambert bericht over enkele experimenten met den helderziende Max Moecke. Dr. A. Wendler stelt een vraag met betrekking tot het levitatie-probleem. Daarna volgen twee krantenberichten over spookverschijnselen, welke te Oppau en Oberspier zouden zijn geconstateerd. H. Wagner schrijft over supernormale verschijnselen vermeld in de : „Dialogus miraculorum" van Caesarius van Heisterbach (twaalfde eeuw). Dr. P. Bergmann en Dr. A. Schmidt publiceeren hun debat over de spiritistische hypothese, gehouden in Augustus 1930 „im Berliner Rundfunk." Mevr. Kulmer herdenkt de belangrijke figuur van Lazar Hellenbach (1827-1887), een der pioniers van de parapsychologie. Dit artikel wordt in het Maartnummer voortgezet en beëindigd.

Dr. G. Walther geeft een vertaling van een artikel van Dr. Osty, voorkomende in de : „Revue Métapsychique", No. 6. 1930. Prof. Dörfler schrijft over spookverschijnselen te Eggenberg, waarvan hij persoonlijk getuige is geweest. Dr. Ludwig maakt eveneens melding van een geval van spokerij. Prof. Schneider schrijft over : „Das psychofysische Energiefeld als Träger des sinnlichen und übersinnlichen Erlebens." „Eine ganz andere Welt steht im übersinnlichen Bewusstsein da, die Welt der Idee, die hier als Wirklichkeit sich bekundet. Das ist der Unterschied des übersinnlichen zum sinnlichen Erleben !"

INTERNATIONALE SAMENWERKING.

Het bestuur van het : „National Laboratory of Psychial Research" te Londen, dat tot voor eenigen tijd een meer landelijk karakter droeg, heeft zich omgezet in een internationale studie-commissie voor parapsychologisch onderzoek.

Deze internationale studie-commissie (International Research Council) bestaat uit de volgende personen :

Lord Sands, K. C., LL. D. (voorzitter), Dr. R. J. Tillyard, F. R. S. (Canberra, Australië, vice voorzitter), Dr. Eugène Osty (Parijs, vice voorzitter), Prof. Dr. Hans Driesch (Leipzig, vice voorzitter), Prof. Dr. Hans Thirring (Weenen, vice voorzitter), Prof. Dr. Chr. Winther (Kopenhagen, vice voorzitter), Mej. May C. Walker, Mej. Marguerite W. Crookes,

M. A. (Auckland, N. Z.), Prof. A. M. Low, D. Sc., Lord Charles Hope, E. W. Janson. M. A., A. W. Trethewy, M. A., Joseph De Wyckoff (Am. S. P. R.), Roy Holmyard (Cincinati), René Sudre (Parijs), R. G. Berry (Belfast), F. Kogelnik (Braunau am Inn), Dr. Paul Sünner (Berlijn), Drs. W. H. C. Tenhaeff (Utrecht), Dr. A. Winterstein (Weenen).

Het laboratorium is voorts overgeplaatst naar 13 d. Roland Gardens, South Kensington, London S. W. 7. en heeft daarbij een belangrijke uitbreiding ondergaan.

Binnenkort wordt Rudi Schneider wederom in het laboratorium verwacht voor een nieuwe reeks onderzoekingen.

De heer Harry Price noodigde de beide redacteuren van dit tijdschrift uit aan een gedeelte van dit onderzoek deel te nemen. Wij hebben deze uitnoodiging dankbaar aanvaard en hopen t. z. t. in de gelegenheid te zijn uitvoerig in deze bladen te kunnen berichten over onze ervaringen.

Redactie.

INHOUD.

Eenige gevallen van asitie in de Nederlanden.

door Dr. P. A. Dietz.

De asitie, ook wel anedia paradoxa genoemd, is wel een der merkwaardigste verschijnselen die de parapsychologie kent. Nochtans is zij bij herhaling — nog onlangs bij Therese Neumann van Konnersreuth — zoo goed geconstateerd, dat twijfel aan haar realiteit niet meer redelijk is.

Onder asitie verstaan wij, zooals uit den naam volgt, (a=zonder, sitos = spijze) het leven zonder voedselopname, veelal ook zonder opname van water. Wij passen dezen term echter uitsluitend op het paraphysiologisch verschijnsel toe, en onderscheiden daarom, met Kröner (Das Rätsel von Konnersreuth, pag. 66), drieërlei soort vasten.

I. De gewone, niet-occulte vastkuren, vertooningen van hongerkunstenaars, die er hun broodwinning van maakten. Zij waren vroeger zeer in de mode.Menigeen zal zich nog « Papus » herinneren, die indertijd de attractie zijner prestatie verhoogde, door in een glazen kist onder water te gaan liggen. De in de vorige eeuw beroemde Succi bracht het tot dertig vastendagen en bevond zich daarna nog vrij wel ; volgens Kröner hebben na hem anderen deze hongerkuren tot twee en zeventig dagen opgevoerd. Bij dit vasten werd steeds rijkelijk water opgenomen.

II. Het vasten der Indische fakirs. Dit gaat gepaard met bewustzijnsverlies en het vervallen in een kataleptischen toestand, waarin alle lichaamsfuncties, ademhaling en bloedsomloop incluis, tot een minimum zijn teruggebracht. Volgens de verhalen is het zelfs mogelijk, dat de fakir zich in dien toestand geruimen tijd laat begraven. Aan het einde van het experiment is het lichaam sterk uitgeteerd en zijn er verschillende manipulaties noodig om de normale functie weer te herstellen.

III. De eigenlijke asitie, die als een occult verschijnsel moet worden opgevat. Hierbij is het bewustzijn, afgezien van tijdelijk optredende extasen, ongestoord, ademhaling en bloedsomloop verschillen slechts weinig van de normale ; de personen bewegen zich, spreken en nemen deel aan het leven hunner omgeving, ofschoon zij vaak ziekelijke verschijnselen vertoonen. Het gebeurt nog al eens, dat zij tevens gestigmatiseerden zijn. De opname van vloeistoffen is eveneens zeer miniem. M. a. w. de asitie onderscheidt zich door verschillende kenmerken duidelijk zoowel van het gewone vas-

ten als van het hongeren der fakirs. De zoo goed als totale onthouding van zoowel vast als vloeibaar voedsel schijnt onbegrensd, zelfs vele jaren, te kunnen worden voortgezet.

De echte asitie komt veelvuldig voor in combinatie met de stigmata, maar is daarvan geenszins onafscheidelijk. Ten eerste ontbreekt zij bij vele gestigmatiseerden, o.a. bij den eersten en grootsten van hen: Sint Franciscus van Assisi. En omgekeerd komt asitie voor bij niet-gestigmatiseerden. Ja, het heeft zelfs onder de occulte phaenomenen, oudere rechten dan het Christus-stigma. Terwijl het oudste geval, dat wij hiervan kennen, dat van St. Franciscus, van 1224 dagteekent, lezen wij hoe reeds vier jaren tevoren, dus 1220, Hugh bisschop van Lincoln, als hij verneemt, dat er te Leicester een non in een klooster verblijf houdt, die geen ander voedsel tot zich neemt dan de heilige ouwel, vijftien geestelijken uitzendt om haar gedurende twee weken gade te slaan, zonder haar een oogenblik uit het oog te verliezen.

Ook uit ons vaderland kennen wij eenige gevallen van asitie, uit zeer verschillende tijdperken onzer geschiedenis. Het eerste is een middeneeuwsche heiligenlegende. die wij alleen volledigheidshalve vermelden. De beide andere betreffen protestantsche vrouwen uit den arbeidenden stand, en er zijn pogingen tot controle gedaan, die ons althans eenig vertrouwen in de waarheid der overlevering kunnen bijbrengen .

1. St. Lyduwina van Schiedam.

Deze werd 13 Maart 1380 geboren; zij werd op haar vijftiende jaar ziek en bracht haar verder leven door in een lichamelijk ellendigen toestand, halfzijdig verlamd, hevig geplaagd door wormen, lijdende aan koortsen, niersteen en afzichtelijke zweren, uitgeteerd tot op het gebeente.

In 26 jaar heeft zij, volgens overeenstemmende berichten harer vele levensbeschrijvers, geen voedsel gebruikt, behalve den gewijden ouwel. Volgens de legende zou een priester haar op de proef hebben willen stellen, en haar in plaats van de hostie een gewonen ouwel hebben toegediend, met het gevolg, dat zij hevige zenuwtoevallen kreeg. Het schijnt trouwens meer voor te komen, dat gestigmatiseerden, of in trance verkeerende personen de gave der zgn. hierognosie bezitten, nl. dat zij in staat zijn echte reliquieën van onechte te onderscheiden. Dit is natuurlijk geen eigenschap die op zich zelf staat, maar slechts een bijzonder geval van psychoskopie.

Lyduwina had visioenen van paradijs en vagevuur, waarbij zij geheel

in den ban der middeneeuwsche mentaliteit stond. Zij zou zoo wel tijdens haar leven als na haar dood vele wonderen hebben verricht. Gravin Margaretha van Holland en hertog Jan van Beieren bezochten haar meermalen en betoonden haar grooten eerbied. Zij stierf in 1433 en werd in een kapel aan de oostzijde der St. Janskerk te Schiedam begraven ; haar prachtige graftombe werd tijdens den beeldenstorm vernield. Haar heiligverklaring vond pas in 1616 plaats ; haar naamdag is 14 April.

Het graf werd een beroemde bedevaartplaats. Later werden haar overblijfselen naar Brussel vervoerd, waar zij nog in de St. Michael en de St. Gudule aanwezig zijn. Een gedeelte harer reliquieën kwam later weer in Schiedam terecht, waar zij nog worden vereerd.

2. Eva Vlieghen van Meurs.

Het tweede geval, dat de meeste bekendheid heeft verworven, ofschoon het, gezien de nog al verdachte ontknooping, niet tot de meest vaststaande behoort, betreft een boerenmeisje uit Mörs, een plaatsje in de Rijnprovincie, dat in 1597 door Maurits veroverd werd en onder den naam Meurs eenige decennien tot de Republiek der Vereenigde Nederlanden heeft behoord. Het is ons beschreven door den geschiedschrijver Willem Baudart of Baudartius, in zijn zeer omvangrijke „Memoriën". Terwille van de eigenaardige taal en stijl neem ik het bericht in zijn geheel over, waarbij ik den lezer verzoek, de grove inconsequenties in de spelling niet op mijn rekening, maar op die van den oud-hollandschen geleerde, resp. die van zijn drukker te willen schrijven.

Gulielmus Baudartius Deynsanus. Memorien ofte cort Verhael der Gedenckweerdighste soo Kerckelijcke als Wereltlijcke Gheschiedenissen van Nederland. Het tweede Deel. Het vijfthiende Boeck. pag. 179.

„Nevens andere wonderheden die te desen onsen daghe geschieden, is dit oock wel verwonderens weerdich, dat ick hier costelijck sal beschrijven van een jonghe dochter genaemt Eva Vlieghen, nu noch levende binnen de Stadt Meurs. Sij is gheboren in het jaer onses Heeren 1575, ontrent een half ure gaens van Meurs, op een plaetse ghenaemt Vlieghen-Hoff, waervan sij is ghenaemt gheworden Eefken Vliegen. Sij is van slechte afcomste ende van heel gheringhe middelen. So dat sij in hare jonckheyt bij de huyslieden de verckens heeft ghehoet, lijdende daghelycx grooten hongher, ghelijck sy selfs bekent. In deze elende ende honghers noot levende, heeft sy

Godt den Heere seer ernstelijk meermaels ghebeden, dat sy van den grooten hongers noot mocht ontledicht worden : Haer hertelijck ende gheduyrich bidden is verhoort, want Anno 1594 is haren appetijt ende lust tot eten so cleyn gheworden, dat sy maer ten twee, drie of vier daghen een weynichsken geeten en heeft, daer nae heeft sy alleen ten achten, thiene, twaelf of veerthien daghen een weynichsken geeten, ende allenskens is haer den lust tot eten ende drincken gheheelijck vergaen ; soo dat sy sedert den jare 1597 tot desen tijt toe, al heel niet ge-eten noch ghedroncken en heeft.

Anno 1599 heeft die wel-geborene Gravinne van Meurs Eefken voorsz. by haer in den lusthof ghenomen, ende aldaer met hulpe harer staet-jofferen haer soo langhe ende soo vele ghenoodicht ende ghebeden, dat sy een kerse ghe-eten heeft waer van sy strackx soo cranck gheworden is, dat hare Ghenade ende de jofferen vreesden, dat Eefken haer onder de handt soude ghestorven hebben. Men heeftse na huys moeten draghen, al-waer sy van langher hand wederom is ghesont gheworden. Doch ontrent een jaer hier na is Eefken in een groote cranckheyt gevallen. De Medici hebben goet ghevonden ende haer geraden, datse eenen lepel vol wey of huy van kerre-melck, of scherpbier drincken soude, d'welck sy wel te doen versocht heeft, maer sy en conde het niet inhouden. Eenen tijt lanck hierna is sy wederom sieck gheworden, het scheen of sy wel wat hoender-nadt soude gheslurpt hebben, maer als men haer een weynichsken in eenen lepel gaf soo is sy crancker gheworden als sy te vooren was. Soo datse in den tijdt van XXVI jaren gheen wtterlijck voedtsel van eten ofte drincken ghenomen en heeft. Jae dat meer is, sy en heeft in alle dese jaren noyt hongher noch dorst ghecreghen : daer sy doch tot hare een-ofte twee-entwintich jaren ghe-eten ende ghedroncken heeft gelijck andere menschen, als sy het maer conde becommen. Sy is heel bleeck van coleur, ende teeder van lichaem, middelbaer van langhte. Sy seyt dat haer om den anderden of derden dach een heel claer licht omschijnt, dat geen gelijcheyt met het licht des daechs en heeft ; Als dit heldere licht haer beschijnt, soo ghevoelt sy op hare tonghe een seer groote ende besondere soeticheyt, die haer sterckte gheeft, doch sy en siet niet anders dan een claer licht. De Predicant binnen Meurs, ghenaemt Conradus Veldthuysen, en heeft langhen tijt niet cunnen ghelooven, dat dit aldus inderdaet gheschiede ghelijck men hem verhaelde, maer heeft gemeynt datter eenich bedroch onder schuylde. Om dan hem selven, ende anderen, hiervan te verseeckeren, soo heeft hij Eefken voornoemt Anno 1607 als sy in de avont-predicatie ghe-

comen was, met hem aen syn huys gheleit, ende daer ghehouden : hij ende andere personen hebbense in een Camer met brandende keersen nacht en dach, dertien daghen lanck vlijtich bewaekt ende bewaert, goede acht op haer gevende, soo dat sy gheduyrende die dertien daghen ende nachten noyt oogenblick alleen gheweest en is. Ghevraecht zijnde, (naedat de voorsz. derthien daghen voor by waren) of sy hongher of dorst hadde ? Soo antwoordde sy neen : Soo dat de Predicant, nu hy het selfs soo oogenschijnelijck ghesien ende bevonden hadde, met verwonderinghe heeft moeten bekennen warachtich te sijn het ghene dat hy te vooren niet en had cunnen ghelooven. Dat Eva Vlieghen, als voorseyt ongheveerlijck XXVI jaren lanck sonder eten of drincken geleeft heeft, ende noch is levende binnen Meurs, cunnen getuighen meer dan duysendt menschen Edel en onedel, out ende jonck, die haer hebben gesien, ende ghesproocken, ende welcker eenighe met groote vlijt ende neersticheyt daer op seer nauwe gheledt hebben, waer van eenen Eersaemen Magistraat dier Stadt oock ghenoechsaeme certificatie verscheydenen Steden ende persoonen met hares Stadts seghel becrachticht ghegheven heeft. Wie nu noch lust heeft om dese Vrous-persoone te sien ende te spreecken, ende nae alles breeder te vernemen, sy is noch levenachtich te vinden binnen Meurs."

Baudartius haalt nog een werk aan van Franciscus Citesius, professor te Pertier, waar in deze van een zekere Catharina van Colberghe te Spiers vermeldt dat zij in zeven jaar, en van Joanna Balam uit Conflans in Limousin, dat zij in twee jaar niet gegeten of gedronken heeft. Van deze laatste vinden wij ook uitdrukkelijk aangeteekend, dat zij geen lichaamsafscheidingen had.

Eefke Vlieghen, op lateren leeftijd algemeen „het Besje van Meurs" genoemd, kreeg een groote beroemdheid. Prins Maurits en vele andere groote heeren bezochten haar. Naar zeventiende-eeuwschen trant werd zij door een geleerde in een Latijnsch gedicht verheerlijkt, door Baudart in het Hollandsch vertaald. Er bestaan verscheidene portretten van haar, het meest bekende wordt in den „Catalogus van 7000 portretten van Nederlanders" door Frederik Muller, van 1853, beschreven als : „Ter halver lijve van voren en rechts, in eenvoudige kleeding, met korten kraag, een groote om het hoofd sluitende muts, met pels omzoomd, staande, in de hand een bloem. Onder eene toog met Bovenschrift. Met 14 reg. vers : Die ghij de wondren Godts, enz. Zeer zeldzaam."

Misschien is deze gravure naar : „Het gecontrefeytsel, bij hem naar

het leven affgebeeldt, van Eva Flieger", waarvoor de Staten-Generaal, bij resolutie van 24 December 1614, voor den tijd van vier jaren het recht van alleenverkoop gaf aan Mr. Balthazar Flessier, schilder in Den Haag.

Eva Vlieghen's roem heeft echter niet tot haar dood toe mogen duren. Nadat 32 jaar lang geen twijfel was opgekomen omtrent hare bijzondere eigenschap, van zonder voedsel te kunnen leven, werd zij ziek, en de predikant Theodorus Scriba, die haar op dit ziekbed, dat haar sterfbed zou worden, bezocht, zorgde er voor, dat er geregeld bij haar gewaakt werd. Hoe groot was de verwondering harer verzorgsters, toen Eva wat „Botermelck" te drinken vroeg. Een vrouw die bij haar inwoonde, liet toen los, dat zij al gedurende een jaar of twee wist dat Eva „bij tijden" iets gebruikte. Bij een onderzoek in het huis werden diverse levensmiddelen gevonden, volgens voorgeven van Eva, — die in goeden doen schijnt te zijn geraakt — als aalmoezen voor de armen bestemd ; later echter gaf zij toe gedurende twee of drie jaren weer spijze te hebben moeten gebruiken, wat zij echter uit vrees had verheimelijkt. Niet hiermede in overeenstemming is een ander verhaal, volgens hetwelk een vrouw, die haar daarbij had geholpen, op haar sterfbed aan het licht zou hebben gebracht, dat Eva de laatste jaren voedsel tot zich nam.

De publieke opinie, die Eva eerst als een soort begenadigde bewonderd had, sloeg onmiddellijk om en zij werd als een bedriegster uitgekreten. Het werd zelfs een spreekwoord : „Zij slacht het besje van Meurs, die in geen dertig jaar brood heeft gegeten, en de kruimels zitten haar nog aan den mond". Het portret van „het logenachtige bestjen van Meurs" werd zelfs nog tot in de negentiende eeuw te Amsterdam in het oude Doolhof, een soort rarekiek of primitief panopticum, tentoongesteld.

Wie moeten wij nu gelooven, de eerwaarde Conradus Veldthuysen of de niet minder eerwaarde Theodorus Scriba ? Wanneer niet onlangs in Konnersreuth het feit der asitie met een groote mate van zekerheid was vastgesteld, zouden wij direct meegaan met de conclusie van J. J. Nieuwenhuyzen in „De Navorscher" van 1851, die onvoorwaardelijk in het bedrog gelooft „wijl het in des menschen natuur, onmooglick is." De studie der parapsychologie maakt ons voorzichtiger in onze oordeelvellingen. In een klein plaatsje als Meurs, waar iedereen iedereen kent, gedurende twee-en dertig jaar een dergelijke comedie te spelen, zonder betrapt te worden, is geen kleinigheid, te meer daar alle berichtgevers het er over eens zijn,

dat althans in den beginne vele en daaronder aanzienlijke personen zeer scherp op het doen en laten van Eva letten.

Ik geloof dan ook, dat wij, steunende op onze moderne parapsychologische kennis, het dichtst de waarheid zullen benaderen, wanneer wij aannemen, dat inderdaad bij het arme kind, dat innig bad van den eeuwig kwellenden honger verlost te worden, onder den invloed van een sterke introversie en een vast geloof, de asitie is opgetreden. Wij weten ook. dat dit verschijnsel zelden tot den dood toe pleegt voort te duren. Ik vind het daarom geenszins onwaarschijnlijk, dat ook Eva Vlieghen na een aantal jaren haar merkwaardige eigenschap heeft zien verminderen, en, hetzij werkelijk uit vrees voor een bedriegster te worden aangezien, hetzij uit eigenbaat, — want de algemeene belangstelling zal haar wel geen windeieren hebben gelegd — dit verzwegen heeft. M. a. w. dat het „besje van Meurs" op haar sterfbed de waarheid gesproken heeft, en dat zij, zooals zoo vaak, noch de vroegere vereering, noch den lateren smaad ten volle verdiend heeft.

3. Engeltje van der Vlies te Pijnakker.

Het derde geval is van veel jongeren datum, en ofschoon het bij lange na niet zoo beroemd is geworden als het vorige, lijkt het mij niet minder belangwekkend. Het betreft Engeltje van der Vlies, een dienstmeisje uit Pijnakker bij Delft. Ik ontleen de volgende bijzonderheden aan hare levensbeschrijving in het „Zondagsblad" van den 11 den September 1853, die in haar geheel is afgedrukt in „De Navorscher" van hetzelfde jaar, Bijbladen pag. CLXXIII.

Engeltje van der Vlies werd 20 Aug. 1787 te Schiedam geboren, als kind van zeer eenvoudige ouders. Zij werd dienstmeisje bij den predikant Hoek te Pijnakker, en na diens dood bij zijn dochter, die met den heer Stoorvogel huwde. Zij is verder gedurende haar geheele leven in dienst der familie Stoorvogel gebleven.

In 1811 kreeg zij hevige zenuwtoevallen, omdat haar broer in de loting viel en met het leger van Napoleon mee moest. Later leed zij aan chronische ontsteking der ingewanden, en gebruikte hoe langer hoe minder voedsel. Pas in Mei 1818 begon zij het eten na te laten, nam alleen nog maar wat drinken tot zich of bepaalde zich tot het uitzuigen van kleine stukjes vleesch of visch. In Maart 1822 kreeg zij zulke hevige hysterische

toevallen, dat haar omgeving, natuurlijk ten onrechte, voor haar leven vreesde. Van nu af aan werd haar ook het drinken onmogelijk, het uitzuigen van vleesch of visch bleef achterwege, slechts enkele keeren spoelde zij den mond uit met koud water. Ofschoon er grooten toeloop van nieuwsgierigen kwam, bleef Engeltje bescheiden en eenvoudig, en weigerde eerst zich te laten controleeren met de practische motiveering :

„Waarvoor zoude ik zulks doen, daar het mij onmogelijk is mij te laten vervoeren en onaangenaam om bewaakt te worden, terwijl ik er geen onmiddelijk belang bij heb, of men het gelooft of niet, daar ik het om geen giften of gaven doe, als hebbende eigenlijk niets noodig tot mijn onderhoud, en verdienende met mijne handen genoeg om mijne slijtagie te vergoeden."

Daar echter menigeen haar ronduit voor een bedriegster uitmaakte, verklaarde zij zich, mede op aandringen van hare meesteres, op 15 Augustus 1826 bereid zich te laten onderzoeken.

Er werd een commissie benoemd, bestaande uit : den president der Provinciale geneeskundige Commissie, Dr. A. Van Stipriaan Luiscius, het lid dier commissie J. G. Vorstman, verder de burgemeester van Pijnakker en den heer Grootenboer, den huismedicus van Engeltje. Op 11 Nov. 1826 installeerden deze heeren een continueele bewaking door vier vrouwen „geheel vreemd aan de patiente en aan het huisgezin waarbij zij inwoont". De waaksters observeerden Engeltje gedurende vier weken, waarbij zij door de leden der commissie van onderzoek „dikwerf en op onbepaalde tijden" werden gecontroleerd. Zij stelden een protocol op van hare bevindingen, dat zij den 19 den Dec. 1826 inleverden bij den kantonrechter te Delft, bij welke gelegenheid haar tevens den eed werd afgenomen op hare schriftelijke verklaring dat al hetgeen zij hadden aangeteekend : „door ons alzoo is gezien en waargenomen, zonder dat wij daaromtrent eenige afwijking hebben gemaakt, of daartoe ook door iemand aangezocht te zijn geweest en veelmin iets daarvan, hetzij om eenige giften of gaven, hetzij uit medelijden veranderd of gewijzigd hebben, maar alles door ons eenvoudig is opgeteekend, zooals hiervoor in de beschrijving zelve gevonden wordt."

Het „Zondagsblad" voegt hier nog aan toe, dat sinds dit onderzoek nu ruim 27 jaren verloopen zijn, en dat Engeltje — die in 1853 nog leefde, — nu in 35 jaren geen spijs, en in ruim 31 jaren ook geen drank had genoten, en eindigt zijn belangrijk bericht met de ontboezeming :

„Bij het gemis van een der grootste genoegens van het leven (sic), ziek en arm, is zij veelal opgeruimd en vroolijk en geniet gemoedelijk en gelaten in haar lot, de krachtige ondersteuning, die de Christelijke godsdienst aan hare ware belijders zoo ruimschoots verschaft."

Het geval Engeltje van der Vlies, van zooveel jonger datum dan de beide andere, zal vermoedelijk nog wel beter te controleeren zijn. Wij zijn althans doende met een poging, de officieele bescheiden, die vermoedelijk nog wel op de secretarieën van Delft of Pijnakker aanwezig zullen zijn, onder de oogen te krijgen en zullen van de eventueele resultaten te zijner tijd in dit blad bericht geven.

* * *

Bij alle berichten omtrent de diverse gevallen van asitie treffen ons zekere regelmatig terugkeerende overeenkomstigheden. Het ontstaan der asitie sluit zich aan bij gemoedsbewegingen van aangrijpenden aard ; bij de H. Lyduwina kunnen wij, behalve religieus-extatische toestanden, gevoegelijk ook de echt middeneeuwsche afkeer van haar, dan ook wel zeer ellendig, lichaam als oorzaak aannemen; bij Eva Vlieghen is het de drang, aan de voortdurende pijniging van den honger te ontkomen, bij Engeltje hooren wij evenzeer van hevige emoties, van ingewandsziekten en hysterische toevallen. Curieus — en ook bij Therèse van Konnersreuth is dit zoo — dat de asitie steeds geleidelijk ontstaat, en dat regelmatig eerst het gebruik van vast voedsel, en pas eenigen tijd later ook dat van water wordt nagelaten, terwijl eten of drinken in den gewonen zin weldra physiek onmogelijk wordt. Toch schijnt de asitie niet absoluut te wezen, daar wij althans bij de Katholieken hooren van het tot zich nemen van uiterst kleine hoeveelheden vaste stof in den vorm van den gewijden ouwel; er zijn aanwijzingen, dat deze niet alleen suggestief of mystisch, maar wel degelijk door hare materieele substantie werkt. Wanneer wij ook moeten toegeven, dat de tijd gedurende welke strenge controle is toegepast, in alle gevallen wel wat kort is, gegeven de praestaties van physiologische hongerkunstenaars, zoo kan anderzijds tegen deze bedenking worden aangevoerd, dat het nog nimmer is voorgekomen, dat iemand zich gedurende den tijd van twee tot vier weken van water kon onthouden. Indien wij de overleveringen mogen vertrouwen, is in het geval Eva Vlieghen het eigenlijk magische het dichtst benaderd, wijl wij bij haar niet van som-

nambulistische of mediumieke, dus op bewustzijnssplitsing berustende toestanden lezen.

Kröner ([1]) bespreekt in zijn werkje „Das Rätsel von Konnersreuth" eenige hypothetische mogelijkheden betreffende de energetica der asitie. Als zoodanig voert hij aan :

1° een „apport", beter is het te spreken van „transport", van voedsel, dat dus elders zou moeten verdwijnen;
2° een directe assimilatie van aetherische of fluidieke substanties ;
3° een materialisatie van dergelijke substanties, dus een omzetting in gewone voedingsstoffen ;
4° een onttrekking van vitale krachten aan de omgeving, het wel eens dusgenaamde „odvampyrisme".

De eerste en de derde hypothese lijken mij voldoende weerlegd door het ontbreken der lichamelijke afscheidingen bij dergelijke personen. De beide andere onderstellingen komen m.i. eerder in aanmerking, vooral de tweede past niet onaardig op de beschrijving, die Eefke Vlieghen geeft van de wijze, waarop zij gevoelde, dat haar een of andere vorm van energie werd aangevoerd. Waarbij ik de eerste zal zijn om toe te geven, dat het vooralsnog ondoenlijk is, andere dan zeer vage voorstellingen aan deze uitspraken te verbinden. Nochtans kunnen ook dergelijke, schoon wel erg in de lucht hangende hypothesen haar nut hebben, wijl zij tenminste pogingen zijn, eenige ordening te brengen in het nog zoo onoverzichtelijke, in vele opzichten ook nog zoo onzekere materiaal, waarover wij kunnen beschikken.

(1) Blijkbaar ten onrechte zegt Kröner l. c. pag. 68 : « aber das Phänomen der Getränk- und Nahrungslosigkeit mit gleichzeitiger Gewichtsregeneration aus dem Nichts wird immer nur von Stigmatisierten behauptet. »

Het Zielsprobleem.

door

PROF. DR. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN.

Dat het leven bezield is wordt niet betwijfeld, maar de kwesties ontstaan als men zich afvraagt hoe dit is te denken. Dit artikel ([1]) beoogt er de aandacht op te vestigen, dat twee stroomingen in de huidige denkwereld, tot een realistische opvatting van het begrip „ziel" dringen. De eerste is een wijsbegeerte, welke zich niet bepaalt tot kennisleer en een methodologischen opbouw van werkelijkheden; de tweede een psychologie, welke de ziel als een zelfstandig wezen opvat. Terwijl wij bovenal op het tweede nadruk zullen leggen, zij allereerst iets omtrent het eerste opgemerkt.

Van „zijn" wordt opzettelijk gewag gemaakt, terwijl afgewezen wordt een filosofie welke alleen van „zin" meent te moeten spreken. In het zijn is de zin van wat de werkelijkheid toont gefundeerd, en niet omgekeerd schept de zin, in een of ander cultuurverband opkomende, voorstellingen van zijn op allerlei levensgebied. Vanwaar de zin? is een vraag die onbevredigend beantwoord blijft, als men niet komt tot een werkelijkheid die zich daarin uit. Maar als men nu dat zijn doordenkt, dan denkt men door de verschijnselenwereld heen en komt men tot de veronderstelling van het Transcendente, dat niet als functiebegrip op een bepaald levensgebied — als het religieuze b.v. — zijn geldigheid heeft, maar als een werkelijkheid sui generis de verklaring biedt van wat ook in het menschelijk bewustzijn gekend wordt. Hier ligt het kernpunt der veelomvattende waarheidsvraag.

Daarbij behoeft niet gevreesd te worden, dat in een onoordeelkundig, onkritisch gebruik van termen een naief realisme wederom zijn kop opsteekt. Na al hetgeen een idealistische wijsbegeerte, in het bijzonder een kritische kenleer hebben geleerd aangaande de geestesstructuur van den kennende — zal men nooit anders dan een gelouterd kritisch realisme, een transcendentaal realisme als kenleer kunnen verwachten, maar met dat al toch een realisme. Het kennen is een kennen van wat het zelf niet meer

---

(1) Dit artikel is vrijwel onveranderd een inleiding, gehouden op de moderne theologen-vergadering 14 April 1931. Het begin stelt rechtstreeks een wijsgeerig vraagstuk aan de orde.

is, een kennen van iets anders, het kennen van een zijn. Dat dit kennen mogelijk is, moet hierin worden gezocht dat kennen en zijn verband met elkaar houden. Het kennen zal opgevat moeten worden als één der wijzen, waarop het zijn beleefd wordt. Op dit punt voegen zich een realistische kenleer en een wijsgeerige zijnsleer samen.

De laatste, met haar stellen van het transcendente durft enkele enorme dingen te doen, welke toch niet als enormiteiten behoeven te worden gehekeld. Huidige ontologie herstelt in eere het „Ding an sich". Men behoeft zich niet te verdiepen in de twistvraag of Kant dit punt duidelijk gezien en uiteengezet heeft om zich levendig voor den geest te stellen, dat metaphysische wijsbegeerte „in zich zelf zijnde" Werkelijkheid, welke voorstelling en begrip van haar te boven gaat, durft te veronderstellen. Verschijning put het wezen eener werkelijkheid niet uit, er blijft het onzienlijke; een X tegelijkertijd, zonder welke echter de verschijning ondenkbaar wordt. Het „Ding an sich", dat in de lucht schijnt te hangen, is integendeel de bodem waarop de door ons gekende werkelijkheid rust. Het „Ding an sich" mag allerminst als ding in materieelen zin worden opgevat ; als dit geschiedt ligt er een misverstand door verkeerde associatie aan ten grondslag. Wanneer in oudere wijsbegeerte het begrip substantie werd gegeven, is ook dat allerminst materieel bedoeld geweest. Zoo doende zijn deze verwante begrippen heel wel op deugdelijke wijze te hanteeren.

Een tweede punt van groote draagwijdte, dat de ontologie naar voren brengt, en dat ook een waagstuk lijkt, is het stellen van het Irrationeele als wezen van werkelijkheid. Daarmee wordt een zijn van bijzonderen aard aangeduid. Men verzet zich tegen een wijsbegeerte die slechts Logicisme opmerkt. Er is realiteit, die niet langs den weg van het rationeele kennen te bereiken valt. Kennen blijkt van verschillenden aard te zijn. Kenleer zelve, in verband met een metaphysica, komt tot deze overtuiging. Niet dat het Irrationeele in de werkelijkheid gesteld moet worden tegenover het Rationeele. Dan zou er een verscheurend dualisme ontstaan, maar zij staan naast elkaar, liggen in de werkelijkheid gelijk deze waar te nemen valt veelal dooreen. Met onderscheidene geestvermogens worden zij genaderd. Eén soort kennis sluit andere soort kennis niet uit, maar zij vullen elkaar aan. Men behoeft maar aan het specifiek religieuze levensgebied te denken, zich de idee God op te roepen, om besef te krijgen van het Irrationeele.

Deze beide punten: het « Ding an sich », en een nadere karakterisering er van: ten deele als het Irrationeele, zijn voor het oogenblik voldoen-

de om van de wijsgeerige strooming waarop ik doelde een indruk te geven. In het Irrationeele doordringende krijgen wij te doen met factoren, die in de psychologie het beste genaderd worden: het onbewuste en het wilselement. Het is zeker geen toeval, dat de ontologie der nieuwere wijsbegeerte een samenhang toont met de voluntaristische strooming in de zielkunde. Wanneer wij ons hiervan nu nader rekenschap geven in verband met het onderzoek onzer overdenking: het wezen der ziel, dan zal die samenhang van metaphysische wijsbegeerte en realistische zielsleer nog wel nader blijken. Zeker moest het wijsgeerige vooropgesteld worden als het ruimere en meest principieele, als het draagvlak van psychologische inzichten. Omgekeerd versterken de laatste de waarschijnlijkheid, dat de ontologische wijsbegeerte juist is. Hierin loopen zij parallel, dat zij beide lijnrecht staan tegenover een wijsbegeerte zonder metaphysica en een zielkunde zonder ziel.

Die zielkunde zonder ziel, waarbij de ziel niet als een in zichzelf bestaand wezen aanvaard werd, maar gezien werd als een stroom van innerlijk gebeuren, waarbij bovenal het causale verband van ervaringen, overwegingen, gevoeligheden en van daden werd aangewezen, waarin vooral de associatieve samenhang van bewustzijnsinhouden werd vastgesteld en bijzondere nadruk gelegd werd op het bewuste, heeft een tijdlang in de psychologie overheerscht. Zij was analytisch van aard. Van drie zijden werd en wordt deze zielkunde, die ziel niet als een „Ding an sich" maar als een complex van verschijningen opvat, ondersteund: van wetenschappelijk-naturalistische zijde, die toentertijd de strekking had alle werkelijkheid voor te stellen in een reeks van elkaar opvolgende gebeurtenissen; van wijsgeerig idealistische zijde die zich inkapselde in een kader van bewustzijnsbelevingen; van naturalistisch-sociale zijde, die, gelijk het Amerikaansche „behaviorisme" het handelen grondvestte in aan te leeren gewoonte-complexen. Maar nu wordt toch meer en meer gezocht naar een kern in het wisselende, een drager van ideeën, een zelfstandige macht in het spel der krachten welke het psychische leven toont.

„Van machten en krachten" zou het thema kunnen heeten, dat bij dit onderzoek overheerschend is geworden. Breeder en dieper is het terrein van het zieleleven ontgonnen. Wetenschap kon niet anders doen dan naspeuren en zich rekenschap geven van hetgeen psychische werkelijkheid, in onverbrekelijken samenhang met physieke, aan den dag bracht. Waarschijnlijk deed er zich geen andere werkelijkheid voor dan die altijd bestaan had,

maar men leerde deze beter kennen, en liet ook allerlei in waarneming en belangstelling naar voren treden wat blijkbaar sterk teruggedrongen was geworden. Het staat wel vast, dat in de periode van den opbloei van de zielkunde als wetenschap deze zich heel nauw aansloot aan hetgeen de natuurwetenschappen naar inhoud en methodiek te bieden hadden. Wellicht is dit volstrekt niet ongelukkig geweest, omdat hieraan veel fijn onderzoek in exacten zin te danken is, maar het is toch naderhand gebleken dat er te eenzijdig geëxperimenteerd en geoordeeld werd, en dat de zooveel belovende natuurwetenschappelijke zienswijze volstrekt niet op alle gebieden van geesteswetenschap zich handhaven kan. Zij diende aangevuld, herzien te worden; en teruggenomen moest worden de pretentie harer algemeengeldigheid.

Er is één wijdvertakt gebied van zielswerkingen blootgelegd, dat van machten en krachten op mysterieuze wijze getuigenis aflegt. Het is het terrein der parapsychologie. Welke zijn de kracht-werkingen in de inter-menschelijke verhoudingen en in die van mensch en kosmos? Hieromtrent is veel aan den dag gekomen, en al ligt allerlei nog in het duister, heel wat occulte kracht doet zich gelden en wordt ook wel verstaan. Suggestie, autosuggestie, invloed van geest op lichaam, gedachtekracht staan in het middelpunt van veler belangstelling. Telepathie, eens fel afgewezen, kan niet meer geloochend worden. Men zoekt naar de werkelijkheid van psychometrie, en zoo deze voorkomt zal men trachten haar te doorgronden. Men heeft den zin doorvorscht van het instinctleven in de dieren- en menschenwereld. In de laatste trof men een fijnere, vergeestelijkte nuance van instinctleven aan in de intuitie. Met dit inschouwen hebben ook wijsgeeren van professie zich bezig gehouden, zich afvragende wat voor een soort van kennen hierin werkt. Hoezeer grijpen het gevoels-, wils- en denkelement in elkaar in, en hoeveel verscheidenheid biedt elk dezer. Er bleken personen met bijzonder fijn intuïtief leven te bestaan: eenerzijds de genialen, waartoe ook de primitief-genialen moesten gerekend worden als wonderkinderen; anderzijds de eveneens zelden voorkomende maar toch niet voorbij te loopen helderzienden. Historisch lag veel materiaal ter beschikking. Het is wel zeker dat de menschelijke werkelijkheid zich de eeuwen vrijwel gelijk blijft; alleen de inzichten in die werkelijkheid verschillen grootelijks.

Al dat materiaal nu, langzamerhand deugdelijk geschift en gegroepeerd, methodisch bearbeid, welk probleem stelde het opnieuw aan de orde? Het is niet twijfelachtig: het zielsprobleem. Waarlijk deskundigen, niet

dilettanten, zijn gaan zeggen dat men de gangbare opvattingen daaromtrent moest gaan herzien. Een van de dingen, die verruimend heeft gewerkt, is het zich bewust worden van het onbewuste. Vooral wetenschap, die de meest systematische manœuvreering is van den bewusten geest welke bestaat, moest zich nieuw richten.

Het onbewuste zien, en aanvaarden als gewichtig, dit werd in de dusgenaamde parapsychologie tot een taak. Het lijkt mij nauwelijks noodig om van dit onbewuste veel te zeggen; alleen wil ik opmerken, dat de term onbewust alleen kan aanduiden dat een werkelijkheid bestaat die door ons bewustzijn tijdelijk of blijvend niet gekend wordt, maar in zich zelf kan zij heel wel kennen, schouwen, overleggen en doeltreffend handelen. Wat wij weten van instinct en vooral intuïtie wijst daarop. Werkelijkheid in ons richt onze schreden. Sprak Socrates niet reeds van zijn daimonion, waarop hij ten volle vertrouwde? Welke namen men gebruikt ter aanduiding, doet er niet toe — er zijn zeer vele opgekomen — maar het gaat er om, of hier een zelfstandige concentratie van kracht tot openbaring komt, en dan verder of deze van beteekenis is. Menig groote, niet alleen Socrates, heeft getuigd dat hij aan dit wezen de hoogste waarde in zijn bestaan toekende, dat hij het veel omvattender, werkzamer, gaver, volkomener achtte dan zijn bewuste weten en overleg.

Vermoedelijk zal men aan wat menschelijk is de kwalificatie onvolmaakt moeten toekennen, het z.g. occulte is ook maar een beperkte kracht: het moet dan ook op een teleurstelling uitloopen als de heilzoekende mensch in zijn fanatisme alles verwacht van personen, die anders kennen en kunnen dan de meesten. Maar dit mag de oogen niet doen sluiten voor waarheid, die door besef van het onbewuste aan den dag is gekomen. Wat daarbij zielswerkingen zijn, is niet in de laatste plaats duidelijker geworden door ervaringen betreffende lichaam en ziel. Een langen tijd is aan de orde geweest het probleem geest-materie in hun samenhang en tegenstelling. Op het ons menschen het naast bekende terrein overgebracht wordt er in verweven het probleem lichaam-ziel. Het is merkwaardig dat er talrijke aanwijzingen zijn, dat van medische zijde verhoudingen anders gesteld worden dan nog niet heel lang geleden. De medische wetenschap heet de nawerking te ondergaan van de materialistische periode van levensbeschouwen, maar zij is toch bezig zich te wijzigen en zeker — hetgeen ook den leek kan opvallen — is een kentering in de medische behandeling. Niet alleen predikanten maar ook artsen hebben het besef dat zij ziel-verzorgers

zijn. De staat telt zijn inwoners; de kerk rekent met zielen; zouden de medici alleen spreken van lichamen? Neen. Het constitutie-begrip wordt telkens aan de orde gesteld. Wat is iemand's constitutie ? Dat is iets individueel-eigens. Het wordt de schaduwzijde van het specialiteiten-dom geacht dat de differentieering naar de lichaamsdeelen de persoons-eenheid geen recht laat wedervaren. Toch is de medicus afhankelijk van een onzichtbare werkelijkheid in zijn patient. Hij helpt een zieke om vanuit eigen innerlijk wezen zijn geestelijke en lichamelijke belemmeringen tot gezondheid te boven te komen. De scheppende kracht — scheppen is uit zich zelf voortbrengen — ligt niet bij den medicus maar in den door hem behandelden mensch.

Gaat men op deze dingen wat in, dan zal men bemerken dat een zielsopvatting als wij bezig zijn te bepleiten ondersteund wordt door beschouwingen van biologischen en psychologischen aard. Het onderscheid tusschen an-organisch en organisch leven wordt daarin gezien, dat het laatste bezield is. De voorstelling wordt wel gegeven dat elke cel afzonderlijk bezield te achten is, en dat al de zielswerking daarin verscholen medewerkt tot den opbouw van een geheel. Als een geheel in een bepaalde gestalte verschijnt, dan is daarin een zielseenheid te veronderstellen. Deze opvatting is in den laatsten tijd naar voren getreden, dat men eer van een afleiding van de onderdeelen uit een Geheel, dan van den opbouw van een Geheel uit de onderdeelen moet spreken. Dit is iets van beteekenis voor heel onze wereld- en levensbeschouwing. Nieuw is ze daarin niet, want bij elke religieuze visie wordt dit gekend. God is eer dan de mensch: Gods wezen verklaart ons bestaan, niet onze verschijning Gods werkelijkheid. „Het Geheel gaat aan de onderdeelen vooraf" is op biologisch terrein een gangbare voorstelling geworden. De ledematen van een levend wezen hebben alleen zin vanuit het zijn van dat levende wezen. Ziel zal ook te denken zijn als een Geheel. Persoonlijkheid is te denken als een Geheel. Ziel en Persoonlijkheid vallen hier vrijwel samen. Wanneer een persoon in abnormalen toestand, b.v. bij hevige emotie, zijn eenheid in denken of doen verliest, dan zeggen wij dat hij zijn hoofd kwijt raakt. Bij pathologische toestanden als schizophrenie valt de persoon uiteen in deelen; dan is het erger, dan moeten wij zeggen dat hij zijn ziel kwijt raakt. Toch doet zich het merkwaardig verschijnsel voor, dat soms een krankzinnige in dusdanigen toestand — verscheurd in zijn innerlijk wezen — naar het schijnt bijzonderlijk vlak voor zijn dood

zijn eenheid herwint en weer zichzelf als geheel beleeft. Als dit waar is, dan zou het een aanwijzing zijn, dat ziel onvernietigbaar is in een verschijning, waarin zij functionneert.

Krachten worden dus openbaar als werkingen vanuit een middelpunt; ziel is gebundelde kracht. Dit leidt tot de voorstelling van een zelfstandig krachtcentrum, aanwezig in levende wezens. Uit den aard der zaak richten wij onze aandacht bovenal op menschen, maar bij dieren — de dierpsychologie is er om het te bewijzen — zijn ook gelijksoortige krachten werkzaam. Met welk een intensiteit werkt het instinct; hoeveel geschiedt niet krachtens onbewuste stuwing. Bij den mensch treedt een rijker ontwikkeld zieleleven op, althans bij den bewust levende in cultuur gevormde volwassene. Bij hem is meer op te merken dan bij het dier en het mensch-diertje: het kleine kind. Soms lijkt het wel bedroevend, dat dit in zijn opgroei inboet aan spontaneïteit en gemakkelijk geleefd wòrden, maar het wordt gedeeltelijk vergoed door veel dat wel niet altijd geluk maar toch vervulling brengt. In dezen wordt ziel tot een kennend en handelend levenscentrum van groote beteekenis. Dit kennen zal men zoowel van onbewusten als van bewusten aard moeten achten, en in het handelen heeft men de bijzondere kwaliteit der ziel te zien als organiseerend vermogen.

Wat het bewuste en onbewuste kennen betreft, wij merken beide slechts op in verband met onze lichamelijkheid. Beide hangen onderling samen. In de lichamelijke verschijning van den mensch heeft men betreffende zijn geestelijken bouw een onderscheid te maken tusschen zijn cerebraal en zijn gangliën-systeem; het eerste heeft de hersenen tot centraal orgaan, het tweede de plexus solaris, een zenuwverknooping ter hoogte van de maag. Beide zijn organen tot kennen, maar van verschillend soort kennen. De verklaringen van somnambulen, waarvan het beroemdste voorbeeld tot nu toe blijft Frau Hauffe, de zieneres van Prevorst, luiden dat zij in trance-toestand van daaruit waarnemingen doen. De danseres Isidora Duncan vertelt in haar mémoires, dat zij, haar handen op de zonnevlecht leggende, in verzonkenheid geraakte, en ingevingen kreeg voor haar danscreaties. Het klinkt wat vreemd-technisch, maar het mag toch zoo gezegd worden dat op tweeërlei wijze de mensch rapport krijgt met de werkelijkheid, of anders: door tweeërlei orgaan den stroom des levens inschakelt. Er is een kennen met bewustzijn, hetgeen nog wat anders is dan door bewustzijn, en een kennen in onbewustheid. Aan de hersenen wordt niet meer zoo'n unieke beteekenis gehecht als voorwaarde van kennen als wel ge-

schied is. Hersen-kunde zelve gaat de aandacht van de hersenen afleiden naar andere stroomen van geestelijk leven.

In beiderlei kennen zou dan de ziel werkzaam te achten zijn. Zij functionneert tweeledig in dezen. Wat haar ook toe te kennen valt, is behalve kenvermogen werkvermogen van bijzonderen aard. Zij is, wederom mede op lichamelijk gebied, het organiseerende beginsel. Hieraan is wellicht nog grootere beteekenis toe te kennen, omdat het directer en fundamenteeler is. Leidend en herstellend vermogen is op te merken: behoud van individu en soort is er aan te danken. De rol die instinct, intuitie spelen kunnen wederom daarvan een indruk geven. Er zijn de biologisch treffende verschijnselen van weefselvorming bij verwonding, aangroei van lichaamsdeelen bij vernieling, van kleurverandering e.d. tot afweer van gevaren. Wonderbaarlijk stammen de werkingen van uit een geheimzinnig centrum in het levende wezen. Zelfs plantenleven biedt daarvoor aanwijzingen. Wellicht is het slechts een kwestie van sterktegraad, als de ziel ook scheppend, niet slechts herscheppend vermogen openbaart. Dan komt de vraag boven, of hetgeen van phantomen wordt verhaald — ook wel deugdelijk onderzocht verhaald — zijn verklaring vindt in de scheppingskracht der ziel. En niet minder belangwekkend wordt de vraag, of misschien geheel de lichaamsverschijning schepping der ziel is. Overigens ben ik mij wel bewust, dat hier nog heel wat te onderzoeken valt, en dat de verhouding van lichaam, geest en ziel niet gemakkelijk zuiver is te stellen. De herleiding van het geestelijke tot het lichamelijke, of omgekeerd, is niet bevredigend gebleken. Materialistisch of psychisch monisme leveren beide moeilijkheden op. Met een dualisme komt de voorstelling zeker niet uit. Is het niet het waarschijnlijkste, dat beide factoren — in hunne wisselwerking waar te nemen — hun werking oefenen vanuit één centrale werkelijkheid, de ziel? Ziel is geestelijk te denken, maar gebonden aan een lichamelijk organisme; haar karakter blijkt wil te zijn. Ziel omvat lichaam en geest beide. Ziel bearbeidt, in bewustzijn en onbewustheid, het tweevoudige levensgebied van geest en lichaam. (2) Zij doet dit altijd door, bij dag en nacht, een onderscheid dat alleen voor het bewustzijn bestaat. De nacht is wellicht voor ons het gewichtigste; in ieder geval is de nacht de moeder van den dag: men denke aan de rol die de nachtrust oefent voor het welzijn van

(2) Reeds eeuwen geleden zeide de wijze Eckehart : „Die Seele ist nicht im Leibe, sondern der Leib ist in der Seele."

het lichaam, en hoe de verzonkenheid in diepten van leven allerlei bewusten arbeid voorbereidt en voortzet. Slaap is een van de schoonste gaven des scheppenden levens. Wakker zijnde vragen wij ons nog af, wat een realistische voorstelling van de ziel voor perspectieven biedt en voor welk een taak zij in verband daarmede de theologie stelt. Ruim genomen mag het m. i. gelden, dat de zienswijze door ons bepleit, welke zoowel wijsbegeerte als psychologie wettigen, een belangwekkenden in-kijk in het leven biedt. Wat in het bijzonder de terreinen van het leven aangaat, waarop theologen zich bewegen: het godsdienstige en zedelijke, daarop valt in menig opzicht nieuw licht.

Een conceptie, welke niet nieuw is, maar toch door veel feitenmateriaal is verrijkt, is die van de Godswerkelijkheid als een groot krachten-Geheel. De imponeerende grootheid van het Heelal, waarbij het steeds waarschijnlijker is geworden dat er invloeden uitgaan van den kosmos op den mensch en dat inwerkingen plaats kunnen vinden van den mensch in den kosmos, krijgt als pendant de bewonderenswaardige fijnheid van werkingen. Naarmate de werkelijkheid wetenschappelijk beter gekend wordt, wordt zij niet minder maar meer mysterieus. Natuurwetenschappen stellen de waarneembare wereld onder het gezichtspunt van energie: de wereld, de mensch incluis, is een samenstel van energieën. In die energieën-wereld is een richtende macht werkzaam, intelligentie openbaart zich, het streven naar een doel aan allerlei werking eigen is opvallend. Entelechie is een tweede begrip, dat de natuurwetenschap hanteert. Hoe dicht nadert men hiermede tot een wereldbeeld, gelijk wijsgeerig inzicht en religieuze verzekerdheid telkens, in velerlei gedaante, hebben ontworpen. In dat mysterieuze Geheel, dat geloovigheid de Godswerkelijkheid noemde, heeft zij centraal gesteld het Godswezen, God als Mysterie. Beeldend ligt het in de lijn onzer gedachten nu God de Ziel van het Universum te noemen. Deze menschvormige voorstelling is niet gevaarlijk, wanneer men zich goed bewust is dat onze wijsgeerige bezinning niet tot een anthropocentrische, maar tot een theocentrische wereldbeschouwing dringt. God juist Grond aller verschijning. God metaphysisch-transcendent gedacht. Gods onzienlijk wezen kern der zichtbare Godswerkelijkheid. Hier bevestigt zich de beschouwing dat het Geheel iets anders nog is dan de som der deelen; God wordt openbaar in verschijningsvormen, die vanuit Zijn wezen zijn te verstaan. Zoo de menschen als zielen zijn aan te wijzen, dan zeggen wij dat deze alle haar oorsprong en bestand hebben in de Alziel. Dit is het bijbelsche: „In Hem leven wij en bewegen wij ons en zijn wij."

Wie in dat groote krachten-Geheel het diepste doordringen? Naar den kant van het kennen genomen: bewust de denkers, onbewust de schouwenden. Op het laatste heeft men recht van theologische zijde te wijzen. Wat de parapsychologie aan het licht heeft gebracht en eenigermate tracht te doen begrijpen is de helderziendheid, het profetisme. Eenigermate het begrijpen, want hier blijft nog veel raadselachtig, ondoorgrondelijk. Kan werkelijkheid sommigen geesten bloot worden gelegd, heden, verleden, toekomst ? Als dat laatste waar ook is, welke zijn daarvan de consequenties ? Misschien is men op den goeden weg tot doorgronden, wanneer men in wijsgeerige overwegingen zich rekenschap geeft van de drie ruimte-maten in verhouding tot den tijd. Moet een n-dimensionale, althans een vier-dimensionale werkelijkheid worden verondersteld, waarin de schouwende geest doordringt, waarvoor tijd geen afzonderlijkheid blijft, terwijl deze zich eerst doet gelden, zoodra de mensch zijn aarde-leven leeft. In deze richting hebben interessante onderzoekingen plaats, waarvan men het resultaat moet afwachten. Dat gezocht moet worden is ontwijfelbaar, want helderziendheid, profetisme — hoe beperkt ook — komen voor.

Het is niet twijfelachtig, dat allerlei uit religieus oogpunt belangwekkende dingen opnieuw aan de orde komen, zoodra men de ziel als zelfstandig krachtcentrum in het geding brengt. Het gebed b.v., de werking van het gebed. De inwerking ervan op het lichamelijke zal moeilijk geloochend kunnen worden, de begrijpelijkheid er van, men zou kunnen zeggen de geestelijke natuurlijkheid, is ons nader gekomen. Een bijzondere behandeling zal in onze kringen moeten plaats vinden van het onsterfelijkheidsvraagstuk. Ik vroeg over lichaam en ziel sprekende, of het lichaam als door de ziel geschapen organisme is te beschouwen, waarvoor, naar ik meen, aanwijzingen bestaan. Als dit juist is, dan wordt het denkbaar dat de ziel te eeniger tijd — misschien tengevolge van de wetten der materie — haar lichamelijken verschijningsvorm zou moeten prijsgeven, maar ook een nieuwen verschijningsvorm zou kunnen scheppen. Dat dit niet onmogelijk althans is, wordt waarschijnlijk door hetgeen bekend is geworden omtrent phantomen, verschijningen waarover het laatste woord nog niet is gesproken bij onderzoekingen betreffende materialisaties, ectoplasma en astrale materialiteit. Een gewichtige vraag van onderzoek en overweging wordt, of contact tusschen zielsverschijningen van verschillende ordening denkbaar is en voorkomt. De uitdrukkingen onmogelijk en waarschijnlijk gebruikende, maak ik er op attent dat wetenschappelijk de

kategorie onmogelijk vrijwel is moeten wijken voor die van onwaarschijnlijk. De periode, dat men zeker wist of iets onmogelijk was is voorbij. Te zeer is het meest onwaarschijnlijk geachte mogelijk gebleken.

Het is slechts even op te merken, dat wij hier ons het beeld zien ontrollen van de bijbelsche overleveringen ook. De moderne theologie, welke als wetenschappelijke theologie in de eerste plaats waarheid tracht vast te stellen, heeft eens — toen sterk onder den invloed van naturalistische beschouwingen — volkomen te goeder trouw en bewonderenswaardig eerlijk, veel overlevering onhistorisch verklaard, wijl onmogelijk. Vermoedelijk zal allerlei overlevering eerherstel beleven, wijl waarschijnlijk. Twee hoofdpunten komen daarbij aan de orde: intermenschelijke krachtwerkingen, invloed van ziel op ziel, van de ziel op het lichaam, en menschelijk-kosmische verbintenissen. Wij betreden het terrein der zoogenaamde wonderen. Allerlei occultisme werd vroeger wonder genoemd. Menig wonder zal thans een occult verschijnsel zijn te heeten. Niet dat ik meen dat alle bijbelsche overleveringen aannemelijk zullen worden voor een besef, dat kritisch wil blijven, maar wel is te verwachten heel wat reconstructie. Men zal de bijbelsche overleveringen moeten vergelijken met die in de Roomsch Katholieke Kerk en in de buiten-Christelijke wereld, in de eerste plaats wel de Indische. Bij de bestudeering hiervan zullen in het middelpunt der belangstelling komen te staan de groote religieuze figuren, die vaak geweest zijn zeer sensitieve naturen, mediumiek, ekstatisch, visionair. Zij leefden wel wat anders dan de duizenden om hen heen. Ons Christenen is het belangwekkendst de Jezus-figuur, de man die niet alleen sprak maar ook handelde als macht hebbende, van wien krachten uitgingen. Om misverstand te voorkomen zeg ik, dat voor mij als geloovige en zedelijk willende dit allerminst het belangwekkendste is, dat ook al het andere herstel van historiciteit bijzaak blijft, maar als theoloog mag en moet men belangstelling hebben voor elk stukje werkelijkheid, dat deel uitmaakt van Gods wonderwereld.

Behalve op godsdienstig gebied zie ik ook wel eenig nieuw perspectief door een gewijzigd zielsbegrip zich openen op zedelijk levensterrein. Het moeilijkste probleem, althans theoretisch, is hier steeds gebleken dat van vrijheid. Er klinkt een „Du sollst"; dat is steeds opnieuw beaamd. De beaming veronderstelt een vrijheid, maar waar is deze te vinden? Rechtstreeks is het zedelijk aanvaard vrijheidsbewustzijn als getuigenis te gebruiken voor de zelfstandigheid der ziel. Men kan dan in zijn eigen

persoonlijkheidsbesef de verzekerdheid er van vinden, gelijk in een inaugureele oratie ten onzent is geschied. Echter blijft de vrijheidskwestie tot nadere bepaling dringen. Wijsgeerig is de uitspraak gedaan, dat niet in de verschijning, maar in een niet zichtbare werkelijkheid de vrijheid moet worden gezocht. Het wil mij voorkomen, dat, naar wijsgeerige voorstelling, de intelligibele Welt in den mensch waar toch — zoo zij bestaat — de vrijheid schuilt te midden van onloochenbare bepaaldheid, psychologisch te zoeken is in de onbewustheidslaag der ziel, krachtcentrum ook in het zedelijk leven. In die sfeer van het onbewuste wordt geschouwd en gewild. Paulus' uitspraak, dat hij doet wat hij niet wil, en niet doet wat hij wil, is onjuist in zooverre iemands daad altijd de uitkomst is van zijn willen, maar het onbewuste willen kan een andere stroom van willen vertegenwoordigen dan het bewuste, en wat op de basis van tegenstrijdigheid den doorslag geeft tot een handeling is het stèrkste motief. Het feit, dat het menschelijk ik zich verantwoordelijk acht voor zijn ik, wijst op een zelfkennis der ziel, die een waarneming van andere orde moet zijn dan die, welke de gebondenheid van het ik aan zijn aanleg en omgeving niet zal kunnen loochenen. Dit echter is niet meer psychologisch te benaderen, maar kan alleen in wijsgeerige bespiegeling en religieuse beleving van Gods wil in zich, worden doorgrond. Op dit punt krijgt m.i. de ontologie wederom haar rechtvaardiging : vrijheid, die behalve in de zedelijke wereld ook in alle andere levensactie een probleem is, vindt noch haar verklaring in een getuigenis van zin, noch is zij af te leiden uit handelen als verschijning, maar wordt begrijpelijk vanuit een Zijn.

Zedelijk leven openbaart zich overigens als een leven van verhoudingen. Er is een levensverhouding van „ik" en „gij". Maar wie zijn ik en gij ? Buber heeft doen gevoelen, welk een andere verhouding van het ik bestaat tot de Du-Welt dan tot de Es-Welt. Dingen, toestanden zijn geen menschen. Menschen naderen elkaar als zielen. Ons verkeer is afhankelijk van wat wij in elkaar zien. Wij zijn elkander zielen in actie. Het geheimzinnige van invloed is alleen psychologisch te beseffen. Sympathie, antipathie wortelen in de onbewustheidslagen der ziel. Let maar op kleine kinderen. Zielekrachten werken dikwijls als stille krachten. Naarmate men meer persoonlijkheid is, zal men te meer op anderen inwerken, ten goede of ten kwade. Een ziel is zoo groot als de kring waarin zij krachten uitstraalt. Een ziel is zoo sterk als haar invloed diep gaat. Een ziel is zoo zuiver als zij anderer levens loutert.

Verklaring van enkele vaktermen, in dit opstel gebezigd.

Anthropocentrisch noemt men die wereldbeschouwing waarin de mensch als het middenpunt aller dingen wordt gezien. Bij de

Theocentrische wereldbeschouwing ziet men God als zoodanig.

Behaviorisme. Richting in de psychologie welke uitsluitend het gedrag (behavior) van het individu wenscht te bestudeeren en de methode der introspectie verwerpt.

Causaal. Oorzakelijk.

Dualisme. Het aanvaarden van twee, aan elkaar tegenovergestelde principes.

Ding an sich. Het buiten ons bestaande Zijnde, waarvan wij slechts de verschijningsvormen kunnen waarnemen. De wereld der „Dinge an sich" noemt men de

Intelligibele wereld. Zie hieronder.

Idealisme. In de wijsbegeerte is de beteekenis van dit begrip onvast. Hier heeft men er onder te verstaan de opvatting dat de voorstellende en kennende geest het oorspronkelijke en fundamenteele is. Bij Kant vinden wij het

transcendentale Idealisme waarbij wij onder **transcendentaal** hebben te verstaan elk inzicht dat zich niet zoozeer met dingen bezighoudt. (zooals b.v. de botanie) maar met onze kennis van dingen, zooals deze a priori (logisch aan alle ervaringsweten voorafgaand) mogelijk is. Het transc. Idealisme is een

Kennisleer, een leer, welke een onderzoek instelt naar den oorsprong, de wetten, de grenzen en het wezen der menschelijke kennis. Het plaatst ons voor het

Kriticisme waaronder wij hebben te verstaan, de twijfel aan de juistheid der kennis, als niet te voren de bronnen dier kennis zijn onderzocht. Bij Kant beteekent het begrip

Kritiek : onderzoek naar de grenzen van het kenvermogen. Hij verwerpt de

Metaphysica in zooverre zij tracht te zijn de wetenschap van de

Intelligibele wereld, omdat wij van het **Ding an sich** niets kunnen weten daar dit ons kenvermogen te boven gaat. Wat wij van het Ding an sich slechts kunnen kennen, dat zijn zijn

Verschijningsvormen (Erscheinungen) waaraan het werkelijk Zijnde ten grondslag ligt, de intelligibele wereld.

Ontologie. De leer van het werkelijk zijnde. (Leer der intelligibele wereld).

Logicisme. Eenzijdige gebruikmaking van de logica of argumentatie-leer.

Naturalisme. Richting in de metaphysica welke slechts een natuurlijke ontwikkeling der dingen aanneemt en een

Transcendente (niet te verwarren met het Kantiaansche transcendentaal), d.i. een bovenzinnelijke, een buiten de ervaring vallende, beïnvloeding verwerpt. Het Naturalisme is een

Realisme, een wijsgeerige richting welke leert dat het zinnelijk waarneembare het werkelijke is. Bij het

Transcendentaal Realisme erkent men dat een intelligibele wereld aan de verschijningen ten grondslag ligt.

Rationeel. Datgene wat door het denkend verstand begrepen kan worden.

Irrationeel. Datgene wat door het denkend verstand niet begrepen kan worden.

Voluntaristisch. De meening dat de wil het voornaamste vermogen der ziel is.

T.

Ideoplastie I.

De Platonische Ideeën-leer.

De grondslag der Platonische wijsbegeerte wordt gevormd door de Ideeën-leer.

Oorspronkelijk was voor Plato het begrip Idee een logisch begrip : later is dit bij hem echter een metaphysisch begrip geworden.

De Ideeën zijn voor hem geworden tot de beginselen van het Zijnde, tot de oerbeelden waarvan de in ruimte en tijd gegeven dingen (natuurdingen) als „afgietsels" of nabootsingen dienen te worden beschouwd. De natuurdingen hebben deel aan de Ideeën en de Ideeën zijn tegenwoordig in de natuurdingen.

Plato is, gelijk men dit pleegt uit te drukken, de Ideeën gaan hypostaseeren (tot afzonderlijke en op zich zelf bestaande werkelijkheden gaan maken) ; hij is haar een bestaan in een bovenzinnelijke wereld (Ideeënwereld) gaan toekennen, waarin de ziel, voor haar komst in deze wereld, heeft bestaan en de Ideeën heeft aanschouwd.

Alle menschelijk kennen is voor Plato een zich herinneren, een zich bezinnen op de vroeger aanschouwde Ideeën en hetgeen wij leeren noemen, beschouwt hij als het terugkrijgen eener ons toebehoorende wetenschap en moet derhalve feitelijk herinneren worden genoemd.

Op het gebied van handwerk en techniek leert Plato dat alle waarachtig werken een scheppen is, en scheppen is verwerkelijking, realiseering (van res=ding; realiseeren beteekent eigenlijk „verdingelijken".) van de Idee welke ontstaan is in het brein van den schepper.

Naar analogie hiervan zou men kunnen veronderstellen dat Plato het denkbeeld voor oogen gezweefd heeft dat de Ideeën beschouwd moeten worden als de denkbeelden der opperste Godheid, welke op de een of andere wijze het aanzijn geven aan de natuurdingen. Hieromtrent tasten wij echter bij Plato in het duister; de verhouding Idee — Materie is in het Platonisme steeds een strijdvraag gebleven, daar de denker dit probleem, voor zoover wij weten, nimmer volledig tot oplossing heeft trachten te brengen.

Het menschelijk verstand kan zich niets als bestaande denken waaraan niet op de een of andere wijze een Idee ten grondslag ligt.

Ziehier de grondgedachte van het Platonisme.

De juistheid dezer stelling kan m.i. niet betwijfeld worden ; zij is evident en heeft door alle eeuwen heen als basis gediend voor z.g. cosmologische bewijzen voor het bestaan van God.

Echter niet alleen in de theologie heeft men van dit Platonische inzicht gebruik trachten te maken, ook de biologie heeft er door alle eeuwen heen haar voordeel mede trachten te doen

Aristoteles.

Plato liet, zooals wij zagen, het probleem van de verhouding Idee — Materie onopgelost. Aristoteles, zijn meest eminente leerling, zou trachten een oplossing voor dit vraagstuk te vinden.

Wanneer wij ons in zijn geschriften verdiepen, dan komen wij tot de erkenning dat hij onderscheid maakt tusschen stof (hyle) en vorm (morphe). Zijn begrip stof mogen wij echter geenszins gelijk stellen met ons begrip materie (ook niet met dat der drie natuurfilosofen uit Milete: Thales, Anaximander en Anaximenes).

„Stof" beteekent bij Aristoteles niets anders dan „wat deze of gene vorm hebben kan". Deze mogelijkheid nu wordt verwezenlijkt door de morphe.

Morphogenesis (vormwording) ontstaat, volgens Aristoteles, op grond van het feit dat in de organische stof een „vormdrift" werkt, een vormverwerkelijkend principe van psychischen aard. Dit is de z.g. Entelechie (Entelecheia), de formatieve psyche, de vegetatieve psyche.

De Aristotelische natuurbeschouwing is teleologisch ; het gebeuren wordt door het doel bepaald. De entelechie is het beginsel dat het doel in zich draagt. Hij placht haar wel te vergelijken met een bouwmeester, die de voorstelling (de idee) van een huis in zijn hoofd heeft, en nu, met het oog hierop, bouwstoffen gaat uitzoeken, om met behulp daarvan deze voorstelling te gaan verwerkelijken.

Nemen wij een boon. Wanneer wij deze in den grond planten en er voor zorgen, dat zij wat zonlicht en wat water krijgt, en dat de grond niet al te arm is aan die voedingsstoffen, welke voor haar groei noodzakelijk zijn, dan zal zich uit de boon weldra een boonestruik ontwikkelen.

Dit wetende, kunnen wij in de boon de boonestruik reeds besloten „zien" en met Aristoteles zeggen, dat de boon actueel (naar werkelijkheid) een boon, potentieel (naar mogelijkheid) een boonestruik is.

De boon is, volgens Aristoteles, potentieel een boonestruik, dank zij haar vegetatieve ziel, haar morphe, haar entelechie, haar „ideion" welke potent in haar aanwezig is, en wacht op een uitwendige oorzaak (aitia) welke haar in staat stelt de stof om te werken tot het ding (de boonestruik) waarin het (soort-) begrip (de „idee") boonestruik verwezenlijkt is.

Het valt niet moeilijk in deze opvatting de Platonische Ideeën-leer terug te vinden.

Voor Aristoteles staat dus, naast de stof, welke gevormd wordt, de entelechie welke vormt. Men moet nu echter niet meenen, dat het feit, dat hij stof en vorm onderscheidt, tevens inhoudt, dat hij beide nu ook van elkaar scheidt.

Dit inzicht komt zeer klaar tot uiting bij de middeleeuwsche Scholastici, die, zooals men weet, op de denkbeelden van Aristoteles hebben voortgebouwd. Zij spreken van een „forma substantialis," van een der levende stof immanente vorm. De vorm is voor hen een causa immanens (in tegenstelling tot causa transiens), een oorzaak, die in het veranderende ding zelf

ligt en welke het ding doet veranderen tot zij haar doel (het verwezenlijken van een bepaalde vorm-idee) bereikt heeft.

Het door Plato onopgeloste probleem heeft Aristoteles dus tot oplossing trachten te brengen door het bestaan te aanvaarden van een Idee-verwezenlijkend, hylarchisch (hyle = stof en archie = regeering) principe van psychischen aard, waarbij hij dan nog een zeer bijzondere beteekenis aan het begrip stof hecht.

Aristoteles is de eerste, in de geschiedenis van het Europeesche denken bekende vitalist. Hij is dit op grond van zijn opvatting, dat de ziel moet worden gezien als de wezensgrond van het levende organisme, als deszelfs organiseerend principe.

Kent Aristoteles aan de planten slechts een vegetatieve ziel (organiseerend principe) toe, aan het dier kent hij — naast een vegetatieve ziel, welke het met de plant gemeen heeft en welker functies zich beperken tot die van vorming, voeding en voortplanting — nog een sensitieve (gewaarwordende) ziel toe, welke doet waarnemen, begeeren en zich bewegen.

Bij den mensch onderscheidt Aristoteles, naast een vegetatieve en een sensitieve ziel, nu ook nog een derde ziel: de rationeele ziel.

Deze menschelijke, rationeele ziel weet Aristoteles nu nog te splitsen in een actieve en een passieve noes, en het schijnt dat hij slechts aan de actieve noes onsterfelijkheid heeft toegekend en geleerd heeft dat alle lagere zielsvormen vergankelijk zijn.

Wij willen ons in dit probleem, dat aanleiding heeft gegeven tot heel wat beschouwingen bij zijn commentatoren, niet verder verdiepen. Het zij voldoende er hier op gewezen te hebben dat bij Aristoteles het Psychische tweeërlei functies heeft: organiseeren (vegetatieve ziel) en denken (noes).

Deze Aristotelische gedachte mag men veilig als de basis van het vitalistische en neo-vitalistische denken beschouwen, hetwelk door alle eeuwen heen zijn aanhangers (en bestrijders) heeft gevonden en dat in onze dagen een zijner meest bekwame woord- en penvoerders vindt in de persoon van Hans Driesch.

Nochtans heeft het vitalistische en neo-vitalistische denken geenszins algemeen de Aristotelische oplossing van het probleem der verhouding Idee-Materie aanvaard. Enkele vitalisten hebben het denkbeeld verkondigd, dat het organiseerend principe niet, gelijk Aristoteles meende, als een „causa immanens" dient te worden beschouwd, doch daarentegen wel als een „causa transiens" (een oorzaak welke buiten het veranderende ding ligt). Tot hen behooren o. m. de zeventiende eeuwsche bioloog Ray en zijn tijdgenoot de filosoof Cudworth.

Eerstgenoemde ging uit van de veronderstelling dat God, bij de vorming van organische wezens, gebruik maakt van de diensten van een „Plastica natura" (natuurlijk beeldend beginsel), evenals hij — altijd volgens Ray — engelen gebruikt bij het werk der voorzienigheid en het bestuur der wereld.

Een dergelijke opvatting is nu ook Ralph Cudworth, de bekende bestrijder van Hobbes en hoofdvertegenwoordiger van de destijds te Cambridge bloeiende, platoniseerende, tot mystiek en theosofie neigende school toegedaan.

Beïnvloed door Paracelsus leerde hij, dat in elk bestanddeel der organische natuur een „plastic nature" (psychisch vormend principe) werkt, hetgeen hij als een „causa transiens" beschouwde.

De bekende medicus G. E. Stahl (1660-1734) leerde het bestaan van één ziel, de „anima rationalis", de verstandsziel of geest, welke een al-eenig, onstoffelijk oer-wezen is, dat verschillende qualiteiten bezit, waarvan de allerhoogste het denken is en tot welks lagere behooren, het vermogen om het lichaam te vormen en in stand te houden. Hiermede weet hij de Aristotelische formatieve psyche en denkpsyche in een eenheid van hooger orde saam te vatten.

Wij zullen ons niet verder verdiepen in de onderscheidene denkbeelden door de vitalisten in den loop der eeuwen met betrekking tot ziel en stof gehuldigd, daar dit voor ons huidig onderwerp van weinig beteekenis is.

Wij zullen hier slechts hebben te letten op hetgeen hen vereenigt en dat is, gelijk wij reeds zagen, het denkbeeld van een ziel, welke niet slechts bewustzijnsprincipe is, doch mede organiseerend, idee-verwerkelijkend beginsel.

Wanneer wij ons verdiepen in de geschiedenis van het vitalisme, dan blijkt ons dat intuitie en speculatie tot in het laatst der vorige eeuw over het algemeen welhaast de eenige factoren zijn welke tot de vitalistische beschouwingen hebben geleid. Hieraan is het toe te schrijven dat voor Kant het vitalistische begrip „vormende kracht" niet in de natuurwetenschap doch slechts in de natuurbeschrijving thuisbehoorde (zie mijn

opstel: „Het Neo-Vitalisme" in: „De Nieuwe Gids" van Oct.-Dec. 1928, pag. 557 e. v.).

In de vorige eeuw begon hierin verandering te komen.

Hans Driesch.

In het jaar 1909 verscheen het werk: „Philosophie des Organischen" van Hans Driesch. In dit geschrift tracht hij aan te toonen, dat er in de wereld der organismen een iets werkzaam is, dat buiten de sfeer van fysische en chemische werkingen is gelegen, waarbij hij zijn bewijzen in hoofdzaak steunt op de morphogenesis en de handeling.

Onder morphogenesis hebben wij hier te verstaan, den ontwikkelingsgang van het individueele organisme. Deze is door Driesch nauwkeurig bestudeerd aan de hand van proeven op gemutileerde eieren van lagere dieren, waarbij hem gebleken is dat er zich in de organische natuur ordenende krachten openbaren van zoodanige qualiteit, dat de studie dezer krachten verre buiten de grenzen van natuur en scheikunde uitgaat, hetgeen oorzaak is dat de biologie als een afzonderlijke wetenschap dient te worden beschouwd. Deze krachten verraden een zekere autonomie (zelfstandigheid) ten opzichte van de energie (= eenheid van hooger orde, waartoe de begrippen stof en kracht der 19de eeuwsche materialisten door het modern natuurwetenschappelijk onderzoek zijn teruggebracht).

Hiermede erkent Driesch dus dat zij, welke natuur- en scheikunde tot de aleenige hulpwetenschappen van den bioloog verklaren (het geheel der biologische verschijnselen trachten terug te brengen tot natuur- en scheikundige processen) te kort schieten.

Overigens is het neo-vitalisme niet te denken als antithese van het biologisch mechanisme.

„Zij (de „Entelechie") is het welke o. a. het aanzijn geeft aan dit schitterend mechanisch geheel, dat wij als ons lichaam kennen. Met deze erkenning stelt het neo-vitalisme zich niet tegenover, doch boven het biologisch mechanisme..." schreef ik op pag. 646 van: „De Nieuwe Gids" van 1928.

Onder „handeling" verstaat Driesch „het reageeren op een historische basis van reactie", hetgeen wij reeds bij de micro-organismen kunnen waarnemen, welke op zekere prikkels niet steeds op dezelfde wijze blijven reageeren (gelijk een machine zou doen) doch dit op zoodanige wijze gaan doen, als de ervaring hun als de meest doelmatige leert kennen.

Beide groepen van verschijnselen nu hebben (tezamen met andere) aan Driesch aanleiding gegeven de overtuiging uit te spreken, dat er in de

wereld der organismen een X werkzaam is, welke deze kunstige geheelen, deze in hun soort volmaakte ganschheden, welke wij als plantaardige en dierlijke lichamen kennen, heeft opgebouwd.

Driesch heeft deze X „Entelechie" genoemd en splitst haar nog in entelechie s.s. en psychoïd, waarbij hij onder entelechie s.s. een uitvoerend, onder psychoïd een leidend beginsel verstaat.

Driesch heeft zijn X dezen naam gegeven bij wijze van eerbewijs aan Aristoteles, gelijk wij zagen de eerste in de geschiedenis van het Europeesche denken bekende vitalist.

Nochtans nadert de wereldbeschouwing van Driesch minder die van Aristoteles dan wel die van Plato. Immers voor Driesch is de entelechie zuiver geestelijke vorm, welke op zich zelf niets met de stof (energie) gemeen heeft. Zij treedt slechts secundair, bij het ontstaan der levende wezens, tot de stof toe (causa transiens) om zich bij hun dood weer daarvan te scheiden.

Het vitalisme van Driesch is een zuiver Platonisme: stof (energie) is voor hem slechts iets wat door den vorm (entelechie, Idee) bepaald en voor den vorm bestemd is, terwijl hij zich ook niet kan vereenigen met het Aristoteliaansche denkbeeld, dat de vorm bij de ontwikkeling ontstaat.

Descartes.

Alvorens thans verder te gaan moet ik mijn lezers verzoeken nog eenmaal een stap terug te doen in de geschiedenis van het menschelijk denken. Reculer pour mieux sauter.

De vraag, wie nu eigenlijk als de vader der nieuwere wijsbegeerte dient te worden beschouwd, wordt niet door alle auteurs gelijk beantwoord. De oudste en tevens meest algemeen geldende opvatting leert echter, dat de nieuwere wijsbegeerte aanvangt met Descartes (1596-1650), en daar zal ik mij hier aan houden.

Het wijsgeerig stelsel van Descartes is geboren uit waarheidsdrang. Uitgangspunt van zijn leer is de twijfel. Waaraan hij echter ook twijfelde, niet aan de mogelijkheid om tot kennis te komen (met Socrates was hij ervan overtuigd, dat er ergens waarheid te vinden moest zijn) ; echter wel aan de zekerheid der tot op zijn dagen verkregen kennis.

Hij wilde breken met de toen ter tijd nog algemeen geldende gewoonte om de oplossing van problemen te zoeken in de geschriften van hen,

die als autoriteiten golden, de menschen aanzetten tot zelfstandig onderzoek, tot een ruime toepassing der inductieve methode, welke zulke schoone resultaten beloofde af te werpen.

Cogito ergo sum (ik denk (ik heb bewustzijn) dus ben ik). Met deze uitspraak, welke ons herinnert aan het „dubito ergo sum" (ik twijfel, dus ben ik) van Augustinus en het resultaat is van zijn methodischen twijfel, heeft Descartes den grondslag gelegd van zijn stelsel, dat één der hoeksteenen is geworden van het gebouw der moderne, empirische psychologie.

In dit stelsel aanvaardt Descartes, naast het bestaan van God, de ééne, oneindige Substantie, het bestaan van tweeërlei substantie, t.w. :
de Geest, de bewustzijn hebbende substantie (res cogitans) ;
de Lichamen, de uitgebreidheid vertoonende substantie (res extensa).

Als wezenlijke kenmerken eener substantie noemt Descartes haar attributen.

Het bewustzijn is nu, volgens hem, het attribuut van den geest; uitbreiding dat der lichamen.

Wij willen ons hier niet verdiepen in bijzonderheden van het Cartesianisme, doch volstaan met het feit te constateeren, dat Descartes een scherpe scheiding heeft weten te brengen tusschen geest (ziel) en lichaam, tusschen het psychische en het fysische en daarbij gebroken heeft met de Aristoteliaansche opvatting van het psychische.

De ziel is voor Descartes bewustzijnsprincipe zonder meer ; hij kent slechts de denkziel. Het begrip formatieve psyche is hem totaal vreemd.

Het lichaam ziet hij als een machine, waarmede hij tot de pionier van het biologisch mechanisme wordt. De vraag wie als de maker van deze machine dient te worden beschouwd, heeft Descartes echter nooit op een bevredigende wijze weten te beantwoorden. Hoe zou hij dit ook gekund hebben na zijn verwerping van het begrip formatieve psyche ?

De Cartesianen.

Descartes had een scherpe scheiding gemaakt tusschen ziel en lichaam en zich daarmede als een dualist (dualis = tweevoudig) doen kennen.

Hij stond nu voor de moeilijk oplosbare vraag hoe nu twee zoo geheel verschillende principes als voor hem het ziellijke en het lichamelijke zijn, op elkaar kunnen inwerken, daar toch de praktijk des dagelijkschen

levens hem tot de erkenning moest brengen, dat lichaam en ziel met elkaar in wisselwerking staan.

Wij weten, dat hij deze vraag beantwoordde, door het terrein der inwerking zoo klein mogelijk te maken (waarbij hij gebruik maakte van zijn denkbeelden met betrekking tot de „levensgeesten" en de pijnappelklier) en zich voorts op „het wonder" te beroepen.

Deze oplossing stuitte reeds dadelijk op tegenstand.

Zijn leerling Arnold Geulincx leerde hier het „Occasionalisme". God is voor hem de „causa occasionalis" (gelegenheidsoorzaak). Bij elke gelegenheid (occasio) dat ik een toets van mijn schrijfmachine wil neerdrukken, bewerkstelligt God de uitvoering van dit denkbeeld. Bij gelegenheid dat een lichtprikkel mijn oog treft, veroorzaakt God de hiermede overeenkomende voorstelling in mijn ziel. Het Occasionalisme is de leer van Gods gelijktijdige werkzaamheid op lichaam en ziel, ten einde menschelijke handelingen en denkbeelden te voorschijn te roepen.

Dit Occasionalisme vinden wij bij Leibnitz in een gewijzigden vorm terug in zijn leer van de voorbeschikte harmonie (= overeenstemming).

Lichaam en ziel werken, volgens hem, niet op elkaar in, houden zelfs geen verband met elkaar. Er bestaat slechts een dubbele, naast elkaar afloopende reeks van stoffelijke en ziellijke processen. Deze „harmonie" is niet toevallig, doch door God vooraf bepaald en ingericht. God heeft met een lichaam, welks materieele verschijnselen volgens de natuurwetten zijn bepaald en afloopen, juist die zielsmonade tot mensch verbonden, welker opeenvolgende voorstellingen, oordeelvellingen en wilshandelingen met het verloop der materiëele processen samenvallen.

De Monisten.

Het Cartesiaansche dualisme vond tot op zekere hoogte een bestrijder in de persoon van Baruch de Spinoza (1632-1677) die verklaarde, slechts aan het bestaan van één substantie te kunnen gelooven, welke hij de Substantie noemde (ook wel God of de Natuur).

De zielen (de „denkingen") en de lichamen (het materiëele, de „uitbreiding") zijn, volgens hem, openbaringsvormen der Godheid (der Substantie), der hoogste en laatste Werkelijkheid.

In de vorige eeuw zien wij opnieuw een poging aangewend om het Cartesiaansche dualisme tot een monisme (het aanvaarden van slechts één

principe als de grond der dingen) terug te brengen. Zoo ontstond het psychisch monisme van Fechner, Paulsen, Strong en Heymans waarop ik zoo dadelijk nader terugkom.

Tegenover dit spiritualistische stelsel staat het materialistische energetisch monisme van von Bechterew, dat zijn voorloopers vindt in de stelsels van de Duitsche materialisten der vorige eeuw (Büchner !).

In het energetisch monisme is niet alleen geen plaats meer voor het begrip formatieve psyche (in de z. g. „ontwikkelingsfilosofie" van Darwin en Haeckel staat de evolutie-leer — in samenhang met die van de abiogenesis ([1]) — tegenover de scheppingsleer : alles is causale wording. Door evolutie, onder leiding van de natuurlijke teeltkeuze, ontstaat alles wat leeft, dank zij variabiliteit en het overleven van de meest geschikten) maar tevens wordt aan de denkziel haar autonoom karakter ontnomen.

Immers voor het materialisme kan het Psychische (dus ook de ziel) niet anders zijn dan een begeleidingsverschijnsel van fysiologische processen in de hersenen. Von Bechterew zegt in zijn: „Psyche und Leben" dat het bewustzijn gezien moet worden als een begeleidingsverschijnsel van bepaalde hersenverrichtingen, als een onmiddellijke uitdrukking der intensiteit van zekere energetische processen in de hersenen en zenuwcentra. Alle zielsverrichtingen ontstaan, volgens hem, uit één bron : uit de energie in hersenen en zenuwcentra opgehoopt. Deze geaccumuleerde energie wordt door hem neuro-psychische energie genoemd en hij beschouwt haar als een bijzonderen vorm van energie, in wezen nochtans verwant aan warmte-, licht- en andere energievormen, die, volgens hem, in de levende stof omgezet worden tot neuropsychische energie en geaccumuleerd in de gangliën. Een kleine „stoot" kan voldoende zijn haar daar vrij te maken en zoodoende tot bewustzijnsprocessen leiden.

Wie het Psychische zoo ziet, wie de denkziel degradeert tot een ne-

---

(1) Onder Abiogenesis hebben wij te verstaan de theorie, welke leert, dat levende wezens uit doode stof kunnen ontstaan.

Haeckel meende dat leven een eigenschap van de stof is en dat er geen specifieke verschijnselen noodig zijn voor het bestaan van leven. Door „toeval" ontstaat stof van een bijzondere samenstelling, waarvan het leven als een eigenaardig attribuut dient te worden gezien. Onder den invloed van de natuurlijke teeltkeuze en dank zij variabiliteit en het overleven van de meest geschikte exemplaren ontstaan de soorten.

In het licht der moderne biologie is de leer van de abiogenesis totaal onhoudbaar gebleken.

venverschijnsel van een fysisch-chemisch gebeuren, moet daarmede noodzakelijkerwijze het begrip formatieve psyche verwerpen.

Haar hier nochtans aanvaarden zou beteekenen recht doen wedervaren aan de bewering van Münchhausen, dat hij zich bij de haren uit het moeras omhoog trok ! (2)

Materialisme en vitalisme zijn twee onverzoenlijke antithesen.

G. Th. Fechner.

Keeren wij thans tot het psychisch monisme terug.

De grondlegger van dit spiritualistische monistische systeem, waarin het Psychische als het werkelijk Zijnde wordt beschouwd en het Fysische slechts als verschijningswijze van het Ziellijke wordt aangemerkt, dat slechts werkelijk is voor ons en door ons, is G. Th. Fechner.

In 1835 vond de physioloog E. H. Weber, bij bepalingen van de z.g. „Unterschiedsschwelle" (onderscheidings-drempel of onderscheidings-minimum) voor den drukzin, dat er steeds een bepaalde verhouding bestaat tusschen de grootte van den beginprikkel en de toename, noodig om nog juist een verschil in gewaarwording te geven (wet van Weber).

Fechner nu meende in de wet van Weber — om het zoo maar eens uit te drukken — een algemeene „wereldformule" te hebben gevonden. Hij was overtuigd dat al het Zijnde uit een stoffelijken buiten- en een ziellijken binnenkant bestond en dat de wet van Weber nu heel algemeen de quantitatieve verhouding tusschen het Ziellijke en het Energetische uitdrukte.

Zoo leidde hem dus de wet van Weber tot de deductie van het psychisch monisme met zijn leer van het parallelisme tusschen stoffelijke en ziellijke processen, welke in diepste wezen dezelfde processen zijn, welke een „dubbelen verschijningsvorm van hetzelfde wezen" vormen.

Uitgaande van de grondgedachte dat het stoffelijke een verschijningswijze is van het psychische, kwam Fechner op het denkbeeld psychische verschijnselen (indirect) te meten door physische, hetgeen leidde tot het ontstaan van zijn „psychophysica", zijn psychologische hulpwetenschap,

---

(2) Voor critiek op het energetisch monisme zie mijn opstel: „Rond het Monisme" in: „Vragen van den Dag", Dec. 1925.

welke de quantitatieve betrekking tusschen prikkel en gewaarwording tracht op te sporen.

Wij weten thans, dat de resultaten dezer wetenschap niet aan haar verwachtingen hebben beantwoord, waarvoor verschillende redenen zijn aan te wijzen. Daarin zullen wij ons echter niet verdiepen. Het gaat er hier slechts om het feit, dat met de verschijning van Fechner's geschrift: „Elemente der Psychophysik" (1860) een nieuwe phase in de ontwikkeling der psychologie intrad. Door exacte onderzoekingsmethoden toe te passen op psychische verschijnselen werd Fechner tot den pionier der experimenteele zielkunde. Na hem wordt de psychologie niet meer in de eerste plaats ter wille van de wijsbegeerte beoefend, doch zij wordt nu vooreerst tot een onderdeel van de physiologie. In het begin dezer eeuw ontwikkelde zij zich tot een zelfstandige wetenschap.

Het kan geenszins mijn bedoeling zijn hier een overzicht te geven, hoe beknopt ook, van de ontwikkelingsgang der moderne, empirische psychologie en van haar takken en stroomingen. Laat ik volstaan met hier het feit te constateeren dat men tot voor enkele decennia in de psychologie zag de wetenschap van al datgene, wat op eenigerlei wijze met het denken samenhangt. **Dat wil dus zeggen dat men tot voor enkele decennia in de psychologie slechts oog had voor de „denkziel".**

De terugkeer tot het begrip formatieve psyche.

Langzamerhand is in dit alles echter verandering gekomen.

In dit verband wijs ik b.v. op een zeer belangrijke voordracht, welke in April 1919 gehouden werd in een wetenschappelijke vergadering der: „Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie en Neurologie" door C. U. Ariëns Kappers over: „Het begrip „psyche" thans en voorheen." (3)

Spreker wees er in het begin zijner voordracht op, hoe Descartes verklaarde, „dat de psyche het bewuste van ons wezen uitmaakte."

Deze opvatting is thans zeer zeker verlaten, nu psycho-analytici er sinds jaren naar streven om de onderbewuste en onbewuste factoren in ons zieleleven na te speuren en gewezen hebben... op het groote dikwijls overwegende belang dier onderbewuste en onbewuste factoren.

Inderdaad niemand, die psycholoog of psychiater is, zal het bewustzijn

(3) Deze voordracht verscheen in druk in: „Psychiatrische en Neurologische Bladen", 1919, No. 3 & 4.

als de conditio sine qua non van het psychische beschouwen. Het bewustzijn is slechts een attribuut van accidentie voor de psyche, zooals de roode kleur het is voor de roos, die even zeer een roos zou zijn, zoo haar kleur geel of wit was."

Kappers gaat nu echter verder.

„Het was vooral bij de samenstelling van een leerboek over vergelijkende hersenanatomie, bij de studie van al de verschillende, toch ieder in hun soort zoo natuurredelijk [4] samengestelde hersenvormen als de vergelijkende anatomie van het zenuwstelsel ze toont, dat ik mij onwillekeurig voor de vraag gesteld zag: is er in die wetmatigheden, volgens welke dit orgaan bij alle diersoorten zich vormt — in het natuurredelijke hunner samenstelling en functien, in het oordeelmatige hunner verschillende ontwikkeling, al naar gelang der eischen aan hen door hun omgeving gesteld — niet iets wat sterk herinnert aan dat, wat bij beschouwen — althans gewoonlijk plegen te beschouwen als een exquisiet attribuut van het „denken", van onze bewuste ziel ?

Is er in den oordeelmatigen opbouw van het overige lichaam, b. v. in de correlatie tusschen de mogelijkheden van de moeder en de vereischten van het kind bij de samenstelling van den placentairen en foetalen bloedsomloop, niet iets wat geduid moet worden als het effect van een oordeelmatige psyche — welks besluiten niet resulteeren in bewuste voorstellingen, maar onmiddellijk in concrete daden — in groei en ontwikkeling overgaan?

Inderdaad zijn er tal van natuurredelijke, oordeelmatige aanpassingsverschijnselen in den groei, die er voor spreken, dat hetgeen daar geschiedt niet tot een lagere, maar strikt logetisch [4] als ze zijn, tot dezelfde categorie behoort, gradueel zelfs meer is dan het bewuste logische intellect, waarop wij zoo prat gaan, maar dat technisch niet vermag na te bootsen, noch intellectueel alles te begrijpen, wat het, de formatieve psyche, doet."

Kappers wijst er nu verder op dat deze gedachte niet nieuw is, dat zij recht doet wedervaren aan het Aristoteliaansche begrip der vegetatieve ziel en aan de entelechie-leer van Driesch.

De vraag, welke Kappers zich nu stelt is deze:

Kunnen wij wetmatigheden van de „denkpsyche" terugvinden in de

---

(4) Logetisch = natuurredelijk.
Logisch is ditzelfde beginsel doch beperkt tot het denken.

verschijnselen van groei en ontwikkeling, bij de orgaanvorming, in de formatieve psyche? (5)

Gelijk bekend mag worden verondersteld, wordt deze vraag door hem bevestigend beantwoord, waarbij hij steunt op eigen en anderer onderzoekingen.

In dit verband wil ik hier op een viertal punten wijzen.

1. Als functie van ons zenuwstelsel valt ons in de eerste plaats op het denken. In het denken nu onderscheiden wij een eigenaardige wetmatigheid, n.l. die der associatie. Wanneer twee voorstellingen, A. en B., te zamen in ons bewustzijn zijn geweest, dan heeft A, als wij A later weer eens beleven, de neiging om B op te roepen, en omgekeerd. Wij zeggen dat er zich een „buitenbewuste band" heeft gevormd tusschen de beide geassocieerde voorstellingen en noemen dezen band „associatie". Associatie is dus de band, welke ontstaat tusschen de sporen van herhaaldelijk aangeboden prikkels.

Theodoor Ziehen heeft getracht het denken geheel tot associaties terug te voeren. „Ziehen's oordeel gaat te ver, maar het feit, dat een psycholoog van naam tot dit oordeel is kunnen komen, illustreert de groote beteekenis, die aan het associatieve verband moet worden gehecht." (Brugmans).

Ariëns Kappers nu heeft aangetoond, dat deze psychische wet ook een stoffelijke wet is, en dat wij in de verschijnselen van neuro-biotaxis het stoffelijk evenbeeld daarvan mogen zien. (6)

Uit zijn onderzoekingen blijkt, volgens hem, ten duidelijkste, dat de-

---

(5) Feitelijk moet de vraag als volgt gesteld worden:

Kunnen wij wetmatigheden van de formatieve psyche terugvinden in de denkpsyche?

Immers Kappers wijst er in zijn rede over het begrip „psyche" op dat dieren, die zoo laag staan in de phylogenetische reeks, dat zij nog geen zenuwstelsel hebben, reacties vertoonen welke ten zeerste overeenstemmen met die van hoogere dieren. En dat embryonen zonder zenuwstelsel ook prikkelingsverschijnselen aanwijzen, welke doen denken aan nerveuse reacties.

„Met een kleine modificatie kan ik dan ook onderschrijven wat collega Bierens de Haan („Hoofdlijnen eener Psychologie op metaphysischen grondslag", diss., Amsterdam, 1898) zeide (naar aanleiding van een opmerking van Flechsig), n.l. dat het juister is te zeggen dat de psyche de hersenen vormt dan dat de hersenen de psyche vormen."

(6) Onder het begrip neurobiotaxis valt het uiterst belangrijk verschijnsel, door Ariëns Kappers zoo grondig bestudeerd, dat gelijktijdige prikkels, welke van verschillende plaatsen af herhaaldelijk in het zenuwstelsel doordringen, in dat zenuwstelsel een neuronale schakeling veroorzaken tusschen de centra waar zij aankomen.

Zie zijn opstel: „Over een psychische wet in den bouw der hersenen" in het: „Nederl. Tijdschrift voor geneeskunde", 1927, I, No. 17.

zelfde wetmatigheid, welke men sinds eeuwen (Aristoteles de vader der associatie-psychologie) voor den opbouw van ons geestesleven kent, ook een wetmatigheid is voor den stoffelijken opbouw van het zenuwstelsel. Of, zooals Spinoza het reeds uitdrukte, dat de modi van de „Denking" (geest, ziel) en die der „Uitbreiding" (stof, energie) aan denzelfden grond zijn gebonden. (7)

2. Over het begrip „aandacht" heerscht in de psychologie nog veel strijd. Een volkomen bevredigende definitie van dit begrip is nog niet gevonden. Kappers vat de aandacht op als „instelling op één object of één functie met uitsluiting van andere objecten of functies". Bij herhaling heeft hij er nu op gewezen, dat, indien wij de aandacht aldus opvatten, wij daarvan ook „een parallel vinden in de geheele organische ontwikkeling door de tendentie van het organische weefsel om haar mogelijkheid verschillende weefsels te vormen — haar pluripotentiaal karakter — langzamerhand op te geven en zich in te stellen op één functie, die al of niet weer over kan gaan in andere functies. Met andere woorden, in de ontwikkeling van specifieke weefsels en specifieke organen hebben wij een proces voor ons, dat in zooverre analoog is aan het proces der aandacht, als het is een concentreering op één functie of op één object." (8)

3. Reeds in 1872 wees Hering er in Weenen op (9), dat het geheugen een organisch parellel vindt in de verschijnselen van erfelijkheid en regeneratie.

De opvatting nu, dat het geheugen beschouwd dient te worden als een algemeen attribuut der levende stof, is mede verdedigd geworden door Laycock en Butler. Men vindt haar volledig uitgewerkt bij Semon in zijn : „Die Mneme als erhaltender Prinzip im Wechsel des organischen Geschehens" (Leipzig, 1911). (Zie ook Dendy : „Outlines of Biology").

4. Volgens Weber moet voor een bepaalde qualiteit van gewaarwordingen een willekeurige prikkelsterkte steeds met een standvastig breukdeel worden vermeerderd, zal een vermeerdering in sterkte van de betreffende gewaarwordingen opgemerkt worden.

---

(7) Dit denkbeeld werd reeds in 1917 door Ortt, langs speculatieven weg, naar voren gebracht in zijn: „Inleiding tot het pneumat-energetisch monisme" (Nijhoff, den Haag).

(8) C. Ariëns Kappers: „Over de mogelijkheid eener intracellulaire localisatie of specialisatie van psychische functies" in: „Vakblad voor biologen", Dec. 1926.

(9) „Ueber das Gedächtniss als eine allgemeine Funktion der organisirten Materie", Gerhold Verlag.

Fechner heeft uit deze wet langs wiskundigen weg een algemeene wet afgeleid, bekend onder den naam van de psycho-fysische wet van Weber-Fechner. Deze zegt dat de sterkte van de gewaarwording niet toeneemt in dezelfde verhouding als de sterkte van den prikkel, doch als de logarithmen van de prikkelgrootten.

Zooals men weet is deze wet, in grove trekken en voor middelwaarden, steeds bevestigd geworden.

Volgens de onderzoekingen, door mej. Wisse in het laboratorium van Heymans gedaan ([10]) gaat deze wetmatigheid nu ook op voor den invloed, welke een lichtprikkel heeft op den groei van schimmelplanten. M. a. w., zij heeft ook geldigheid voor de formatieve psyche.

Zoo is Ariëns Kappers dus tot de overtuiging gekomen dat „verschillende factoren, die in onze bewuste ervaring of bij den opbouw van onze voorstellingen een rol spelen, zooals de herinnering, de wet van Weber, de aandacht, de associatie van gecorreleerde prikkels en de progredient-evenwichtige streving in den denkdrang, bewuste realisaties zijn van algemeene eigenschappen der georganiseerde materie, die ook aantoonbaar zijn in de onbewuste lichamelijke ontwikkeling. Bij het denken wordt hun invloed onmiddellijk ervaren of door introspectie geconstateerd, bij den groei treden zij te voorschijn in facto" ([11]).

„In het psychisme, dat het leven kenmerkt, ligt een formatief en ordenend vermogen, dat eenerzijds in natuurredelijk correlaat het organisme opbouwt en welks wetmatigheid wij anderzijds ook ervaren in ons bewustzijn en onderbewustzijn, in ons denk- en voorstellingsleven" ([12]).

Ariëns Kappers is dus, op grond van eigen en anderer onderzoekingen gekomen tot inzichten, welke een bevestiging inhouden van de juistheid van het neo-vitalistische standpunt, waartoe Driesch is gekomen, zooals wij zagen, op grond van morphogenesis en handeling. Kappers heeft het

(10) Wisse: „De geldigheid van de wet van Weber voor de phototropische reactie v. Phycomyces nitens." Groningen, 1916.

(11) Ariëns Kappers: „De verwantschap tusschen voorstellingsleven en lichamelijke groei als tweeërlei vorm van logetische realisatie" in: „Handelingen van het 16de Nederl. Natuur- en Geneesk. Congres", pag. 334.

(12) Dito: „Het begrip „psyche" thans en voorheen."

aantal convergente bewijzen (13) met eenige vermeerderd en hij staat hierin geenszins alleen.

Wie op het gebied der moderne psychologische litteratuur geörienteerd is, weet, dat de tijd steeds meer nadert waarin het begrip formatieve psyche in de psychologie opnieuw algemeen aanvaard zal worden.

Misschien is het juister om hier te schrijven dat de tijd steeds meer nadert, waarin men in de psychologie niet alleen het denken, doch tevens het „organiseeren" als attribuut (constitueerend beginsel) van het psychisme zal beschouwen, gelijk dit reeds door G. E. Stahl gedaan werd.

Ook Ariëns Kappers is geneigd de Aristotelische formatieve psyche en denkpsyche in een eenheid van hooger orde samen te vatten.

„Ook daarin zijn echter ons voorstellingsleven en de lichamelijke wording verwant, dat de eenheid van ons wezen (Het „ik", of, zooals men het ook wel uitdrukt, het „zelf" was in zooverre primair.) in beide vooraf gaat aan invloeden van buiten (den prikkel) welke invloeden in beide gevallen expotentialiseerend werken op een aanvankelijke veeleenheid." („De verwantschap tusschen voorstellingsleven en lichamelijken groei enz.")

„Het lijkt mij ook voor den clinicus van belang de eenheid van het psychische als een het heele lichaam doordringende en overal met overeenkomstige wetmatigheden functionneerend beginsel te aanvaarden." („Het begrip „psyche" thans en voorheen.")

In dit verband wijs ik b.v. op de hernieuwde belangstelling voor de denkbeelden van den door Goethe beïnvloeden arts en filosoof C. G. Carus, op wiens beteekenis kortgeleden is gewezen door Prinzhorn (14), op Kretschmer's leer van lichaamsbouw en karakter (15), op de denkbeelden van Maeder, bij wien de psychoanalyse op de neo-vitalistisch getinte psycho-synthese uitloopt (16), op H. Burger's rede over: „Het teleologisch denken in de geneeskunde" (17) als een greep uit de zoovele belangrijke

---

(13) Bij de toepassing der convergente methode tracht men een verschijnsel te doorgronden door uit te gaan van zoo verschillend mogelijke vertrekpunten en werkt van al die uitgangspunten op dat ééne centraalpunt aan.

In de physica is men tot een vrij nauwkeurige kennis van het waterstof-atoom gekomen, door op tal van zeer verschillende wijzen, uitgaande van geheel verschillende feiten, waarnemingen en wetten, de berekeningen te doen, welke door hun onderlinge overeenstemming in resultaat afdoende zekerheid hebben verschaft. Ook verschillende andere waarheden der physica zijn, met behulp van convergente bewijzen vastgesteld.

Men tracht nu hetzelfde te doen op het gebied van de entelechie-leer.

(14) „Leib-Seele-Einheit. Een Kernproblem der neuen Psychologie." Potsdam, Müller & Kiepenheuer, 1927.

(15) „Körperbau und Charakter", Springer, Berlijn.

(16) „Genezing en ontwikkeling in het zieleleven", Ned. vert., W. B. uitg., Amsterdam, 1919; „De nieuwe zielkunde en het godsdienstig leven", Ned. vert., H. Paris, Amsterdam, 1929.

(17) Haarlem, Bohn, 1928.

teekenen, welke er op wijzen, dat de moderne empirische psychologie in neo-vitalistisch vaarwater begint te geraken.

Het is dan ook geheel in overeenstemming met den tijdgeest, wanneer wij op E. D. Wiersma's: „Capita Psychopathologica," dit jaar bij Noordhoff te Groningen verschenen, Schiller's uitspraak: „Es is der Geist, der sich den Körper baut" als motto aantreffen.

Parapsychologie en Neo-Vitalisme.

In 1926 verscheen bij Reinicke te Leipzig de eerste druk van het werk: „Grundprobleme der Psychologie" van de hand van Hans Driesch. „Ihre Krisis in der Gegenwart" luidt de ondertitel van dit geschrift.

Driesch wijst er daarin op, dat de moderne empirische psychologie doende is, zich grondig te herzien. Verschillende factoren geven daartoe aanleiding, waarvan de „ontdekking" van het ons onbewuste zieleleven, alsmede het steeds meer veldwinnende neo-vitalisme wel tot de meest belangrijke dienen te worden gerekend.

Hier wijst Driesch nu ook op de parapsychologie, in het bijzonder op de z.g. „materialisatie-verschijnselen," waarvan hij op pag. 190 van zijn genoemd boek getuigt dat zij „in der Tat nur einen erweiterten Vitalismus, gleichsam einen Uebervitalismus darstellen."

Dit is zeer juist gezien en wordt dan ook algemeen erkend door hen die zich met parapsychologische, psychologische en biologische problemen bezighouden. De studie der supernormale verschijnselen en vermogens levert tal van krachtige argumenten ten gunste van het neo-vitalisme, vermeerdert het aantal convergente bewijzen daarvoor zeer belangrijk.

Reeds in het laatst der vorige eeuw bouwde du Prel zijn psychosofisch systeem („Monistische Seelenlehre", Günther, Leipzig, 1888) waarin hij, *voor een belangrijk deel steunend op de supernormale verschijnselen*, aan het psychisme de attributen denken en organiseeren toekent.

Du Prel dient ongetwijfeld als een der belangrijkste voorloopers van het neo-vitalisme genoemd te worden, waarbij men in aanmerking dient te nemen dat het in de eerste plaats de studie der parapsychologie was, welke hem tot dit neo-vitalistische inzicht heeft gebracht.

Ook du Prel's tijdgenoot, de nog steeds niet op zijn volle waarde geschatte L. von Hellenbach, dient hier genoemd te worden als een der belangrijkste voorloopers van het neo-vitalisme.

Evenals du Prel leidde ook hem de studie der parapsychologie tot de neo-vitalistische zienswijze.

Waar nu de studie der supernormale verschijnselen meer en meer tot het gebied der psychologie gerekend wordt, daar kan het m. i. aan geen

twijfel onderhevig zijn of de empirische psychologie zal ook van de zijde van deze, één harer jongste zijtakken : de parapsychologie, gedreven worden haar begrip psyche grondig te herzien.

In het volgend nummer hoop ik nu aan te toonen, dat het in het bijzonder de ideoplastische verschijnselen zijn — waarvan ik verschillende vormen zal bespreken, en waarvan het meerendeel tot het gebied der parapsychologie behoort — welke voor de moderne, neo-vitalistisch getinte psychologie en biologie van de grootste beteekenis zijn.

TENHAEFF.

Mededeelingen der S. P. R.

Jaarverslag van den secretaris.

Een terugblik op het jaar 1930 kan ons, wat de studievereeniging betreft, niet anders dan hoopvol stemmen. Er is in ons land een steeds klimmende belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek, welke zich op velerlei wijzen openbaart.

Om aan de behoeften op dit gebied te kunnen voldoen is het bestaan van een vereeniging gelijk de onze een klemmende noodzaak.

Ingevolge besluit van de ledenvergadering van het vorige jaar is het : „Tijdschrift voor Parapsychologie" gedeeltelijk officiëel orgaan van de vereeniging geworden, op grond van het feit dat de : „Mededeelingen" thans in dit periodiek worden opgenomen en onze leden dit orgaan geregeld ontvangen. Dit besluit is, m.i., de vereeniging in haar geheel slechts ten goede gekomen en ik schrijf het danook voor een belangrijk deel aan dit besluit toe, dat ons ledental dit jaar, voor het eerst sinds vele jaren, een (geringe) stijging onderging. Laten wij hopen, dat het volgend jaar deze stijging belangrijk zal zijn toegenomen.

Enkele leden ontvielen ons door den dood. Tot hen behoort Prof. Dr. G. Heymans, de eerste voorzitter onzer vereeniging. Prof. Dr. H. Brugmans herdacht hem in ons September-nummer. Voorts hadden wij in het afgeloopen vereenigingsjaar den dood te betreuren van o.a. mej. A. Steens Zijnen te Nijmegen, die de vereeniging in de eerste jaren van haar bestaan met een belangrijke schenking gesteund heeft.

Wat betreft de medewerking onzer leden, deze bepaalt zich op een enkele uitzondering tot hun geldelijke bijdragen. Deze zijn natuurlijk

zeer belangrijk te achten, want de vereeniging heeft nu eenmaal gelden noodig om haar taak behoorlijk te kunnen vervullen, een onderwerp waarop ik zoo dadelijk nog nader terugkom. Maar... onder de medewerking onzer leden is niet uitsluitend te verstaan het geven eener jaarlijksche bijdrage. Hierop werd reeds in 1922 door Prof. Brugmans gewezen. „De leden — zoo schreef hij in zijn tweede jaarverslag — moeten ons de gevallen aanbrengen : door een groot aantal leden beoogt de vereeniging verwezenlijking van de mogelijkheid om overal haar voelhorens te kunnen uitstrekken, in alle deelen van het land en de verschillende lagen der maatschappij."

Het komt mij nu voor, dat over het algemeen de leden zich van deze taak niet bewust zijn en ik zou op dit punt gaarne een verandering zien ontstaan. Daarom heb ik kortgeleden met zoo'n groot genoegen naar den heer de Haas geluisterd, toen hij mij zijn plan ontvouwde dat zoo aanstonds nader besproken zal worden, doch waarop ik hier niet vooruit wil loopen. Ik hoop van ganscher harte, dat zijn voorstel zal worden aangenomen en dat het moge leiden tot een grootere activieit onder onze leden dan tot op heden geconstateerd werd. Deze activiteit moet dan niet alleen bestaan in het aanbrengen van gevallen, doch mede in het instellen van voorloopige onderzoekingen bij supernormaal begaafde personen, met het doel na te gaan, of zij voor een systematisch en nauwkeurig onderzoek door onze experimentatoren in aanmerking komen.

Met teleurstelling constateer ik het feit, dat mijn oproep, in het September-nummer van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie" gedaan om een laboratoriumfonds te stichten tot op heden nagenoeg geen weerklank vond. Moge hierin spoedig een verandering komen. Op verschillende plaatsen in het buitenland is men tot de oprichting van laboratoria, welke geheel in dienst van het parapsychologisch onderzoek gesteld zijn, overgegaan en wij kunnen op den duur hierin niet achterblijven. Men heeft mij gezegd, dat het tijdstip van mijn oproep niet gunstig gekozen was, gezien het feit dat velen met geldelijke verliezen — als gevolg van een economische depressie — te kampen hebben. Ik kan niet ontkennen dat de malaise velen zal remmen om grootere schenkingen te doen, maar, ik beoog voorloopig slechts een eenvoudigen opzet, een bescheiden aanvang en daar zijn niet zulke „kapitalen" mede gemoeid. Bovendien zou ik hun, die hier op de remming der economische depressie wijzen, willen vragen eens te zien naar wat er momenteel geschonken wordt voor een spiritistisch congres

en voor een Engelsch fonds (Conan Doyle-fonds). Men neme slechts de spiritistische periodieken ter hand om dit te weten te komen...

Wat betreft onze organisatie van het methodisch onderzoek van supernormale verschijnselen, Dr. Dietz en ik zijn steeds doende er naar te streven deze taak naar behooren te vervullen. Wanneer wij vernemen dat zich ergens in den lande een belangrijke proefpersoon bevindt, zoo zijn wij er steeds op uit ons met hem of haar in verbinding te stellen en te trachten zijn verschijnselen te bestudeeren. Onze ervaringen met Hanussen, Marion en Mrs. Singleton publiceerden wij reeds in No. 2 en 3 van den derden jaargang van het „Tijdschrift voor Parapsychologie" ; Dr. Dietz zal U zoo aanstonds vertellen van zijn onderzoek met Paul Diebel, terwijl het verslag daarvan in het Mei-nummer van genoemd tijdschrift zal verschijnen.

Mijn onderzoekingen met den heer J. Ruyter te Alkmaar, waarover ik reeds in mijn vorig jaarverslag sprak, heb ik helaas niet kunnen voortzetten door ongesteldheid van dit medium.

Toen in het midden van 1930 te Zaandam — op aanwijzingen van de „helderziende" „Madame Sylvia" — naar een begraven schat gezocht werd, heb ik eenige malen getracht met deze dame in contact te komen, waarbij mede de burgemeester van Zaandam mij zijn welwillende medewerking verleende. „Madame Sylvia" bleef echter voor mij onbereikbaar, zij beantwoordde althans mijn brieven niet.

Zooals bekend mag worden verondersteld leidden deze opgravingen tot geen resultaat. Eenige maanden geleden ontving ik echter een schrijven van „Madame Sylvia" uit Berlijn, waarin zij mij mededeelde dat het haar speet niet eerder contact met mij gekregen te hebben, dat zij opnieuw te Zaandam naar de „schat" zou willen laten zoeken, dat daarvoor echter de toestemming der gemeentelijke autoriteiten vereischt werd en dat zij mij uit dien hoofde verzocht het daarheen te leiden, dat deze autoriteiten opnieuw toestemming wilden verleenen voor het verrichten van graafwerk. In bedekte termen stelde zij mij — als belooning — een aandeel in de schat in het vooruitzicht !

Ik heb „Madame Sylvia" hierop geantwoord dat ik, alvorens één enkele stap bij de gemeentelijke autoriteiten te doen mij eerst grondig op de hoogte wilde stellen van haar „begaafdheid". Ik deed haar in dit verband enkele voorstellen, waarop zij blijkbaar niet in wenschte te gaan. Sindsdien vernam ik niets meer van haar...

Ofschoon dit feitelijk niet meer tot het jaar 1930 behoort wil ik den leden toch nu reeds mededeelen dat ik een aanvang gemaakt heb met het onderzoek van de synaesthetische verschijnselen van mejuffrouw Jeanne Wasch te Amersfoort en daarover t. z. t. uitvoerig hoop te publiceeren. Met het medium Jonker te den Haag („directe stemmen") ben ik in onderhandeling.

Voorts ben ik doende met o. m. een uitgebreid onderzoek in zake de persoonlijkheid van de supernormaal begaafde. Het zal echter nog wel geruimen tijd duren alvorens de resultaten hiervan gepubliceerd kunnen worden en ik vermeld dit alleen om den leden er op te wijzen dat er veel arbeid door ons wordt verricht, waarvan de resultaten pas na jaren openbaar gemaakt kunnen worden. Het feit, dat wij niet geregeld verslagen van onderzoekingen publiceeren geve niemand aanleiding te meenen dat wij niet op volle kracht werken.

Ik ben de meening toegedaan, dat het wekken van belangstelling in het parapsychologisch onderzoek bij het publiek, en het geven van voorlichting, zekerlijk als een onderdeel van mijn taak dient te worden beschouwd. Uit dien hoofde neem ik dan ook steeds gaarne uitnoodigingen tot het houden van lezingen, het geven van cursussen en het schrijven van dagblad-artikelen enz. over onderwerpen van parapsychologischen aard aan. Het feit dat deze uitnoodigingen steeds talrijker worden, moge een der vele teekenen zijn, dat de belangstelling voor ons werk steeds toeneemt, hetgeen ons slechts met dankbaarheid vervullen kan.

In het afgeloopen jaar werden door mij in totaal 66 feuilletons geschreven over onderwerpen van parapsychologischen aard in de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant", „Het Vaderland", de : „Nieuwe Arnhemsche Courant" en de : „Provinciaalsche Zeeuwsche en Middelburgsche Courant".

Voorts werden een aantal lezingen en cursussen gehouden voor de : „Internationale School voor Wijsbegeerte" te Amersfoort (cursus), de Volks-universiteit te Amersfoort (cursus), de Volksuniversiteit te Bussum (lezing), de vereeniging : „De Vrije Gemeente" te den Haag (lezing), het genootschap : „Vrije Studie" (onderafdeeling van het Delftsch Studenten-corps) te Delft en enkele Vrijmetselaars- en Theosofische loges (lezingen). Dergelijke lezingen zijn voor mij steeds aanleidingen om mijn toehoorders te vragen mij gevallen van spontane telepathie, helderziendheid enz. te melden. Een goede gelegenheid om dergelijk materiaal te verkrijgen boden mij mijn vijf lezingen voor de A. V. R. O. -microfoon,

gehouden op verzoek van de : „Radio-Volks-Universiteit" (onderafdeeling van den : „Bond van Nederlandsche Volks-Universiteiten). Deze lezingen vallen echter, evenals een aantal andere, onder het jaar 1931 en ik moet derhalve hierover in mijn huidig verslag verder zwijgen.

Ook in mijn kranten-artikelen vraag ik bij herhaling om gevallen van spontane telepathie. Langzamerhand krijg ik zoodoende een uitgebreid dossier : „Spontane observaties", waaruit ik t.z.t. een of meer opstellen hoop te kunnen „destilleeren". Onnoodig te zeggen dat slechts een deel van het binnenkomende materiaal voor wetenschappelijke doeleinden geschikt geacht kan worden. Het behoeft wel geen betoog, dat deze steeds groeiende verzameling vaak aanleiding geeft tot een uitgebreide correspondentie met de inzenders. Er gaat veel tijd „in zitten".

Op onze vorige jaarvergadering is onze verhouding tot „de Spiritisten" ter sprake gekomen. Het zij mij vergund ook ditmaal nog een enkel woord aan deze verhouding te wijden. De spiritisten-kringen vormen voor een deel de bron, waaruit wij onze proefpersonen moeten putten. Daarom alleen is een goede verstandhouding met hen reeds gewenscht en ik zal de laatste zijn welke — mede op grond van andere overwegingen — niet naar een goede verstandhouding met hen zou streven. Het omgekeerde kan helaas niet altijd gezegd worden. Over dezen negatieven factor, geconstitueerd door een aantal onverkwikkelijke onderwerpen, deels van zeer persoonlijken aard (een olifantshuid en een groot gevoel voor humor brengen den parapsycholoog een heel eind), wil ik hier zwijgen. Met vreugde heb ik echter het feit geconstateerd dat er den laatsten tijd in de kringen der spiritisten een kentering begint te komen in zake de houding t.o.v. het wetenschappelijk onderzoek der supernormale verschijnselen (dat zoo vaak leidt tot uitkomsten welke den „gevoels" -spiritist minder aangenaam moeten lijken, oorzaak van heel wat moeilijkheden met deze groepen). Ik had eenige malen het genoegen een zeer aangename correspondentie te mogen voeren met vooraanstaande leden der vereeniging van spiritisten „Harmonia". De afdeeling Groningen dezer vereeniging trad toe als lid onzer Studievereeniging, terwijl enkele spiritisten zich in den kring onzer leden lieten opnemen. De afdeeling Haarlem van „Harmonia" verzocht mij een lezing voor haar leden te houden, terwijl ik van de afdeeling Bussum N. H. van „Harmonia" zelfs het verzoek kreeg een cursus over parapsychologie voor haar leden te houden. Aan beide verzoeken heb ik voldaan. Feitelijk vallen deze lezing en deze cursus niet meer onder dit jaarverslag, doch onder

dat voor 1931 ; het komt mij echter gewenscht voor er hier even de aandacht op te vestigen, omdat het voor de leden belangrijk is dit thans reeds te weten. Vol hoop gaan wij ook hier de toekomst tegemoet, in de overtuiging, dat ook in de kringen der spiritisten het „gezond verstand" eenmaal ten volle zal zegevieren. Dan zal men daarin algemeen tot de erkenning komen, dat het spiritisme nooit meer dan een geloof kan zijn, een geloof aan de juistheid van een parapsychologische verklaringshypothese en dat men zich nimmer met vrucht op parapsychologisch (en dus op spiritistisch, want het probleem van het spiritisme is een der vele parapsychologische problemen) gebied kan bewegen, wanneer men zich niet te voren grondig op de hoogte heeft gesteld van het wezen der moderne empirische psychologie, wanneer men de feiten en problemen dezer wetenschap niet kent. Dan zal het dilettantisme op het gebied van het spiritisme hebben afgedaan, en daarmede zullen de moeilijkheden, welke men ons van de zijde der spiritisten bij herhaling in den weg tracht te leggen, voor het meerendeel tot het verleden behooren. Want het zijn over het algemeen slechts de dilettanten en de fanatici onder de spiritisten, welke tegen ons trachten te ageeren.

Met onze buitenlandsche zustervereenigingen en de leidende figuren op ons gebied in het buitenland staat het secretariaat in voortdurende en zeer aangename relatie. Ware, gelijk in de bedoeling van den kortgeleden overleden Prof. R. Santoliquido lag, Genève geworden tot : „Centre permanent international de conférences et de congrès de recherches psychiques", zoo zouden Dr. Dietz en ik op het eerste congres (dat aanvankelijk in October 1930 en later in Maart 1931 zou worden gehouden) aldaar als referenten zijn verschenen, daar wij beiden tot het houden van een referaat werden uitgenoodigd. Het overlijden van genoemden hoogleeraar is echter oorzaak, dat dit congres, waarvan hij de ontwerper was, niet doorgaat.

TENHAEFF.

Wegens plaatsgebrek moest het verslag van de jaarlijksche algemeene vergadering blijven liggen. Het verschijnt in ons Septembernummer.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Revue Métapsychique. N° 6, 1930; N° 1, 1931.

Dr. Osty herdenkt Prof. Santoliquido (30. 4. 1854 — 4. 11. 1930), een der stichters van het: „Institut Métapsychique". Voorts geeft hij een voorloopig bericht in zake zijn onderzoekingen met Rudi Schneider. Wij komen hierop terug bij de verschijning van het definitief verslag.

C. de Vesme behandelt, in een reeks vervolgartikelen, de gestigmatiseerden. Wij komen hierop terug na de verschijning van zijn slotartikel.

Osty, Pascal en Desoille zetten hun debatten over het hypnotisme voort. Ir. J. Delevsky houdt zich bezig met de vraag, of wanneer twee personen, onafhankelijk van elkaar, een ontdekking doen — hetgeen bij herhaling geconstateerd is — men dit verschijnsel in een aantal gevallen nu niet met behulp der telepathie-hypothese dient te verklaren. Hij is geneigd deze vraag bevestigend te beantwoorden, ofschoon hij erkent dat wij hier voor moeilijkheden staan.

Dr. Osty maakt melding van de wijze, waarop Stanislawa P. door hem, in Mei 1930, te Parijs werd ontmaskerd.

Het echtpaar Magrou van het: „Institut Pasteur" te Parijs publiceert een opstel over de werking, welke zekere levende organismen op afstand op fysiologische processen bij andere organismen kunnen uitoefenen. Een en ander aan de hand van zelf genomen proeven.

J. Delevsky publiceert een vervolgartikel over het probleem der profetie. Ook hierop komen wij t. z. t. nader terug.

ERRATA

Pag. 149 regel 14 staat: rechterdij; lees: linkerdij.
regel 22 staat: 1 1/2 c. m.; lees: 1 1/2 m. m.

INHOUD.

Over occulte Bloedverschijnselen

door Dr. P. A. Dietz.

Op blz. 145 e. v. van dezen jaargang beschreef ik de phaenomenen, die zich voordoen bij Paul Diebel en die ik onder bijzonder gunstige voorwaarden heb kunnen waarnemen. Onder deze zijn vooral de bloedverschijnselen zeer belangwekkend. Waar veelvuldig een vergelijking wordt gemaakt tusschen de praestaties van Diebel en wat bij gestigmatiseerden geschiedt, is het van essentieel belang ons duidelijk te maken dat deze analogie slechts gedeeltelijk opgaat. Zijn schreien van bloedige tranen en het produceeren van de kruisvormige figuren is geheel te vergelijken met wat wij bij de gestigmatiseerden zien gebeuren, ook al is de motiveering geheel anders, maar zijn bloedverschijnselen — ik wil liever niet van bloedingen spreken — zijn van anderen aard.

De echte stigmata toch zijn, wanneer zij althans volledig ontwikkeld zijn, wonden, dus defecten van de opperhuid, waaruit bloed te voorschijn komt. Dat dit bloed zijn oorsprong vindt in de onder de gelaedeerde huid gelegen bloedvaten lijdt geen twijfel. Genezen de wonden gedeeltelijk, dan vermindert dien overeenkomstig de bloeding, of verdwijnt geheel. Bij minder volledige ontwikkeling der stigmata, als er geen eigenlijke wonden zijn maar alleen roode vlekken, is er ook geen bloeding ; kortom, het wonderlijke is niet zoozeer gelegen in de bloedingen als zoodanig, maar in het psychogeen ontstaan der wonden, ook al schijnt er niet altijd een physiologische evenredigheid te bestaan tusschen de diepte der wonden en het daaruit vloeiende bloed.

Bij Diebel vinden wij iets totaal anders. Ik zal in het kort herhalen, hoe de bloedverschijnselen, die hij ten onrechte bloedzweeten noemt, zich bij hem voordoen. Het bloed breekt plotseling uit, op willekeurige plaatsen van het lichaam, waar een moment te voren niets aanwezig was. Na zorgvuldig schoonmaken en beschouwen onder sterke loupevergrooting blijkt de huid ter plaatse volkomen ongeschonden en niet in het minst veranderd te wezen. Geen wond, geen aanduiding dat het bloed door de openingen van de talk- of zweetkliertjes geperst werd, zelfs geen nog zoo geringe roodheid.

Bij mogelijkheid van verschillende verklaringen moeten wij steeds aan de eenvoudigste de voorkeur geven, zoo luidt een principe der we-

tenschap. Accoord, zoo tenminste dit eenvoudige werkelijk een verklaring is, en geen verlegen heenpraten om de dingen. De onberaden toepassing van het op zich zelf juiste beginsel heeft al heel wat verwarring gesticht.

De eenvoudigste verklaring van de bloedstortingen bij Diebel zou ongetwijfeld deze zijn, dat hij, die blijkens zijn andere praestaties (het bloedschreien en het opkomen van figuren op de huid) het vermogen bezit de huidcapillairen plaatselijk sterk uit te zetten, nu ook in staat is het daarbij door de wanden der bloedvaten (per diapedesin, zooals de wetenschappelijke term luidt) uittredende bloed door de huid heen te persen. Deze opvatting heeft verder het groote voordeel, dat wij al de verschijnselen die het bloedvaatstelsel van Diebel vertoont, van uit één gezichtspunt kunnen verklaren. En nochtans kunnen wij haar niet aanvaarden, wanneer wij de feiten beschouwen zooals ze zijn in plaats van zooals wij misschien gaarne zouden willen hebben dat ze waren.

Al de hierboven genoemde bijzonderheden zijn er mede in strijd. Werd het bloed door de huid heengeperst, dan zouden wij geleidelijk kleine bloeddruppeltjes moeten zien opkomen, die samenvloeiden tot grootere vlekken, of wel één bloeddruppel moest zich allengs vergrooten, terwijl bovendien de sporen van deze bloeduittreding nog eenigen tijd daarna zichtbaar moesten zijn.

In werkelijkheid gebeurt er heel wat anders, en we moeten dus naar een andere, zij het dan ook minder eenvoudige verklaring omzien. En nu kan hiervoor in dit geval alleen in aanmerking komen het nog zoo raadselachtige „apport", beter „transport" geheeten, waarbij voorwerpen, althans schijnbaar, door gesloten wanden verplaatst worden. Wij zouden dan bij Diebel met een bloedtransport te doen hebben. Het moet dan als een bijkomstigheid worden aangezien, dat het steeds op het lichaam van Diebel wordt geprojecteerd : een gevolg hiervan dat hij steeds aan de fictie vasthoudt, dat hij het bloed uitzweet. Maar theoretisch ware het even goed mogelijk, dat het bloed elders werd afgezet.

Zijn er nu in de occultistische litteratuur analoge gevallen bekend? Inderdaad kennen wij zeer gevarieerde beschrijvingen van het bloedtransport. En ofschoon deze gegevens geenszins alle den toets eener strenge kritiek kunnen doorstaan, ja zelfs voor een deel een legendarisch karakter dragen, kan het toch zijn nut hebben deze zeer uiteen-

loopende gegevens met elkaar te vergelijken en het mogelijk verband in het licht te stellen.

Hiervoor komt nu de volgende reeks van onderwerpen in aanmerking :

1 De bloedstortingen van den abbé Vachère.

In Mirebeau, een Fransch plaatsje in de buurt van Poitiers, leefde sinds 1908 de emeritus-abbé Vachère de Grateloup. Deze man had een eervolle loopbaan als R. K. priester achter den rug. Hij had zich drie jaar lang in Rome opgehouden en van den toenmaligen Paus, Pius X, verschillende kerkelijke privileges en andere blijken van waardeering ontvangen. In zijn particuliere kapel was op het altaar opgesteld een eenvoudige plaat, voorstellende een „Christus van het H. Hart", met de beide wonden aan de handpalmen en een met doornen gekroond hart midden op de borst. Aan deze plaat, die daar al eenige jaren stond zonder iets bijzonders te hebben vertoond, ontdekte de abbé Vachère op 8 September 1911 voor het eerst bloeddruppels, die op het voorhoofd, even onder de haargrens, te voorschijn kwamen. (Het hoofd draagt geen doornenkroon, wel het hart). In de navolgende weken vermeerderden zich deze bloedingen : druppels, later ook kleine stroompjes bloed traden te voorschijn uit het voorhoofd, uit het hart, uit de spijkerwonden in de handpalmen, en op diverse andere plekken van het gelaat. Bij tijden waren de bloedingen zoo abundant, dat de plaat bijna geheel overstroomd werd, en het bloed zelfs op het altaardek drupte. Soms bleef het merkwaardig lang vloeibaar, dan weer stolde het binnen den gewonen tijd.

Een groot aantal personen was getuige van dit verschijnsel, dat door den abbé Vachère en de geloovigen van het dorp als een goddelijk wonder werd beschouwd. Het gerucht verspreidde zich al spoedig en kwam den plaatselijken kerkelijken autoriteiten ter oore, die echter van den beginne af aan een zeer vijandige houding aannamen. Op hun bevel leverde Vachère de plaat uit, die hem na eenigen tijd, daar zij niets bijzonders meer vertoonde, werd teruggeven, echter met verbod haar in de, voor het publiek toegankelijke kapel te plaatsen. Later werd zij hem ten tweeden male ontnomen.

De bloedverschijnselen hielden ondertusschen niet op en vertoonden zich aan een tweetal copieën van de plaat (gewone chromo-oleographieën) die in het bezit van Vachère waren, en waarvan de eene met glas bedekt

was. Vachère, wiens conflict met de geestelijkheid van zijn diocees steeds scherper vorm aannam, stichtte op een ongeveer 1 K.M. van zijn woning gelegen klein landgoed een soort particulier heiligdom met een z.g.n. staatsie; het werd in den loop der jaren door duizenden bezocht.

In 1920 herhaalden zich de bloedverschijnselen in Aken, gedurende een kort verblijf van Vachère, aan een derde copie, die hij aan een zijner vereerders geschonken had, benevens aan een klein Christus-beeldje in hetzelfde huis. Na zijn vertrek hielden zij op, waren echter, trouwens evenmin in zijn woonplaats, niet gebonden aan zijn onmiddellijke lichamelijke tegenwoordigheid. Het geval maakte grooten opgang, er werd in de bladen heftig over gedebatteerd.

Verschillende, ook niet-katholieke personen, stonden in voor de echtheid der verschijnselen.

Behalve de bloedingen der Christus-figuren, vinden wij ook herhaaldelijk vermeld het bloeden der hostie, tijdens den door den abbé gecelebreerden mis.

Deze phaenomenen, waarvan de echtheid en de wonderbaarlijke beteekenis door Vachère vurig werden verdedigd, hadden tengevolge, dat deze door zijn vroegeren beschermer Pius X in den ban werd gedaan. Hij heeft hiertegen herhaaldelijk heftig geprotesteerd en zijn goed recht verdedigd, is daarvoor zelfs naar Rome gegaan, maar is er niet in kunnen slagen opheffing der excommunicatie, die hem groot zieleleed en overgroote moeilijkheden van materiëelen aard bezorgde, te verkrijgen.

In het geheel strekten zich de bloedverschijnselen, wel is waar met talrijke onderbrekingen, uit over een periode van elf jaar, tot aan den dood van den abbé in 1921. Het is zeer te betreuren, dat de geheele strijd om de echtheid der phaenomenen zich heeft afgespeeld binnen de beperktheid der kerkelijke kringen, deels sterk voor, deels tegen de authenticiteit van het „wonder" gepraedisponeerd. Van een eigenlijk, onbevooroordeeld onderzoek is nooit sprake geweest. De hoogere geestelijkheid heeft zich, nadat eenmaal over Vachère de kerkelijke ban was uitgesproken, uit den aard der zaak er niet meer mee willen inlaten. Wel heeft een zeer groot aantal personen, en volstrekt niet allen geloovigen, zich met eigen oogen van de wonderbaarlijke bloedingen kunnen overtuigen; aan velen is toegestaan de plaat, ook terwijl het bloed te voorschijn trad, in handen te nemen, monsters van het bloed te verzamelen, enz. Velen van hen zijn nog in leven, hun getuigenissen zijn verzameld in het boekje

van Dr. Birven: „Abbé Vachère" (uitgever J. Wieseke, Brandenburg, Havel) waaraan ik al deze bijzonderheden ontleen. Het best is onderzocht het geval te Aken. Het boekje bevat o.a. beëedigde verklaringen van verschillende personen, foto's van de lithographieën in diverse stadia van bloeding, een verklaring van een chemisch laboratorium omtrent den aard van het bloed. Desalniettemin valt te betreuren, dat men van parapsychologische zijde niet van deze gelegenheid heeft gebruik gemaakt, of wellicht niet heeft kunnen gebruik maken, om klaarheid te brengen in dit wonderlijk geval.

Uit een psychologisch oogpunt zou het totaal onbegrijpelijk wezen, dat een man, die een eervolle loopbaan als priester achter den rug heeft, op zijn een-en-zestigste jaar, terwijl hij reeds eenige jaren een rustigen ouderdom geniet, plotseling tot grof bedrog zijn toevlucht zou nemen, dat bovendien voor hem, als geloovig Katholiek, niets minder dan heiligschennis zou beteekenen; dat hij daaraan elf jaar lang vasthoudt, er dagelijks ergernis en strijd met zijn kerkelijke superieuren voor over heeft, en er zelfs den ban voor trotseert.

Een enkele blik op het, tegenover bladz. 32 van het boekje van Dr. Birven geplaatste portret van den abbé geeft trouwens den, een weinig intuitief-psychologisch aangelegde, direct de overtuiging, dat wij hier niet met een hypocrieten bedrieger te doen hebben. Wel maakt het gezicht van den abbé Vachère den indruk van een fanaticus, van een niets ontziend voorvechter van wat hij als waarheid weet of daarvoor houdt. Zijn hardnekkige en tragische strijd met de officieele katholieke kerk, van wier leeringen hij nooit is afgeweken, kunnen wij beter begrijpen als wij vernemen, hoe ook psychische phaenomenen zich tegelijk met de abnorm-physiologische ontwikkelden, en er een organisch geheel mede vormden.

Parallel met de hierboven beschreven, uiterlijke verschijnselen, ontstond n.l. bij den abbé een sterk critisch ingesteld complex, dat hij hallucinatorisch projecteerde. Een „innerlijke stem", die hij voor die van den Christus hield, sprak tot hem en beklaagde zich in bittere bewoordingen over den wereldschen zin en de religieuze lauwheid van de geestelijkheid. Deze documenten, onder den titel van: „Paroles de notre Seigneur" uitgegeven (het is niet zeker of de publicatie wel van Vachère is uitgegaan) verwekten in de hoogere kringen der geestelijkheid felle verontwaardiging en werden als een directen aanval beschouwd.

Ook al is direct, bewust bedrog dus uitgesloten, dan zouden wij nochtans kunnen denken, dat de abbé, ongetwijfeld een religieuze dweeper, de verschijnselen aan zijn Christus-beelden in een abnormalen geestestoestand, zoo te zeggen slaapwandelend, produceerde. Hiertegenover staan echter de talrijke getuigenissen van personen, die het „bloedwonder" zich zagen voltrekken onder hun oogen, en volstrekt niet alleen in de onmiddellijke tegenwoordigheid van den abbé.

Ik zal niet ontkennen, dat desalniettemin de beschreven bloedingen verbijsterend onwaarschijnlijk zijn. Men leze echter het goed gedocumenteerde boekje van Dr. Birven, en men zal, mits dit eerlijk en onbevooroordeeld geschiede, zich niet kunnen onttrekken aan den indruk van waarachtigheid, die de talrijke getuigenissen, documenten en foto's maken. Dr. Birven staat geheel op het, m.i. eenig juiste, parapsychologische standpunt : de bloedverschijnselen aan de Christus-figuren en de ouwels zijn geen wonderen in theologischen zin, maar magische werkingen, die van den abbé Vachère uitgingen, zonder dat deze zich daarvan bewust was. Als de psychische grondslag wijst hij op de, in de hallucinatoire gesprekken, die Vachère met zijn „goeden meester" voerde, voorkomende eisch, dat deze „zoo noodig zijn bloed ten offer moest brengen". Deze idee heeft zich, gegeven de zeer bijzondere psychische instelling van den onderhavigen persoon, omgezet in een werkelijk bloedtransport, waarbij het geofferde bloed tevens het lijden van den Christus aan de zonden van de wereld symboliseerde, zoowel aan de door hem hoog vereerde beeltenis, als aan de, voor hem als Katholiek met de Godheid zelve geïdentificeerde hostie.

II. De Middeneeuwsche processen tegen de Joden wegens schending der hostiën.

Wat zich bij den abbé Vachère voordeed, voornamelijk het bloeden zijner hostiën, leidt onze aandacht in andere richting. Gedurende de geheele middeneeuwen, in alle deelen van Europa, lezen wij van tijd tot tijd dezelfde beschuldiging tegen de Joden : zij zouden, door omkooping van ontrouwe kosters of andere Christenen, gewijde ouwels in handen hebben weten te krijgen, en deze daarna met messen doorstoken hebben, waarbij uit de aldus mishandelde hostiën bloed te voorschijn kwam. Om dit, op zich zelf al lugubere verhaal viert nu het domste bijgeloof zijn meest woeste orgien : de hostie schreeuwt en kreunt als een lijdend kind,

verandert zich in engelen of in vlinders, bewerkt wonderen, zelfs een kudde koeien knielt er aanbiddend voor neder! De tragische slotscène is in den regel een afgrijselijke foltering der beschuldigden en een feestelijke slachting der geheele Jodenbevolking door het Christelijk gepeupel. De hooge geestelijkheid, de ridders of landsvorsten moesten herhaaldelijk ingrijpen, wanneer de barbaarschheden, zelfs voor de Middeneeuwen, alle perken te buiten gingen. De Jewish Encyclopaedia somt in de jaren 1260-1836 een zevenentwintigtal dergelijke processen met daarbijbehoorende pogroms op, trouwens de laatste vond plaats in Roemenië, en de voorlaatste dateert van 1539; nog in 1510 werden in Berlijn 26 Joden verbrand en twee onthoofd op dezelfde beschuldiging. De verschillende Katholieke encyclopaedieën die ik er over raadpleegde, zwijgen liefst over deze gevallen of glijden er luchtig overheen. De grootsche St. Gudule te Brussel heeft haar stichting zelfs aan zulk een Jodenproces te danken; op de glazen en diverse schilderijen in de kerk vinden wij de geheele geschiedenis zeer realistisch afgebeeld.

Berust deze hardnekkige overlevering geheel op niets? Merkwaardig is dan wel de gelijkvormigheid der beschuldiging door zoovele eeuwen heen, in zooveel verschillende landen. Men heeft dan ook herhaaldelijk naar althans eenigen grond van realiteit gezocht, waarop zich dit schrikwekkend bouwsel van bijgeloof en fanatieke wreedheid kon opbouwen. Ehrenberg meende het gevonden te hebben. In 1848 verklaarde hij, in een lezing voor de Kon. Pruisische Academie van Wetenschappen het bloeden der hostiën door het verschijnen van den Micrococcus prodigiosus, een roodgekleurd micro-organisme, dat soms op oudgeworden meelspijzen, die lang in het donker gelegen hebben, ontstaat en dat werkelijk sprekend op bloedvlekken lijkt.

Is deze verklaring als afdoende te beschouwen? Zekerheid is natuurlijk niet te verkrijgen, omtrent een verschijnsel, dat eeuwen geleden plaats vond en waarvan de zeer eenzijdige overlevering blijkbaar een zandkorreltje realiteit heeft bedolven onder bergen van haat en fanatisme. Maar de bloedstortingen, die wij bij Diebel hebben waargenomen en de berichten omtrent wat er bij den abbé Vachère gebeurde, doen toch de vraag opkomen, of bij deze „bloedende hostiën" der middeneeuwen toch nog niet van iets anders sprake was dan van den Micrococcus prodigiosus. Misschien zijn het dergelijke bloedstortingen geweest, die op of om de hostiën plaats vonden, die zooveel rampen over het middeneeuwsche Jo-

dendom hebben gebracht. Het bloed kan, van in extase verkeerende vereerders afkomstig geweest zijn. Maar wellicht staan de Joden er toch niet in alle gevallen zoo geheel buiten; hoe weinig wij ook kunnen vertrouwen op middeneeuwsche, gemeenlijk met behulp van den folter verkregen bekentenissen, de overleveringen zijn opvallend gelijkluidend in haar bewering, dat Joden weleens pogingen deden gewijde hostiën in handen te krijgen.

Zoo iets trouwens uit een menschelijk oogpunt begrijpelijk en te verschoonen is, dan is het wel de haat van het verdrukte, gefolterde, in massa geslachte Jodendom der middeneeuwen tegen de toenmaals oppermachtige Katholieke kerk, ook al hebben haar beste vertegenwoordigers hen herhaaldelijk tegen de woede van het gepeupel beschermd. Het is geenszins onwaarschijnlijk, dat deze haat, bij eenige onwetende en fanatieke naturen, zich rechtstreeks keerde tegen het symbool van dengene, dien zij als de oorzaak van hun lijden beschouwden, den Christus. Dat machtelooze haat zich aan het symbool vergrijpt, waar het eigenlijke voorwerp onaantastbaar is, komt meer voor en is o.a. in de neurosenleer (1) wel bekend. Het uit zich ook in het vroeger gebruikelijke in effigie ophangen, populair b.v. in den „slag op het hoofd van Jut" onzer vroegere kermissen.

En dat men speciaal aan de hostie zijn wraak, die men aan de R. K. kerk toedacht trachtte te koelen, toont ons de edelman uit de Hugenotenoorlogen, die den gewijden ouwel aan zijn paard te eten gaf en hoonend uitriep, dat het beest nu Christus opgegeten had en van alle zonden vrij was. Zoo acht ik het geenszins onmogelijk, dat ook de Joden weleens op symbolieke wijze hun haat tegen hun wreeden vijand, het Christendom, hebben geuit. En wij zouden ons kunnen denken, dat nu het tegengestelde effect als bij Vachère, de hevige haat, hetzelfde effect der bloedstorting teweeg heeft gebracht. Wij vinden b.v. meer dan eens vermeld, dat het bloed niet op de hostie zelf, maar in de omgeving verschijnt, zoo o.a. op het voorhoofd der Joden. Wij hebben dan een volkomen analogon van het geval Diebel, en het is vermoedelijk het storten van hun eigen bloed geweest, waarvoor de ongelukkigen zoo zwaar hebben moeten boeten.

---

(1) Een mijner vrouwelijke patienten vertoonde de neiging het portret van haar verloofde, die het engagement verbroken had, de oogen uit te steken. Men vergelijke ook het universeele geloof in het envoûtement (tooverij met behulp van beeldjes van was).

III. Het wonder van den heiligen Januarius.

De geschiedenis van den heiligen Januarius (San Gennaro), schutspatroon van Napels, is in hooge mate legendarisch. Met zekerheid weten wij eigenlijk niets van hem. Hij zou in 305 bisschop van Benevente geweest zijn, en onder de Christenvervolging van Diocletianus te Pozzuoli den marteldood (door onthoofding) hebben ondergaan, gemeenschappelijk met een aantal anderen, met name genoemde Christenen. De legende wijst ons zelfs nauwkeurig de plaats aan, waar dit zou zijn geschied : het is wel een pittoreske omgeving, n.l. in de Solfatare, den krater van een nog niet geheel uitgedoofden vulkaan, waar een klein kapelletje is opgericht. Pas vele honderden jaren later, op zijn vroegst in de tiende eeuw, zijn de met zeer vele wonderverhalen opgesmukte overleveringen omtrent het leven, het lijden en het sterven van den heilige te boek gesteld, en hun geloofwaardigheid is aan gegronden twijfel onderhevig. Zijn overblijfselen werden eerst in een kapel in de nabijheid van Napels bewaard, zijn daarna naar Benevente overgebracht, om in 1497 definitief in Napels te worden bijgezet. De voornaamste reliquieën bevinden zich in de kathedraal aldaar, opgesteld in de „Capella del tesoro". Men vindt er een zeer fraaie en rijk bewerkte, met bisschopsgewaad en mijter getooide zilveren buste, die, volgens de traditie, het hoofd van St. Januarius bevat. Bovendien bewaart men in een, uit zilver en glas bestaand, lantaarnvormig reliquiarium, den grootsten schat van het Napolitaansche volk, welke het met dwepende vereering lief heeft : twee kleine fleschjes met het bloed van „San Gennaro." Het eene bevat slechts sporen van een roode substantie en vertoont verder niets merkwaardigs. Het andere flaconnetje is 10 c.M. lang, en voor meer dan de helft gevuld met een zwart-roode, vaste massa. Drie maal per jaar, in het geheel achttien dagen, voltrekt zich voor de oogen der saamgestroomde menigte het „bloedwonder". De data zijn de Zaterdag voor den eersten Zondag in Mei en de acht daarop volgende dagen ; de 19 de September en de daarop volgende zeven dagen ; benevens de 16de December. De ceremonie bestaat hierin, dat men de zilveren buste met het hoofd op het altaar plaatst, daarna brengt men het reliquiarium met de fleschjes (die er met een of andere kleefstof stevig in bevestigd zijn) in de nabijheid, en na korter of langer tijd, minimum twee minuten, maximum ruim een uur, ziet men de stof in het eene fleschje vloeibaar worden, een doorschijnende bloedkleur aanne-

men, menigmaal ook in volumen toenemen onder verschijnselen, die aan borrelen of koken doen denken. De dienstdoende priester demonstreert het intreden van het wonder door het reliquiarium nu en dan onderste boven te houden; is het geheel vloeibaar, dan kondigt hij aan : „il miracolo è fatto." Er wordt een te Deum gezongen, waarna de geloovigen in scharen langs het reliquiarium trekken en het eerbiedig kussen.

Het volk van Napels, in de geweldige kathedraal samengeperst, volgt in groote spanning de ontwikkeling van het verschijnsel. Als het bloed vlug vloeibaar wordt, en nog meer, als het ook in volumen toeneemt of gaat borrelen, wordt dit voor het geheele jaar als een gunstig voorteeken beschouwd, terwijl het uitblijven van het wonder (wat op 16 Dec nog al eens vaak, op andere dagen zelden of nooit gebeurt), algemeene verslagenheid verwekt. In de voorste rijen van de, het kerkgebouw tot den nok vullende menigte, vlak voor het altaar, zit een aantal vrouwen uit de volksklasse, „le zie di San Gennaro" (= de tantes van den heiligen Januarius) geheeten. Elke Napolitaansche vrouw beschouwt het als een groote eer onder deze „tantes" te worden opgenomen. Zij onderscheiden zich door de buitengewone innigheid van haar gebed, dat tot extase, onder omstandigheden zelfs tot hevige exaltatie overslaat.

Het wonder van den H. Januarius is geen unicum. Elders in Italie vertoont men het bloed van Johannes den Dooper, van St. Stephanus en van St. Pantaleone — of wat althans daarvoor doorgaat — en ook dit wordt bij bepaalde gelegenheden vloeibaar. Maar deze mirakelen hebben het nimmer tot de populariteit en den wereldroem van het Napolitaansche wonder kunnen brengen.

Het gemoed van den fel-emotioneelen Zuid-Italiaan reageert onder zulke omstandigheden op een wijze, die den religieus anders ingestelden Noord-Europeaan bij wijlen hoogst zonderling aandoet. Bij den aanvang der ceremonie wordt er vurig gebeden dat het wonder mag plaats hebben; de eerste teekenen worden met wild enthousiasme begroet; laat echter het wonder op zich wachten, dan slaat de stemming der heetgebakerde vereerders in haar tegendeel om. Het volk begint den geliefden heilige danig uit te schelden. Men schudt de vuist tegen het in zilver gezette hoofd op het altaar, men schuimt van woede.

Wij kunnen ons moeilijk in een dergelijke mentaliteit indenken; toch zou het verkeerd gedacht zijn, hierom de echtheid van de liefde en de vereering, die de Napolitaan voor zijn beschermheilige koestert, in twij-

fel te trekken. In zuidelijke landen heeft het katholieke volksgeloof nog menigen trek bewaard, die ons min of meer heidensch aandoet. De naiefgeloovige katholiek staat tot zijn heiligen in een, wij zouden haast zeggen veel familiairder verhouding dan de protestant tot de machten die hij vereert. Hij brengt zijn patroon den aan diens heiligheid verschuldigden eerbied, maar deze heeft zich nu op zijn beurt ook als een heilige te gedragen, en zijn plicht na tekomen, zijn vereerders te beschermen en in casu een wonder te doen. Schiet hij hierin te kort, dan voelt de vereerder zich zijnerzijds te kort gedaan, en brengt dit den aangebedene op min of meer drastische wijze aan het verstand. Op volkomen dezelfde manier gedraagt zich menig heidensch volk ten opzichte zijner goden: als hij deze tevergeefs om gunst of redding heeft gesmeekt, moeten hun beelden het ontgelden en ze worden b.v. bij aanhoudende droogte in de gloeiende zon, bij al te langen regenval onder de dakgoot gezet.

Er is ongeveer een halve bibliotheek volgeschreven over den H. Januarius en zijn wonder. De oudste berichten dateeren al uit de middeneeuwen, en zelfs in onze sceptische en voor al het traditioneele zoo vernielzuchtige eeuw heeft het zich volkomen gehandhaafd. Wat betreft de verklaring bestonden er vroeger slechts twee partijen. Aan de eene zijde de katholieken, die ook dit wonder rekenden : „Zu den Zeichen, durch welche Gott die Wahrheit der katholischen Kirche beglaubigen und sie zu einem mitten unter den Nationen aufgerichteten Wahrzeichen erheben wollte." („Stimmen aus Maria-Laach", Dl. XXI, pag. 329).

Aan den anderen kant de oppervlakkige rationalistische verklaring, waar ook de protestant, die het wonderlijkste bijbelverhaal grif aanneemt, zich mee tevreden zal stellen : het bloed is heelemaal geen bloed, maar de een of andere harsachtige massa of een mengsel, dat er een beetje als geronnen bloed uit ziet. Het heeft een slechts weinig boven de normale kamer-temperatuur gelegen smeltpunt, zoodat het in de kathedraal, ten gevolge van de opeengehoopte menschen massa en door de uitstraling van de kaarsen op het altaar, vloeibaar gaat worden. Men heeft er zelfs het kussen door de geloovigen voor verantwoordelijk willen stellen, geheel voorbijziende, dat dit pas wordt toegelaten als het bloed reeds vloeibaar geworden is.

Dergelijke al te gereede oplossingen zijn dan ook al heel gemakkelijk te weerleggen. Ofschoon natuurlijk de substantie als zoodanig niet voor een chemisch onderzoek toegankelijk is, is men toch van verschillen-

de, ook niet-katholieke zijde herhaalde malen in de gelegenheid geweest reliquiarium plus inhoud te bestudeeren. Alle onderzoekers zijn het er over eens, dat de temperatuursverhoogingen, zooals zij gedurende de ceremonie in de omgeving van het altaar voorkomen, geen voldoende verklaring kunnen geven van de verschijnselen. Zeer positief laat zich hierover uit Punzo, hoogleeraar in de chemie aan de universiteit te Napels, die tot de conclusie komt „en als noch dit (n.l. het vloeibaar worden), noch de andere verschijnselen zich laten verklaren door de tot nu toe bekende natuurwetten, volgt daaruit, dat het bij den huidigen stand der wetenschap niet mogelijk is, het geheimzinnige probleem op te lossen."

In 1902 werd aan Sperindeo, eveneens hoogleeraar te Napels, toegestaan, een lichtbundel door het reliquiarium te doen vallen gedurende het optreden van het wonder, en deze spectroscopisch te onderzoeken. Het typische bloedspectrum werd aangetoond, zoodat hieruit volgt, dat althans ook bloed in het fleschje aanwezig is, ofschoon nog niet dat de geheele inhoud uit bloed bestaat. (Reeds zeer kleine hoeveelheden bloed geven een karakteristiek spectrum). In 1902 en 1904 zijn nauwkeurige wegingen uitgevoerd van het reliquiarium met zijn inhoud. In die jaren vertoonde zich n.l. ook het zeldzame verschijnsel van de toename der substantie; het bloed vulde bijna het geheele fleschje. Men heeft een gewichtstoename van 26 gram kunnen constateeren. Na het stollen bleef het fleschje gevuld om pas het volgende jaar, na weer vloeibaar te zijn geworden, tot het gewone volumen terug te keeren.

Het is altijd gevaarlijk, om te beproeven op een afstand verklaringen te geven van verschijnselen, die men zelf niet heeft kunnen onderzoeken. Wij zullen ons dan ook tevreden stellen met de slotsom aan te halen, waartoe Di Pace, in zijn : „Ipotesi scientifiche sulla liquefazione etc." meent te moeten komen. Hij uit zich zeer voorzichtig en spreekt slechts in het algemeen van „psychische krachten", uitgaande van de menigte". Vooral aan de bovengenoemde vrouwen, de „zie", die veelal in hooge exaltatie verkeeren, zouden wij kunnen denken. In de, overigens zeldzame, gevallen, waarin de inhoud van het fleschje toeneemt, zouden wij kunnen aannemen, dat er een bloedtransport plaats vindt.

Bij het vloeibaar worden alleen, op zich zelf minder wonderbaarlijk, zouden er krachten van anderen aard in het spel moeten zijn, zooals tot nog toe niet in de phaenomenologie van het occultisme bekend zijn. Ik wil terloops even wijzen op het bekende Germaansche bijgeloof,

dat de wonden van een vermoorde beginnen te bloeden, wanneer de moordenaar in de nabijheid komt. In het Nibelungenlied luidt de daarop betrekking hebbende strophe : (Aventiure XVII. Strophe 1044)

Daz ist ein michel wunder ! vil dicke ez noch geschiht,
swâ man den mortmeilen bî dem toten siht
sô bluotent im die wunden : als ouch dâ gescach.
dâ von man die sculde dâ ze Hagenen gesach.

of in de bewerking van Junghaus :

Das ist ein groszes Wunder, was oftmals noch geschieht.
Wenn man den Mordbefleckten bei dem Erschlagenen sieht,
So bluten dem die Wunden, wie es auch dort geschah,
So dasz man ohne Zweifel den Mord verübt von Hagen sah.

Er is hier blijkbaar sprake van het vloeibaar worden van het reeds gestolde bloed, waarop nog in den eersten regel van de volgende strophe in het bijzonder den nadruk wordt gelegd :

Die wunden vluzzen sêre alsam sie tâten ê (= ehe, n.l. toen zij toegebracht werden).

IV. Het Vampyrisme.

Op het Balkanschiereiland en de aangrenzende streken heerscht onder de boeren-bevolking het lugubere geloof in den „vampyr". De legende verhaalt van geheimzinnige ziekteverschijnselen en sterfgevallen, die volgen op den dood van een of ander persoon, die zich al gedurende zijn leven door bijzonder huiverige eigenaardigheden onderscheidde. Wordt het graf geopend, dan vindt men het lijk zonder eenig teeken van bederf, met een gezond uiterlijk, met bloed op de lippen en in de omgeving, dat men zich aan de slachtoffers onttrokken denkt en dat de vampyr voor de instandhouding van zijn lichaam zou gebruiken. Dus ook een soort bloedtransport. Het vampyrgeloof is nog steeds niet geheel uitgestorven en geeft nu en dan aanleiding tot grafschennis. Ik geloof niet, dat er maar één enkel geval bekend is, dat eenige waarschijnlijkheid verleent aan

deze gruwelijke legende. Byron, die in het begin der vorige eeuw in den Balkan reisde, bespreekt de vampyrverhalen in zijn aanteekeningen bij het gedicht : „The Giaour", en noemt : „some of them most incredibly attested."

Ideoplastie II

Onder ideoplastische verschijnselen versta ik alle die verschijnselen, waarbij de stof zich onder invloed van een idee (ver)vormt (waarbij een idee vormen schept).

Voor den neo-vitalist is elke morphogenesis (in biologischen zin) een verschijnsel van ideoplastischen aard, daar zijn „entelechie" immers een principe is dat in de stof (energie) ideeën verwerkelijkt of een zich zelf (in de materie) verwerkelijkende idee.

Psychologisch dient men de ideoplastische verschijnselen als uitdrukkingsverschijnselen te beschouwen, evenals de ideomotorische (en de ideosecretorische) verschijnselen (1), zij geven in plastischen vorm uitdrukking aan ideeën („Toute idée tend à se réaliser". Bernheim).

Van ideoplastische verschijnselen mogen wij reeds daar spreken, waar,

(1) Stelt men zich bewegingen voor, dan voert men deze onbewust uit.

Wij staan hier voor het z.g. ideomotorische principe, welks geschiedenis kort geleden geschetst werd door R. Tischner in het: „Zeitschrift für Parapsychologie" van Febr. en Maart 1929.

W. Preyer („Die Erklärung des Gedankenlesens", Leipzig, Grieben, 1886) was een der eersten die de ideomotorische verschijnselen in het psychologisch laboratorium bestudeerde.

Een der meest recente publicaties op dit gebied is die van I. Benscher : „Zur Psychologie des Gedankenlesens" (bedoeld wordt het z. g. spierlezen, een der pseudo-telepathische verschijnselen), in Bd. 5, Heft I: der „Neue Psychologische Studien", Beck, München 1929.

Wanneer men eiwitrijk voedsel tot zich genomen heeft kan men in het bloed een verandering met betrekking tot het aantal witte bloedlichaampjes constateeren (alimentaire leucocytose).

In de : „Medizinische Klinik," (1924, nr. 16) vinden wij een artikel van Prof. Glaser, waaruit blijkt dat het verschijnsel der alimentaire leucocytose zich ook voordoet, wanneer de proefpersoon zich verbeeldt dat hij eiwitrijk voedsel tot zich neemt.

Op het congres voor psychotherapie, in 1927 te Nauheim gehouden, sprak de arts Hansen uit Heidelberg over den invloed der auto-suggestie op de vorming van maagsap.

Zijn proefpersoon was een gezonde, zeer gemakkelijk en diep te hypnotiseeren vrouw, die zich welwillend beschikbaar gesteld had voor Hansen's onderzoekingen, waarvan zij de groote wetenschappelijke beteekenis inzag.

Hansen ging den invloed van in de hypnose geïnduceerde autosuggestie op de vorming van maagsap na. Hierbij zou hem gebleken zijn, dat de samenstelling van het maagsap bij het eten van een bepaalde spijs dezelfde is, als de samenstelling van dit vocht, wanneer slechts de suggestie gegeven wordt dat deze spijs wordt gegeten.

onder invloed van een idee, veranderingen in den lichamelijken vorm intreden, gelijk dit b.v. bij een aantal gevallen van hyperplasie en bij de pseudo-zwangerschap het geval is.

Hebben wij bij de hypertrophie te doen met een overschrijding van den normalen groei waarbij de massa der elementen van de weefsels toeneemt, bij de hyperplasie hebben wij een toename van het aantal elementen der weefsels te constateeren. De hyperplasie is een numerieke hypertrophie.

C. L. Schleich is, blijkens zijn belangrijk geschrift : „Gedankenmacht und Hysterie" (Rowohlt, Berlijn, 1925), geneigd, om, met Moll, in de hyperplasie het product van een verhoogde activiteit in de trophische (= betrekking hebbende op de voeding der weefsels) sfeer te zien.

Deze verhoogde activiteit schijnt zich, vooral bij hysterische patienten met hun karakteristiek voorstellingsleven, onder invloed van o. m. ons psychisch leven te kunnen doen gelden en zich, volgens Moll (bij Schleich, l.c. pag. 76), openbaren in o.a. de „weelderige volheid" welke men bij de lichamen van zoovele hystericae kan observeeren, in een krachtigen haargroei — vrouwen met snor- en baardharen —, in een overmatige epidermis- (= opperhuid-) vorming, in een versnelden groei en verdikking der nagels, in een overmatige pigmentproductie, in eczemateuze en acne-achtige uitslagen, in hyperostosen (diffuse beenverdikkingen) aan de leden der groote teenen en in opzwellingen der gewrichtsvliezen (synovitis- en parasynovitis genu).

Schleich is dus geneigd in een deel der hyperplasieën ideoplastische verschijnselen te zien.

Als een hypertrophie van ideoplastischen aard dient nu naar alle waarschijnlijkheid het navolgende voorbeeld van pseudo-zwangerschap te worden gezien, door Schleich vermeld in zijn: „Vom Schaltwerk der Gedanken" (Berlijn, S. Fischer, 1917).

„Bij een mij bekend gynaekoloog — aldus Schleich aldaar — werd gedurende mijn afwezigheid een zeventienjarig meisje in de kliniek gebracht. Zij beweerde zwanger te zijn. Van wien

---

Suggereerde Hansen zijn pp. het eten van eiwitrijk voedsel, dan ontstonden er, volgens hem, maagsap met fermenten, welke het eiwit verteren ; suggereerde hij het eten van vetrijk voedsel, dan vermeerderden zich de fermenten der vetvertering.

Geen enkele proef zou, volgens Hansen, mislukt zijn.

Bij de discussie, welke op de voordracht van Hansen volgde, werd het woord gevoerd door o. a. Prof. Klemperer, die mededeelde, dat het ook mogelijk is het suikergehalte van het bloed te doen toenemen door de pp. in hypnose te suggereeren, dat suiker wordt gegeten.

Bij zijn onderzoekingen op het gebied der stofwisseling constateerde Pawlow, dat bij het brengen van vaste of vloeibare stoffen in den bek van een dier (hond) speeksel wordt afgescheiden, waarvan de samenstelling, al naar den aard van de ingebrachte stof verschillend is.

Brengt men b.v. zure stoffen in den bek van het proefdier, zoo wordt een groote hoeveelheid zeer dun en waterig speeksel afgescheiden, bij het in brengen van vleesch daarentegen een weinig dik, veel eiwit bevattend speeksel.

Het eigenaardige is nu, dat wanneer het inbrengen van een bepaalde stof eenige malen herhaald wordt, deze karakteristieke afscheiding ook reeds optreedt bij het zien van de stoffen, ja zelfs bij het hooren aankomen van de persoon die zich steeds met de voedselvoorziening belast.

Naar analogie van het begrip ideomotorisch zou men bij al deze gevallen (enkele voorbeelden uit zeer vele) kunnen spreken van ideo-secretorische fenomena, daar wij hier immers te doen hebben met een psychische beïnvloeding van organen van secretorischen (=voor de afscheiding dienend) aard.

wilde zij niet zeggen. Ofschoon het onontwikkelde kind virgo intacta was, mocht de mogelijkheid harer zwangerschap wegens haar zwaar ziele-lijden niet geheel afgewezen worden. En ziedaar ! In de derde maand was werkelijk graviditeit waarneembaar. In de vijfde voelden wij, onder toenemende baarmoedervergrooting, kleine deelen, hoorden den hartslag van het kind, zooals steeds in de zwangerschap, afwijkend van den pols der moeder. In de zesde maand subjectieve bewegingsstooten van het kind, in de negende een voor dat tijdperk normale stand der baarmoeder. Wij geloofden de schedelligging te kunnen vaststellen. In de tiende en in de elfde maand stilstand, maar geen geboorte. In de twaalfde de verklaring van den hoogleeraar :

„Mijne heeren, wij moeten ons vergist hebben, het is geen zwangerschap, maar een gezwel. Laten wij dus opereeren."

Het lichaam werd geopend en er was... niets. Normale baarmoeder, normale ingewanden, geen gezwel in het lichaam. "Dus hysterie" zeide de professor hoofdschuddend.

Het navolgende geval dient, naar alle waarschijnlijkheid, als een hyperplasie van ideoplastischen aard te worden gezien. Het is eveneens door Schleich medegedeeld in zijn werk : „Vom Schaltwerk der Gedanken" en betreft een jonge hysterica, welke, bij gelegenheid van een bezoek aan hem, het zoemen van een electrischen ventilator hoorde.

„Mijn God", zoo sprak zij, „wat zoemt daar ? Als dat maar geen bij is !" Schleich stelde haar gerust met de woorden : „Dan zouden wij haar direct het venster uitjagen."

„Neen, neen. Zij zou mij kunnen steken ! O God ! Wanneer zij mij eens op mijn oog stak !"

Terwijl Schleich haar deze gedachte uit het hoofd trachtte te praten, vormde zich voor zijn oogen op het onderste ooglid der dame een sterk ontstoken, rood gezwel, zoo groot als een kippenei, van deegachtige constitutie en groote pijnlijkheid.

Wij weten, dat, ofschoon dergelijke veranderingen bij alle menschen kunnen optreden, niet alle menschen in gelijke mate gepraedisponeerd geacht dienen te worden om dergelijke verschijnselen te vertoonen. Het z.g. nerveuze type (indeeling van Heymans) mag als bijzonder gepraedisponeerd worden beschouwd voor dergelijke verschijnselen, daar de nerveuzen prae-hysterici zijn (evenals b.v. de gepassioneerden prae-paranoïd genoemd mogen worden. Vergelijk E. Wiersma's : „Capita Psychopathologica", dit jaar bij Noordhoff te Groningen verschenen), en de ideoplastische verschijnselen in hun meest verschillende vormen in de eerste plaats bij hysterische patienten worden geobserveerd. Zij zijn in hooge mate gepraedisponeerd om hun voorstellingen in het eigen lichaam organisch te verwezenlijken.

Dit wetende begrijpen wij dat C.L. Schleich in o.a. zijn : „Gedankenmacht und Hysterie" de hysterie beschouwt als een ziekte van ongewoon groote beteekenis voor den metaphysicus en den neo-vitalist.

Wanneer wij zien, zoo ongeveer redeneert Schleich, dat bij een hysterica onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden de gedachte aan b.v. een bijensteek een gezwel kan doen ontstaan, dan staan wij daarmede in principe voor het wereldwonder. Dit „eenvoudig" feit doet ons den-

ken aan Plato's belijdenis, dat aan al het bestaande een Idee ten grondslag ligt en aan het bijbelwoord : „In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God."

De hysterie is hem geworden tot een acte van bewijs, waarop geschreven staat: „Almachtig is de Idee" waaruit hij met voldoening leest de bevestiging der denkbeelden van antieke en moderne wijsgeeren, dat niets kan ontstaan, wat niet te voren gedacht is, dat er in de stoffelijke wereld niets is, wat niet te voren in den scheppenden Geest bestond.

De stigmatisatie-verschijnselen der R. K. Kerk.

Een hoogst merkwaardige groep van ideoplastische verschijnselen vormen de z.g. stigmatisatie-fenomenen.

Onder stigmatisatie hebben wij in de allereerste plaats te verstaan het verschijnsel dat — in zijn meest principieelen vorm — bestaat uit het verschijnen van de traditioneele vijf wonden van Christus op het lichaam van den gestigmatiseerde.

De R. K. kerk beschouwt dit verschijnsel als een bewijs van innige gemeenschap met Christus. De (para-)psycholoog zal dit inzicht niet kunnen deelen, doch hier spreken van een ideoplastisch verschijnsel, onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden ontstaande bij hen, die zich verdiepen in het lijden van Christus. Dat deze opvatting juist is zal zoo aanstonds nader blijken.

Als eerste gestigmatiseerde geldt bij velen de apostel Paulus. Dit op grond van hetgeen hij geschreven heeft in zijn brief aan de Galaten (6:17) waarin hij getuigt, dat hij de merkteekenen van Jezus op zijn lichaam draagt.

Na hem vinden wij — voor zoover mij bekend is — eerst in de dertiende eeuw van dit verschijnsel gewag gemaakt en wel in de biografieën van Franciscus van Assisi. Sindsdien heeft men het verschijnsel bij ettelijke tientallen geloovigen waargenomen.

Ongetwijfeld moet de verklaring hiervan gezocht worden in den sterken imitatie-drang der supernormaal begaafden, welken wij in onze dagen in de kringen der spiritisten kunnen observeeren. Bepaalde vormen van mediumschap schijnen „in de mode" te zijn.

Over het algemeen is aan dit verschijnsel nog nagenoeg geen aandacht besteed, ofschoon het deze nochtans ten volle verdient.

Deze imitatie-drang is een specifiek hysterisch verschijnsel, waarop door o.a. Ludwig Klages de aandacht is gevestigd.

„Hoe groot ook het verschil moge zijn tusschen de dienstmaagd, die, zonder zich daar bewust van te zijn, de ziektesymptomen van haar pleegkind overneemt, en een Veronica Giuliana, die in een toestand van geestverrukking, zich tot gestigmatiseerde ontwikkelde, op één punt stemmen beiden ten minste met elkaar overeen : beider symptomen zijn slechts herhalingen van hetgeen de buitenwereld haar te zien gaf. Zij copieeren slechts. De imitatio (nabootsing) is het gemeenschappelijke kenteeken van alle hysterische verschijnselen. Als men de geschiedenissen leest der heilig- en zaligverklaarde monniken en nonnen der middeleeuwen, in het bijzonder hun autobiografieën, dan kan men zich slechts ten hoogste verbazen over de bijna onwaarschijnlijke gelijkvormigheid van al datgene, wat zij in hun extatische toestanden beleefden, en aan hun totaal gebrek aan mythenvormende fantasie.

Op het gebied der stigmatiseering b.v. staan wij dozijnen malen steeds maar weer voor het navolgende : de „Heiland" verschijnt beurtelings in de gestalte van een kind en in die van een gekruisigde, biedt, ter keuze, een bloemen- en een doornenkroon aan, waarop natuurlijk de doornenkroon wordt gekozen. Daarna raakt de „Heiland" met een staf, speer of straal de hartstreek aan (om de zijde-wonde te doen ontstaan), schenkt daarna de volledige stigmatisatie door de bekende vijf, van zijn wondmalen (zijde-wonde, voeten en handen) uitgaande, stralen, die weder tusschen bloedrood en verblindend wit plegen te varieeren. De wondvoorstellingen zijn meestal het levendigst op Goeden Vrijdag ; om kort te gaan, steeds wordt dezelfde opeenvolging van voorstellingen gerepeteerd en deze voorstellingen zijn steeds in volkomen harmonie met de kerkelijk vastgestelde godsdienstgeschiedenis !" (L. Klages : „Die Grundlagen der Charakterkunde", „Vom Charakter der Hysterie", Barth, Leipzig, 1928, pag. 138).

Dat deze imitatie-drang zich verwezenlijken kan pleit voor de opvatting welke o.m. Geley is toegedaan en welke hij in zijn : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance" (Paris, Alcan, 1924, pag. 6) als volgt formuleert:

„Un médium très jeune est un médium universel, capable de toutes les potentialités. Puis il se spécialise."

Het is aan geen twijfel onderhevig, of de imitatie-drang beïnvloedt deze specialisatie in hooge mate.

In hoofdzaak zijn het vrouwen bij wie men het verschijnsel heeft geobserveerd, ofschoon er ook mannelijke gestigmatiseerden bekend zijn, gelijk wij zagen.

De leeftijden waarop het verschijnsel zich voor de eerste maal voordoet loopen bij de onderscheidene gestigmatiseerden uiteen.

Het is aan geen twijfel onderhevig of een aantal gestigmatiseerden begon hun „loopbaan" als zoodanig als z.g. „compatients" en groeide later tot echte gestigmatiseerden uit.

De „compatients" (medelijdenden) ondergaan de smarten van de z.g. „Passie" zonder nochtans de uiterlijke teekenen daarvan (zichtbaar) te vertoonen.

„Compatients" kent een ieder uit het dagelijksch leven. Wij weten dat zeer veel medische studenten subjectief de onderscheidene symptomen der verschillende ziekten, waar zij op hun colleges over hooren spreken, ondergaan.

C. L. Schleich maakt in zijn : „Gedankenmacht und Hysterie" (pag. 63) melding van een

medicus, die hem vertelde, dat hij steeds, na een bezoek aan een diphterie-patient, bij zichzelf duidelijk pijn in de onderkaaksklieren bespeurt. Na het onderzoek van een lijder aan appendicitis (blindedarm-ontsteking) neemt deze arts steeds een pijnlijk trekken in het rechter gedeelte van het onderlichaam bij zich zelf waar.

H. Neugarten („Zeitschrift für Parapsychologie", Nov. 1927) maakt melding van een jongen man, die in een ziekenhuis een kennis bezocht, die een blindedarm- en galblaasoperatie had ondergaan. Hij liet zich door hem over zijn lijden en de operatie vertellen en zag de verbanden. Spoedig daarna was de angstvoorstelling in hem aanwezig en het duurde niet lang of hij klaagde over soortgelijke pijnen.

Een dergelijk medelijden moet, m.i., volkomen identiek geacht worden aan dat van hen, die zich in het lijden van hun Heiland verdiepen.

Wij kunnen het medelijden beschouwen als een ideosensorisch verschijnsel, daar wij hier toch te doen hebben met o.m. de beïnvloeding van het pijnzintuig (in een of ander orgaan) onder invloed van een (pijn-) voorstelling.

Het is van groot belang zich dit bewust te maken, daar wij hierdoor steeds beter gaan inzien, dat de ideoplastische verschijnselen niets anders zijn dan een bijzonder onderdeel van een reeks natuurlijke uitdrukkingsverschijnselen. Zij vormen een der vele wijzen waarop onze voorstellingen haar uitdrukking vinden in het somatische (soma = het geheel der organen) en welke wij ons als zich gelijktijdig voordoend hebben te beschouwen, ofschoon wij daarbij in aanmerking hebben te nemen dat zij zich over de gansche linie niet overal even krachtig openbaren.

Wij moeten m.i. aannemen, dat elk idee dat zich sensorisch verwezenlijkt mede de neiging vertoont dit (tegelijkertijd) o.m. plastisch te doen.

Het medelijden moet dus, m.i., niet zoozeer gezien worden als een verschijnsel dat aan het ideoplastisch fenomeen voorafgaat, gelijk sommigen geneigd zijn te doen, doch wel als een daaraan parallel loopend verschijnsel (geen NA elkaar dus doch wel een NAAST elkaar), waarbij wij echter hebben te bedenken dat de intensiteiten, waarmede de verschijnselen verloopen, onderling niet alleen zeer kunnen verschillen, doch mede aan sterke wisselingen onderhevig schijnen te zijn.

Aan deze intensiteits-wisselingen hebben wij het dan toe te schrijven dat een medelijdende zich ontwikkelt tot gestigmatiseerde (of op een andere wijze organisch lijdende).

Dit is dus geen ontwikkeling „uit" doch wel een ontwikkeling „naast".

Over het algemeen zal men het medelijden, evenals de daaraan verwante en daaraan parallel loopende verschijnselen, beschouwen als een hysterische wijze van reageeren, waarbij men, met Moebius, als „hysterisch" alle die ziekelijke veranderingen van het lichaam qualificeert, welke door voorstellingen veroorzaakt worden.

Tegen deze wijze van beschouwen bestaat m.i. niet het minste bezwaar mits wij slechts bedenken dat de psychogeniteit (het vermogen om „hysterisch" te kunnen reageeren) een algemeen menschelijk vermogen is dat wij echter bij een bepaald menschentype (het nerveuze type in de temperaments- en karakterclassificatie van Heymans) in verhoogden vorm aantreffen.

Bekende gestigmatiseerden waren o.a. Stina van Ham, Gertrudis van Delft, Katharina van Sienna, Lidewina van Schiedam. Omtrent dezen staat echter weinig geboekt en hetgeen nog over haar te vinden is, bevindt zich in religieuze geschriften, in bronnen dus, welke door den wetenschappelijken onderzoeker ongaarne geraadpleegd worden, op grond van het feit,

dat men daarin nooit met zekerheid kan zeggen, waar de waarheid eindigt en de fantasie (verdichting) begint.

Nochtans hebben wij te erkennen dat bij herhaling gestigmatiseerden, in den aanvang van haar optreden als zoodanig, door kerkelijke autoriteiten met wantrouwen tegemoet getreden zijn.

Veronica Giuliana b.v. werd aanvankelijk door den bisschop van haar diocees als een bedriegster behandeld. Hij liet artsen contrôle-maatregelen nemen, die een moderne parapsycholoog hem, op een aantal punten, moeilijk had kunnen verbeteren.

Zie v. Görres : „Mystik, Magie und Dämonie, Oldenbourg, München, 1927, pag. 223.

In de achttiende en negentiende eeuw zien wij enkele gestigmatiseerden voorkomen, omtrent welke meer betrouwbare berichten bekend zijn. Van haar noem ik hier Anna Katharina Emmerich uit Dülmen (1774-1824) en Maria van Mörl (1812-1865).

Tot de biografen van e.g. behooren o.m. de graaf van Stolberg, de Protestantsche vorst van Lichtenstein alsmede Clemens Brentano (broeder van Bettina, het „kind" van Goethe).

Laatstgenoemde, een van de eigenaardigste vertegenwoordigers van de jongere Duitsche romantiek, voelde het (na zijn terugkeer tot het Katholicisme) als zijn roeping vijf jaren van zijn leven door te brengen aan het ziekbed van de gestigmatiseerde non Anna Katharina Emmerich (1819-1824), haar visioenen op te teekenen en later uit te geven.

Ook de arts von Drüffel moet tot de biografen dezer non gerekend worden. Zij maken allen gewag van het feit, dat zij aan handen en voeten, alsmede aan het hoofd gestigmatiseerd schijnt te zijn geweest, en dat deze wonden op geregelde tijden bloedden. Ook zou zij, sedert 1813, niet anders tot zich hebben genomen dan nu en dan een weinig water en een stukje van de een of andere vrucht ([2]).

Maria van Mörl werd, volgens de over haar bestaande berichten ([3]), omstreeks haar negentiende levensjaar gestigmatiseerde. Zij kreeg daarbij visioenen en geraakte bij herhaling in extase. Zij zou wonden in handen, voeten en in de zijde vertoond hebben, welke aan geregelde bloedingen onderhevig waren. Meermalen zou zij aan vreemde personen hun gehei-

---

2) Voor het probleem der z.g. voedselloosheid der gestigmatiseerden zie o.a. Kiesewetter : „Inedia, das mystische Fasten" in : „Spinx", 1888, I, pag. 320 ; W. Kröner : „Das Problem der Nahrungslosigkeit", „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1929, pag. 286, Ch. Richet : „A propos de Thérèse Neumann", „Revue Métapsychique", 1930, No. 5 en het opstel van mijn mederedacteur over : „Eenige gevallen van asitie in de Nederlanden" op pag. 193 e.v. van dezen jaargang.

3) Uitvoerige bijzonderheden over haar bij J. v. Görres : „Mystik, Magie und Dämonie", Berlijn, Oldenbourg, 1927, pag. 233 e.v.

men geopenbaard hebben. Alleen in 1833 schijnt zij reeds door meer dan 40.000 personen bezocht te zijn, waaronder vele geleerden en andere vooraanstaande personen. In 1841 trok zij zich uit het openbare leven terug. In haar laatste levensjaren zou zij uiterst weinig spijs en drank tot zich genomen hebben.

Als de meest bekende gestigmatiseerde der vorige eeuw dient echter

Anna Louise Lateau

genoemd te worden.

Anna Louise Lateau werd 30 Januari 1850 te Bois d'Haine in Henegouwen geboren. Haar vader was arbeider op een ijzerfabriek. Hij verdiende er een karig loon, hetwelk hem slechts in staat stelde het allernoodigste voor hem en zijn gezin aan te schaffen.

Twee en een halve maand na de geboorte van Louise werd deze huisvader door de pokken aangetast, waaraan hij spoedig overleed. Zijn weduwe stond thans alleen voor de zorgen van de opvoeding van drie kinderen, waarvan Louise dus het jongste was. Toen Louise acht jaar oud was, moest zij reeds de handen mede uit de mouwen steken. Haar taak bestond in het oppassen van een oude vrouw. Daarna ging zij eenige maanden naar school, alwaar zij wat lezen en schrijven leerde. Op elfjarigen leeftijd deed zij haar eerste H. Communie en trad in dienst bij een familielid. Eenmaal, veehoedende, werd zij door een koe onderste boven geloopen, welk dier haar vervolgens over het lichaam liep.

Aanvankelijk scheen het of het met dit ongeval nogal „losgeloopen" was. Toen zij echter eenigen tijd daarna naar Brussel ging, om aldaar bij een aanzienlijke dame te dienen, vertoonden zich bij haar de gevolgen van hetgeen haar overkomen was. Zij werd ziek en daardoor gedwongen naar het ouderlijk huis terug te keeren. Toen zij hersteld was trad zij in dienst op een kleine pachthoeve. Ten slotte nam haar moeder haar wederom thuis. Daar leerde zij met naaldwerk in heur onderhoud voorzien.

In Maart 1868 werd het meisje door hoofdpijnen en lichte bloedspuwingen overvallen. Van een en ander herstelde zij (althans voor het oog) betrekkelijk snel. Opmerkelijk is het feit, dat zij tijdens dit herstel-proces in verheven termen sprak over God, de deugd, en dergelijke onderwerpen. Veel dienaangaande is echter niet bekend.

Kort nadat zij voor de eerste maal gemenstrueerd had, vertoonden zich de eerste stigmata bij haar, bestaande uit de wonden in de zijde, aan de buitenzijden en palmen der handen, aan de daarmede overeenstemmen-

de plaatsen aan de voeten en eindelijk kleine wondjes rondom het hoofd.

Uit die wonden — de lijdensteekenen van Christus — nu vloeide geregeld en uitsluitend des Vrijdags bloed. Zij begonnen zich des Vrijdagsnachts na 12 uur te vertoonen en sloten zich des Vrijdagsavonds omstreeks 6 uur. 's Zaterdags waren ze totaal verdwenen zonder eenig lidteeken na te laten.

Op 7 Juli 1868 (d.i. drie maanden nadat zij zich voor de eerste maal als gestigmatiseerde had doen kennen) voegden zich bij de wekelijksche bloedingen extases, die zich eveneens geregeld des Vrijdags herhaalden. De artsen Lefebvre en Imbert Gourbeyre constateerden o.a. dat dit gebeurde midden in een gesprek, en anderen verklaarden er getuigen van te zijn geweest dat het verschijnsel zich voordeed, terwijl zij aan haar machine zat te naaien, of in gebed verzonken was.

Wij moeten deze extases m. i. als toestanden van auto-hypnose beschouwen, waarin de gestigmatiseerden allerlei tafereelen uit de gewijde geschiedenis voor zich zien (visioenen, hallucinaties). T. z. t. hoop ik de gelegenheid te vinden, de extases van gestigmatiseerden, heiligen e.d. hier eens te bespreken. Voorloopig bepalen wij onze aandacht slechts tot de stigmatisatieverschijnselen.

Het spreekt vanzelf, dat, toen ruchtbaar werd welke merkwaardige verschijnselen zich te Bois d'Haine in België voordeden, er weldra duizenden personen naar dit plaatsje stroomden.

Prof. Lefebvre stelde een nauwkeurig onderzoek t. p. in — alleen en in samenwerking met de hoogleeraren Hairion en van Kempen, allen leden van de faculteit der geneeskunde te Leuven. In 1871 verscheen Lefebvre's boek : „Louise Lateau, sa vie, ses extases, ses stigmates." (Ed. Ch. Peeters, Leuven), waarin de echtheid der verschijnselen bij Louise erkend wordt.

In het jaar 1871, toen de dagbladen allerwegen over Louise Lateau schreven, besloot de heer A. J. Riko, een der pioniers van het parapsychologisch onderzoek in ons land, haar een bezoek te brengen.

Op Vrijdag 8 September 1871 zag hij haar voor de eerste maal. Uit zijn desbetreffend rapport ([4]) ontleen ik hier het navolgende :

Na een beschrijving te hebben gegeven van het huisje, waarin de gestigmatiseerde woonde, en de kamer, waarin zij verblijf hield, vervolgt

4) „Louise Lateau van Bois d'Haine", Amsterdam, van Langenhuysen, 1872.

hij : „Daar zit op boven omschreven keukenstoel, met den rug naar het ledikant, een eenvoudig meisje uit het volk. Het is Louise Lateau.

Zij is niet groot en heeft den eigenaardigen licht bronzen tint van veel Belgische vrouwen.

Haar gelaatstrekken zijn regelmatig en niet grof, haar gelaat is rond en ze heeft een kleinen mond met zeer gelijke, witte tanden, hoofdhaar van een mat blond, fraaie oogen, kort, ze heeft een aangenaam voorkomen en kleine, nette handen en voeten ; zonder dat men haar groote lichaamskrachten zal toeschrijven, ziet ze er volmaakt gezond uit en ze is niet mager.

Toen wij haar bezochten bestond haar kleeding uit een zwart, zeer eenvoudig tullen mutsje met zwart zijden lintje onder de kin vastgeknoopt, grijs ruim jacketje, waaruit van boven haar witte halsdoek even zichtbaar was, bruin-geruite stoffen rok, blauw-geruit bonten werkvoorschoot en blauwe kousen ; ze had geen pantoffels aan, vermoedelijk omdat de pijn vermeerdert wanneer de voeten gedrukt worden."

„Met ingespannen aandacht onderzochten wij vooreerst de stigmata. Ziet hier wat wij bemerkten.

Aan de rechterhand bevonden zich, zoowel op den rug als in den handpalm, wonden, waarvan de plaatsen volkomen met elkaar overeenkomen, boven die wonden ontbreekt natuurlijk de opperhuid geheel. Zij zijn langwerpig in de richting van de vingers en den pols, en ongeveer 1 bij 2 duim groot. Zij zien er volkomen frisch uit en bloeden sterk, zoo sterk, dat het bloed zich tot vele stralen vormt en zoo langs hand en vingers loopt, hoewel op het oogenblik van ons bezoek, naar men ons verzekerde, de sterkste bloeding reeds voorbij was; rond de randen hadden zich kleine verhevenheden van gedroogd bloed gevormd. Evenzoo is de aanblik van de linkerhand. Rondom haar hoofd bevinden zich een aantal kleine wondjes, gelijk die het steken met eenig scherp voorwerp zou kunnen teweegbrengen ; die wondjes hadden reeds sedert eenigen tijd opgehouden te bloeden, dit bleek ook bij aanraking van de bloedkorstjes, die, gelijk wij bemerkten, reeds geheel droog waren. Louise's gelaat was dien morgen reeds herhaaldelijk gewasschen, dewijl het bloed haar langs de wangen en in den hals loopt. De haren waren echter aan de rechterzijde, waar zij onder het mutsje uitkwamen, door bloed aaneengekleefd. De stigmata aan de voeten en in de zijde werden ons niet vertoond, doch wij bemerkten duidelijk op haar blauwe kousen, groote bloedvlekken, ter-

wijl de toestand van haar japon in de zijde door het ruime, grijze jacketje aan onzen blik verborgen bleef."

Met betrekking tot het bloedverlies zegt Riko :

„...op dit oogenblik toonde mij een der aanwezigen voor het eerst een aantal groote doeken, letterlijk met bloedvlekken bedekt ; gelijk men mij mededeelde was dit alleen van de laatste bloeding der handen afkomstig en oordeelende naar de frischheid, die genoemde bloedvlekken vertoonden, hadden wij niet de minste reden aan die verzekering te twijfelen. De witte doeken die ons werden getoond en die zoowat 1 vierk. meter groot waren, lagen aan het voeteneinde onder het ledikant weggestopt; ze waren letterlijk met bloed bedekt, en de verzekering van Dr. Lefèbvre, die het bloedverlies van Louise Lateau gedurende den Vrijdag op minstens 250 gram schat, en daarbij zegt, dat hij beneden de waarheid blijft, is volkomen juist. Vroeger was het bloedverlies aanmerkelijker ; de eerste getuigen en deskundigen schatten het op ongeveer een kan..."

Donderdag 12 October 1871 bracht Riko zijn tweede bezoek aan Louise.

„Gedurende ons onderhoud betrachtten wij haar op ons gemak. Op haar voorhoofd was niets te zien, evenmin als haar handen iets bijzonders aanboden, hetgeen men wel reeds begrepen zal hebben, wanneer men zich haar bezigheid op het oogenblik van ons bezoek te binnen brengt." (L. was toen aan het broodbakken).

„Dat wij bij ons onderzoek van geluk kunnen spreken zal den lezer uit het volgende blijken. Des Donderdagsmorgens ontmoetten wij den Franschen geneesheer Imbert Gourbeyre, hoogleeraar in de faculteit der geneeskunde te Clermont-Ferrand in Frankrijk, die weder te Bois d'Haine was aangekomen, ten einde eenige nadere bijzonderheden uit den laatsten tijd te vernemen als bouwstof voor het groote werk, dat hij in verband met de verschijnselen onder handen heeft. ([5])

Die heer, waarmede wij ons langdurig onderhielden, verklaarde ons positief dat hij van het geheel der verschijnselen, door hem reeds vroeger in extenso onderzocht, volstrekt geen oplossing kan geven..."

„Des Vrijdags begaven wij ons ongeveer ten half twee weder naar het huisje, waar wij nu ook Dr. Imbert, benevens een zeer hoog geplaatst Belgisch staatsambtenaar en den Franschen theoloog Dr. Rouard de Card,

---

5) „La Stigmatisation", 2 deelen, eerste druk 1894.

door zijn geschriften bekend, aantroffen. Genoemde staatsambtenaar, die zijn buitenverblijf in de nabijheid van Bois d'Haine heeft en de verschijnselen minutieus bestudeert, staat met de familie Lateau op zeer vriendschappelijken voet. Hij bevestigde de waarheid van al het reeds medegedeelde volkomen ; de feiten zijn aan geen twijfel onderhevig, zoo spreekt ieder die gezien heeft."

„Het in ons eerste bezoek geschetste schouwspel was hetzelfde... Bij Louise waren de wonden even frisch en bloedend ; het bloed was weder door de kousen (ze had nu witte aan) heengedrongen..."

„Des Zaterdags morgens wachtten wij Louise aan den weg op, daar wij wisten dat zij de gewoonte heeft dan ter kerke te gaan.

We zagen haar reeds voor half zeven van haar huis komen. Men kan nagaan wat den volgenden dag van de stigmata der voeten overig was, wanneer wij als de volkomen waarheid verklaren, dat zij, toen wij haar zagen, snel, met groote stappen en eenigszins voorovergebogen (gelijk dit de vrouwen van het platteland veelal doen) liep. (6)

In het voorbijgaan groette zij ons, en wij beantwoordden dien groet van het eenvoudige, brave meisje met een vriendelijk: „Bonjour Louise!"

Naar aanleiding onzer twee bezoeken meenen wij ons nu gerechtigd te constateeren :

1. Dat Louise Lateau des Donderdags niets bijzonders aanbiedt ;
2. Dat zich des Vrijdags de bloedende stigmata en de extase voordoen,
3. Dat des Zaterdags het leven bij haar zijn gewonen gang gaat ;
4. Dat zij nog gedurig door geneeskundigen wordt gecontroleerd en onderzocht."

Als vijfde conclusie schreef Riko :

„Dat haar lichaam van lieverlede aan sommige wetten, die de stof beheerschen schijnt te worden onttrokken." (7)

---

6) Hier staan wij voor het probleem van het versnelde genezingsproces. Zie dit tijdschrift tweede jaargang pag. 94 e.v., derde jaargang pag. 49 e.v. en pag. 123 e.v.

Dit verschijnsel komt geenszins bij alle gestigmatiseerden voor. Bij Franciscus van Assisi b.v. schijnt het stigmatisatie-verschijnsel zich gedurende eenige jaren chronisch te hebben voorgedaan.

Bij de bestudeering der onderscheidene gevallen treffen ons talrijke individueele eigenaardigheden.

7) Ongetwijfeld heeft zich hier de invloed zijner R.K. opvoeding op Riko doen gelden.

Hetzelfde merken wij op bij den R. K. parapsycholoog Dr. A. Ludwig, hoogleeraar in de R.K. theologie te Freising. Men zie in dit verband zijn opstel: „Ohne Christliche Mystik keine Lösung des Rätsels von Konnersreuth" in : „Zeitschrift für Parapsychologie" van December 1927.

Met de formuleering van deze laatste conclusie kan ik mij niet vereenigen. Immers hieruit spreekt de geneigdheid om zich voor de verklaring dezer verschijnselen op „het wonder" te beroepen, waarbij wij onder „wonder" hebben te verstaan „een verbreking van de wetten der natuur" of „het opheffen eener natuurwet door een bijzondere handeling van het Opperwezen zelf, of door tusschenkomst van een onzichtbare macht."

Onnoodig te zeggen, dat geen modern natuurwetenschappelijk gevormd mensch zich met deze opvatting van het begrip „wonder" (welke door o.a. David Hume naar voren is gebracht in het tiende hoofdstuk van zijn: „An Inquiry concerning Human Understanding") kan vereenigen. Het eenige wetenschappelijk geoorloofde gebruik van het begrip wonder is door Augustinus naar voren gebracht. Een wonder geschiedt, volgens hem, niet in tegenspraak met de Natuur, doch met wat ons van de Natuur bekend is. Slechts de erkenning van ons gebrekkig natuurkennen mag aan het gebruik van het woord wonder ten grondslag liggen.

In onze dagen is het

Theresia Neumann

die als gestigmatiseerde onze aandacht vraagt.

Het ligt niet in mijn bedoeling dit interessante geval hier aan een uitvoerige bespreking te onderwerpen. In velerlei opzicht vertoont zij hetzelfde beeld als zoovele van haar voorgangsters.

Tot de beste geschriften over haar behoort dat van den protestantschen historicus Dr. F. Gerlich: „Die stigmatisierte Therese Neumann von Konnersreuth", in twee deelen verschenen bij Kösel & Pustet te München. ([8]) Gedurende vijf maanden heeft Gerlich te Konnersreuth verblijf gehouden. Hij was de gast van den dorpspastoor Naber en stond op zeer vriendschappelijken voet met de familie Neumann. Het boek bevat de meest uitvoerige verhandeling welke tot op heden over het geval Neumann is verschenen. Belangrijk is het te weten, dat Gerlich oorspronkelijk uiterst sceptisch tegenover dit geval stond, doch allengs, op grond van eigen ervaringen, de echtheid ervan heeft moeten erkennen.

Merkwaardig is het feit, dat de protestant Gerlich in zijn genoemd boek de geneigdheid verraadt, zich op het Wonder (het boven-natuurlijke) te beroepen, waar het geldt de verklaring dezer verschijnselen, ter-

---

8) Voor verdere litteratuur zie de onderscheidene opstellen over Theresià Neumann in het: Zeitschrift für Parapsychologie", 1927 van de hand van verschillende bekende parapsychologen.

wijl op het godsdienstpsychologisch congres, dat van 27-29 Juni 1930 te Erfurt werd gehouden, de R. K. hoogleeraren Lindworsky en Wunderle een natuurlijke verklaring van het geval Neumann voor mogelijk verklaarden.

Prof. Wunderle zegt dat hij een zekere psychogeniteit bij Theresia heeft geconstateerd. Wij weten, dat Wunderle hiermede eigenlijk zeggen wil, dat Theresia hysterisch is, doch dat hij het gebruik van dit woord, waaromtrent in leekenkringen zulke verkeerde opvattingen bestaan, wenscht te vermijden. Want psychogeniteit wil uiteindelijk niets anders zeggen dan een bijzondere geschiktheid om voorstellingen organisch te projecteeren. En wij weten dat deze bijzondere geschiktheid vooral bij hysterische patienten wordt opgemerkt.

Evenals o.a. suggestibiliteit en emotionaliteit algemeen menschelijke eigenschappen zijn, doch nochtans bij het hysterische karakter in verhoogde mate voorkomen, zoo is ook de psychogeniteit (welke met de emotionaliteit en de suggestibiliteit samenhangt) een algemeen menschelijke eigenschap, welke wij echter bij het hysterische karakter (dat wij, gelijk ik hiervoor reeds opmerkte, in aanleg bij het z.g. nerveuze type in de classificatie van Heymans — het præ-hysterische type — aantreffen) in verhoogde mate aanwezig vinden.

Ofschoon bij een belangrijk aantal gestigmatiseerden der R. K. kerk de stigmatisatie-verschijnselen zich bepaalden tot het verschijnen der traditioneele vijf wonden, zoo zijn bij hen nochtans een aantal variaties op dit thema geconstateerd.

Zeer bekend is het geval van de priores van het Ursulinenklooster te Loudun. In het t.p. in die dagen opgemaakte rapport heet het (9) :

„Op den 29 November 1635 heb ik, J. Deniau, koninklijk raadsheer bij het presidentschap van La Flèche en procurator der commissie, vergezeld van den heer procureur F. Laubardemont, mij inzake van de exorcismen in de Ursula-kerk te Loudun, daarheen begeven, waar Pater Surin — dien de Hoogeerw. Aartsbisschop van Tours in een brief opgedragen had het exorcisme zoo in te richten, dat het tot een voor den Engelschen heer van Montagu stichtelijk resultaat leidde — de priores van het kloos-

---

9) Geciteerd uit het opstel : „Waarheen leidt het hypnotisme ?" van du Prel in : „Psychische Studien", 1888, pag, 61.

ter, in tegenwoordigheid van genoemden heer van Montagu en van de heeren Killegreu en Scrandel, beide Engelschen, gelijk ook verscheidene andere aanzienlijke heeren, ernstig exorciseerde. Toen nu hij het exorcisme over de knielende vrouw uitsprak, ging zij achterovergebogen op haar hurken zitten en toen zij, ten aanschouwe van alle aanwezigen, haar linkerarm omhoog stak, hebben wij, evenals ook de andere aanwezigen... op het bovengedeelte van de hand der genoemde priores bloedige letters zien ontstaan, die samen den naam Joseph vormden. Daarom hebben wij, procureur des konings, dit ons proces verbaal opgemaakt en onderteekend, en het, tot een getuigenis der waarheid laten onderteekenen door de aanwezigen, nadat de gerechtsschrijver het met luider stemme heeft voorgelezen."

Lord Montagu schreef onder zijn zegel : „Ik heb de hand zoo wit gezien als mijn halskraag, plotseling echter zag ik, langs de geheele ader, de kleur veranderen en rood worden, en onmiddellijk daarop duidelijk een woord te voorschijn komen en dit woord was „Joseph."

Montagu schijnt spoedig daarop naar Rome te zijn gegaan, den Paus aldaar verhaald te hebben wat hij gezien had, tot de R. K. kerk te zijn overgegaan en priester te zijn geworden.

„Men schat het aantal van hen, welke getuigen waren van dit verschijnsel op twee millioen. Toen de priores naar Parijs kwam, werd zij door een groot aantal vrome lieden bezocht, ja door de koningin zelf, welke de hand wilde kussen, waarop de „goddelijke" teekens zichtbaar werden. Pater Surin vertelt, dat de priores genoodzaakt was een woning gelijkvloers te betrekken, waar zij uit het geopende venster haar hand uitstak die door meer dan 50.000 menschen gekust werd, totdat zij door gebed bewerkte, dat de letters verdwenen."

Bij andere gestigmatiseerden vinden wij gewag gemaakt van het ontstaan van geeselwonden, doornwonden, enz.

Enkelen, w.o. de H. Theresia van Avila, zouden stigmatisatie-verschijnselen aan het hart vertoond hebben gelijk de lijkschouwing zou hebben uitgewezen. Men zie in dit verband C. de Vesme : „Les stigmates dans le cœur" in : „Revue Métapsychique", 1931, No. 2, pag. 129 e.v.

Profane analoga der R. K. stigmatisatie-verschijnselen.

Reeds in 1888 vestigde du Prel er in zijn genoemd opstel de aandacht op, dat de katholieke stigmatiseering niets anders is dan een bijzonder onderdeel van een reeks van verschijnselen, welke zich door alle eeuwen heen hebben voorgedaan.

De katholieke stigmatiseering plaatst ons voor een zeer bijzonder soort van ideoplastische verschijnselen : organische verwerkelijking van aan de gewijde geschiedenis ontleende voorstellingen.

Het schijnt, dat ook het Mohammedanisme dergelijke ideoplastische verschijnselen kent.

„Dr. Arnhard — aldus lezen wij bij Lombroso („Hypnotische und spiritistische Forschungen" Hoffmann, Stuttgart, pag. 157) — spreekt van religieuze wondmalen, welke veelvuldig bij de Mohammedanen voorkomen.

Deze teekenen stellen de wonden voor, die de profeet in den strijd om het geloof verkregen heeft".

Wie dit inziet zal zich geenszins verwonderen over het feit, dat men profane analoga der R. K. stigmatisatie-verschijnselen kent, waarbij andere dan aan de bijbelsche geschiedenis ontleende voorstellingen organisch verwerkelijkt worden.

Wij komen dan in de eerste plaats aan de

Acute stigmatisatie-verschijnselen der profanen.

Bij herhaling vinden wij, zoowel in de oudere als in de nieuwere litteratuur, gewag gemaakt van personen bij wie zich plotseling een of ander stigmatisatie-verschijnsel voordeed. Hieronder volgen enkele voorbeelden ter illustratie.

In de : „Blätter aus Prevorst" (IX, 228) van J. Kerner lezen wij van een vrouw, die in den nacht een zeer levendigen droom had van een roode roos, die zich bij haar ontwaken — na een voorafgaand gevoel van branden op den arm — volkomen hierop afgebeeld zou vertoond hebben, in relief, zooals een moedervlek.

In zijn : „Magikon" (II, 314) citeert hij Claude de Tisserant, die in 1775 een geschiedenis de prodigiis schreef en daarin van een aantal dergelijke gevallen melding maakt. Zoo b.v. van de echtgenoote van een lid van het Parlement van Provence die in den droom zag dat haar man onthoofd werd, hetgeen ook werkelijk te Parijs geschiedde. „Toen zij uit dezen hoogst verontrustenden droom ontwaakte, voelde zij haar hand zoo

stijf gesloten, dat zij deze niet vermocht te openen. Toen zij dit eindelijk met geweld had laten doen, vond men op de palm het portret van haar man, met afgehouwen hoofd, in miniatuur, als een moedervlek, tevens bloedend, zooals de wonden der gestigmatiseerden..."

Pabst („Ein Wort über die Ekstase", 1834, pag. 19) maakt melding van een geval dat zeer goed geconstateerd zou zijn. Het betreft een meisje dat — als helderziende — getuige was van het spitsroedenloopen van haar broer, een soldaat, en daarna bloedende striemen op haar rug zou hebben vertoond.

R. B. Carter (bij Helpman : „De psychische en physische invloed van de moeder op het ongeboren kind", Baarn, Hollandia Drukkerij, 1913) verhaalt van een dame, die haar spelend kindje oppaste. Zij zag een zwaar schuifraam op zijn handje vallen en drie vingers afsnijden. Zij was zoo overstelpt van schrik en droefenis, dat zij niet in staat was het kind eenigen bijstand te verleenen. Een medicus was spoedig gevonden; na het verbinden der wonden ging hij naar de moeder kijken. Bevonden werd dat drie vingers, welke overeenkwamen met de gebroken vingers van het kind, gezwollen en ontstoken waren, hoewel zij voor het ongeval gezond waren. Na 24 uur werden er insnijdingen in gemaakt en werd er etter uit verwijderd ; korsten werden losgemaakt en de wonden ten slotte geheeld. Een soortgelijk geval verhaalt Hack Tuke („Körper und Geist", Duitsche vert., Jena 1888).

Stigmatisatie-verschijnselen bij z.g. bezetenen.

A. Pseudo bezetenheid. Bij de bestudeering der oudere en nieuwere casuïstiek in zake stigmatisatie-verschijnselen vinden wij bij herhaling gewag gemaakt van gevallen, welke men spiritistisch heeft meenen te moeten verklaren. Onnoodig te zeggen, dat althans een deel dezer verschijnselen in het licht der moderne parapsychologie animistisch kan worden verklaard. Zoo verhaalt de beroemde arts Daniël Sennert (1572-1637) in zijn: „Append. ad. pract. med.", VII, 9 van een te goeder naam bekend staande vrome vrouw van 22 jaar, die een ziekte kreeg, waarbij op haar lichaam onderscheidene letters en figuren ontstonden. In den ochtend van 9 November 1634 vond zij bij het opstaan in haar beide handen blauwe vlekken. Haar arm was van het polsgewricht af tot aan den elleboog met allerlei lijnen bezet. Verder naar boven stonden letters, vooral N. B. en

daar tusschen door ook wel het teeken des kruises. Den volgenden dag kwamen er aan den hals, op de borst tot aan het onderlijf nog weer nieuwe kruisen bij en binnen een week was de geheele huid van het hoofd tot aan de voeten daarmede bezet. Tenslotte kwamen er ook flauwe figuren op haar gelaat. Toen zij op 25 Januari 1635 bij een buurvrouw zat te naaien, verscheen op haar rechterhand een roos, op haar linker een klaverblad met het jaartal 1635, daarnaast een hart, met pijlen doorboord, en een narrengezicht met het onderschrift „zot". Na een korte, hevige crisis genas deze vrouw van deze kwaal, welke aan beheksing werd toegeschreven.

In het Engelsche Katholieke tijdschrift : „The Month" (Zie. „Zeitschrift für Parapsychologie", 1929, pag. 44) bericht P. Herbert Thurston S. J., over een geval waarbij op supernormale wijze krabwonden zouden zijn ontstaan.

Het bericht is ontleend aan een mededeeling, welke afkomstig is van een zekeren Henry Durbin uit Bristol, die als ooggetuige vertelt van „eenige ongewone dingen, die zich met Mr. R. Giles' kinderen in 1800 te Bristol hebben voorgedaan." De twee kinderen, twee meisjes van 8 en 13 jaar, kregen, volgens Durbin, plotseling krabwonden op de huid die er uitzagen als veroorzaakt door een duimnagel. Hij zelf zegt te hebben waargenomen, dat de huid op een plaats a. h. w. ingedrukt werd, zich a.h.w. wit kleurde en dan weer haar ouden vorm hernam. De indruk van een vingernagel bleef daarop echter achter en de randen hiervan werden later rood. De kinderen zeiden, dat die plek brandde en pijn deed. De verschijnselen werden, volgens Durbin, begeleid door krab- en klopgeluiden in het huis. Ook in bed zouden de kinderen geen rust gehad hebben en er voortdurend over geklaagd hebben, dat zij geknepen werden.

Toen Durbin (die van meening was dat een booze geest deze verschijnselen veroorzaakte) dit geval aan zijn tijdgenooten vertelde, werd hij overal uitgelachen en er was nagenoeg niemand te vinden, die het mede wilde onderzoeken. Eerst na zijn dood werd zijn verslag gepubliceerd.

Waarschijnlijk zijn deze verschijnselen later van zelf bij de kinderen verdwenen.

Het is niet onmogelijk te achten dat wij in deze vrouw en kinderen voorloopsters hebben te zien van Eleonora Zugun en dat wij deze beide gevallen naar analogie daarvan (d.w.z. mede psychoanalytisch) hebben te verklaren.

Het is niet mijn bedoeling hier een volledig overzicht te geven van

de onderscheidene reeksen onderzoekingen door verschillende bekende parapsychologen met dit meisje ingesteld en van de verschijnselen, welke men bij haar zegt geconstateerd te hebben. Wij zullen ons hier in hoofdzaak bepalen tot haar stigmatisatie-verschijnselen.

Deze zijn wel het nauwkeurigst onderzocht te Berlijn, waar Eleonora van November 1926 tot Januari 1927 verblijf hield.

In het door den arts W. Kröner opgestelde rapport („Zeitschrift für Parapsychologie", Mei 1927) lezen wij, dat het meisje bij herhaling, hevig verschrikt, in elkaar kromp en daarbij, onder het uiten van pijnkreten, de verwondingen liet zien, welke plotseling op haar huid ontstonden, als veroorzaakt door een onzichtbare macht buiten haar. ([10]).

Kröner brengt deze verwondingen nu in twee klassen onder, t. w. die der krab-effecten en die der indrukken.

A. **Krab-effecten.** In deze klasse onderscheidt hij nu weer een drietal soorten t. w. :

1. vingernagel-krabbels zonder verwonding van de opperhuid ;
2. vinger-nagel-krabbels met verwonding van de opperhuid ;
3. krabbels welke er uitzien alsof zij veroorzaakt zijn door een kam.

B. **Indrukken.** Hiervan onderscheidt hij een tweetal soorten :

1. indrukken van een gebit ;
2. indrukken van vingernagels.

Kröner spreekt voorts over :

Bevochtigingsverschijnselen, waarbij de huid er uitzag, alsof er op gespuwd was geworden. De meest voor de hand liggende meening is natuurlijk dat het meisje zichzelf bespuwde. Een microscopisch onderzoek in het zoölogisch instituut der Berlijnsche universiteit wees echter uit, dat het speeksel van Eleonora een geheel andere samenstelling heeft dan dit vocht. Volgens Prof. Zimmer hebben wij hier niet met speeksel te doen, doch met een „gewaltsame Schweissekretion."

Wat nu betreft de verklaring dezer verschijnselen zoo zijn de onderscheidene bestudeerders van het geval Zugun wel algemeen van oordeel dat wij hier te doen hebben met een soort van zelfbestraffing. Men neemt op goede gronden ([11]) aan, dat wij hier te doen hebben met ideoplastische

10) Het meisje zelf duidde haar verschijnselen spiritistisch en meende dat zij bezeten werd door een boozen geest („Dracu" = het Roemeensche woord voor duivel).

11) Mevr. Wassilko, een Oostenrijksche gravin met groote belangstelling voor parapsychologische onderzoekingen, aan wier tusschenkomst het te danken is dat Eleonora het voorwerp van

verschijnselen, ontstaande onder invloed van een langs den weg der zelfbestraffing naar ontlading strevend schuldbewustzijn, met een merkwaardig neurotisch symptoom dus, een conversie-verschijnsel ([12]) van supernormalen aard.

Naar alle waarschijnlijkheid moeten wij mede een aantal R.K. gestigmatiseerden psychoanalytisch bezien.

H. Neugarten leverde in het : „Zeitschrift für Parapsychologie" van November 1927 een studie getiteld : „Zum Problem der Stigmatisationen insbesondere zur Psychoanalyse und Parapsychologie des Falles Therese Neumann in Konnersreuth," waarin hij het ontstaan der stigmatisatie-verschijnselen bij Theresia Neumann psychoanalytisch tracht te verklaren.

Wij weten, dat de vorm, waarin de neurotische symptomen zich vertoonen, in den regel gedetermineerd is door de psycho-fysische structuur van den patient en zoeken wij derhalve in haar klaarblijkelijke gepraedisponeerdheid om zich te ontwikkelen tot een medium voor stigmatisatie — en „Poltergeist"-verschijnselen alsmede voor automatisch schrift eenerzijds, in haar suggestibiliteit en haar (onder den invloed van milieu-factoren ontstaan) geloof aan obsedeerende duivels anderzijds, de oplossing van het probleem waarom het naar ontlading strevende schuldbewustzijn (kiezend den weg van den minsten weerstand) tot uiting trachtte te komen in

---

een reeks wetenschappelijke onderzoekingen is kunnen worden, en die geruimen tijd als een pleegmoeder voor Eleonora heeft gezorgd, is, alleen reeds door de studie van het door Eleonora (z.g. onder invloed van den boozen geest „Dracu") geproduceerde automatisch schrift tot de overtuiging gekomen dat wij hier te doen hebben met een verdrongen, via den weg der zelfbestraffing naar ontlading strevend, schuldbewustzijn. („Zeitschr. f. Parapsychologie", 1927, p. 79).

Ook haar z.g. „Poltergeist" -verschijnselen (spontane telekinesie) wijzen in deze richting.

Von Schrenck Notzing („Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie", Union, Stuttgart, 1929) e.a. wezen op de groote beteekenis welke de psychoanalyse heeft voor het begrijpen van een groot aantal dezer persoonlijke spookverschijnselen. Bij het meerendeel der „Poltergeist" -media (zeer vaak pubescenten) hebben wij met verdrongen, op de omgeving gerichte vijandelijke gevoelens te doen, welke op supernormale wijze tot uiting trachten te komen.

Bij Eleonora waren deze vijandelijke gevoelens in de eerste plaats op haar eigen persoonlijkheid gericht (zelfvernietigingsdrang onder invloed van een schuldbewustzijn). Het was haar lichaam en haar speelgoed dat in de eerste plaats door het door den vernietigingsdrang geleide telekinetisch vermogen bedreigd werd. Zoo verhaalt mevr. Wassilko („Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 80) dat zij een keukenlepel door de lucht zag vliegen en met kracht tegen het voorhoofd van het kind slaan. „Eine betrügerische Mache war nach der Lage der Dinge ausgeschlossen".

Ook Price is, door zijn onderzoekingen met Eleonora Zugun, gekomen tot de erkenning der echtheid harer verschijnselen. Zie : „Proc. of the Nat. Lab. of Psychical Research", No. I.

12) Wanneer psychische, pathogene conflicten zich symbolisch uitdrukken in z.g. neurotische symptomen van lichamelijken aard, dan spreken wij van conversie (omzetting).

den vorm van het neurotische symptoom van den haar (op een zeer merkwaardige wijze) mishandelenden „dracu".

Echte bezetenheid. De uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek nopen ons, m. i., rekening te houden met de spiritistische hypothese als een serieuze, parapsychologische verklaringshypothese, waarvan wij ons, onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden moeten bedienen.

Dit wetende moeten wij rekening houden met de mogelijkheid dat er zich gevallen kunnen voordoen van stigmatisaties, ontstaan onder invloed van auto-suggesties, bij den gestigmatiseerde geïnduceerd door buitenaardsche wezens („geesten", „spirits").

In het bekende : „Report of the Dialectical Society", II, 61, is sprake van een zekeren Edward Blanchard, die verklaarde dat de naam van zijn vader, William Blanchard, op den arm van het medium Forster was verschenen, en onmiddellijk daarna in de palm van de hand van het medium het getal 27, dat het volkomen juiste antwoord gaf op de vraag hoeveel jaren er verloopen waren sedert den dood zijns vaders. Het gebeurde zeer snel. Het medium kende Edward Blanchard volstrekt niet en de letters verdwenen weer voor de oogen der aanwezigen, zonder dat de arm van het medium door hen was losgelaten.

Du Prel heeft eenige analoga van dit geval naar voren gebracht in zijn hiervoor reeds genoemd opstel : „Waartoe leidt het hypnotisme ?"

Het is niet onmogelijk te achten dat een aantal van dergelijke gevallen spiritisch dient te worden verklaard.

Hiermede zijn wij gekomen op het gebied der

Kunstmatige stigmatisatie.

In zijn: „Eine experimentelle Studie auf dem Gebiete des Hypnotismus" (Enke, Stuttgart) maakt von Krafft Ebing gewag van een reeks proefnemingen, waarbij hij bij een sujet kunstmatige stigmatisatie-verschijnselen verwekte door geïnduceerde auto-suggestie.

„24 Febr. 1888. In tegenwoordigheid van Prof. Lipp wordt heden aan patiente in II — d.i. in hypnose — een uit zink gesneden metalen letter R. aan het linkerschouderblad in de huid gedrukt en haar wordt gelast (d.i. haar wordt de auto-suggestie geïnduceerd) dat morgen namiddag nauwkeurig over dezelfde oppervlakte, welke de letter bedekt heeft, de huid bloedrood gekleurd moet zijn.

Om gevolgen van krabben enz. te vermijden, wordt haar gesuggereerd, dat er op die plek geen jeuking mag ontstaan. Daarop worden thorax en rug door Prof. Lipp door middel van ver-

bandgaas en wol zoodanig bedekt, dat de bewuste plek totaal onbereikbaar is. Het verband wordt viermaal verzegeld ; daarna wordt een dekverband aangebracht dat tweemaal verzegeld is. Prof. Lipp neemt het stempel mede dat bij de verzegeling is gebruikt. Nadat patiente in haar normalen toestand is teruggebracht blijkt zij niets te weten van hetgeen er tijdens de hypnose met haar is voorgevallen.

25 Febr. 's namiddags. Patiente wordt in II gebracht. Prof. Lipp en tal van artsen onderzoeken het verband en bevinden, dat het ongeschonden is, evenals de zegels. Op de gesuggereerde plaats bevindt zich een 5 1/2 c.M. lang en 5 c.M. breed, onregelmatig gevormd plat vlak, over welks oppervlakte de hoornlaag der huid is opgelost, en alleen nog maar te herkennen is aan de vezels, welke nog aan den rand van het blootgelegde gedeelte hangen. Aan de randen is dit vlak vochtig, terwijl het middelste gedeelte ervan nog bedekt is met een rest van de hoornlaag, welke zeer droog aanvoelt en er geelachtig uitziet.

Deze onmiddellijke omgeving van het vlak is rood geworden. Van den rechterrand ervan gaan een 4 c.M. lange en 2 c.M. breede haal schuinsrechts naar beneden, een 3 c.M. lange haal rechts omhoog.

Ook op deze halen is de opperhuid los geworden, zoodat zij er gemakkelijk afgetrokken kan worden en de zich daaronder bevindende laag der huid wordt vochtig. De omtrek van deze halen is eveneens rood geworden, doch van ontsteking is geen spoor te bekennen.

26 Febr. Het vlak van gisteren is perkamentachtig en droog geworden. Over beide halen ontbreekt de opperhuid en ze zijn hyperaemisch (= volbloedig).

29 Febr. Het vlak is als perkament. De bovenste haal wordt bleeker, aan den ondersten haal vormt zich een korst en deze ettert hier en daar.

2 Maart. Van het perkamentachtige vlak en den rechter ondersten haal vallen de korsten af en op die plaatsen valt hyperaemie en overvloedige opperhuidvorming te constateeren."

Andere onderzoekers namen soortgelijke proeven welke zij met analoge resultaten bekroond zagen.

G. E. Browne heeft een aantal van deze proeven vermeld in zijn studie over stigmatisatie in No. 8 van Vol. I: „The British Journal of Psychical Research".

Eenigen tijd geleden trok te Parijs een zekere Olga Kahl de aandacht van verscheidene onderzoekers. Van geboorte is zij een Russin ; zij is gehuwd met den heer Toukholka. Volgens haar eigen mededeelingen, gedaan aan Dr. E. Osty, zou zij reeds van haar jeugd af over een zekere mate van supernormale begaafdheid beschikt hebben en deze begaafdheid zou zich mede bij haar moeder en tantes (van moeder's zijde) hebben geopenbaard.

Mevr. Kahl is o.m. telepathe. Wanneer men sterk aan de een of andere figuur, het een of andere ding of het een of andere woord denkt, blijkt zij in staat te zijn dit op supernormale wijze gewaar te worden. Ofschoon dit verschijnsel van overdracht van bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale zintuiglijke kanalen op zich zelf zeer belangrijk is, zoo

is het toch niet daarom, dat mevr. Kahl in zoo hooge mate de aandacht heeft getrokken. ([13]) Dit houdt echter verband met het feit, dat zij in staat blijkt te zijn, de figuur, het woord, enz., waaraan de onderzoeker gedacht heeft — en waarvan zij dus slechts op supernormale wijze kennis kon nemen — op haar armen en borst, in de huid, te doen verschijnen.

Een zeer leerzaam geval is het navolgende, ontleend aan een opstel van Osty („Revue Métapsychique", 1929, pag. 128):

„Na eenige oogenblikken rust stelde mevr. Kahl aan mevr. S. voor, een proef te nemen. Mevr. Kahl verzocht haar tegenover haar te gaan zitten, één harer handen vast te houden en aan een woord te denken.

Na verloop van ongeveer 15 seconden, zooals gewoonlijk, ontstond bij de elleboog, over de geheele breedte van den voorarm, de letter Y. Mevr. Kahl, die ongetwijfeld gesuggereerd werd door deze letter, zeide :

„Hebt gij aan Yvonne gedacht ?"

Mevr. S. antwoordde niet. Kort daarop ontstond, over bijna de geheele lengte van den voorarm, voor allen goed leesbaar, in rood, Y lande." (De letter o ontbrak, maar er was een plaats voor haar opengelaten).

Naar alle waarschijnlijkheid mogen wij in dit geval een voorbeeld zien van het onafhankelijk van elkaar werken van supraliminaal en subliminaal bewustzijn (splitsing van de persoonlijkheid).

Mevr. Kahl vertoont dus een soort van stigmatisatie-verschijnsel hetwelk ontstaat onder invloed van haar, door den onderzoeker mentaal (= door middel van het gedachte woord, dus telepathisch) geïnduceerde auto-suggestie.

Bij de proefnemingen van v. Krafft Ebing hebben wij met iets dergelijks te doen, echter met dit verschil, dat wij daar van verbaal (= door middel van het gesproken woord) geïnduceerde (en posthypnothische) autosuggestie moeten spreken. ([14])

Bovendien is bij mevr. Kahl van geen wondvorming sprake. Er vormen zich op haar huid roode lijnen, welke gezamenlijk het woord of de figuur vormen, waaraan de proefleider heeft gedacht. Zij blijven gedu-

---

13) In het laatst van 1929 bezocht Mr. C. P. van Rossem, tijdens een verblijf te Parijs, Olga Kahl. Zij leed toen aan een hartgebrek, hetwelk haar belette, zich voor dergelijke onderzoekingen opnieuw beschikbaar te stellen.

Zie voor Olga Kahl : „Revue Métapsychique", 1929, No. 2 (E. Osty: „Ce que la Médecine doit attendre de l'étude expérimentale des propriétés psychiques de l'homme") en Th. Besterman: „Report of a four month's tour of psychical investigation" in : „Proc. S.P.R.", Juni 1929.

14) Bij beide personen hebben wij echter te doen met kunstmatig, passief mediumschap. (Medium = supernormaal begaafd persoon).

rende enkele minuten zichtbaar, lossen zich in een roode vlek op, om daarna allengs te verdwijnen. Wij zouden bij mevr. Kahl feitelijk moeten spreken van een blozen in figuren onder invloed van telepathisch geïnduceerde auto-suggestie.

Het feit dat hier van geen wondvorming sprake is noopt ons te erkennen dat hier van geen „echte" stigmatisatie-verschijnselen sprake is, doch wel van aan de stigmatisatie-verschijnselen verwante fenomena.

Hetzelfde geldt hier met betrekking tot het begrip ideoplastie.

Bij de stigmatisatie- en daaraan verwante verschijnselen der „echte" bezetenen hebben wij (vooropgesteld dat zich inderdaad „echte" bezetenheid voordoet) met iets dergelijks te doen als bij mevr. Kahl, met dit verschil, dat de suggestor dan een bovenaardsch wezen (een spirit) is. (Stigmatisatie-verschijnsel onder invloed van, van uit het hiernamaals telepathisch geïnduceerde auto-suggestie).

„Het is volkomen onnoodig om aan te nemen, dat een bovenzinnelijk wezen — meestal de duivel — in het lichaam van een mensch vaart en hem als instrument gebruikt. Dit heeft Satan evenmin noodig als de hypnotiseur het doet bij de objectivations des types. Voor de verklaring is de suggestie volkomen voldoende, daar suggesties steeds er naar streven, zich in handelingen om te zetten. Daarom is ook het exorciseeren niet het uitdrijven van een vreemd wezen, maar alleen het paal en perk stellen aan een suggestie, en als zoodanig zal het vaak gelukken." (Du Prel).

In tegenstelling met personen als Louise Lateau e.d., bij wie suggestor en gesuggereerde in één persoon vereenigd zijn, zijn bij de hier boven beschreven proeven deze beiden twee verschillende personen : proefnemer en medium.

Bij het geval Diebel, vermeld op pag. 145 e.v. van dezen jaargang van dit tijdschrift zijn suggestor en medium (= proefpersoon) weer opnieuw in één persoon vereenigd.

In tegenstelling met R. K. gestigmatiseerden, bij wie wij van een natuurlijk mediumschap zouden kunnen spreken (evenals bij de acute stigmatisatie-verschijnselen vertoonende profanen, alsmede bij personen als Eleonora Zugun) dienen wij bij hem van een kunstmatig actief mediumschap (magie) te spreken. Wij hebben bij hem te doen met een door hemzelf bewust gewild en verwekt verschijnsel van ideoplastischen aard, met een organische realiseering van een voorstelling bij hem zelf en onder invloed van eigen bewust willen.

Zijn kruisvorming is een verschijnsel, volkomen analoog aan dat der lettervormingen bij Olga Kahl, Forster, de priores van het Ursulinenklooster te Loudun en Marie-Julie Jahenny, die wij zoo aanstonds nader zullen leeren kennen.

Het verzien der zwangeren.

Het geloof aan het z.g. verzien der zwangeren verliest zich, om met J. F. Bechet te spreken („Essai sur les monstruosités humaines", 1829), wat zijn oorsprong betreft, in den nacht der tijden.

Fritz Kahn, die een interessant opstel over : „Das Versehen der Schwangeren in Volksglaube und Dichtung" („Sexualprobleme", Mei en Juni 1912 heeft gepubliceerd, geeft daarin een groot aantal citaten, ontleend aan de berichten van reizigers, zendelingen en historici, waaruit blijkt, dat in Japan, Siam, en Perzië dit geloof algemeen en tevens reeds lang verbreid is. Hij wijst er vervolgens op, dat de oude Egyptenaren het (bij hen, naar het schijnt) veelvuldig voorkomen van meerborstigheid toeschreven aan het zitten der zwangeren voor de beelden van een veelborstige Isis.

Lessing, die het verschijnsel van het verzien kende, heeft getracht het dienstbaar te maken aan het verwekken van een schoone nakomelingschap (Kallipaedie). „De staat heeft aan schoone beelden schoone menschen te danken..." lezen wij in zijn : „Laokoon".

Ook Cats heeft een dergelijk denkbeeld gehad, dat wij trouwens reeds bij de antieke cultuurvolkeren aantreffen.

Du Prel heeft enkele tientallen jaren geleden een boekje geschreven, getiteld : „Die vorgeburtliche Erziehung als Mittel zur Menschenzüchtung".

Van dit werkje verscheen in 1904 een Nederlandsche bewerking van Felix Ortt („Opvoeding voor de geboorte", Chreestarchia, Soest). Het heeft tot doel te trachten de kallipaedie in eere te herstellen. De auteur wil dit doel langs twee wegen bereiken. In de eerste plaats door de zwangere, naar Grieksch voorbeeld, schoone beelden e.d. te doen bezien; in de tweede plaats door de aanstaande moeder bepaalde, veredelende, bezigheden te doen verrichten.

Dat de Joden met het verzien (niet alleen van menschen doch ook van dieren) bekend waren leert ons : „Genesis," 30:37-39.

Uit de geschriften der kerkvaders en kerkelijke auteurs en middeleeuwsche geleerden kunnen wij zien, hoe algemeen in die dagen het geloof aan het verzien reeds verbreid was. En het is er sindsdien geenszins minder op geworden. „De annalen der wetenschap kennen wellicht geen ander geloof dat ouder en nog in onze dagen zoo verbreid is als het verzien" schreef Geoffry St. Hilaire in zijn in 1837 verschenen : „Histoire des anomalies".

Het geloof in het verzien gaf onzen goeden Vader Cats eenmaal het navolgende gedicht in de pen :

"Wanneer de vrouwe draegt, so dient de man te letten,
Dat niemant door het huys misschien en kome setten,
Met dat wanschapen is, een wreet of seltsaem beelt,

Dat ons het ooge tergt en so de sinnen steelt.
Al wat oubollig staet, of vreese kan verwecken
Of met een snelle schrick ons in de leden trecken.
En dient geen jonge vrou, vooral niet daer se slaept
En van de reine trou, de soete vrughten raept.
Wilt oock om dese tijt U niet te seer vergaepen,
Aen eenig seltsaem dier, als simmen, katten, apen,
En draegt niet in den arm, en leg niet aan den mond,
Een vreemden baviaen, of platgeneusden hont.
't Is bij de vrouwen selfs in geenen deel te mercken.
Hoe dat een vreemt geval kan op de vrouwen wercken,
Hoe onverwaghte schrick tot aen de vrught belent,
En hoe een seltsaem spoock zich in de moeder prent."

Wie Goethe's : „Wahlverwantschaften" gelezen heeft, weet, hoe Eduard en Charlotte bij hun omhelzing resp. aan Ottilie en den „Hauptmann" denken, en dat er nu een kind geboren wordt, dat op den „Hauptmann" gelijkt en de oogen van Ottilie heeft.

Dit feit doet Eduard van een dubbel overspel spreken ([15]).

In de kringen der biologen, artsen e.d. is de laatste eeuwen een strijd gevoerd over de vraag of het verzien inderdaad een feit is en zoo ja, hoe het dan verklaard moet worden. Voor bijzonderheden daaromtrent verwijs ik naar mijn opstel : „Over het verzien der zwangeren" in : „Uitkomst" (orgaan van de Ned. Vg. v. Natuurgeneeswijze, Hilversum) van April 1929.

In de vorige eeuw meende men algemeen dat natuur- en scheikunde de aleenige hulpwetenschappen van den bioloog waren en dat in de ziel een afscheidingsproduct van de hersenen dient gezien te worden, evenals de urine van de nieren, de gal van de lever.

Maudsley en anderen hebben den weg ge-
„Tegenwoordige schrijvers als Huxley, Clifford, door te beweren, dat het bewustzijn niets
baand voor de nieuwe theorie, die wij hier volgen, „het evenmin in staat is, daarop in te
is dan de begeleiding van zekere zenuwprocessen en dat dien zij vergezelt". (Th. Ribot : „De
werken, als de schaduw op de passen van den reiziger, Veldt. Ribot was een der meest vooraan-
ziekten van het geheugen", Ned. vert., Amsterdam,
staande psychologen der vorige eeuw).

Voor wie zoo denkt zijn de verschijnselen van het verzien (in aanmer-

---

15) Het komt mij voor, dat Goethe in dit verhaal wel wat erg ver gegaan is door zelfs een invloed van den man op den foetus aan te nemen. In elk geval demonstreert het echter het feit, dat Goethe het verzien kende en er in geloofde.

king genomen het ontbreken van een zenuwverbinding tusschen moeder en foetus) iets onverklaarbaars, iets „wonderlijks", en zij verwekken daarom de geneigdheid in hem ze a priori te ontkennen, ze te negeeren, ze als onjuist te qualificeeren, omdat, zooals Dr. Dietz eens zeer juist heeft geschreven ([16]) „de geesteshouding der onderzoekers voor het doordringen eener nieuwe waarheid steeds van veel grooter belang is dan de feiten zelve. De wetenschappen ontwikkelen zich volgens psychische wetten, de waarneming is veelal niet de kiem maar de vrucht eener vooropgezette wereldbeschouwing. Feiten kunnen hoogstens het denken bevruchten, maar is dit niet rijp tot ontvangenis, dan gaan ze spoorloos te gronde, als de spermatozoën in een onvruchtbare baarmoeder..." Langzamerhand is echter, zooals wij gezien hebben, op empirische gronden (experimenteele embryologie !) de overtuiging geboren, dat natuur- en scheikunde wel veel, maar geenszins alles verklaren kunnen, dat er in de wereld der organismen een X werkzaam is, welke deze kunstige geheelen, deze in haar soort volmaakte ganschheden, welke wij als plantaardige en dierlijke lichamen kennen, heeft opgebouwd.

In het licht der neo-vitalistische biologie nu, waartoe zich, zooals wij zagen, meer en meer biologen bekeeren, is het verzien geenszins een verschijnsel, dat buiten het kader der wetenschap valt, waarmede de bioloog geen raad weet. Het verwekt derhalve niet langer de geneigdheid in hem er zich ultra sceptisch tegenover te gedragen.

Wie tot de overtuiging is gekomen dat in den foetus een organiseerend principe (entelechie, formatieve psyche) werkzaam is, hetwelk — om hier met von Wessenburg ([17]) te spreken — op een droomachtige wijze de idee van een lichaam verwezenlijkt en in stand houdt, kan niet afwijzend staan tegenover het denkbeeld dat onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden deze entelechie s.s. beïnvloed kan worden door een in de moeder aanwezige voorstelling, waardoor een wijziging ontstaat in het bouwplan.

De zeventiende en achttiende eeuwsche vitalisten hebben het dan ook

---

16) „Vragen van den Dag", Maart 1917.

17) Deze Duitsche vrouwenarts vergelijkt in zijn in 1899 verschenen geschrift over : „Das Versehen der Frauen in Vergangenheit und Gegenwart" den architecten-arbeid van het organiseerend principe met dien van een bij. Beide verwezenlijken op een droomachtige wijze een aangeboren idee (plan), waardoor in het eene geval een lichaam, in het andere een honingraat ontstaat.

wel allen voor het verzien opgenomen en slechts bestrijding ondervonden van de zijde van hen, welke het begrip formatieve ziel loochenden.

Mag de moderne bioloog hier nog een oogenblik aarzelen op grond van het ontbreken eener zenuwverbinding tusschen moeder en kind, de parapsychologie is in staat hem oogenblikkelijk over deze aarzeling heen te helpen sinds zij heeft aangetoond dat het onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden mogelijk is mentaal (telepathisch) auto-suggesties te induceeren en de stigmatisatie-verschijnselen en de daaraan verwante phaenomenen ons de oogen geopend hebben voor den invloed van ons denkvermogen op eigen en anderer organisme ([18]).

Onder deze omstandigheden kan het ons geen verwondering meer baren dat in biologische kringen opnieuw belangstelling begint te ontwaken voor het verzien der zwangeren, dat merkwaardig ideoplastisch verschijnsel, omdat het biologisch denken onzer dagen rijp is voor ontvanggenis dezer feiten, dank zij het baanbrekend werk van Driesch en de parapsychologie.

Zoo vinden wij b.v. in het : „Ned. Tijdschr. v. Geneeskunde" (29 Mei 1915) een artikel van den arts A. J. Formijne over : „Het verzien der zwangeren", waarvan hijzelf zeer terecht zegt, „dat die gevallen zoo sprekend zijn, dat men al uitermate sceptisch moet zijn om het bestaan van het verzien te blijven ontkennen".

„Het eerste geval betreft een kind met een lange streep op de buikhuid, juist gelijkende op een groot litteeken van een buiksnede. De moeder had in de derde zwangerschapsmaand een laparotomie ondergaan.

Het tweede geval is nog treffender.

Bij een zwangere werd de rechternier wegens chronische pyelo-nephritis verwijderd en daarbij het operatieveld met jodiumtinctuur ingesmeerd. Na eenige dagen had patiente een gevoel van hevigen jeuk en wondzijn over het geheele ingesmeerde terrein.

Bij de verbandswisseling werd haar toegestaan een kijkje te nemen ; de bruine vervelde huid deed haar toen schrikken.

Precies op tijd beviel patiente van een flinke dochter, vertoonende een zeer uitgebreiden naevusvorm, juist ter plaatse waar de penseeling bij de moeder plaats had, en bovendien een recht, bijna zwart streepje van ongeveer 2 1/2 c.M., nagenoeg overeenkomende met de plaats, waar bij de moeder de wond zich het laatst sloot en eenige malen met lapis werd aangestipt. De moeder had de stift uit een zwarte flesch zien halen en had gemeend, dat de wond daardoor zwart werd gemaakt. (De operatie geschiedde in de achtste maand der zwangerschap).

De bioloog J. Valckenier Suringar wijdde aan het verzien een opstel in het periodiek : „De Tempel" van 1 October 1927.

---

18) De ervaring leert ons dat heftige gemoedsbeweging van den „afzender" in hooge mate bevorderend werkt op het tot stand komen der telepathische verschijnselen.

Het verzien vindt nu als regel plaats naar aanleiding van een of ander emotioneel gebeuren.

Ideoplastische verschijnselen bij de z.g. materialisatie-media.

In 1224 trok Franciscus van Assisi zich uit het openbare leven terug op den Alverno. Hier meende hij de stem van den Allerhoogsten te vernemen, welke hem beval het evangelie te openen, waar zijn oogen dat zouden lezen, wat hij tot verheerlijking van zijn Heiland moest doen.

Franciscus opende driemaal het boek en steeds viel zijn oog op plaatsen welke gewag maakten van het lijden van Christus. Sindsdien mediteerde de stichter der orde der Franciscanen slechts over het lijden van zijn Heer ([19]).

Op het feest van de kruisverheffing van Christus zag hij een engel van den hemel nederdalen, die een gekruisigde droeg. Toen deze verschijning weer verdwenen was voelde Franciscus hevige pijnen aan handen en voeten en constateerde hij op die plaatsen sterk bloedende wonden, in

---

19) Wij staan hier voor het zeer lang toegepaste „waarzeggen" met behulp van een boek (bibliomantie).

In de zestiende en zeventiende eeuw behoorde het tot de „bon ton" een zilveren mesje of naaldje bij zich te dragen, om hiermede, in moeilijke oogenblikken, een bijbelvers te markeeren. Men waande dan in zulke oogenblikken zijn hand door God geleid ; in werkelijkheid speculeerde men op een motorisch automatisme.

Het is een onmiskenbaar feit dat in onze dagen een aantal personen, door de ervaring geleid, geneigd is in principe een zekere positieve waarde aan de bibliomantie toe te kennen.

Op 16 April 1931 schreef een arts mij :

„Sedert veel jaren doet zich bij mij iets opmerkelijks voor, hetgeen ik al eerder bericht zou hebben als er niet het ongeluk bij was, dat het verschijnsel ophoudt, wanneer ik het opzettelijk wil doen komen. Als ik er nu toch gewag van maak, dan is dat met de gedachte dat zich misschien vast laat stellen of velen of weinigen iets van dien aard beleven, en dat daaronder wel sommigen konden wezen, die die beleving wel opzettelijk kunnen veroorzaken.

Wanneer ik in een boek iets wil opslaan, valt het boek onevenredig vaak dadelijk open waar het gezochte staat. Er zijn bladzijden die uiteraard niet gemakkelijk voor den dag komen, zooals vervolgens blijkt om dat zij vanzelf weer omslaan. Dan valt het boek open op een plaats dadelijk er bij. Ik reken natuurlijk de gevallen niet mee waarin ik hetzelfde, hetzij voor kort, hetzij weliswaar voor lang, maar meermalen, heb opgeslagen; want dan is het niet vreemd dat het boek daar vanzelf weer openvalt. Verder merk ik in mijzelf geen spoor van eenige supernormale begaafdheid. VOORBEELD.

Gisteren — 15 April 1931 — las ik Dietz : „Telepathie en Psychologie der Menigte". Bij Hernhutter kwam de gedachte bij mij op : Hoe zou dat uitgelegd worden door Endepols (Roomsch Katholiek) in zijn woordenboek ? (d.i. Koenen — Endepols : „Verklarend Handwoordenboek der Nederl. Taal").

Ik sloeg het op, en onmiddellijk viel het open bij de bladzijde welke ik hebben moest."

Zie voorts pag. 89 van deel II en pag. 53 van deel III van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research".

welker midden „spijkers" (hoornachtige uitwassen ?) verschenen, welke in en uit het celweefsel ontstaan waren (hypertrophieën c. q. hyperplasieën).

„De wonden — aldus v. Görres op pag. 218 van zijn hiervoor genoemd werk — ontstonden in het midden der extremiteiten, waren van een zeer belangrijke grootte en bloedden. In haar midden waren weer uit het vleesch en celweefsel spijkers gegroeid welke een ijzerachtig voorkomen hadden ; zwart, hard, stevig. Van boven hadden zij koppen, van onderen liepen zij in een punt uit welke „kromgeslagen" scheen, zoodat tusschen de spijkers en de huid een vinger kon worden gelegd. Zij konden in alle richtingen bewogen worden, naar boven en beneden gedrukt worden echter niet uit de wonden getrokken worden, gelijk de H. Clara ontdekte, toen zij na zijn dood een dezer spijkers uit zijn wonde trekken wilde maar daarin niet bleek te kunnen slagen..."

Van Katharina van Sienna is bekend, dat zij zich, in het bijzijn van verschillende heiligen, met Christus meende te verloven en zij zeide, dat zij van dit tijdstip af steeds een ring aan haar vinger zag, ten teeken dezer verloving.

Naar alle waarschijnlijkheid hebben wij hier te doen met een gezichtshallucinatie.

Dit nu schijnt niet gezegd te kunnen worden van Marie-Julie Jahenny over wie Imbert Gourbeyre ons uitvoerig bericht heeft in het tweede deel van zijn hiervoor genoemd werk. Volgens de Vesme ([20]) zou deze arts zelfs het plan gehad hebben een monografie van Marie-Julie te doen verschijnen doch hierin door den dood verhinderd zijn geworden.

Deze merkwaardige vrouw, welke zich in Maart 1873 als gestigmatiseerde deed kennen, vertoonde niet alleen de traditioneele vijf wonden, doch had mede talrijke andere voorstellingen, welke zij zich met betrekking tot het lijden van haar Heiland gemaakt had, plastisch verwerkelijkt.

Aan haar polsen vertoonde zij de sporen van de koorden, waarmede men de handen van haar Verlosser gebonden had ; op haar rug vertoonde zij de „teekenen" van de geeseling, op haar borst verschenen woorden en teekeningen...

Op 20 Februari 1874 vertoonde zij aan haar rechterhand — voor een ieder zichtbaar — het stigma van den ring, tot teeken van haar „goddelijke" „bruidschap".

In October 1891 moet deze ring nog zichtbaar zijn geweest. Imbert Gourbeyre zag toen dit merkwaardige stigma nog eens terug. Hij getuigt ervan, dat het „in het weefsel" ontstaan was („fait dans les chairs") en

---

20) „Revue Métapsychique", 1931, pag. 26 e.v.

dat het deed denken aan een rood koralen ring, weggezonken in de huid.

„Misschien" zoo schrijft G. E. Browne op pag. 285 van deel I van: „The British Journal of Psychical Research" — „is de stigmatisatie slechts een middelterm in een reeks van verschijnselen, welke beginnen met eenvoudige lichamelijke veranderingen (verschijnselen van hypertrophie en hyperplasie T.) en eindigen in materialisaties. Ergens in den menschelijken geest is een scheppende kracht werkzaam, welke zich zelf in voorstellingen zoekt te realiseeren."

Het komt mij voor, dat deze opvatting juist geacht dient te worden en dat wij door de bijzondere stigmata, waarvan wij bij Franciscus van Assisi en Marie-Julie Jahenny voorbeelden leeren kennen, in deze meening gestijfd worden. Wij vragen ons af, of wij bij dergelijke gevallen niet reeds mogen spreken van de „materialisatie" (= de vorming van een organische structuur, bij een levend wezen en op supernormale wijze) van „spijkers" en een „ring".

Onderzoekingen van den laatsten tijd (v. Schrenck Notzing, Crawford, Geley, Price e.a.) hebben aangetoond, dat onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden het lichaam van een medium een zekere plastische stof van nog nagenoeg onbekende samenstelling ([21]) op supernormale wijze blijkt te kunnen afscheiden. Wij staan hier voor het verschijnsel der teleplasma-vorming.

Deze afgescheiden stof blijkt nu allerlei vormen te kunnen aannemen.

Het is aan geen twijfel onderhevig, of deze z.g. materialisatie-verschijnselen plaatsen ons opnieuw voor het verschijnsel der ideoplastie.

Hebben wij bij de stigmatisatie-verschijnselen te doen met de verwerkelijking van een idee in het normale celweefsel van het medium, bij de z.g. materialisatie-verschijnselen staan wij voor het verschijnsel der ideeverwerkelijking in een door het medium op supernormale wijze geproduceerd weefsel.

In het derde deel van mijn: „Beknopte Handleiding der Psychical Research" (pag. 79) heb ik een en ander medegedeeld met betrekking tot de introspecties van een z.g. trance-medium: E. W. Dobberkau.

---

21) Zie pag. 173 e.v. van dezen jaargang van dit tijdschrift, alsmede Bernoulli-Müller: „Eine neue Untersuchung der Eigenschaften des Teleplasma" in: „Zeitschrift f. Parapsychologie", Juli 1931.

Hij beschrijft hoe hij a.h.w. de gedachten der aanzittenden op zich af voelde komen en de neiging had daaraan gevolg te geven.

„Toen ik voor de eerste maal een sterke neiging gevoelde om in trance te geraken had ik de volgende, zeer eigenaardige gewaarwordingen.

Het was mij, alsof ik alle gedachten van de aanzittenden (eenige vrienden waren er bij uitgenoodigd) in mijn hoofd hoorde fluisteren. Niet één gedachte vervulde dus mijn brein, maar verschillende tegelijkertijd namen er bezit van, en het was mij, alsof mijn eigen ik slechts een passieve toehoorder dezer vreemde gedachten was. Tegelijkertijd voelde ik een onbedwingbaren drang in mij om in den zin dezer gedachten te gaan spreken..."

Deze ervaring — één voorbeeld uit zeer vele soortgelijke — doet ons denken aan een uitspraak van Ochorowicz ([22]) luidende :

„Het is niet twijfelachtig, dat de aanzitters het medium de gewenschte daad kunnen suggereeren en het is ook niet twijfelachtig, dat de manifestaties het karakter aannemen van het geloof der aanzittenden. Ik heb gezien dat „John" ([23]) in een milieu van materialisten niets werd dan een onpersoonlijke kracht, die Eusapia eenvoudig „de kracht" noemde, terwijl in intieme, spiritistische kringen hij den vorm kreeg van overleden personen..."

De invloed der suggesties der aanzittenden doet zich nu niet alleen gelden op het gebied der verschijnselen der subjectieve metapsychica, doch mede op dat der fenomena der objectieve metapsychica.

„Men vindt" — aldus Geley in zijn werk over : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance" (Paris, Alcan, 1924, pag. 289) — „in het psychisme der „entiteiten" een zeker deel van het psychisme van het medium terug. Zij schijnen zijn verlangens, zijn vreezen, zijn vooroordeelen of zijn phobieën te deelen. Men vindt in deze „entiteiten" ook iets terug van het psychisme der voornaamste deelnemers aan de zittingen. Het is ongetwijfeld waar dat de domineerende mentaliteit van hem die de zittingen organiseert en leidt invloed uitoefent op het karakter der verschijnselen, welke men op de zittingen kan waarnemen."

Geley wijst er nu op, dat op de zittingen van Crawford, die hoog-

---

22) Bij A. de Rochas : „L'Extériorisation de la motricité", Paris, Chamuel, pag. 248.

23) Bedoeld wordt „John King", de z.g. contrôle van Eusapia Palladino. Zie pag. 43 e.v. van deel III van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research".

leeraar in de mechanica was, de teleplastische stof de vormen aannam van hefboomen en dat bij von Schrenck Notzing, wien het er in de eerste plaats om te doen was het verschijnsel van de stofafscheiding te bestudeeren, in den regel overvloedig „stof" verscheen (het morphologische moment op den achtergrond stond). „Le Dr. v. Schrenck Notzing, spécialisé dans l'étude de la substance amorphe, obtenait en abondance de la „substance" et des ectoplasmes semi-organisés, semi-amorphes."

In zijn verhandeling over de onderlinge overeenstemming der teleplastische vormsels bij onderscheidene media ([24]) wijst von Schrenck Notzing op de mogelijkheid der aanpassing der materialisatie-processen aan de verlangens der aanzittenden, waarin hij een duidelijk bewijs ziet voor het ideoplastisch vermogen van het medium.

Hij wil hiermede zeggen, dat „de ontwikkeling der teleplastische vormsels door de psyche der proefpersoon beïnvloed wordt. Ook kunnen wenschen, gedachten, voorstellingen van den proefleider, door hem, onbewust, het medium gesuggereerd, beslissend zijn voor de wijze waarop het wordings proces zich voltrekt. Anders zou het immers onbegrijpelijk zijn, waarom in het eene geval vingerachtige eindorganen, in een ander zuigorganen, in een derde eenvoudige vlakken ontwikkeld worden, of één — of meerarmige roeden. Ja, eigenlijk dient men zich af te vragen of nu niet de geheele, bijzondere ontwikkelingsgang, dien het materialisatieproces bij een bepaald medium heeft genomen, beschouwd dient te worden als het product van bepaalde theoretische overtuigingen van den proefleider, welke gedurende zijn waarnemingen ontstonden en steeds krachtiger werden, om ten slotte door de psyche van de proefpersoon te worden gerealiseerd."

Talrijk zijn de ervaringen, welke v. S. N. tot deze overtuiging geleid hebben.

„Het medium Eva C. — zoo lezen wij in zijn: „Materialisations-Phänomene" (Reinhardt, München, 1923) — probeerde uit het teleplasma menschelijke vormen te scheppen. De aanwezigen verlangden b.v. een hand, een voet of een hoofd en duiden ook de plaats (in de nabijheid van het medium) aan, waar deze vormen ontstaan moesten. Deze proeven gelukten slechts gedeeltelijk; ofschoon men de omtrekken van hand en voet kon herkennen, zoo waren nochtans deze vormsels nog niet volledig ge-

24) Zie zijn : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie", Union D.V., 1929, pag. 95.

vormd en zeer vluchtig... Wij verlangden den vorm van een hoofd... Toen begon de ontwikkeling van hoofdachtige vormen, welke zich zeer snel bij het linker kabinet-gordijn, hoog boven het medium, vertoonden en verdwenen."

Een bijzonder treffende ervaring op dit gebied had v. S. N. met het Poolsche medium Stanislava Tomczyk ([25]). Op een middag voor een séance toonde hij aan dit medium een juist uit Parijs binnengekomen fotografie van het medium Eva C. met drie gematerialiseerde vingers in het hoofdhaar : in de avondzitting verschenen drie vingervormen in het haar van het medium.

Wij staan hier opnieuw voor het verschijnsel van den imitatie-drang.

Analoga van dit geval treffen wij mede bij gestigmatiseerden aan. Zoo b.v. bij Gemma Galgani over wie Browne ons bericht op pag. 281 en 284 van zijn studie over stigmatisaties in: „The British Journal of Psychical Research". Zij vertoonde wonden welke een getrouwe copie waren van die op het groote kruisbeeld, waarvoor zij gewoon was te bidden. De nabootsing was tot in de kleinste bijzonderheden volkomen. Bij het beeld op het crucifix waren beide voeten met één spijker aan het hout genageld, de gestigmatiseerde had dit denkbeeld in zich opgenomen en de wonden aan haar voeten zagen er uit als had men één spits toeloopende spijker door beide heen gedreven.

In dit verband verwijs ik mede naar de ervaring van Hélène Swarth, vermeld op pag. 37 van dezen jaargang van dit tijdschrift. Deze deed haar afzien van haar oorspronkelijk plan een kruisbeeld in haar kamer op te hangen, uit vrees dat hierdoor mogelijk stigmatisatie-verschijnselen bij haar zouden kunnen ontstaan.

Heymans (26) vond dat de dichters overwegend primair functioneerend zijn en daarbij emotioneel. Ook hun activiteit is over het algemeen niet veel van het gemiddelde verwijderd. M. a. w. het meerendeel der dichters vertoont, volgens Heymans, althans een sterk nerveuzen inslag, waarmede, gelijk uit het voorgaande bleek, een verhoogde psychogeniteit samenhangt.

Leerzaam zijn hier ook de onderzoekingen van Ochorowicz met Stanislawa Tomczyck, waarover de Fremery schreef in den eersten en tweeden jaargang van dit tijdschrift. Hier werd de idee, dat lichte voorwerpen met behulp van fijne draden verplaatst kunnen worden, verwerkelijkt.

„De vormsels — aldus Geley op pag. 264 van zijn : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance" — zijn zelden iets anders dan ruw ontworpen, meer dan wel minder geslaagde schetsen, ontwerpen van handen, gezichten, or-

---

25) V. Schrenck Notzing : „Physikalische Phänomene des Mediumismus", Reinhardt München, 1920.

26) G. Heymans : „Inleiding tot de speciale psychologie", II, pag. 187. (Haarlem, Bohn, V. U. B.).

ganismen. Maar in deze ontwerpen (ébauches) vindt men bijna steeds terug het stempel van het scheppend genie, „la signature de la vie."

In deze ontwerpen ontsluiert zich voor ons, in zijn overweldigende grootschheid, het raadsel van het universeele leven, deze ruwe schetsen plaatsen ons voor het probleem der zich in de materie verwerkelijkende idee."

Inderdaad, zoo is het. En het is niet alleen Geley die tot deze erkenning is gekomen, maar ook bij andere parapsychologen vinden wij, onafhankelijk van hem, soortgelijke uitspraken.

„Het materialisatieproces — zoo schrijft W. Kröner op pag. 111 van het : „Zeitschrift für Parapsychologie" (1926) — komt op opvallende wijze overeen met het proces der voortplanting, met dat der vorming van organismen.

Een levensprincipe, een doel-verwezenlijkend-iets (Zielsetzung) — het Neo-vitalisme spreekt hier van Entelechie, het Platonisme van idee — grijpt de levenlooze materie aan, maakt haar levend en vormt een levend individu uit haar. Wordt zoo'n entelechisch iets uit de vegetatieve zone tijdelijk, op schizophrene wijze, losgelaten — en wel in dit geval niet slechts in het supraliminale zelf van het individu geworpen, maar in de objectieve materiëele buitenwereld (welke wij als het supraliminale zelf der Alziel kunnen beschouwen) geslingerd — dan ontstaat een soort van oervoortbrengsel, een ras ontstaande en vergaande levenswording en materievorming uit het schijnbare niets, een echte materialisatie, een supernormaal maar desalniettemin een natuurlijk en logisch proces."

Sprekende over de materialisatie-verschijnselen zegt Gruber op pag. 101 van zijn : „Okkultismus und Biologie" (Drei Masken Verlag, München) dat de studie dezer verschijnselen ons doet denken aan de vitalistische opvatting van het ontstaan, de ontwikkeling en de organische en psychische processen van het levende organisme, zoоals wij dit bij mensch, dier en plant vinden.

„Niet zonder gronden heeft de groote natuurfilosoof Hans Driesch groote belangstelling getoond voor de parapsychische en vooral voor de parabiologische verschijnselen, omdat hij in deze verschijnselen een tastbare bevestiging ziet van zijn beschouwingen, omdat in de materialisaties een scheppende idee tot tastbare werkelijkheid wordt, zooals Driesch' Entelechie het scheppende en organiseerende principe in de natuur voorstelt."

„Het is geen toeval — aldus Herbertz („Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 605) — dat de leider der moderne vitalisten, Hans Driesch, de verschijnselen der objectieve metapsychica met belangstelling en — als deze uitdrukking hier veroorloofd is — met sympathie — tegemoet treedt. Want het vitalisme schept een voor het onderzoek der objectieve metapsychische verschijnselen gunstige instelling en dit onderzoek loopt — omgekeerd — recht op het vitalisme uit...."

„De biologie — aldus Driesch in zijn verhandeling over : „Parapsychologie und Philosophie" (Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 589 e.v.) — is in den loop der tijden (opnieuw) vitalistisch geworden, en ik mag zeggen, dat ik een zekere rol in dit proces gespeeld heb. (Hier verwijst Driesch naar zijn standaardwerk: „Philosophie des Organischen" waarop ik hiervoor reeds de aandacht vestigde). Mijn leer is op de ontleding van zeer bepaalde feiten gegrondvest en in het geheel geen luchtige speculatie. Zekere feiten der vormwording (zoowel op het gebied der embryologie als op dat der regeneratie), kunnen eenvoudig op een z.g. mechanistische basis niet begrepen worden, d.w.z. wanneer wij aannemen dat slechts natuur- en scheikundige krachten in organische structuren werkzaam zijn. De ontwikkeling van een volledig organisme uit geïsoleerde en gemutileerde cellen behoort hier o.m. toe. Den onbewusten, niet-mechanischen factor, welke hier aan het werk is, kunnen wij nu zekerlijk in den meest uitgebreiden zin van het woord „psychisch" noemen, ofschoon deze factor natuurlijk niets met het z.g. ik te doen heeft.

Er zijn dus niet-mechanische zieleachtige krachten, welke de materie beinvloeden en door haar beïnvloed worden. Om de z.g. fysische verschijnselen der parapsychologie te kunnen verklaren, hebben wij slechts het gebied van de werkzaamheid dezer krachten te vergrooten, d. w. z. moeten wij slechts aannemen, dat deze krachten nog meer præsteeren kunnen dan de normale biologie ons leert. Zij kunnen niet slechts fysiologische processen beïnvloeden, niet slechts den opbouw van den normalen vorm leiden en reguleeren, zij kunnen ook abnormale structuren tevoorschijn roepen onder de leiding van de verbeeldingskracht. Dit is een verruimd Couéisme en niets anders.

Laten wij hier toch niet vergeten, dat de werking van dien factor, welken ik op het gebied der biologie Entelechie heb genoemd, nooit materie „schept", doch reeds bestaande materie ordent. Slechts deze ordenende en richtende werking hebben wij mede op het gebied der parapsychologie

noodig. Want materie is overal. Zoo beschouwd is de eenvoudige assimilatie (= verandering der weefselbestanddeelen door nieuwe) de eerste schakel in een lange keten van gebeurtenissen, waarvan de z.g. materialisatie de laatste is."

Besluit.

Zoo moge dan uit het voorgaande gebleken zijn, dat het parapsychologisch onderzoek ons voor enkele groepen verschijnselen plaatst, welke krachtige pleidooien vormen voor het neo-vitalisme, welks opkomst ik in het Juli-nummer — uiterst beknopt — heb trachten te schetsen.

Van deze verschijnselen zijn zeker die der materialisatie wel de voornaamste, omdat zij het meest die van de morphogenesis nabij komen.

„De geboorte (morphogenesis) — zoo schreef eenmaal du Prel ([27]) — is dus (zelf) een materialisatie, die zich onderscheidt door langeren duur, door het gebruik van duurzamer materiaal en door verder doorgevoerde verplaatsing van het bewustzijn."

De morphogenesis is een ideoplastisch verschijnsel. Zij is het meest merkwaardige voorbeeld van ideoplastie.

Nochtans is de mensch in den regel geneigd, zich daarover minder te verwonderen dan over de ideoplastische verschijnselen van stigmatisatie en materialisatie, welke wij bij onze proefpersonen kunnen waarnemen, hetgeen bewijst dat wij over het algemeen nog niet geleerd hebben ons te verwonderen over het meest alledaagsche / het begin aller wijsgeerige bezinning. Wat wij bij onze gestigmatiseerden en materialisatie-media waarnemen zijn uiteindelijk slechts zwakke manifestaties van het denkend en vormend principe, van het ideeën-verwerkelijkende principe, van de Idee welke zich verwerkelijkte en zoo het aanzijn aan ons lichaam gaf.

Het materialisatie-medium toont ons slechts zwakke en onvolkomen herhalingen van de morphogenesis.

Evenals de ideoplastische verschijnselen, waarvoor het parapsychologisch onderzoek ons plaatst, als natuurlijke uitdrukkingsverschijnselen dienen te worden beschouwd, zoo moet ook de morphogenesis gezien worden als een natuurlijk uitdrukkingsverschijnsel.

---

27) „Studiën enz." Ned. Vert., Wink, Amersfoort, 1909, II, pag. 118.

Hiermede staan wij voor de erkenning dat het lichaam, zoowel in zijn geheel als in zijn elementen, beschouwd dient te worden als een openbaringsvorm der psyche, waarmede in principe recht wordt gedaan aan de oude leer van de lichaams-symboliek, waarvoor in onze dagen opnieuw belangstelling begint te ontstaan in de schoolpsychologie. ([28]) Het is m. i. aan geen twijfel onderhevig of de toenemende belangstelling in het parapsychologisch onderzoek zal deze oude leer der lichaams-symboliek ten goede komen.

Want het komt mij voor, dat in de moderne empirische psychologie een aantal inzichten pas dan ten volle tot hun recht zullen komen wanneer men deze vermag te beschouwen in het licht der psychosofie waartoe de parapsychologie ons leidt.

Als uitdrukkingsverschijnsel brengt de ideoplastie ons op het gebied van het probleem van de verhouding van ziel en lichaam.

Aan den metaphysicus de taak te trachten dit probleem tot een oplossing te brengen.

Verschillende wegen staan hem daartoe open, waarvan de meest bekende zijn die van het psychisch monisme, het neo-spinozistische pneumat-energetisch monisme en die van het dualisme.

Den weg van het energetisch monisme zal hij echter zekerlijk niet bewandelen, want, hoe verschillend men ook tot op heden nog in het neo-vitalistisch kamp moge oordeelen over de oplossing van het probleem van de verhouding van entelechie en energie t. o. v. elkaar, op één punt is men het ongetwijfeld eens : een materialistische oplossing van het probleem dezer verhouding moet als onmogelijk worden geacht.

---

28) Ik denk hier aan Kretschmer's leer van : „Körperbau und Charakter" (Berlijn, Springer), aan de toenemende belangstelling voor de physionomie (zie o.a. Jean Lefas : „L'art de connaître le caractère par la physionomie", ed. médicales Norbert Maloine, Paris, 1928) ja zelfs voor de chirognomie, waarover dezer dagen een alleszins merkwaardig boek van M. Raschig: „Hand und Persönlichkeit. Einführung in das System der Handlehre" verscheen (2 deelen, Enoch, Hamburg, 1931).

Van de chirognomie naar de chiromantie is slechts een stap. Dat wij dezen eenmaal zullen mogen doen lijkt ons, op grond onzer huidige kennis van de entelechie-leer en het verschijnsel der profetie geenszins onmogelijk.

Het zou gewenscht zijn dat men hier het onderzoek vervolgde, reeds in het begin dezer eeuw aangevangen door den medicus N. Vaschidê. Zie mijn werkje : „Supernormale vermogens", Amsterdam, 1922, pag. 110, e.v.

Wie dit inziet en daarbij, aan de hand van het voorgaande, het geval Diebel op zijn rechte waarde heeft leeren schatten en op zijn juiste plaats heeft weten te zetten, zal begrijpen dat met Diebel de nog steeds materialistisch gezinde „Vrijdenkers-Vereeniging: „De Dageraad" het paard van Troje binnenhaalde.

Onwillekeurig moeten wij, wanneer wij vernemen dat deze vereeniging anti-spiritualistische munt uit Diebel's optreden trachtte te slaan, denken aan de woorden, welke Mephistopheles in Auerbach's kelder (Goethe's Faust I, 2182 e.v.) aan Faust toevoegt :

„Den Teufel spürt das Völkchen nie,
Und wenn er sie beim Kragen hätte."

Naschrift.

Wanneer ik Eleonora Zugun, voor zoover het haar huidverwondingen betreft, als gestigmatiseerde beschouw, dan rust op mij de plicht er de aandacht op te vestigen dat niet alle onderzoekers deze meening deelen.

Als gestigmatiseerde wordt zij mede beschouwd door o.a. G. E. Browne, een Engelsche parapsycholoog, wiens studie over stigmatisatie-verschijnselen, verschenen in No. 7, 8 en 9 van: „The British Journal of Psychical Research" ik hiervoor citeerde.

Op 20 October 1926 schreef hij aan den heer H. Price een brief, waaruit Price in No. 1 van de : „Proceedings of the National Laboratory of Psychical Research" (pag. 20) het navolgende citeert :

„Alle fysische verschijnselen, welke door een medium veroorzaakt worden of aan een medium gebonden zijn, hebben een psychologische oorzaak. Misschien is het beter te zeggen : een psychische nexus. Dit wordt door alle vakgeleerden erkend. Bij nagenoeg alle spookverschijnselen en vooral bij alle soorten van stigmatisatie is de basis hysterie. Geen sterk uitgesproken of pathologische hysterie, maar een zich ontwikkelende hysterie ([29]). Er ontstaat een scheiding tusschen het bewustzijn en het onderbewuste droomleven.

---

29) Browne bedoelt hier een lichte verschuiving van het nerveuze karakter naar het hysterisch karakter.

„Alle mediumschap", zoo zegt Janet, „is psychische splitsing." Alle onderzoekers dezer verschijnselen hebben verbaasd gestaan over dat herhaaldelijk optreden van een secundaire persoonlijkheid met een infantiel karakter. Meestal doen deze secundaire persoonlijkheden zich voor als een half volwassen, luimig, geslepen, boosaardig meisje, dat in hooge mate oncontroleerbaar is en onverschillig is voor alle gevolgen van haar daden... Heiligen droomen van God en zijn wonden en het droomleven (waarin onze voorstellingen buitengewoon levendig zijn T.) doet in de extase de wonden ontstaan (auto-hypnose). Een ander type van secundaire persoonlijkheid houdt zich aan de kinderlijke voorstelling van een duivel en maakt daar gebruik van om de primaire persoonlijkheid te kwellen, door deze in het gezicht te krabben en haar in de armen te bijten. Natuurlijk komt geen beet in het gelaat of op den rug tot stand, daar de secundaire persoonlijkheid zich dergelijke beten niet kan voorstellen. Als gij dergelijke beten echter in de hypnose suggereert, zoo is het nochtans mogelijk dat ook zij ontstaan. De beten zullen ontstaan, wanneer de secundaire persoonlijkheid om de een of andere reden ontevreden is over de primaire persoonlijkheid, zij kan dan, in oogenblikken van verstrooidheid het lichaam en zijne functies beheerschen (vasculair). De beten volgen op ergernis. Ik meen dus dat Eleonora, als zij vroolijk en opgewekt is, noch gebeten, noch gekrabd zal worden, want dan is haar secundaire persoonlijkheid mede tevreden en in evenwicht.

Dienovereenkomstig zult gij de meeste telekinetische verschijnselen dan mogen verwachten, wanneer het kind met een bal speelt, heen en weer loopt of zich met andere bewegingsspelen onledig houdt. De secundaire persoonlijkheid wordt, door het doen der primaire tot nabootsing geprikkeld en begint zelf ook te gooien."

Price teekent hier bij aan, dat Browne volkomen gelijk heeft en dat hij opmerkte dat de telekinetische (Poltergeist-) verschijnselen meestal dan voorkwamen, wanneer het kind in beweging was, terwijl de stigmatisaties gewoonlijk verschenen, als zij rustig zat.

Voorts blijkt hij — zoo b.v. in zijn verslag in het : „Journal of the American Society for Psychical Research" van Augustus 1926 — geneigd te zijn in deze verschijnselen een variant te zien op die, geconstateerd bij vrouwen als b. v. Louise Lateau.

Een soortgelijke meening is ook Dr. R. Fielding Ould toegedaan, die

mede het kind in het laboratorium te Londen bestudeerde. („Proc. of the Nat. Lab. of Psychical Research", No. 1, pag. 48).

Een andere opvatting schijnt echter te heerschen bij den arts W. Kröner, die het meisje langdurig in een medischen kring te Berlijn observeerde.

In het rapport zijner onderzoekingen, hiervoor reeds gemeld, lezen wij (pag. 283) :

„Daar nu de onderzoekers in het verloop van hun onderzoek tot de overtuiging zijn gekomen dat het meerendeel der verschijnselen onmogelijk door het medium zelf (en ook niet door een handlanger) op frauduleuze wijze kan zijn bewerkstelligd geworden, zoo kwam men tot de erkenning, dat Eleonora Zugun als een echt medium dient te worden beschouwd en dat haar mediumieke kracht in staat is op telenergetische wijze haar huid uitwendig te beschadigen."

Het komt mij — op grond dezer uitlating — voor, dat Kröner geneigd is te meenen dat de huid van Eleonora, van buiten af op supernormale wijze beinvloed werd, waarbij hij ongetwijfeld gedacht heeft aan de belangrijke onderzoekingen van den Berlijnschen arts F. Schwab, waarvan deze gewag maakt in zijn boek: „Teleplasma und Telekinese" (Berlijn, Pyramidenverlag, 1923).

Als proefpersoon diende hem een zekere mevr. Volhart (pseudoniem), een oudere dame uit een gegoede familie in wier tegenwoordigheid zich vele jaren lang spookachtige verschijnselen voordeden.

Toen zij in de wisseljaren gekomen was, deden haar verschijnselen zich krachtiger dan te voren gelden en bestonden in hoofdzaak uit telekinetische verschijnselen, apporten en materialisatie-fenomenen.

Hoogstmerkwaardig is nu het feit, dat bij herhaling de teleplastische stof den vorm scheen aan te nemen van klauwachtige organen, waarmede de huid van de handen (rugzijde) van het medium bloedend verwond werd.

Schwab kon dit verschijnsel, dat voor het medium zeer pijnlijk was, ongeveer vijftig maal waarnemen. Het trad vooral op nadat het medium zich lichamelijk ingespannen had, vermoeid was of uit haar humeur.

Eens op een dag wist Schwab, met behulp van magnesiumlicht, dit verschijnsel te fotografeeren. Op de foto ziet men, op den rug van de, door een der deelnemers vastgehouden hand, een soort van folterinstrument, door een teleplastische massa gevormd, liggen. Het schijnt uit de mouw van het medium te komen en is met onderscheidene punten in de

huid van den handrug gedrukt. Jammer genoeg is de opname niet scherp genoeg om een nauwkeurige beschrijving van de bijzonderheden van het verschijnsel te kunnen geven. In elk geval heeft men den indruk gekregen dat de verwondingen met de „punten" van het instrument" correspondeeren ([30]).

Het is nu geenszins onmogelijk te achten — en ook von Schrenck Notzing heeft hier op gewezen („Gesammelte Aufsätze", pag. 133) dat deze observatie van Schwab (vooropgezet dat zij juist is, hetgeen men wel algemeen meent te mogen aannemen) een nieuw licht werpt op een aantal gevallen van stigmatisatie, w.o. dan het geval Zugun.

Het feit, dat zich bij Eleonora telekinetische verschijnselen voordeden pleit ontegenzeggelijk voor de meening dat haar beetwonden enz. wel eens door teleplasma kunnen zijn veroorzaakt, gelijk de verwondingen, waarvan bij mevr. Vollhart sprake is. Vergeten wij toch niet dat, zooals Baudisch zoo juist heeft gezegd (pag. 59 van zijn : „Het probleem van de „Stille Kracht", Kolff, Weltevreden, 1926), „Telekinesis en teleplastiek twee fasen zijn van een en hetzelfde, een geheel vormend proces.

De eerste naam legt den nadruk op de dynamische, de laatste op de morphologische zijde van het verschijnsel."

Het feit, dat het teleplasma bij Eleonora niet werd waargenomen, kan m. i. hier geen bijzonder zwaar gewicht in de schaal werpen, sinds wij weten, dat het teleplasma zich in onderscheidene aggregatie-toestanden schijnt voor te kunnen doen ([31]).

Een definitieve beslissing kan hier, m.i., moeilijk genomen worden, en dit te meer niet waar, gelijk bekend mag worden verondersteld, de verschijnselen bij Eleonora Zugun, kort na het optreden der eerste menstruatie, verder zijn uitgebleven.

TENHAEFF.

---

30) Deze observaties van Schwab hebben Prof. Blacher („Zeitschrift für Parapsychologie", 1926. pag. 300) aanleiding gegeven tot de navolgende, zeer zeker overdenkingswaardige opmerking:

„Beginnend met stekels, hoorns, stoottanden en eindigend met degens en bajonetten, hebben de wezens elkaar door alle eeuwen heen naar het leven gestaan. Dit doen zij, ex officio, ook heden nog. Het spitse moordwerktuig ligt zoo diep in het onderbewuste verankerd, dat wij ons er over zouden moeten verwonderen, wanneer het niet in situaties te voorschijn kwam, waarin het op zede, wet, straf, doelmatigheid en onaangename ervaring zich steunende bovenbewustzijn uitvalt (gelijk dit bij o.a. trance-toestanden het geval is. T.)"

31) Zie Chiva : „Erscheinungsformen der lebenden Materie" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 529.

Verslag van de jaarlijksche, algemeene ledenvergadering, gehouden Zondag 19 April 1931 in Pomona te Utrecht.

Wegens ongesteldheid van Mr. P. W. de Koning wordt de vergadering gepresideerd door den Heer H. N. de Fremery. Deze opent de vergadering om 2 u. 15 n.m. Hij betuigt zijn leedwezen dat de voorzitter niet aanwezig is en spreekt de hoop uit, dat deze spoedig wederom geheel hersteld moge zijn.

Daarna geeft hij het woord aan den secretaris die de ingekomen stukken voorleest.

Mr. P. W. J. H. Cort van der Linden te 's Gravenhage betuigt zijn spijt dat hij verhinderd is de vergaderingen der S. P. R. bij te wonen, doch maakt van deze gelegenheid gebruik om het bestuur en de redactie van vereeniging en vereenigingsorgaan zijn hulde te betuigen voor de wijze, waarop zij hun taak vervullen.

De beide Middelburgsche bestuursleden, mej. A. J. Konijnenburg en Dr. J. A. Volgraff zijn, tot hun leedwezen, verhinderd de vergadering bij te wonen.

Uit een schrijven van eerstgenoemde blijkt, dat men te Middelburg doende is proeven met „gemagnetiseerd" water te nemen.

Vervolgens las de secretaris zijn jaarverslag op, dat reeds in het Julinummer is opgenomen.

De penningmeesteres bracht haar financieel verslag uit. Wegens verblijf buitenslands van een der leden, belast met de contrôle, is de kascontrôle even achterwege moeten blijven. Deze zal binnen kort plaatsvinden. Het financieel verslag zal alsnog gepubliceerd worden.

Volgens art. 12 der statuten treedt telkenmale een vierde deel der bestuursleden af, welke echter terstond herkiesbaar zijn.

Aftredende leden waren ditmaal de voorzitter, Prof. H. Brugmans en de secretaris. Zij werden met algemeene stemmen herkozen.

Het in de vorige algemeene vergadering gedane voorstel om — nu het: „Tijdschrift voor Parapsychologie" aan alle leden der vereeniging regelmatig wordt toegezonden — de contributie voor de nieuwe leden op Fl. 7.50 (minimum) te stellen werd met algemeene stemmen aangenomen (wijziging van art. 11 van het huishoudelijk reglement).

De Heer W. Beuker (Amsterdam) stelde voor voor de „oude" leden de minimum contributie op Fl. 7,50 te brengen.

De heer H. Roesgen von Floss (den Haag) was van meening dat dit niet zoo maar zonder meer kon geschieden. Een dergelijk voorstel kan alleen in bespreking worden genomen wanneer het een der punten van de agenda uitmaakt.

Dr. C. A. Steenbergen stelt voor dit punt het volgend jaar op de agenda te plaatsen.

Mevr. J. Alblas (penningmeesteres) is van meening dat wij beter doen met een verzoek tot de leden te richten hun minimum contributie op Fl. 7.50 te stellen en het aan hen over te laten of zij al dan niet aan dit verzoek wenschen te voldoen. Wij moeten niet het risico loopen dat er leden bedanken door een contributie-verhooging.

Aangenomen wordt het besluit om door de penningmeesteres het verzoek tot de „oude" leden te richten hun minimum-contributie op Fl. 7.50 te brengen, maar geen dwang in dezen uit te oefenen. Onder de oudere leden zijn er verschillende die Fl. 10.— en meer per jaar betalen.

Vervolgens geeft de voorzitter het woord aan den Heer F. de Haas (Dordrecht) tot bespreking van zijn plan om te geraken tot de oprichting van plaatselijke afdeelingen.

De heer de Haas begint zijn toelichting met er op te wijzen dat er een steeds groeiende belangstelling is voor het parapsychologisch onderzoek en dat onze vereeniging tot taak heeft deze belangstelling in wetenschappelijke banen te leiden.

Zonder hiermede ook maar iets ten kwade te willen zeggen van het huidig bestuur der S. P. R. meent hij, dat er onvoldoende gewerkt wordt door de vereeniging. Dit komt z. i. omdat de organisatie verkeerd is. Hij wil een reorganisatie.

De secretaris of een ander, zich hiervoor beschikbaar stellend bestuurslid, zal in de grootere plaatsen van ons land lezingen houden over het doel der S. P. R. en, in samenwerking met de in die plaatsen woonachtige leden, trachten aldaar afdeelingen van de S. P. R. op te richten.

Gelukt het hier en daar afdeelingen op te richten, dan zal zeker, wanneer eenige actie van die afdeelingen uitgaat, het ledental groeien. Het eerste gevolg daarvan is versterking van de kasmiddelen. Zou het werkelijk gelukken, en dat zal veel afhangen van de energie waarmede de zaak

wordt aangepakt, een tiental afdeelingen tot bloei brengen, dan zal een Nederlandsch laboratorium kans van slagen krijgen.

Wat kunnen die afdeelingen nog meer zijn dan apparaten voor de aanwerving van leden en moreele steun van het bestuur?

Zij kunnen ook practisch werkzaam zijn.

De leden moeten natuurlijk gezocht worden onder de intellectueelen.

De afdeelingen moeten zich met de plaatselijke proefpersonen in verbinding stellen, voorloopige onderzoekingen met hen instellen en, wanneer deze onderzoekingen in een bepaald stadium zijn gekomen, het verdere onderzoek aan onze experimentatoren overdragen.

Wat betreft het onderzoek der spontane verschijnselen, het is duidelijk, dat plaatselijke afdeelingen voor het onderzoek dezer verschijnselen van groote waarde zullen zijn.

Grootere bekendheid met het bestaan der vereeniging, meer intensieve arbeid, versterking der kasmiddelen, algeheele opbloei en grootere belangstelling alsmede meer waardeering, dit alles zal, aldus de heer de Haas, het gevolg zijn van de stichting van plaatselijke afdeelingen.

De stichting dezer afdeelingen is, volgens hem, niet in strijd met de statuten.

Mr. C. P. van Rossem (Huis ter Heide) zegt, dat hij maar matig kan voelen voor het plan van den heer de Haas. Wat wij in de eerste plaats noodig hebben is geld. Als wij geld hebben kunnen wij belangrijke media als b.v. een Rudi Schneider laten komen en een laboratorium stichten. Wij moeten een Maecenas zien te vinden, die een groot bedrag te onzer beschikking stelt. De media, waarop de heer de Haas doelt, zijn vaak niet voldoende belangrijk. Het zal ons moeilijker vallen, een Maecenas te vinden dan de vereenigingen der spiritisten en theosofen, omdat onze vereeniging zuiver intellectualistisch is ingesteld. Vereenigingen, waarin het emotioneele element geprikkeld wordt vinden gemakkelijker een Maecenas.

Dr. P. A. Dietz (den Haag) merkt op, dat onze leden door het geheele land verspreid zitten en wij er niet zoo bijster veel hebben. Daarom zal een aaneensluiting moeilijkheden opleveren. Wij zullen slechts enkele concentratiepunten kunnen kweeken.

De Heer de Haas zegt dat dit niet het minste bezwaar oplevert. Laten wij beginnen met daar concentratie-punten te vormen waar dit mogelijk is. In Middelburg is reeds zoo'n concentratie-punt. Welnu, naar analogie hier-

van moeten er meer komen. De belangstelling is steeds groeiend; hij verklaart in dezen optimistisch gestemd te zijn.

De secretaris merkt op, dat concentratie-punten alleen reeds belangrijk zouden zijn voor het onderzoek van spontane verschijnselen. Bij herhaling bereiken hem brieven uit plaatsen waar geen leden wonen over spontane observaties, en hij betreurt het in dergelijke gevallen steeds dat hij niet weet tot wien hij zich wenden moet om aldaar een voorloopig onderzoek te doen instellen. Tot op heden trachten Dr. Dietz en hij deze gevallen zooveel mogelijk zelf na te gaan, soms in samenwerking met een lid. Maar het is hem niet doenlijk op alle deze gevallen zelf af te gaan wanneer hij niet vooraf de zekerheid heeft dat zij inderdaad de moeite van een nader onderzoek waard zijn. Hij mag het geld der vereeniging en zijn tijd alleen besteden aan onderzoekingen welke resultaten opleveren. Daarom zijn „voorposten"', over het geheele land verspreid, niet alleen gewenscht, doch zeer noodzakelijk.

De Heer W. Beuker verklaart zich mede voor een betere organisatie der leden en voor alles wat de uitbreiding van het aantal kan bevorderen. Hij zal in eigen kring zijn best doen en ziet mogelijkheden.

De Heer D. E. Lissauer (Amsterdam) zegt dat ook hij uitbreiding van het aantal leden wenscht. Er moeten studiegroepen gevormd worden. De secretaris, Dr. Dietz en anderen kunnen dan van tijd tot tijd voor deze studiegroepen lezingen en cursussen houden. Wij moeten onzen leden meer aanbieden. Sinds het: „Tijdschrift voor Parapsychologie" aan alle leden wordt toegezonden is er al een belangrijke stap voorwaarts gedaan, maar wij moeten nog verder.

De Heer H. Roesgen von Floss verklaart zich in elk opzicht voor het voorstel de Haas. De wijze waarop het verwezenlijkt wordt is secundair. Er begint een groote belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek te ontwaken. Wij moeten kernen gaan vormen en in die kernen moeten proefpersonen ontwikkeld worden. Zijn zij voldoende ontwikkeld, dan roepen wij er onze officieele experimentatoren bij. Dat is de natuurlijke groei. Als wij het daar op aan laten komen zal er ook van zelf geld komen. Maar wij moeten ons niet blind staren op de komst van een Maecenas. Zoo'n man heeft ook zijn gevaren. Wij kunnen er onze onafhankelijkheid door verliezen, daar zoo iemand mogelijk eenzijdige belangstelling heeft, eenzijdige verwachtingen...

De Heer de Haas dankt den Heer Roesgen von Floss voor zijn steun.

Mevr. Alblas zegt, dat zij veel in de kringen der spiritisten verkeert en daar goede proefpersonen heeft gezien. Er zijn heel wat media in ons land. Zij gevoelt voor het voorstel de Haas. Om zijn plan echter te verwezenlijken moeten er veel meer leden zijn.

De voorzitter wijst op de moeilijkheid om een zoo groot aantal leden te verkrijgen als een volledige verwezenlijking van het plan de Haas vereischt. Onze vereeniging heeft geen leuze; zij is een volkomen intellectualistisch ingestelde vereeniging en heeft derhalve slechts de belangstelling van een beperkt aantal menschen.

De Parapsychologie heeft zuivering gebracht in het materiaal, door spiritisten bijeengebracht. Haar taak is uiterst belangrijk maar de waarachtige belangstelling in haar arbeid en in de uitkomsten daarvan kan men in de eerste plaats slechts verwachten bij psychologen en psychiaters en verder onder bepaalde groepen van intellectueelen. Een algemeene belangstelling in onze hypothesen mogen wij, z. i., niet verwachten. Wij geven over het algemeen niets wat het gemoed bevredigt en daaraan heeft de groote massa toch als regel in de eerste plaats behoefte.

Wat betreft de quaestie van de mediums, het verheugt hem te vernemen dat er den laatsten tijd meer proefpersonen gevonden worden. Toen hij een kleine dertig jaar geleden met den heer J. S. Göbel het spiritistisch tijdschrift: „Het Toekomstig Leven" redigeerde, had hij met een groot gebrek aan goede media te kampen. Bij het schrijven van zijn: „Handleiding tot de kennis van het Spiritisme" (1904) en zijn: „Nieuwe Handleiding tot de kennis van het Spiritisme" (1913) heeft hij zijn gebrek aan persoonlijke ervaringen in hooge mate betreurd. Tot zijn beste eigen ervaringen behooren die, neergelegd in zijn: „Mijne ervaringen in een Haagschen spiritisten-kring" (1908).

Nog steeds hebben wij met moeilijkheden te kampen om uit de kringen der spiritisten proefpersonen los te krijgen. Vele spiritisten vermogen maar niet in te zien dat wij a-spiritistisch maar niet anti-spiritistisch zijn ingesteld.

Met dit al is hij echter volstrekt niet tegen het voorstel de Haas, integendeel, wij moeten concentratiepunten kweeken en het gaat dus thans om de vraag of de leden zich in beginsel kunnen vereenigen met de mogelijkheid van de stichting van plaatselijke afdeelingen.

De hoofdelijke stemming, welke hierop volgde, wees uit dat alle aanwezigen zich hiermede konden vereenigen.

Vervolgens kwam de vraag aan de orde welke wijzigingen dit besluit bracht in de artikelen van het huishoudelijk reglement.

Men kwam tot de erkenning dat:

1) De laatste alinea van art. 1 thans kan vervallen;

2) De woorden „behalve de bovengenoemde plaatselijke vergaderingen" in art. 2 thans vervallen kunnen.

Bij gelegenheid van de rondvraag stelde de heer Roesgen von Floss de vraag, of het geen tijd werd om onze vereeniging een volledig Nederlandsche naam te geven. De naam: „Studievereeniging voor Psychical Research" hinkt, z. i., op twee talen. Hij verzocht dit onderwerp de volgende jaarvergadering op het rooster te brengen.

Na een korte pauze werd het woord aan Dr. Dietz gegeven, die een en ander mededeelde over zijn onderzoek met Paul Diebel. Men zie in dit verband ons Mei-nummer.

Het was inmiddels bijna zes uur geworden. De voorzitter moest de vergadering verlaten om op tijd aan het station te kunnen zijn. De secretaris verving hem en dankte Dr. Dietz voor zijn belangrijke rede welke een krachtig applaus aan de aanwezigen ontlokte. Dr. K. H. E. de Jong (den Haag) en Mr. C. P. van Rossem stelden nog enkele vragen aan Dr. Dietz waarna de secretaris, als waarnemend voorzitter, de aanwezigen bedankte voor hunne opkomst en de vergadering sloot.

TENHAEFF.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Proceedings of the Society for Psychical Research. Vol. XXXIX, Part. 113-115.

N°113 bevat een supplement-catalogus van de bibliotheek. N° 114 bevat een opstel van P. P. Solovovo, waarin hij tracht aan te toonen dat D. D. Home in 1857 te Biarritz op bedrog betrapt is. Het gaat hier om een oude vraag, welke reeds in het jaar 1911 den Heer J. S. Göbel bezighield (zie: „Het Toekomstig Leven", 1911, 15 Nov. en 1 Dec.) en waarover S. nieuw licht tracht te doen opgaan. H. Saltmarsh en S. Soal geven voorts in dit nummer een methode aan om langs wiskundigen weg mediumieke communicaties te waardeeren.

In N° 115 vinden wij de rede afgedrukt, welke Dr. W. F. Prince op 14 Juli 1930, bij het aanvaarden van het voorzitterschap der S. P. R., heeft uitgesproken.

Zeitschrift für Parapsychologie. April en Mei 1931.

Dr. W. Herz schrijft over zijn ervaringen na het gebruik van peyotl. Dr. E. Kindborg geeft enkele „Grundsätze" in zake het parapsychologisch onderzoek. Hij meent dat het ondoenlijk is de parapsychologie „ganz und gar" tot een laboratoriumwetenschap te maken en verhaalt van ervaringen in den huiselijken kring welke, z. i., wel degelijk bewijskracht bezitten.

Dr. Sünner en Dr. Haslinger uiten hun ontevredenheid over het optreden van Th. Besterman, den huidigen secretaris der Engelsche S. P. R. naar aanleiding van door hem gepubliceerde artikelen over enkele bekende media. Men verwijt hem voorbarigheid in het uitspreken van oordeelen.

Prof. Dr. E. v. Liszt houdt een pleidooi, op grond van eigen, positieve ervaringen, voor het gebruik van helderzienden bij den politioneelen opsporingsdienst. Dr. Wagenschein maakt melding van een reeks spontane, supernormale verschijnselen, evenals C. Lucerna.

Dr. E. Mannheimer wijst er op, dat de parapsychologie ontstaan is „in Anlehnung an die Physik". Haar pogingen tot verklaring waren hiermede voorbestemd om zich in een zeer bepaalde richting te ontwikkelen. M. meent nu, dat de parapsychologie zich beter zal kunnen aansluiten bij de z. g. Quantenphysica, welke zich in onze dagen begint te ontwikkelen. Prof. Jahn schrijft een opstel over het z. g. geestenzien, dat, volgens hem, niet geheel en al animistisch verklaard kan worden.

BOEKBESPREKING.

Dr. K. H. E. de Jong. Rüdiger und ein Anfang. Kant und ein Ende. Leiden. v. h. E. J. Brill. 1931.

Dit werk bestaat, overeenkomstig den kernachtigen dubbelen titel, uit twee gedeelten, waarvan het eerste een opbouwend, het tweede een sterk afbrekend karakter draagt.

In het tweede deel doet de schrijver een gedurfden aanval op de, voor het meerendeel der philosophen in ontastbare hoogheid stralende

wijsbegeerte en zelfs in zekeren zin op de persoonlijkheid van Kant. Daar het onderwerp buiten ons gebied valt, matigen wij ons hierover geen oordeel aan. In elk geval is de aanval van Dr. de Jong een daad van originaliteit, moed en overtuiging, en waar, volgens Gœthe, „in jedem Angriff klingendes Spiel ist", ontbreekt dit hier zeker niet. Het woord is nu aan de talrijke vereerders van Kant, om de argumenten van den schrijver te weerleggen, en daar Dr. de Jong voorzeker iemand is, die zijn man staan kan, kunnen wij een interessanten philosophischen kampstrijd verwachten.

Het opbouwende gedeelte behandelt het levenswerk van een tot nog toe weinig bekend wijsgeer uit de zeventiende eeuw, Andreas Rüdiger (1673-1731). Dr. de Jong geeft den lang miskende volledig eerherstel, en toont in zijn uitvoerige en goed gedocumenteerde studie aan, welk een scherp, oprecht en ethisch hoogstaand denker Rüdiger was. Waarom hem tot nog toe zoo zelden de hem toekomende erkenning geworden is, is na lezing van het voorliggende werk niet twijfelachtig. Rüdiger heeft de in de oogen der meeste officieele wijsgeeren onvergefelijke misdaad begaan, dat hij de te zijner tijd bekende occulte verschijnselen ernstig opvatte, ze grondig besprak en ze als essentieele elementen in zijn systeem verwerkte. Reden genoeg om hem als een minderwaardig denker te beschouwen en hem zooveel mogelijk links te laten liggen. In dit opzicht hopen wij, dat het boek van Dr. de Jong werkelijk ein Anfang wezen moge, nl. dat in de geschiedenis der wijsbegeerte het occultisme, en wat daarmee samenhangt, niet langer als een quantité négligeable worde behandeld.

DIETZ.

BERICHT.

Titelblad en inhoudsopgave van den derden jaargang zullen in het November-nummer worden ingelegd.

In verband met het onderzoek van Rudi Schneider te Londen, waarbij de Redactie aanwezig zal zijn, verschijnt ons November-nummer mogelijk iets later dan gewoonlijk.

INHOUD.

